

večino onih (izjeme so le tisti

Ali kriza morale še traja?

Indoktrinacija ali spet samo lapsus!

Večer, 28. 1. 2009

cionalizacijo zažgali partizani. ampak na večino onih dovi, ki so kot (mest), ki so v pravih lastni več ne da reš

To zabló v pismih bralcev, Večer, 28. 1. 2009, sem izpod peresa gospoda Iva Stanin, čutimo pri ča zasledil sestavek Manipulacija, kjer vsekakor piše o netočenem prevajanju nastopnega govora ameriškega predsednika Baracka Obame, ki smo ga slišali ob prenosu ceremonije po TV in ob tem tudi o drugih "nekvalificiranih ocenah" dosedanjega ameriškega predsednika. Gre torej za heno

vračanju odvzete lastnine, ki so jo utrpeli lastniki pod ko... vleče kot jara kača, oziroma pri tako vztrajnem, tako močna, da se ji tudi misel, ki se... zaveda napačne uradne miselnosti, ne upira, ampak celo za ceno lastne diskvalifikacije to miselnost zagovarja. Če mislimo, da ima lahko indoktrinacija tako uničujoče efekte tudi na intelektuale (na srečo ne na vse), se ne smemo čuditi njeni moči v usmerjanju miselnosti mase.

Kot se je znova pokazalo, se uvožene prakse "pranja glav", kar je... žargonska - definicija, kar je...

z lastnino še "zdravih" državnih dobičkonosnih podjetij.

Sedaj sem "upnik" v združenem pidu Infond Zlat, ki meče novo kost za glodanje med svoje delničarje; namreč, da gre v kotizacijo na Ljubljansko borzo vrednostnih papirjev. Kaj to pomeni? Vem tudi, da ima v njem (sanirana) NKBM 68-odstotni delež in da je njena skupščina izglasovala sklep o delitvi dobička iz leta 1997 za dividende (kateri?). Tudi druge banke ravnaajo podobno.

Vsaj nekaj bi moralo kaniti iz tega "lonca potegavščin", da bi si pidi pridobili minimalno zaupanje med skoraj 70... ki državljani, ki se sedaj, ko "ne... dobivajo dividende, čutimo... riene od lastne države.

Rajko Topolovec
Ptuj

Lonec potegavščin

"MOJ PID", ALI SI POZABIL NAME?

Okrog 1.350.000 nas je nesrečnikov, ki so nas v privatizacijskem procesu premamile privatizacijske investicijske družbe (pidi) z razkošnimi reklamami, da smo jim izročili v upravljanje privatizacijske certifikate - vrednostr deleže državljanov v državnem imet

Na to ponesrečeno potezo, prav... prav na svoj pid, se obvezno spor...

Prvi so kolaboriral komunistil

RAJKO TOPOLOVEC

Za komunizem, kakršnega si... da je sprva bil neuzakonjeno njeno nasilje. Zato z začude

VSE JE ZA Povedati SPISI IN PISMA

je razlagati ponovno n... vojnih zakonov gled... druge svetovne vojne. Za tiste Slovence, ki so se re... bali kot okupacije, uporabljajo bu...

PREJELI SMO Delati - ne samo prodajati?

Mislim, da ne vidim ne vara, ne in trgovine, ki nam... jo več možnosti, ki nam... kot polnjenje naših denarnic. Tako... trešček, ki dajoc... Vpisanje sled... preprosto postaja... ni bilo iz trgovci in... ni bilo proizvodov dela... ni bilo proizvajalci dobrin? Torej je vir v svoje podjetje. Torej je vir napredka, kot... lagodljiv, in da tako...

nizem, lahko rečemo, ni bil zanj imun, saj je bilo v njih... viih vrstah preveč... hoteli le zapravljati... (beri jemati)... bili nam... tako tudi na... zelodcev ozro... debelih denarnic... kapitalist, ki nam... vektor, pa je ponavadi... ki se načrtno odreka... največji užitek, če lahko vlag... kapital nazaj v zanj... kaže praksa, prav majhen, pri... lagodljiv, in da tako...

prekora... saj še predme... tožb denacionaliz... se drago... ozadevnil... h opraviče

e bolj (rim- m, da zako- zapu- kriti o z ni " da kot naša kajjoče nih povr- ko so naši ati kar 20 kg okupili en kg aj let jemo nai- posednjima Ma- ko to preveri- imerjavi, z os- rditve povezi- jkrat višjimi p- sem spoznal- nice in bil zad- ha. Zaradi ter- da v Ameriki- Zdaj, ko tud- oben fenomen- noi- lov- ljer- kon- vet- ljaj- tan- tud- šlje- ne mislim samo na ki so jih že pred na-

ali... / 7... tisti... ko... argumentov za zaviranje države, ki... krizo... miselnosti, ne... disk... Če... indoktrinacija... na intelektu... se ne smemo... misel-... pokazalo, se uvože-... kar je... do-... podjetij... pidu... kost za glodanje... namreč, da... borzo... pomeni? Vem tudi, da ima v njem (sanirana) NKBM 68-odstotni delež in da je njena skupščina izglasovala sklep o delitvi dobička iz leta 1997 za dividende (kateri?). Tudi druge banke ravnaajo podobno... iz tega... pidi pridobili minimalno zaupanje med skoraj 70... ki državljani, ki se sedaj, ko "ne... dobivajo dividende, čutimo... riene od lastne države... Ptuj... ni bil... ni bilo v njih... ki so... liti... na... ozro-... "brez denarnic"... kapitalist, ki nam... pa je ponavadi... ki se načrtno odreka... največji užitek, če lahko vlag... kapital nazaj v zanj... kaže praksa, prav majhen, pri... lagodljiv, in da tako... n. Ve... a že tr... se drago... ozadevnil... h opraviče

Rajko Topolovec

VSE JE ZA POVEDATI
SPISI IN PISMA

Ptuj, 2009

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

821 . 163 . 6 - 94
929 Topolovec R.

TOPOLOVEC, Rajko

Vse je za povedati : spisi in pisma / Rajko
Topolovec. - Ptuj : samozal . , 2009

ISBN 978-961-245-784-6

COBISS.SI - ID 63396865

Beseda o vsebini !

Na »srečo ali bolje nesrečo« so se mi leta otroštva iztekala v času najtršega komunizma, ko sem že vse videl, slišal in si tudi zapomnil! Jemanje, obvezne oddaje, kolhoz, gulagi in še povrh ogromni davki so kmeta napeljevali na to, da ga kmalu več ne bo. Še kako je veljala kot alternativa za preživetje stara resnica, »da ti le tistega ne more nihče vzeti, kar imaš v glavi«. Tudi zaradi te resnice sem se po četrtem razredu šole na Kogu znašel v Nižji gimnaziji Ormož. Kot kulaški dijak pa sem bil med proletarskimi vrstniki v vsem prikrajšan, tako sicer tudi zaradi tega, ker nisem dobil štipendije. Starši so tako še dosledneje doživljali svinčena leta Kardeljevega socializma na vasi. Prav zato pišem avtentično in brez dlake na jeziku, čeravno je takšno pisanje za nekatere še vedno »nespodobno«. »Kulaški izvor« in pa distančna drža do partije pa sta mi delala »napoto« tudi v poznejših letih, saj sem se moral dokazovati zgolj samo z delom in ne z rdečo knjižico.

Slovenci smo si po tisočih letih l. 1991 izbojevali samostojno in neodvisno državo, a še vedno brez občutka svobode v izražanju misli. Indoktrinacija komunizma je naredila svoje (tudi pri nas), kar se še kaže v razkoraku med deklarirano in dejansko svobodo izražanja. Komunistična pogibel ali uboj dobrotnika Iveka nedvomno potrjuje te moje besede!

Uvrščam se med »alternativne pisce in samostojne strelce«, ki pomagamo razkrivati zamolčano resnico naše polpretekle zgodovine, ko se je skozi polstoletno vladavino komunizma v kar pet tisočih knjigah in številnih učbenikih enostransko prikazovala in kot da se je naša zgodovina začela šele z NOB in rdečo revolucijo.

Ptuj, 2009

avtor

I VSE JE ZA POVEDATI

01 BREZDDUŠNO ŽIVLJENJE

Uvod

Tistim, ki živijo brezbržno življenje, ne pride na pamet, da bodo nekoč umrli. Ne sprašujejo, če so komu potrebni in ali bo ostal svet za njimi kaj bogatejši. In ne zanima jih, kdo jim kroji enolično življenje in okoliški svet. Njihovo fizično življenje je brez cilja, kot je življenje živali. Interes jim je le hranjenje, poslanstvo pa razmnoževanje. Tako asketsko živeti in se odpovedati možnostim drugečnega življenja, pomeni živeti brezdušno življenje!

V »Knjigi knjig« je Mojzes l. 1225 pred Kristusom ovekovečil razodetje sveta in človeka. Slovenci smo to knjigo – *Sveto pismo* prvič brali leta 1584, ko nam jo je štiriintrideset let po naši prvi knjigi prevedel Adam Bohorič. Da tudi Slovenci govorimo primeren jezik za pisanje knjig, pa nam je že leta 1550 dokazal Primož Trubar.

Kdor bere *Sveto pismo*, dela že nekaj zoper brezdušno življenje. No, nekaj za dušo je tudi že to, če kdaj pa kdaj pogledamo v časopis, prisluhnemo radiu ali pogledamo TV.

Za videz in za pokušino prve pisne slovenščine, ki nam jo je v sodih iz Tübingena na Nemškem pritihotupil Trubar, predstavim iz *Zbrana dela Primoža Trubarja IV*, Ljubljana 2006 začetni stih prve slovenske knjige Katekizma (str. 144):

*KAKOUI YE TA ZHLOUIK OD BUGA PERUIZH STUARIEN,
KOKU YE POTLE ISHKASHEN INU SPET PONOULEN*

*Nu puite, puite vsi ludy, vselei se ueselyte
Sa uolo dobrute boshye Boga veden hualyte.*

*Bug ye nam suiga synu dall, zhudne rizhi ye on shnim giall, te
merkaite poredi.*

*

Slovenci, koliko nas je, bi že zdavnaj prenehali biti, če ne bi imeli lastne knjige. Na tisoče jezikov govorijo milijoni na svetu, pa vsi ti narodi nimajo lastne knjige in seveda tudi zato ne priznane bitnosti. Prav zato, da smo kot dvamilijonski narod to dosegli, moramo toliko bolj spoštovati in negovati svojo identiteto, ki jo predstavlja knjiga napisana v lastnem slovenskem jeziku. Zato se ne sramujemo svojega jezika in pišimo knjige v slovenskem jeziku. Prav zaradi tega nam ne more in ne sme biti nobena nova knjiga odveč, tudi takšna ne, ki razodeva poleg naših lepih in veličastnih dogodkov, tudi realnost naše podlosti in ki Slovincem ne more biti v ponos.

V polstoletni vladavini totalitarne oblasti je bilo na Slovenskem napisanih na tisoče knjig in publikacij, v katerih se je vse lepo pisalo o komunizmu in o partizanskih zmagah. Proti koncu opevanega socializma pa so se pojavile »črne bukve«, ki so prikazovale drugo plat medalje tega obdobja. Da še dobršen del Slovencev ne more iz opevanega komunističnega obdobja - lastna izkušnja, priča prav distribucija teh »črnih« knjig, ki je način: »kupim, le da sosed ne vidi!« Sicer pa je knjig, ki popravljajo enostranski prikaz polpretekle zgodovine, številčno še malo – le kakšnih deset odstotkov napram številu, ki so petdeset let komunizem le hvalile.

*

»Arbeit macht frei« po našem pomeni: »Delo osvobaja človeka«!
Takšne slavo speve in slavoloke je bilo moč videti tudi nad vhodnimi

vrti nacističnih taborišč in tovarn, kjer so v letih Hitlerjevega osvajanja Evrope, nasprotniki nacizma prisilno delali. Podobne delovne »vzpodbude«, je bilo tisti čas, pa tudi že dve desetletji prej videti v SZ. »Na kapiji železarne za Uralom je na novega leta dan, leta 1943, na ogromni številčnici ure manjkalo samo še pet minut, ko bo Stalin odsekal glavo Hitlerju«. Pod to karikaturu je dnevno korakal tudi zajeti vojak Wehrmachta iz Trnovske Vasi v Slovenskih Goricah in še na tisoče drugih, ki so delali tanke T 34, ki so nas nato maja 1945 pomagali osvoboditi.

Da »Delo osvobaja človeka« ni zgolj le filozofska fraza se lahko prepričamo tudi sami, ko nam po daljšem branju ali kakšnem drugem umskem delu, še kako ugaja »spustiti možgane na pašo«. Duševno olajšanje namreč dosežemo, če se po umskem delu lotimo kakšnega brezbržnega fizičnega dela. Obratno potrebo pa začutimo po težaškem delu, ko nas ob predahu začne zanimati okoliški svet. Prav nam pride časopis ali tudi kakšen drugi priložnostni medij, iz katerega lahko izvemo kakšno novico iz bližnje ali daljše okolice.

Torej še dokaza več, da poleg fizičnega življenja živimo še duhovno življenje oziroma da ljudje nismo brezdušna bitja, kot si je komunizem predstavljal!

V pričakovanju ...

Ko pišem te vrstice, smo sredi adventa 2007, ko ne pričakujemo le veselega Božiča in prihajajočega leta, temveč še nekaj uglednih proslav in izrednih dogodkov. Pišem in na TV sledim proslavi sedemnajste obletnice neodvisne Slovenije, h kateremu naslovu se je to pot še dodala beseda »in enotnosti«.

Da smo že pred sedemnajstimi leti »lahko nekaj velikega

pričakovali«, so nas na to leta 1990 spomnili že pozabljeni adventni venčki. V mislih imam »trdnjavo«, kot je še tedaj bila Tovarna aluminija »Boris Kidrič« Kidričevo. Spomnim se namreč trenutka, kako so nas v kolektivu spomnili na prastari krščanski običaj. Ob malici smo se v jedilnici spraševali in tudi modrovali, ko smo na mizah poleg krožnikov še zagledali adventne venčke s prižgano prvo svečko. Kdor je bil bolj krščansko osveščen in morda še starejši, je pač moral o tem presenečenju, še koga ob mizi kaj o času »velikega pričakovanja« poučiti!

Poleg tega simbolnega pričakovanja smo namreč tedaj potihoma pričakovali še nekaj, kar je imelo veliko bolj negotovi izhod. Advent je bil namreč takrat prav za vse Slovence, tudi za tiste, ki so se adventnim venčkom čudili, resnično veliko pričakovanje in tudi vprašanje. Približeval se je namreč datum, ko smo se ob pravem trenutku morali strezniti. In streznili smo se! Kar triindevetdeset odstotkov nas je na predbožični dan bilo za to, da po tisočletnem upanju končno dobimo neodvisno državo Slovenijo.

Še tako ugoden izid plebiscita pa vendar ni bila garancija, da se nam bodo tisočletne sanje – biti na svojem gospodar - izpolnile. V času poletnega odloga do proglasitve izglasovanih dejstev, smo še bili v negotovosti do 25. junija 1991, ko so nas po veličastni proglasitvi nove države Slovenije – tako rekoč še na veselici »pozdravili lastni« tanki. Začela se je vojna za samostojno Slovenijo! Govorim o »desetdnevni vojni«, ki je tako postala nerazdružljivi del naše svobode. In ker smo se Slovenci v tisočletni zgodovini prvič borili za lastno državo, smo podivjane tanke »naše JNA« po desetih dneh uspeli zaustaviti.

Ko sem tako pri vojni in vojnah, ki se tičejo doglednega časa in ki tudi to pot ni zaobšla rojstnega kraja Kog, je prav, da še dodam besedo ali dve o vojnah, ki se tičejo zadnjih generacij rojstnega kraja. Preko pripovedi starih očetov se še vnuki spomnimo tegob

prve vojne v letih 1914 – 1918. Čeprav ta vojna dejanskega stika z našim krajem ni imela, razen da so se v Karpatih in še zlasti na Soški fronti borili tudi fantje iz naše fare, smo vendarle pri Sv. Bolfenku še leta videvali njene invalide in govorili o hrabrosti nekaterih naših borcev, ki so za hrabrost celo dobili v našem kraju posestva. Bili pa so tudi nesrečniki te vojne, ki so za vedno ostali na teh bojiščih. Ko pa gre za drugo svetovno vojno (1939–1945), ki je izbruhnila samo dvajset let pozneje in se je v živo mnogi spominjamo, pa jo že lahko primerjamo z opisano pobesnelostjo »lastnih tankov« v dnevih po 26. juniju 1991. »Ali to ni fenomen, da smo po petinštiridesetih letih na isti cesti preko našega hriba na Kogu ponovno poslušali bojni ropot tankovskih gosenic in vonjali smodnik ter vonj po zažganih hišah«.

Pa se še vrnimo k adventnemu večeru leta 2007! Že nekaj časa vemo, da se bo ob polnoči zgodil še en zgodovinski dogodek, kakršnega še Slovenci nismo doživeli – odstranile se bodo mejne zapornice proti zahodni Evropi. In res so se po polnoči na TV ekranih začeli pojavljati čustveni prizori, ki smo jih spremljal z mešanimi občutki. Čustva so se tudi kje sprevrgla v komične prizore, ko so se državljani v obmejnih krajih po Evropi s fičafaji spravili na mejne zapornice, ki so po nekod desetletja predstavljale »želeno zaveso«. Mislim, da ni Slovenca, ki v socializmu ni doživel kakšne bridke ali »šverc« skušnjave v zvezi z državno mejo. Prav zato se ni čuditi vsemu veselju in »plesu narodov« ob žaganju mejnih zapornic po Evropi. Tudi sam sem si pred TV moral obrisati solze ganjenosti. Ob tem sem se še namreč spomnil na lastne mejne skušnjave in tudi, da odslej lahko nemoteno potujem več tisoč kilometrov po Evropi, ne da me kdo kaj vpraša. Še bolj čustveno in z zanosom pa smo to dejstvo — brez mejne Evrope - sprejemali tisti Evropejci, ki že imamo skupni evropski denar Euro.

Ob ganjenosti TV prizorov – žaganja mejnih zapornic oziroma uresničitev »Evrope brez meja«, pa se mi ponudi prilika, da

zapišem svojo prvo skušnjo z državno mejo leta 1960, ki sem jo že obelodanil v knjigi *Kraj prišlekov*:

» Spominjam se mojega prvega potovanja s fičkom v inozemstvo. Očedil sem ga, sam pa sem si tudi oblekel najlepšo - maturantsko obleko, češ da Avstrijci ne bi rekli, kakšni reveži smo v komunizmu. Ko sem se čisto sam pripeljal na obmejni blok v Šentilj, so me obmejni organi menda prav zaradi novega fička čudno sprejeli in mi naložili nalogo, da specificiram, kot je bilo rečeno, gume in vsa ostala oštevilčenja na avtomobilu. Ker na zunanji strani gum serijskih številc nisem našel, sem moral na cesti pred zapornico zlesti pod avto. Kljub temu, da so mi dali na voljo časopisni papir, sem si pod avtom vendarle uničil mojo najlepšo obleko. Ko pa sem se vračal skozi isti mejni blok, kot mi je bilo naročeno, pa me za napisano specifikacijo nihče ni vprašal.«

Povzeto ...

Iz zapisanega sledi, da so »demoni«, ki so na polovici prejšnjega stoletja stavili na samoregulacijo ravnotežja družbe, vendarle spoznali, da ta sistem ni bil zmožen preživeti. Zato v deželah, ki nas je pol stoletja indoktriniral komunizem, doživljamo neke vrste katarzo, kje glavni junak na nek način odkupuje krivdo. Prizadeti komunistični kadri so si namreč izmislili tranzicijo, kar pa dejansko pomeni spreobrnjenje gorečih pristašev brezrazredne družbe v goreče pristaše kapitalizma.

Kljub takšnemu – navideznemu - spreobrnjenju, pa se Slovenci še naprej delimo na »naše in vaše« in, kar je tudi dokaz, da še nimamo končane »normalizacije«, ki je po mojem pravičnejši naziv za tranzicijo. Da bi bila tudi ta »zapornica« prežagana, nam manjka še zadnji korak – dojetje sprave med obema poloma Slovencev. To pa je pravica slehernega Slovenca, ki se je boril proti

enemu ali drugemu totalirizmu, pravica do lastnega groba. Pri tem pa se vedno znova pojavi vprašanje o več ali samo eni resnici. In prav to me je ganilo, ko me je leta 2002 na cesti vprašal bralec moje nove knjige o Kidričevem: »Kje si pa bil, ko je še živel Maček«! V pristnost še živeče indoktrinacije »stalinizma«, katere se zlasti dotikam v četrtem poglavju, kjer še tudi posredujem nekatere faksimile anonimk, ki sem jih prejel ob razodevanju le ene resnice!

*

Da ne ostanem le pri dajanju naukov o doktrini »brezdušnega življenja«, se naj na tem mestu tudi pohvalim, da sem to zimo 2007/2008 zmogetel prebrati kar nekaj knjig, kot so:

- Drago Jančar, *Severni sij*. Z avtorjem sem se osebno srečal nekaj let nazaj, ob otvoritvi odmevne razstave »*Temna stran meseca*« v Ljubljani, ki je vsebinsko in materialno dopolnila vso krutost komunizma, katerega smo na Slovenskem prestajali štirideset let.
- Naslednja je bila knjiga iz pod peresa Ivana Lenarčiča »*Okrog edinega sveta*«, ki se je nisem odrekel že zaradi tega, da sem z avtorjem in obenem junakom knjige tik pred zgodovinskim poletom z UL letalom okrog sveta – med točenjem goriva v Moškanjcih
- spregovoril nekaj tozadevnih besed. Tudi s »mojstrom« nadvse uspešnega letala »*Virus*«, Ivom Bascarolom, se poznam, saj sem pod njegovim bistrim očesom delal izpit za pilota motornega zmajaja.
- Prodajalcu knjig *Mohorjeve družbe*, ki me je v času adventa obiskal na domu, se nisem mogel odreči. Svetovno uspešnico *Življenje s Karlom* izpod peresa njegovega spremljevalca škofa Stanislaw Dziawisza sem prebral na »eks«, saj sem že vedel, kako je ob Gorbačovu in Walensi bil najzaslužnejši papež, da se je komunizem moral posloviti.
- Še docela nisem končal s knjigo o papežu, pa mi še sosed prinese pokazat knjigo, ki mu je jo poslal »božiček«. Ta je bila izpod peresa

Ane Pavlovske: *Putinova Rusija*. Mislim, da še imamo v spominu uboj te novinarki v Moskvi. Kdor knjigo prebere, mu mora biti o naših tajkunih vse jasno. »Primer Petek« je namreč čista kopija smrti avtorice te knjige.

02 OZRETI SE NAZAJ

Uvod

1. julija 2007 smo pri Sv. Bolfenku obhajali praznik štiristotih let, odkar se je postavil temeljni kamen naše cerkve in s tem tudi našega kraja. Kdor je to dojel, se je počutil na tej proslavi štiristote obletnice naše cerkve veličastno. Štiri stoletja so torej minila od takrat, ko se je tudi postavil temeljni kamen našega kraja, ki smo ga nato stoletja poznali pod imenom Sv. Bolfenk na Kogu. Predhodno kuracijo smo dobili dobrih osemdeset let pozneje leta 1788, sto let pozneje, dne 6. januarja 1875, pa še samostojno župnijo. V tej zgodovinski veličini si je lažje predstaviti obhajanje štiristote obletnice postavitve temeljnega kamna naše cerkve! Bila je oziroma morala bi biti to največja proslava našega kraja doslej!

* (Več o tem v *Zborniku župnije Sv. Bofenka na Kogu, 2007* in v III / 01)

Slavje ob štiristoti obletnici cerkve sv. Bolfenka dne 1.7. 2007

Odkod ime kraja

Posvetitev cerkve po svetem Bolfenku je torej osnova zemljepisnega naslova našega kraja, ki se je nato dobra tri stoletja imenoval kot Sv. Bolfenk pri Središču. Šele tako imenovani real-socializem, s katerim nas je posilil Stalin po zmagi nad nacizmom in fašizmom leta 1945, je brez vprašanja kogar koli, ki bi smeli o tem odločati, posegel v izvirnost tistih krajevnih imen naših krajev, ki so jih sooblikovale zgodovinske svetniške osebnosti. Izvirnega – prvotnega naslova našega kraja Sv. Bolfenk pri Središču se še lahko spomnijo tisti farani oziroma krajani Koga, ki so že vstopili

v zadnjo tretjino svojih let, malo manj stari pa še bodo vedeli, da se je v začetku štiridesetih let prejšnjega stoletja našemu kraju za štiri leta reklo St. Worfgang am Kaag bei Friedau. Po prvih »demokratskih« volitvah na Martinovo nedeljo leta 1945, ki so bile v duhu nadaljevanja rdeče revolucije, pa se je delalo tako, da so se kaj kmalu odstranili izvirni dodatki h krajevnim imenom, ki so poleg zemljepisne zaznave še vsebovali svetniški okrasek. Pri tem tudi Sv. Bolfenku ni bil izjema. To istovetenje s stalinizmom v SZ pa se ni popravilo niti po smrti velikega »vožda«, kakor tudi ne, ko je l. 1948 prišlo do »sovražne« prekinitve naših komunistov s stalinizmom. Šele v samostojni (ne pa še povsem normalni) Slovenji je dana možnost, da se lahko farani odločijo za povrnitev izvirnosti svojih krajevnih imen. Nam najbližji vzgled so lahko farani oziroma krajani Sv. Tomaža. Seveda je za takšno popravo storjene krivice predvsem potrebna »politična volja in kulturni posluh«, ki pa se je pri faranih ohranil le v tisti župnijah oziroma krajih, kjer komunisti niso bili toliko nasilni oziroma niso bili toliko stalinisti, kjer niso uspeli faranom do »kraja oprati glav«. Tudi »svinčeni časi« za tako imenovane kulake, ki so se na svojstveni način otepali komunističnega pogroma, ko se jim je jemalo, jih pošiljalo na orožne vaje (beri gulage) in jih sililo v kolhoze, je pripomoglo k temu, da je mladi rod na podeželju do te mere otopel, da jim je kaj malo mar, kakšno je bilo prvotno ime kraja, v katerem živijo.

*(Več o tem v poglavju III./ 05).

»Bipolarnost« ali kako bi temu rekli

Ko gre za oceno duha miselnosti našega kraja, ki pri Sv. Bolfenku na ta ali oni način odstopa od splošne ravni stanja nasproti krajem v sosesčini, se je nujno ozreti v okoliščine polpretekle zgodovine. Sem torej pri vprašanju, s katerim ciljam o možnostih povrnitve izvirnega oziroma prvotnega imena našega kraja, ki

mu je komunizem odvezel svetniški okrasek. Ko gre za politično voljo krajanov, se sprašujem, čemu ni na Kogu tako enotne volje, oziroma, čemu je na Kogu politična bipolarnost izrazitejša kot v krajih v sosesčini? Ta se namreč pokaže ob volitvah, ko nostalgiki za propadlim komunizmom, ki se danes skrivajo v strankah leve, tehničarji še vedno uspejo nagniti na svojo stran.

Sam raziskavo »fenomen Kog« začnjam z dobrim desetletjem prej, kot se je pri nas uradno začela rdeča revolucija l. 1945. Živel smo še torej v kraljevini Jugoslaviji, ko smo Slovenci kot že najbolj gospodarsko razviti, začutili stagnacijo in ekonomsko izčrpanje »velikosrbske buržoazije«. Zato se ni bilo čuditi, da se je kmalu po nastanku prve Jugoslavije pojavilo veliko strank s socialno označbo. K tej politični raznolikosti je v tridesetih letih še sovpadla gospodarska kriza, ki se je kazala v zaostalosti in zadolženosti države. Zlasti je kriza prizadela podeželje in tako seveda tudi kraj, ki ga opisujem. Mladi rod, ki se ni odpravil v mesta ali na šolanje, se je na Slovenskem začel angažirati v naprednem Društvu kmečkih fantov in deklet, za čigar vsebino te slovenske organizacije se je navduševal tudi takratni študent iz Jastrebcov tovariš Jože Kerenčič, ki je obenem tudi bil vidni član sestrške organizacije študentov v Ljubljani »NJIVA«.

Za koga še »zabloda«

Kot danes vemo ni tovariš Kerenčič nikoli soglašal z načeli KPS, ki je po državni prepovedi (Obznana) leta 1921 in nato še strožji prepovedi leta 1929 (strelah v parlamentu) vse bolj kolaborirala z za državo nevarnim stalinizmom. Sam in njegovi tovariši so namreč že sredi tridesetih let izvedeli za resnico o zločinskih delih Lenina in nato še za bolj podla početja Stalina. Za popolno zmešnjavo pa je 26.8. 1939 še priskrbel prijateljski pakt Hitler - Stalin. »Sodu dno« našemu komunizmu pa je izbila ovadba, ko so zaverovanci

v Stalina za ceno ohranitve lastnih glav na kolaboracijskem sestanku Kominterne v Moskvi » določili naše štiri trockiste«. Tiranu je namreč do kraja prekipelo, ko je po sporu s Trockim, 27. julija v Parizu, izšla njegova knjiga *Izdana revolucija*. Prav iz tega Stalinovega besa izvira, da je koncem 1941 moral umreti Jože Kerenčič skupaj s še šestimi somišljeniki iz rojstnih Jastrebcov.

*(Več o tem v poglavju III / 04).

Pri Sv. Bolfenku se je torej stalinizem zasidral kot plod politične zablode, ki še vedno vsem ni razumljiva. Frakcija komunistov, ki so bili zaverovani v Stalina, je kot vemo nato prevladala v NOB in skozi nadaljnjo izpeljavo rdeče revolucije. Privrženost tej struji še vedno na Kogu potrdijo vsakokratne volitve, pa čeprav je od razkrinkanja stalinizma (Hruščev) že minilo pol stoletja. Potrditev tega fenomena je tudi to, da se trinajst let ni smelo pristopiti k obnovi v vojni porušene cerkve in tudi, da se po komunistični aretaciji l. 1945 vsestransko zaslužnega krajana in Kerenčičevega prijatelja Jožka Tomažiča, le domačini niso hoteli zanj zavzeti. Temu dejstvu je priča tudi to, da so se dosjeji oporečnikov zoper takšen komunizem, ko niso bili izvzeti tudi naši uporni kmetje, v akciji prvega čiščenja sramotnih arhivov v sedemdesetih večinoma skurili, namesto da bi le te arhivirali za verodostojnost kulture tega zgodovinskega obdobja.

Ko se tako posvečam zaslužnim ljudem rojstnega kraja iz polpreteklega časa, ne morem mimo osebnosti, katerih vrednote še niso literarno obdelane. Tako - čez palec, pa vendar nekaj od teh naštejem, kot so bili: pisatelj in pesnik Flegerič, profesor Borko, prvak Zagrebške opere Vičar, duhovnik Orešnik i.t.d. Nekaj od teh sem v prilogah te knjige sicer na svoj način uspel obdelati ali vsaj omeniti! Spodobi pa se dodati hvalo vsem tistim zaslužnim krajanom, ki so s svojo avtoriteto in znanjem mimo šol še kaj storili za napredek kraja. Naj mi eni ali drugi oprostijo, če sem na katerega pozabil!

Ob tej omembi pa mi tudi ni moč zamolčati pomena naših ustanov in

društev, ki so v prejšnjem stoletju delovala in celo v nekem smislu izstopala. V te štejem: Hranilnico in posojilnico (1908 - 1945), Društvo kmetских fantov in deklet (1924- 1941), Vinarsko zadrugo »Ljutomerčan« Sv. Bolfenk (1921 - 1932), Elektrifikacijski odbor (1950 - 1952), Odbor za obnovo v vojni porušene cerkve 1946 - 1959 in tudi društva, v katerih se aktivno poslanstvo nadaljuje tudi v tem stoletju, kot so Turistično društvo, Lovska družina, Društvo upokojencev itd.

*Že pred, meid in tudi nekaj
časa po vojni, je na tem mestu
delovala društvena sušilnica
sadja*

Posebne zgodovinske obdelave bi zaslužilo tudi nekdanje Sadjarsko društvo Sv. Bolfenk pri Središču, kateri člani so bili tako aktivni, da so si med prvimi v Banovini zgradili industrijsko sušilnico sadja v Jastrebcih. Moj oče kot aktivi član tega društva je za ta objekt celo odstopil parcelo. Večina teh društev z njihovimi nepremičninami vred pa je z nastopom nemške okupacije oziroma z vojno in tudi po njej izgubila svoj status z lastnino vred.

II POTOPISA NASPROTNIH SI STRANI

01 »KARAVANA 75« - POMLAD NA KRIMU

Uvod

Sestavek je bil trideset let v »bunkerju«, kot se je reklo, ker zadeva (film, TV zapis, knjiga) v danem trenutku komunistične samovlade ni bila »primerna« za javnost. Po vrnitvi iz avtomobilskega potovanja po SZ leta 1975 sem izdelek namenil internemu glasilu *Aluminij* v TGA »Boris Kidrič« Kidričevo, pa ga kot takega tedaj nisem upal oddati. Razlog je bil strah pred SDV (Služba državne varnosti) - nekoč imenovana OZNA ali tudi UDBA. Ta služba me je namreč kak teden po vrnitvi iz SZ »obiskala« na službenem mestu v TGA. Kajti v globokem komunizmu potovati z avtom po SZ, je bilo skoraj kot nekaj nemogočega! Sicer pa sem ta nenadni obisk SVD že upal omeniti v knjigi *Kraj Prišlekov, 2002* in ga to pot v krajši obliki citiram. Celotni potopis, ki je takrat nastajal na snovi originalnega popotnega dnevnika, pa se to pot predstavlja prvič. Še prej pa citat iz *Prišlekov...*:

Zgodilo se mi je prvič in upajmo, da zadnjič. V mislih imam namreč zaslisanje oziroma opisovanje mojih popotnih vtisov iz SZ, za katere so pokazali interes organi državne varnosti, saj sem jim moral kmalu po vrnitvi podrobno opisati vsa doživetja in početja kar med službenim časom v TGA.

Telefonski klic v livarno, da se naj takoj javim na kapiji me po predstavitvi sogovornikov ni spravil iz tira. Enega od njiju sem namreč takoj spoznal kot sošolca in seveda prijatelja. V ta namen izpraznjeni gasilski pisarni sem se v sproščenem pogovoru o potovanju največ zadržal ob dogodivščinah, ki so se zvrstile v teh štirinajstih dnevih avtomobilskega potovanja po SSSR. Največ sem se zadržal ob mojem »cimru«, s katerim sva si kot tudi popotna

sameca, največkrat delila prenočišče v dvoposteljni sobi. Prav on je menda tudi bil med glavnimi krivci, da je do tega zaslišanja oziroma pogovora med SDV in menoj prišlo. Bil je namreč tajni sodelavec te iste organizacije v Zagrebu in je zato moral svojim šefom napisati poročilo in navesti, s kom se je družil in kam je šlo »toliko državnega denarja«. Prav zaradi tega, da mi je kot sobni »prijatelj« povsod velikodušno plačeval, so mi ostajale skromne devize in sem še lahko v SZ kaj kupil zase in za ženo. Ko sva v Romuniji oziroma v Karpatih prespala prvo noč skupaj, sem sprva mislil, da je ta človek sodelavec kake zahodne obveščevalne službe, saj je imel toliko vseмогоčega denarja in je tekoče govoril toliko jezikov. Le ruskega »ni vedel«, tako da sem v SZ moral sam uporabiti vso znanje ob slučajni potrebi.

Ja - moj cimer je bil svoje vrste tič, kot se pač spodobi tajnim državnim agentom. Izpušna cev na njegovem Ford Cnsulu se mu je znala odtrgati ravno v kakšni strnjeni kolhozniški vasi, kjer se je po navodilih ruskih vodičev nismo smeli zaustavljati. Tako je bil »prisiljen« prositi za žico in klešče pri najbližjem kolhozniku, kjer pa so še v notranjosti hiše visele pravoslavne ikone. V svojo poročilo je tudi lahko zapisal, da še vsi niso imeli osebnih izkaznic in da morajo za »potni list« zaprositi tudi, če nameravajo k sorodnikom v drugo oblast v isti republiki.

Z njim sem kot »cimer« bil v stalni napetosti. Tudi na osebno potrebo v Jalti in tudi v Zaporožju več nisem »mogel«, da me ni za pisoarji čakal kak njihov agent! Najbolj pa mi je bilo »nerodno«, ko se je »cimer« v muzeju Livadnija na Krimu, usedel prav na tisti fotelj ob okrogli mizi, na katerem je med Jaltsko konferenco sedel Stalin. Ob tej gesti mu je kustosinja prav na glas izluščila nekaj krepkih, on pa je ji je dal samo na znanje, da razume le francoski jezik, ki ga ona ni razumela.

Sošolcu in prijatelju v SDV pa se ob tej priliki »razgovora« vsekakor zahvaljujem, da se je »službeni razgovor« sprevrgel v sproščen pogovor iz nekaj manj kot 8.000 km dolgega avtomobilskega

potovanja po SZ v času Brežnjeva sredi sedemdesetih, ko avtomobilsko potovanje tujcev po SZ skorajda ni bilo mogoče.

*

Iz jugoslovanske strani je bil organizator potovanja *Revija AVTO*, s strani SZ pa *INTURIST*. Posadka našega avtomobila iz

GO - Citroen GS	(2)	MB - Zaporožec	(2)
MB - Fiat 125	(3)	ZG - Ford Corsair	(1)
OS - Peugeot 204	(2)	GO - Zastava 1300	(4)
CE - Mercedes 220D	(2)	BG - Zastava 101	(2)
BG - BMW 2002	(2)	LJ - Audi 80LS	(4)
NA - Zastava 125PZ	(2)	KP - VW Pasat	(2)
CE - Sunbeam 1250	(2)	MB - Lada	(4)
LJ - VW 1300	(2)	VŽ - Renault 4	(3)
LJ - Fiat 124 sport	(2)	LJ - Zastava 101	(3)
CE - Zastava 101	(2)	CE - Zastava 125PZ	(2)
LJ - Zastava 101	(2)	LJ - Alfasud	(2)
NM - Renault 5TL	(2)	LJ - Mercedes 220D	(3)
GO - Lancia sport	(2)	LJ - Fiat 132	(4)
LJ - NSU 1200	(3)	LJ - Citroen Ami 8	(1)
ZG - Citroen GS	(3)	LJ - NSU 1000	(3)
CE - Citroen DS	(5)	LJ - Alfa Romeo Giulia	(2)
NM - Renault 4	(2)		
MB - Opel Rekord	(4)		
PA - škoda 110	(2)		

Seznam udeležениh vozil in število potnikov

Ptuja je štela tri člane in sicer: kot voznik in sodelavec v TGA Boris - (Back), kot zapisovalec dogodkov njegov svak Miro, sam pa sem imel na skrbi servisiranje Borisovega Fiata 125. Prav zaradi

natančno vodenega popotnega dnevnika, ki ga v nadaljevanju sproti komentiram in mu dodajam še kakšne zanimivosti, ki se še tedaj leta 1975 niso »mogle« zapisati, je tako zapozneli potopis še danes zanimiv.

(Kolona je štela 37 vozil iz celotne Jugoslavije. Dve vozili oziroma dva udeleženca pa sta se nam priključila »po francosko« šele v Romuniji. Vsi drugi udeleženci pa smo se morali na predvečer »Karavane 75« zbrati v Vršču).

Dnevni zapisi iz popotnega dnevnika

Sreda, 23. aprila,

09.00: Rahlo oblačno, občasno sonce, temperatura normalna za april, po temnem obzorju je nekje daleč proti jugu slutiti nevihto. Tako rekoč idealno aprilsko vreme.

10.30: Odrinemo na našo letos najdaljše potovanje - na Jalto. Iz Ptuja krenemo po krapinski magistrali proti Zagrebu in naprej v Vršac, kjer je med 18. in 19. uro zbor udeležencev »KARAVAVA 75«

14.10: 310 km iz Ptuja dohitimo nevihto. Ker ta potuje precej počasneje kot mi, jo prehitimo in kmalu zopet vozimo po suhi cesti.

14.50: Ustavimo se v motelu Spačva. Pospravimo sendviče, jabolčni zavitek in popijemo kavico, ki jo v zmerni količini vozimo s seboj.

16.45: Pred Beogradom /10 km/ prvič polnimo gorivo /19 l. /. Po Beogradu malo »lutamo« in iščemo izhod za Pančevo.

18.30: Prispemo v letalski center Vršac. Za nami je 607 km.

19.00: Večerja. Po večerji se predstavi vodstvo »KARAVANE PRIJATELSTVA«. Vodja: Miha Ban - predstavnik »Kompasa«. Revijo »AVTO« predstavlja urednik beograjske izdaje Pavle Tokin, in še zdravnik kirurg dr. Kostič. Za bencin po Romuniji dobimo 80

bonov. Dogovorimo se za program prvega dne našega potovanja in ob 21.00 ležemo k počitku.

Četrtek, 24. aprila,

6.00: Povsem oblačno, rahlo dežuje.

6.30: Zajtrk /jajčka, kava, kruh in keksi/

7.15: Prihod na mejo v Vatinu. Voznik Sunbeama iz Celja je pustil ključ v avtu in pri izstopu so se mu vrata zaskočila. Potrebna je bila intervencija mehanikov, ki so nas spremljali. Fanta sta se izkazala in kmalu so bila vrata odprta. Škoda iz Pančeva noče vžgati, kot da noče na tuje. Potniki iz celjske »žabe« se veselo kratkočasijo z domačo slivovko, ki so jo »za vsak slučaj« vzeli s seboj kar celo pletenko. Ker jim dovolimo, da se postavijo v vrsto za carino pred nami, smo domačega žganja deležni tudi mi.

8.45: Prekoračimo jugoslovansko - romunsko mejo in zdravimo proti Timisoaru *.

**(Op.: - 60 km od Timisoara proti Lugoj se nahaja manjše mesto Rekaš. Sosed iz ulice na Ptuju, g. Hegelman, me je zaprosil, da spotoma pogledam, ali še tam stoji njegova rojstna hiša, ki jo je med vojno zapustil »silom prilike«. Še kako je bil vesel, ko sem mu po vrnitvi potrdil najdbo z opisom okolice.)*

9.35: V Timisoaru nas sonce prijazno greje. Na bencinski črpalki nam za bone za 98 oktanski bencin natočijo 93 oktanskega, črpalkar pa še za »uslugo« dobi od Baka /Borisa/ zavitek cigaret Mildesorte.

14.00: Po lepi cesti smo v Clju in po desetih kilometrih se ustavimo v drevoredu starih jablan, pomalicamo in iztočimo zadnje kapljice kavice iz Ptuja ter še prestavimo ure na romunski čas /eno uro naprej/.

15.30 Gorivo dolijemo v Dej-u*.

**(Op.: - Iz Dej-a izhaja najboljša orodna telovadka vseh časov Nadia Comaneci - jeva, ki se po nekem tekmovanju v sedemdesetih ni več vrnila iz Amerike.)*

19.15: Stojimo pred železniškim prelazom globoko v Karpatih. Rajko potegne iz desne kolesne zavesice 30 cm dolgo konico od vil*.

**(Op.: - Med vožnjo po serpentinah preko Karpatov sem občasno opazil kontrolno lučko za olje, kar je pomenilo minimum motornega olja. Takrat so se namreč olja na avtomobilih menjavala pri 3000 km.)*

20.30: Pridemo v turistično Suceavo in v trdi temi poiščemo naš hotel.* Pred nami je le Corsair iz Zagreba, v katerem je samo eden potnik. Nocoj je Rajkov »šlafcimer«. Zadnji pride ob 23.45. Spimo v hotelu A kategorije. Zelo lepe so kopalnice. Večerja: ocvrt sir, meso na žaru, pečen krompir, solata, pecivo. Menjamo po 50 din za 30 lejev. Pivo 5 L, vino 25 L.

**(Op.: - Tu sem se prvič srečal s »cimrom«, ki si je ob mojem vstopu v skupno sobo prepeval pod tušem v kopalnici. Njegova razmetana prtljaga po vsej sobi mi je dala vedeti, da ne gre za skromnega človeka, kar se je tudi kmalu pokazalo, ko nas je iz Ptuja po večerji povabil v hotelski bar. Še bolj je postal občudovan, ko se je s tamkajšnjimi barskimi gosti znal tekoče pogovarjati v njihovem jeziku. Na vprašanje, zakaj ga ni bilo na obveznem zboru karavane v Vršču, pa nam je odgovoril, da pozna bližnjico iz Zagreba, po kateri se je izognil 1000 km vožnje).*

Petek, 25. aprila,

7.00: Zajtrk*. Na mizi beli kruh, maslo in marmelada. Ker smo bili lačni, smo kar začeli jesti. Potem so nam prinesli še sir in ko smo mislili, da je zajtrk že končan, smo dobili še šunko, ki smo jo pojedli brez kruha. No, čisto na koncu pa so nam prinesli še čaj.

**(Op.: - Še pred zajtrkom sem poiskal spremljajoča mehanika »Karavane« in naš Fiat 125 smo oskrbeli s svežim oljem kar na cesti pred hotelom).*

8.10: Odpeljemo proti ruski meji. Na števcu imamo 77.475 km. Ponoči so nam pobrali vse nalepke z avtomobilov.

9.00: V Siretu pridemo na romunsko - rusko mejo. Pregleda na romunski strani praktično ni. Odpremo le prtljažnik in požigosajo nam potne liste ter nas pustijo naprej.

9.35: Stojimo v nevtralnem pasu in čakamo, da nas sprejmejo na ruskem obmejnem prehodu Porubnoe. Ure naravnamo na moskovski čas - to je eno uro naprej. Časa imamo dovolj in si iz avtomobila ogledujemo okolico. Z romunske in ruske strani je meja ograjena z bodečo žico. Med obema ograjama pa je še okrog 5m širok mehki pas /zorano in pograbljano/ tako, da se vidi vsaka stopinja. Ob zapornici stoji vojak, ki vsakih nekaj minut stopi k telefonu, /ki ga ima obešenega kar zunaj na drogu/ in spregovori nekaj besed. Ves čas dežuje. Rusi spuščajo na mejni prehod po 10 vozil hkrati. Mi smo v drugi skupini. Na meji nas dočakata vodiča agencije »Inturist« iz Moskve.

12.00: Zapeljemo skozi odprto zapornico / 77.528 km/.

12.05: Začne se pregledna procedura. Oddamo potne liste, dobimo dva obrazca, ki ju vestno izpolnimo. Na osebni pregled z osebno prtljago mora iti celotna posadka vsakega avtomobila. Pregled denarnic se nam ni zdel temeljit. Potem je moral voznik v avto in ga je zapeljal na kanal. Pride poseben carinik v kombinezonu. Pregleda avto od spodaj, dvigne zadnji sedež, dvigne preproge.

12.55: Usedemo v avto in čakamo na potne liste, ki nam jih vrnejo ob 13.10 uri in se zapeljemo v SSSR. Vozimo po dokaj dobri in ravni ter gladki cesti proti Černovcem, kjer imamo v hotelu Bukovina kosilo.

14.30: Kosilo /juha z jetrnimi cmoki, naravni zrezek, krompir, sveže kumarice z smetano, pivo - čaj/.

Tukaj se natančneje spoznamo s spremljajočima vodičema in izvemo, da je cilj današnje etape Rovno in ne Kijev, kot je bilo

določeno v programu. Obenem nam razdelita avtokarte SSSR -a v katerih so vrisane le tiste poti, po katerih lahko potujemo. Da so za redke tuje avto - turiste dovoljene le v karti označene poti, so se kmalu prepričali tisti, ki so jo hoteli mahiniti v Rovno kar po bližnjici.

Pred hotelom v Černovcih, kje so parkirani naši avtomobili, je kar mrgolelo opazovalcev. Med njimi so tudi »švercerji«, ki se zanimajo, kaj imamo za prodajo. Rajko proda 6 škatl žvečilne, kar je trenutno najbolj iskano blago. Na drugem mestu so dežniki. Bak bi lahko svojega takoj prodal, a ker dežuje, prodajo zaenkrat odloži. Iz Rusije pišemo prve razglednice.

16.00: Zadnje skupine iz mejnega prehoda še ni na kosilu, ko odrinemo naprej proti prenočišču v Rovno, ki je po označeni karti okrog 700 km daleč.

19.10: Po treh urah vožnje smo pred Vinico kjer natočimo gorivo*.

**(Op. : - Tu me preseneti ruski sistem točenja bencina, ki temelji na vnaprej določeni količini. »Plačaš in zavrtiš količino na številčnici ročke na tulcu, ki je podobna starim telefonom. Nato pa pritoka bencina več ne moreš ustaviti, tako da mi je višek z boni vplačanega bencina ob avtu stekel v čevlje«. Imeli smo namreč bone le po 10 litrov. Druga zanimivost pa je sama Vinica, ki jo poznamo iz zadnje vojne, ko si je tukaj Hitler uspel zgraditi prvi in zadnji poveljniški bunker na ozemlju SSSR).*

19.30: 20 km iz Vinice na deteljici proti Kijevu zavijemo na napačno stran. Gremo nazaj in se srečamo z GS-om iz Zagreba, ki tudi ugotavlja, kje je prava smer. Zapeljemo naprej in na priključku na glavno cesto ustavimo /stop znak/ in še istočasno vprašamo tam stoječega moža za smer Rovno. Tedaj pa je zaropotalo. V nas se je zaletel GS. Ko je zaviral, je prišel na blatno vozišče, tako da je izgubil oblast nad vozilom in prvi karambol »Karavane 75« je bil tu. Rezultat: Fiat 125 - brez škode, GS - razbita plastična maska

in desni žaromet. Počistimo prizorišče in gremo naprej.

24.00: Točno ob polnoči prispemo v Rovno. Pred nami je le en ruski vodič, ki je prisedel v novomeški Renault 5 naših mehanikov, ki si je »privoščil« bližnjico. Večerje ni, ker kuhinja hotela ne dela več. Dobimo pa »lanč paket« - kos salame, kuhani jajci, kos kruha in svežo kumaro. Vsak dobi svojo sobo z kopalnico. Avto mora na hotelsko dvorišče s čuvajem. Ob 1.00 uri ležemo k počitku, začenjajo pa tudi prihajati ostali udeleženci karavane.

Sobota, 26. aprila,

8.00: Vreme rahlo oblačno, od časa do časa posije sonce.

8.30: Zajtrk /2 jajčki na oko, sir, maslo, kava, kruh/. Izvemo, da so zadnji prišli v Rovno ob 6.00 uri zjutraj. Vendar še niso vsi. Vodič neutrudno telefonira. Izvemo, da je ostala avto /žaba CE/ v Vinici, kjer so si poiskali privatno prenočišče*.

**(Op.: - Njim to ni bilo težko, saj so v posadki imeli domačinko iz Ukrajine, ki se je med vojno v koc. lagerju v Nemčiji spoznala s svojim možem iz Celja. Na prvem avtomobilskem potovanju v svojo domovino se je v stiski noči ali pa celo načrtno spomnila na sorodnike).*

Štirje avtomobili so ostali v hotelu v Žitomiru. Corsair iz Zagreba - Rajkov »cimer«, pa je prespal že v prvotno načrtovanem Kijevu.

9.00: Začnemo se dogovarjati za današnjo turo. Vsi smo proti temu, da bi šli do Harkova (795 km), kot hoče Inturist*. Ker se ne moremo sporazumeti, se dogovorimo, da se dobimo v 100 km oddaljenem Žitomiru, ki smo ga mi že ponoči prevozili in kjer so nekateri tudi prespali.

**(Op.: - Da je noč bila kratka in za nekatere, ki postelje niso niti videli, tudi težka, gre pripisati taktični potezi službe za varnost države v SZ. Prav zaradi te poteze, češ, da so vse prenočitvene kapacitete do Kijeva zasedene, smo morali iti prespat dobrih 300 km v stran od naše začrtane poti. Sprememba te prve etape pa nam*

je bila sporočena šele pri kosilu v Černivcih ob 16. uri. »Potezo« potrjuje prav to, da je bil hotel v Žitomiru, ki smo ga prevozili ob 23. uri prazen, kakor tudi motel Prolisov pred Kijevom, ki je tudi bil naš cilj prve etape. »Varnostni načrt« gostiteljev se torej v popolnosti ni izšel, saj je »cimer« spremembo te etape ob kosilu »preslišal« in jo mimo obveznega vmesnega Rovna popihal naravnost v Kijev ter še obenem prihranil 300 km. (Informacijo o prostih kapacitetah hotelov smo nato izvedeli od tistih iz »Karavane«, ki so se v sili razmer noči morali tja zateči).

12.00: Prihod /ponovni/ v Žitomir. Malicamo na lastne stroške in prvič poskusimo vodko. Dogovoriti se še vedno ne moremo, zmenimo se le, da se dobimo na naslednji postaji v hotelu Prolisov pred Kijevom, kjer bodo že novi napotki iz Moskve.

14.00: Odhod proti Kijevu.

16.00: Prihod v hotel (motel) Prolisov.

16.30: Dokončno se upremo, da ne gremo nocoj naprej. Po kosilu ob tej pozni uri bi morali še okrog 400 km do Poltave. Tam bi naj bili okrog 21. ure. Po daljši debati je vodič končno obupal in se vdal rekoč: »Z vami se ne da delati. Kdor hoče naj gre naprej, kdor hoče ostati, naj ostane«. Mehanika, ki nista slišala dogovora v Žitomiru, da se dobimo v Kijevu, sta že odpeljala do Poltave. Tam je tudi že bil pobegli Corsair iz Zagreba, ki ga je vozil »cimer«. Tudi en vodič je na vsak način hotel za njimi, tako da nas je v Kijevu ostalo 29 posadk.

17.00: Kosilo v hotelu /motelu/ Prolisov pred Kijevom

17.30: Do večerje smo prosti in se tudi mi iz Ptuja odpravimo na potep po Kijevu. Usedemo se v avtobus, ki stoji pred hotelom. Med vožnjo ugotovimo, da je to nek šolski izlet. Lepo nas pripelje do centra /to smo ugotovili kasneje/. V blagovnici si kupimo ruske »digitrone« na pomične kroglice. Seveda prosimo tudi navodila, kako se s tem računa. Blagajničarka nam razloži, da je to v šolskih učnih knjigah, ki jih pri njih nimajo. Zato nam samo pokaže, kako to gre.

19.30: Ustavimo taksi in se odpeljemo nazaj v motel.

20.00: Po večerji se naša posadka dogovori, da gremo zgodaj naprej, saj moramo priti naslednjega dne do Zaporožja. Ker bomo zopet prezgodnji za zajtrk, že zvečer dobimo »lanč pakete«*.

**(Op. -Sobo sem imel v pritličju in sem še pred spanjem izmenjal nekaj besed z že priletnim vratarjem, ki je bil v minuli vojni jugoslovanski osvoboditelj. Ponudil sem mu zavojček cigaret. Narahlo me je prijel za roko in s pogledom preveril, da ga ne opazuje »polit - administratorka« oziroma po našem mišljenju specialna receptorka, ki je imela svojo delovno kabino na nasprotni strani velike vhodne avle. Nato je potihoma začel: »Vam, ki imate Tita, gre dobro, nam pa še zmeraj slabo«! Ne vem, ali je pri vratarju bila montirana »stenica«, da ga je nato "administratorka" svarilno poklicala. Sogovornik mi je nato zmedeno nakazal, da je najinega pogovora konec).*

Nedelja, 27. aprila,

5.30: Odhod proti Harkovu.

6. 35: Odpeljemo se iz mesta na lepo 6 pasovno avtocesto, ki vodi na letališče Borispol.

8.10: Ustavimo se na črpalki. Ker so začeli pravkar delati, imajo še popis zalog, tako da čakamo na gorivo pol ure.

12.00: Pridemo v Harkov. Po krajšem iskanju (trikrat vprašamo) pridemo do hotela Inturist, parkiramo ter si pretegnemo okrnjene ude.

13.30: Kosilo. Natakaričice so vse po vrsti zaobljene, kot da bi bil to pogoj za delo. Po kosilu odhod proti Zaporožju.

17.25: Slikanje pri kažipotu 1000 km od Moskve/10 min/ in začne deževati.

18.00: Zaporožje. Vse ceste okrog hotela so zaprte in ne vemo, kako naprej. Ko vprašamo mlajšega moža, prisede in nas vodi. Prevozimo nekaj prepovedanih smeri. Sicer pa ima fant »rdečo legitimacijo«, ki dovoljuje take kršitve. Kot nekdanji mornar

pozna Split. Javimo se v recepciji do sedaj najlepšega inturistovega hotela. Oddamo potne liste, dobimo sobe, vratar pa nam dostavi vso prtljago do dvigala. Opazimo tudi rahel defekt, ko se nam prednje desno kolo počasi prazni. Ko se namestimo v sobah, gresta Bak in Rajko popraviti preluknjano zračnico*. Za nami prihajajo tudi ostali iz »Karavane 75«. Mercedes iz CE in za njim Škoda iz PA se na ulicah Zaporožja zaradi kratke varnostne razdalje pred semaforjem zaletita. Rezultat: precej razbita škoda (maska, pokrov prtljažnika, prednja šipa) in na glavi sopotnice buška. Mercedes je manj od zadaj poškodovan.

**(Op.: - Tik ob našem Fiatu 125 je na zaprtem dvorišču hotela parkiral tudi »cimer«, s katerim sva si v Zaporožju ponovno delila sobo. Pri menjavi zračnice mi je posodil nekaj orodja, saj ga je njegov Corsair premogel toliko, da bi lahko naredil »generalno« kar na cesti. Na njegovo vztrajanje še preluknjano zračnico odneseva v bližjo avtodelavnico, kjer so že tudi »peglali« Škodo iz Pančeva. V delavnici je vladalo pravo »samoupravljanje«, saj so se z najino zračnico kar lep čas obmetavali.)*

19.00: Večerja

21.00: Naročimo pogovor z Jugoslavijo. Čez uro nam sporočijo, da z Beogradom ni možno dobiti zveze.

22.00: Spravimo se spat, saj nas zjutraj spet čaka novih 1000 km*.

**(Op.: - Še predem pa sem legel, sem si na policah knjižnice, ki se je nahajala v avli nadstropja pred sobami, (mislim, da v vsakem nadstropju hotela) še bežno ogledal nekaj naslovov. Ob tem mi je pristopila knjižničarka in menda hkrati tudi »polit administratorka«, ki mi je nekaj knjižic kar potisnila v roke, da sem jih nato v postelji bežno pregledoval. Med prebiranjem teh pa me je presenetil telefon z nežnim ženskim glasom, če imam morda za prodati najlonke ali pa šuškevce. Na sumljivi klic sem se odzval negativno, čeravno sem še nekaj od iskanega imel. Seveda je potem klicu, ki sem ga v mislih povezoval z »politadministratorko«, bil moj spanec rahel).*

Ponedeljek, 28. aprila,

7.00: Za potovanje je vreme prijetno /7.9400km/, občasno posije sonce. Dobimo »lanč paket«, ker se nas večina hoče zgodaj odpeljati proti Jalti. Mi smo to pot med zadnjimi.

8.10: Do izhoda iz mesta pridemo brez problemov. Sledita nam voznika s službeno stoenko revije AVTO. Na robu mesta se še ustavimo na bencinski črpalki in dolijemo gorivo*.

**(Op.: Spet mi steče vsaj dva litra mimo rezervoarja v čevlje, saj sem precenil porabo).*

10.30: Vidimo prvi ruski karambol. Lada z razbitim zadkom.

10.45: Prvič nas ustavi miličnik. Na mestu, kjer je dovoljeno 40 km, vozimo 100 km na uro. Po 10 minutnem predavanju o ruskih cestnih predpisih in ko miličnik ugotovi, da smo pokazali primerno poslušnost, nam dovoli naprej*.

**(Op.: Mislim, da so k ugodnemu razpletu še največ pripomogle dve škatli »mildesorte«, ki sem jih skozi zadnja vrata pomolil postavnima fantoma.)*

11.10: Smo na meji »Krimske oblasti«. Ustavimo, pretegnemo ude in naredimo nekaj posnetkov ter zaužijemo »lanč paket«. Ob nas se kmalu zaustavi ruska Lada z istimi nameni. Še preden pa si njeni potniki utegnejo pripraviti malico, se pri njih pojavi miličnik in takoj odpeljejo naprej. Nato si še miličnik ogleda naš avto, a ne reče nič*.

**(Op.: Prav v tem času, ko je bil v bližini še miličnik, se z veliko hitrostjo bliža »cimer«, ki nas spozna in se tudi misli ustaviti. Ko pa zagleda policaja, pa jo takoj pritisne na plin in z ropotajočo izpušno cevjo zdrvi naprej).*

Pred ozkim prehodom Azovskega morja na polotok Krim

11.30: Nadaljujemo pot na Krim. Peljemo se po ozkem nasipu tega polotoka, na desni in levi pa je Azovsko morje. Vreme je rahlo oblačno, čuti pa se tudi milejša klima. Videti je, da je tu zelo suho, saj na vseh poljih vidimo namakalne naprave.

12.45: Na vhodu v Sinferopol nas ustavi »leteča«, pregleda dokumente in nam pokaže pravo pot.

12.55: Črpamo gorivo. Cesta proti Jalti je lepa in slikovito izpeljana. Od Sinferopola do Jalte je 95 km in vozi trolejbus*.

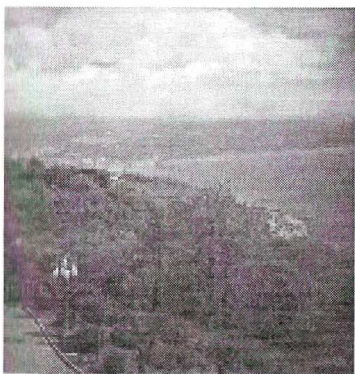
**(Op.: Čez Krimsko pogorje kljub lepemu vremenu vožnja ni bila hitra. Poleg slikovite obale Črnega morja, ki smo jo na tem mestu spremljali vsaj sto km, smo tudi opazovali brhke Krimčanke, ki so po teh vzpetinah krmarile trolejbuse).*

13.35: Smo v Aljušti. Pred nami se odpre »Črno more« v vsem sijaju. V hribih je gosta megla, pa tudi promet je bolj gost, tako da smo počasi napredovali.

14.00: Po krajšem iskanju se ustavimo pred inturistovim hotelom Tavrida na Jalti /79.8774 km/. Takoj dobimo kosilo (narezek, juha

- boršč, kare, zelenjava, krompirček, kava). Po kosilu je prosto*.

**(Op.: V tem času sem v spremstvu mlajšega vodiča zapeljal naš avto v garažo, ki je bila kak km oddaljena od naše »gostinice« Tavrída. Med vožnjo sem spremljajočega vodiča vprašal, zakaj so odstavili Hruščeva, pa mi je kot iz topa izstrelil: » Zato, ker narodu ni dal kruha«).*

*Pogled na obalo iz gorskega
prelaza na Krimu*

Prva skupina, ki je prišla na Jalto že sinoči, ima danes oglede. Mi pa hodimo po mestu sami in si ogledujemo trgovine, kupujemo spominke, zaidemo tudi na tržnico. Tu bi imel sanitarni inšpektor dovolj dela. Naredimo nekaj posnetkov, ljudje so lepo oblečeni in jo ocenimo s splošno dobrim vtisom. Mnogo mladih je v jeansu in vidimo tudi dolgolasce. V trgovinah imajo poseben način označevanja, da se ve, kaj je za koga.

Med vrata postavijo stol in stvar je urejena. Vsak domačin ve, da je kljub polni trgovini, ta zanj zaprta. Mi kot turisti smo nekajkrat smuknili mimo stola.

Končno se je v Jalti zbrala celotna skupina. Prvič smo vsi iz cele Jugoslavije skupaj. Nekateri iz prvega srečanja v Vršču, še namreč niso videli »spremljajočih kolegov« iz ZG in BG, ki sta se nam pridružila po stranskih poteh. Za ruske pojme smo brez osnovne discipline. Sicer pa smo vsi pristali na črnomorski obali. Razen nekaj bušk in zvite pločevine ter razbitega stekla je vse O.K. Morala je na višku, za še boljše vzdušje pa gremo zvečer v Šampanjskoje, kjer točijo samo šampanjec v kozarcih. Pred nami iz lokala miličniki odnesejo krepko nasekanega in še enega polnasekanega, ki niti ni utegnil popiti zadnjega kozarca šampanjca. Zložili so ju v »marico« (podobno kot pri nas). Mi smo ostali do 21 ure, ko zapirajo lokale in to nepreklicno.

Torek, 29. aprila

7.30: Vreme sončno in ob 8.00 zajtrk

8.30: Po zajtrku z avtobusom odide skupina (46) v Baščisaraj, staro prestolnico Kanev. Ker je sončno in tukaj že tudi vroče, smo se mi odločili, da se ne bomo kuhali 5 ur v avtobusu in rajši ostanemov drugi skupini, ki si bo ogledala zanimivosti Jalte .

9.30: Z avtobusom krenemo do vile Livadnija, kjer so bili 1945 (februarja) podpisali sporazum o povojni delitvi sveta Stalin, Churchill in Roosevelt. Po ogledu prostorov in slikanju gremo do gradu Lastavičje gnezdo. Med potjo še vidimo vilo, v kateri je živel in pisal Anton Čehov. Ob 12.30 smo v našem hotelu - gostilnici Tavrida.

*»Lastavičje gnezdo« stoji na vrhu previsne skale nad Črnim morjem.
V 18. stol. ga je v tajnosti postavil ljubici-ciganki neki ruski plemič)*

13.00: Kosilo in potem se spet posamično potikamo po mestu*.

**(Op.: Zaidemo tudi v cerkev. Ko si ogledujemo pravoslavne ikone, se naenkrat cerkev napolni tako, da tudi nam ne preostane drugega, kot da v njej ostanemo do konca obreda, ki ga seveda nismo*

poznali).

17.30 Vrne se skupina iz Baščisaraja in vsi skupaj gremo na degustacijo krimskih vin. Poskusimo 9 vrst. To so v glavnem desertna vina /kot prošeki, cherryji ali vermuti/. Torej nekaj drugega kot so naša vina. Po degustaciji se napotimo še v pristanišče, kjer je že bil »korzo« napolnjen. Ribiči (mladi, stari, otroci, ženske) lovijo kar v vrsti. Vidimo vse mogoči ribiški pribor, ki so si ga v glavnem izdelali sami. In prav vsi ulovijo v kakšni uri toliko enako velikih rib, kot so si želeli (normalno vedro), tako da med njimi ni ljubosumja.

20.00: Po večerji še enkrat zavijemo na »rivo«, kjer še ribiči vedno neumorno lovijo. Tu je tudi vrtiljakov vseh vrst.

22.00: Po izmučenem dnevu ležemo v postelje, ki smo jih v tem »carskem« hotelu starejšega datuma imeli v veliki sobi vsi trije skupaj. V sobah ni kopalnic, v nekaterih tudi ne umivalnika. Zato je v vsakem nadstropju skupna umivalnica in skupno stranišče. Imamo pa pogled na morje in veliki balkon*.

**(Op.: Naš hotel - "gostinica" se je tudi obnavljal. Zato sem v skupnih sanitarnih prostorih prišel v stik s popoldansko izmeno prijaznih delavcev, s katerimi sem lahko izmenjali kar nekaj pristnih informacij o življenju v SSSR).*

Sreda, 30. aprila,

8.00: Oblačno in deževno, zajtrk ob 8.30.

10.30: Zaradi premočnega vetra in razburkanega morja odpade križarjenje po Črnem morju, zato še po mestu iščemo kakšne spominke.

11.30: Kosilo, potem pa se vreme spet uredi in posije sonce.

12.30: Ko krenemo iz Jalte, imamo na števcu 79.882 km. Po hribih so vidne sveže lise snega. Na prehodu tukajšnjega hribovja spet dežuje in nas ovija gosta megla. Od Sinferopola do Moskve je 1368 km, mi pa imamo na števcu Fiata 125 točno 80.000 km.

“Naša trojka” pred Livadnijo

14.35: Vidimo karambol. Tovornjak, ki je vozil pohištvo, je izgubil stol ter ustavil, vanj pa se je zaletel Fiat 124 TS, v tega pa še Lada. Precej zvite pločevine in kup opazovalcev. Malo dalje še naletimo na en karambol Lade, prevrtnjen tovornjak ter še Zaporožca v jarku.

15.30: V Melitopolu točimo gorivo.

17.55: Smo po treh dneh spet v Zaporožju pred že znanim hotelom. Naliv je tako močan, da so ceste spremenjene v reke.

20.00: Večerja v posebni sobi, kjer se nato vsi iz karavane tudi malo poveselimo. Pijemo romunski rizling. Pri mizi se nam pridružijo potniki iz Peugeotta /OS/, iz Gorice, iz Vinske gore i.t.d.*.

**(Op.: Kmalu nato me »cimer« vabi, da še greva pogledat v kletne prostore tega ogromnega hotela. Malo sem se tej oddaljil iz naše družbe sicer upiral, a vendar me je »cimer« spet prepričal. Razumel sem ga, da mu je kot samemu »svoj posel« težje opravljati. V polno zasedenem baru nama je naročil drag napitek in kmalu k mizi privedel še sumljivi dami, ki sta govorili tuje jezike, saj se je*

»cimer« izgovarjal, da ruskega ne razume. Mislim, da sta gostji pripadali podobni službi v SZ, kot jo je opravljala »cimer« za Jugoslavijo. V to sem se še bolj prepričal, ko sem šel v stranišče in opazil, da tudi v stranišču več nisem bil sam. Po vrnitvi k mizi, je cimer z eno od obeh plesal, k mizi pa še prisedeta dva krepka, ki sta očitno pripadala isti »družbi«. Spraševati sta me začela, če hodim v Trst, v Avstrijo in kako nam kaj gre v Jugoslaviji. Meni pa je postajalo vse bolj vroče. Mislil sem samo na to, kako čim prej priti do moje postelje. Še dobro, da sem imel ključ pri sebi in sem jo nato ob prvi priliki popihal iz tega nočnega objema v baru. Ne vem, kje se je medtem potikal cimer, saj je na vrata najine sobe potrkal šele proti jutru. Ko sem ga budil za zajtrk in hotel kaj vprašati, mi je brž s prstom pokazal, da naj govorim tiše in da še naj pred tem potegnem vodo v stranišču.)

Četrtek, 1. maja, Praznik dela,

8.00: Občasno sije sonce. Takoj naročimo telefonski pogovor za Raven na Koroškem.

8.30: Zajtrk. Po zajtrku je do 10 ure prosto. Pred našim hotelom je tribuna. Tukaj bomo gledali prvomajsko parado.

10.00: Začne se parada. Stojimo na častnem mestu ob tribuni. Prostor je zastražen in imajo vstop le povabljeni s posebno izkaznico. Vidimo olimpijskega prvaka v dviganju uteži Žabotinskega. Fotografiral se je s skupino naših, na čelu parade pa je nosil zastavo. Najatraktivnejši so bili vojaki, ki so nosili manjše otroke. Tej skupini so najbolj ploskali*.

*(Op.: Sicer pa je tudi ploskanje bilo v dobršni meri po zvočnikih reproducirano).

13.00: Kosilo.

16.00: Ogled mesta. Vodič Galina govori perfektno srbohrvaščino. Pozna Macurja iz Raven, ki je kot metalurg moj in Borisov sošolec. Pred leti je namreč bil v tukajšnji železarni na specilizaciji*.

**(Op.: -Zaporožje je milijonsko industrijsko mesto, kjer se proizvaja jeklo, aluminij, titan in še kakšna kovina. Tudi reakcijski motorji za ruska letala in rakete izhajajo od tod. Ko pa v tej tovarni ni dovolj tozadevnega dela, pa so jim dobrodošli tudi nam znani avtomobili »Zaporožci«. Zaporoški aluminij poznamo tudi v TGA Kidričevo. V času, ko še v Obrovcu ni bilo tovarne za predelavo boksita v glinico, so Rusi preko Črnega morja in Dnjepra semkaj dovažali dalmatinsko aluminijevo rudo. Prav zaradi naštetih okoliščin sem si v Zaporožju privoščil vsaj od zunaj ogledati to industrijsko področje in tudi tukajšnja proletarska naselja, ki so me spominjala na realsocialistično Kidričevo).*

Popeljemo se do znamenitega »Njeprostroja« ter si še ogledujemo druge revolucionarne spomenike, ki jih v SZ za prvomajske praznike stražijo pionirji*.

**(Op.: Na levem bregu mogočne reke, ob cesti, ki vodi preko jezua hidroelektrarne »Njeprostroj« v sosednji Dnjepropetrovsk, stoji mogočen bronasti kip Lenina, ki je tedaj tudi postavil temeljni kamen te dolgo največje hidroelektrarne na svetu. Čez jez smo šli peš ter spotoma opazovali na pretočnih prekatih dviganje - spuščanje ladij).*

20.00: Večerja in nato še kratek sprehod po bližnji okolici hotela, dokler se ob 22 uri ne spravimo k počitku._

Petek, 2. maja,

7.00: Vreme sončno, za zajtrk pa spet »lanč paket«.

8.05: Odhod proti Harkovu.(80.360 km). Ker smo zadnji, pristopi k nam neki Rus in po daljšem pojasnjevanju ugotovimo, da je prinesel ribe za Mariborčana z Rekordom. Vzamemo ribe, prinašalcu izročimo zvečilno, za ceno pa pozabimo vprašati ter pohitimo na pot.

8.25: V Zaporožju si napolnimo še tank z bencinom.

10.15: Ustavi nas PZ iz Celja. Zmanjkalo mu je goriva, zato mu damo našo rezervo.

1.30: Smo v Harkovu pred motelom »Družba«. Dobimo lepe sobe

s kopalnico. Del skupine pa spi v harkovškem hotelu. Naš motel je v predmestju blizu letališča.

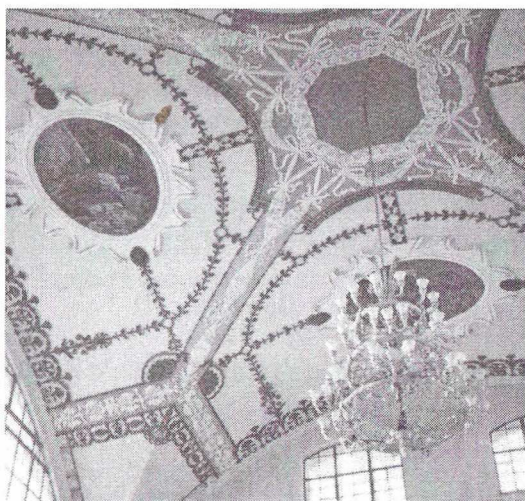
13.00: Kosilo. Za predjed (naše omizje) imamo ocvrte ribe, ki smo jih prinesli in jih dali naročniku iz Maribora, čeravno je trdil, da se zanje ni z nikomer zmenil.

13.30: Induividualno pogledamo na bližnje letališče in si eno uro ogledujemo letalski promet*.

**(Op.: Na letališču je bilo, kot smo videli, vse po domače. »Če kdo zamudi letalo, ki že začne z zaletom po letališki stezi in pomaha pilotu, ta zalet prekine, nakar se odpro zadnja vrata in zamudnika za roke potegnejo v letalo)«.*

S trolejbusom se nato napotimo v mesto in si med drugim ogledamo železniško postajo*.

**(Op. :- Postaja (mislim, da tudi vse večje v SZ) je nekaj posebnega, saj strop čakalnice premore freske, ki jih pri nas nimajo še tako znamenite cerkve in gradovi. »V carski Rusiji so pač nekaj dali na njihove železnice«).*

Strop žel. postaje v Harkovu

18.00: Z avtobusom gremo na organiziran ogled mesta: Univerza, kip Ševčenka, Vrelec ljubezni, Trg Dovženke s kipom Lenina*, stari del mesta.

**(Op.: Vse ploščadi okrog teh spomenikov in tudi drugod so tlakovane in obdane iz značilno rdečkastega zaporoškega marmorja, iz katerega je tudi mavzolej Lenina v Moskvi).*

20.30: Večerja in nato ob 22 uri nočni počitek.

Sobota, 3. maj.

6.00: Vstanemo in ugotovimo, da je tudi danes lepo sončno vreme.

6.30: Na sosednji črpalki lahko dobimo le 93- oktanski bencin, čeravno imamo bone za 98- oktanskega. Kupimo še približno tri litre olja.*

**(Op.: Olje so imeli samo v sodih brez kakršnekoli oznake. Zajetna ukrajinka je vzela pločevinasto vedro s tulcem in nam od oka natočila v motor »maslo«. Kljub kontroli nivoja, ga je vendar iztočila nekoliko preveč, a se temu nismo sekirali, saj ga je spet bilo kmalu manj).*

Proti Kijevu izberemo obvezno pot, čeravno so bližnjice za 100 km krajše.

6.40: Smo na črpalki na drugi strani Harkova. Natočimo 30 l goriva, kot so nakazovali naši bencinski boni in ob 6.55 že vozimo proti Poltavi, kjer bomo imeli zajtrk.

8.10: Motel Poltava. Za zajtrk dobimo šunko, ajdovo kašo s krvjo, safalado in čaj. *

**(Op.: - Črno ajdovo kašo sem celo repetiral).*

9.40: Vidimo čelno trčenje Lada - Zaporožec. V Zaporošcu so trije mrtvi. Vse še leži na cesti in ostale obvezujejo.

10.55: V Piriatinu točimo gorivo.

12.00: Smo na kijevskem letališču Borispol, ki si ga ogledamo*.

**(Op.: Letališče ima dve stezi in je zelo frenkventno. Tudi zgradba s kupolo je impozantna. Močno je zastražen le oddelek za tuje potnike).*

13.15: Proti Kijevu se že drugič vozimo po čudoviti 6 pasovni avtocesti in ga nato obidemo po zunanji krožni cesti (45km), saj je naš hotel na zahodni strani mesta.

13.45: Smo spet v motelu Prolesov. Dobimo sobe s televizijo. Prosti po kosilu odidemo spet v mesto. Vozimo se z metrojem, tramvajem in si tudi tukaj ogledamo impozantno železniško postajo. Zvečer pa gremo v cirkus (19.30 – 22.00). Nato se s taksijem zapeljemo v motel, kjer se ob 23.00 znajdemo v posteljah.

Nedelja, 4. maja,

7.30: V Rusiji je danes normalen delovni dan, odprte so vse trgovine in vsi delajo. Vreme je brez oblaka. Seveda smo se že navadili, da bo po prevoženih 600 ali celo več kot 1000 km na dan vmes tudi drugačno vreme.

8.30: Po zajtrku odhod proti Odesi. (81.219 km). Cesta je vsaj na začetku 4 pasovnica. Vsa velika mesta imajo odlične vpadnice. Okrog 25 km iz mesta se to veselje konča, vendar so tudi navadne ceste široke, kot bi bila pri nas 3 pasovna cesta. Označb na voziščih nimajo. Tudi pasova nista ločena z belo oznako. Bankine so blatne, saj je ob vsaki asfaltni cesti še makadamski kolovoz za kmetijsko mehanizacijo (traktorji z gosenicami iz kolhozov)* Tudi ostale cestne signalizacije je le v toliki meri, koliko je najnujnejše. Označb, ki te opozarjajo, koliko je še do posameznih krajev, ni. Lahko se voziš 500 km in če ni spremembe smeri, tudi kažipota ni.

**(Op.: Ob kakšnem kolhozu smo opazili tudi kakšno dvokrilno letalo An - 2) .*

10.00: Ustavimo na črpalki v Umanu. Tu se je ustavila tudi ruska Lada -TS, ki nas je prehitela, kar se nam je zgodilo prvič.

13.30: Smo v Odesi. Po krajšem iskanju najdemo hotel Černo more. Dobimo lepe sobe.

14.00: Po kosilu individualno krenemo po mestu*. Veleblagovnica, železniška postaja, pristanišče.

**(Op.: »Kot da bi bilo objavljeno, da pridemo«! V bližini hotela sta nas kar dvakrat zaustavila jugoslovanska emigranta iz časa inforbiroja in sta se nam čudila, češ, da smo v Odesi prvi turisti iz Jugoslavije).*

17.00: Rahlo dežuje. Ogled mesta z avtobusom (opera, Potjonkinovo stopnišče, borza, potniško pristanišče, spomenik neznanemu mornarju).

20.00: Večerja v hotelu (zadnja v SSSR), razdelitev »Diplom« vsem udeležencem karavane. V hotelu nimajo šampanjca, kar nam je vzelo dobro voljo in gremo že ob 22.00 spat.

Ponedeljek, 5. maja,

5.30: Rahlo dežuje.

6.00: Odhod proti Kišinjevu (81.718 km). Na odcepu za glavno mesto republike Moldavije - Kišinjev ni nobene oznake, tako da se obrnemo na miličnika. Sveti nam lučka za gorivo, ne vemo pa, kje je prva črpalka.

6.40: Vstopimo v Moldavsko SSR. Ob sadovnjakih se vozimo 40 km.

7.00: V Tiraspolu črpamo gorivo (20 l.) in to so zadnji boni za SZ.

7.15: Na izhodu iz Tiraspolja imamo defekt zadnje desne zračnice. Tudi plašč je presekán (81.840 km). Sedaj smo brez rezerve.

8.30: Po daljšem iskanju pridemo v hotel Inturist v Kišinjevu. V hotelu imamo zajtrk in dobimo še 40 bonov za gorivo*. V trgovinah potrošimo še zadnje rublje.

**(Op.: Pri isti mizi smo se spet znašli štirje »znanci«. Razlagamo si svoje težave z avtomobili. Na smeh nam je najbolj udarilo, ko je »cimer« trdil, da mu deluje le še zavora na desnem zadnjem kolesu, a vendar pod 100 ne vozi).*

10.00: Gremo naprej. Po daljšem križarjenju po mestu le najdemo bencinsko črpalko.

10.35: Pridemo na lepo betonsko cesto med samimi vinogradi, ki nas spremljajo v nedogled - vsaj 100 km. Trte so na betonskih stebrih.

11.40: Smo na ruskem mejnem prehodu Levšeni. Takoj nas pregledajo (/15 min) in čakamo v avtu, da se zapeljemo na romunsko stran.

12.20: Dobimo potne liste in gremo naprej. Celotna vzhodna meja med Romunijo in Rusijo poteka po reki Prut. Tako tudi deli ta reka mesto Levšeni. Vreme se izboljša, prikaže se sonce. Ure pomaknemo na romunski čas - za eno uro naprej.

11.45: Konča se formalni pregled na romunski strani (82.047). Krenemo naprej proti Bucurestiju-Bukarešti.

11.55: Na črpalki kontroliramo pritisk v zračnicah. Med potjo stojimo na vseh železniških prehodih (3x 10 min.)

16.00: Smo v glavnem mestu Romunije. Ker urejajo vpadnice, moramo po obvoznih cestah do centra. Vprašujemo vsakih sto metrov.

16.35: Končno se ustavimo pred hotelom Ambassador. Pred nami je le BMV iz Beograda, za nami pride stoenka revije Avto.

17.00: Pojavi se Kompasov mercedes z vodičem. Nato dobimo sobe. Mi trije dobimo apartma s televizorjem, radiom (ki ne dela) in praznim hladilnikom. Hotel je bolj starinski, a v redu.

18.00: Po osvežilni prhi in preoblačenju se odpravimo v mesto. Vse se nagiba bolj na zahod kot pa na ruske prilike. Dobi se kava in vse vrste viskijev in kubanski rum. Tudi s tekstilom so trgovine dobro založene. Dobi se le avto Dacia 1300 za 70.000 L (lejev) = 150. 000 dinarjev. Hodimo okrog čudovite zgradbe teatra, vladnega kompleksa ter hotela »Bucuresta«.

19.30: Večerja: zrezek, krompir in prvič po dvanajsti dnevih dobimo zeleno solato (brez olja in kisa)*.

**(Op.: Vsaj v tem delu Rusije, kjer smo se potikali, ne poznajo zelene solate. Prav zato je že omenjena potnica »žabe«- iz CE, kot rojena Ukrajinka svojim sorodnikom s seboj tudi prinesla solatno*

seme).

21.30: Gremo še napolnit gorivo za bone, ki smo jih dobili za Romunijo (/40 l - super 98). Po večernem korzu v Bukarešti se ob 23.00 znajdemo v posteljah.

Torek, 6. maja.

8.00: Zadnji dan »Karavane prijateljstva 75«. Vreme brez oblačkov.

8.30: Po zajtrku od 9 - 12.00 ogled mesta. Vodič Mihajlo je profesor angleščine in italijanščine. Odlično pa govori tudi srbohrvaščino. Tri ure se vozimo po Bukarešti, a čas hitro mineva ob zanimivem pripovedovanju. Če le more, si privošči kakšno pikro na račun Rusov. Ogledamo si »Muzej vasi«, ki je seveda na prostem, športni center, več spomenikov, kot »Vrata zmage«, parlament, zunanje ministrstvo, sedež njihove cerkve, ki je tik ob parlamentu in alejo herojev, ob katerem koncu je še spomenik zmage. Po končanem ogledu pozabimo v avtobusu fotoaparata, a ga s pomočjo vodiča, ki je še v bližini, zopet najdemo. V zahvalo mu podarimo ruski šampanjec.

13.00: Izpred hotela krenemo proti Pitestiju in naprej proti našemu Kladovu.

13.10: V predmestju si še kupimo papriko, paradižnik, mlado čebulo ter redkvico. V trgovini pa še 1 kg soli (manj ni mogoče dobiti). Že prej pa smo se oskrbeli s salamo, sirom, kruhom in konzervo ananasovega soka. Peljemo se po čudoviti 4 pasovni cesti proti Piteštiju*. Pokrajina je tako ravna kot ogledalo.

**(Op.: Tukaj smo opazili, da je avtocesta razširjena za možnost pristajanja letal, če bi bila mija. Kmalu pridemo v Slatino in si iz avta ogledujemo tovarno glinice in aluminija, iz katere smo aluminij tudi talili že v Kidričevem. Aluminijevo rudo - boksit tukaj kopljejo kar na licu mesta. V mestu Craiova pa se spomnimo, da se je v jeseni l. 1944 tukaj Tito dogovoril z maršalom 3. Ukrajinske armade Tolbuhinom za pomoč pri osvoboditvi Jugoslavije, ki*

smo jo s pridruženimi Bolgari na pomlad 1945 tudi »izkusili« v Slovenskih Goricah in Dravskem Polju).

18.00: Po jezu čez elektrarno v Turno Severinu smo se skorajda brez mejne kontrole znašli v Jugoslaviji oziroma v hotelu Djerdap v Kladovu. V lepem hotelu dobimo spet apartma.

20.00: Skupna zadnja večerja karavane. Ugotovimo, da smo skoraj vsi. Manjkajo le tisti iz Srbije, ki niso bili več daleč od svojih domov, pa so mahnili kar naravnost. V hotelu je tudi skupina Rusinjev iz Karelije (Murmansk). Malo še posedimo in se šalimo na naš in ruski račun*.

*(Op.: »Cimer« mi je prvič pokazal ikone, ki so mu jih podarili kolhozniki v vasi, ko je iskal žico za pritrditev odtrgane izpušne cev, ki se mu je »znala odtrgati« prav tam, kjer se nismo smeli zaustaviti).

38

Se vrnemo par desetletcev karavane.

16⁴⁵ Prispemo 8³⁰ km prece Zagreba v avtobusu.

17⁵⁰ Svo v Zagrebu na zalogu karavane-Miribor.

18⁴⁵ Zagrebovski ptujski grad. Ugotovimo, da je ta avtobusni avtobusni peti.

18⁵⁰ Karavane avtobus ptujski /83716/

19⁰⁰ Ugotovimo, da avtobusni ptujski avtobusni peti

/83716/

Tako je karavane 75 tisoč na nas končana.

miris, Rajko, Kiro.

Konec popotnega dnevnika s podpisi

23.00: Ko ležemo, je že »Karavana 75« uradno zaključena. Pred nami tremi pa še je ena dolga etapa Kladovo - Ptuj. Cesta ob Donavi je zasuta s plazom, tista čez Majdampek je preveč vijugasta in nam je ne priporočajo. Odločimo se preko Zaječara in Negotina za avtocesto pri Paračinu.

Sreda, 7. maja,

6.30: Vreme oblačno - prijetno za vožnjo. Po zajtrku gremo na črpalko (82.831 km).

9.30: Smo že na avtocesti Niš - Beograd.

11.15: Smo ponovno v Beogradu. Parkiramo blizu skupščine, kjer v bližini tudi kosimo srbski pasulj. Seveda smo si privoščili tudi v redu porcije mešane solate in malo pivo. Vreme je postalo že pasje vroče.

13.50: Spet se, kot na začetku poti, ustavimo v motelu Spačva na kavici in coca-coli, v senci pa prezračimo avto.

14.30: Vozimo naprej, saj imamo do Ptuja še 340 km. Po poti še vidimo nekatere udeležence karavane. 80 km pred Zagrebom prevozimo nevihto.

17.50: Smo v Zagrebu na razcepu Krapina - Maribor.

18.45: Krajevni napis Ptuj (83.716) in Karavana 75 je tudi za nas končana.

Uvod

Zapis je moje videnje ZDA novembra 1981 in je pravo nasprotje vtisov iz avtomobilskega potovanja v SSSR iz leta 1975. Odločitve, da še pogledam v največjo državo kapitalizma, je v dobršni meri tudi krivec »izziv« naše Službe državne varnosti (SDV), ki me je po vrnitvi iz SZ nadzirala kot domnevnega »rusofila«! Razlika pa je tudi med obema potopisoma, saj sem si tega iz Amerike že takrat 1982 upal obelodaniti, onega iz SZ pa sem »moral« skrivati vse do odprave komunizma pri nas in tudi v SZ.

Sicer pa danes potovati v Ameriko, če seveda odštejem še strožje varnostne preglede na letališčih, kot so bili tedaj, ni kaj drugačno, a tudi ni enako, kot je bilo še takrat v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko sem še lahko opisal občutke mojega pogleda proti vrhu dvojčkov Svetovnega trgovinskega centra v New Yorku, ki jih je vzel enajsti september 2001.

Iz Beograda naravnost v New York

Od pripovedovanja babice in deda je večina od nas prvič slišala, da je na svetu dežela Amerika. To naj bi bila čudežna dežela, kjer je vse mogoče, kjer da se cedi med in pobirajo denarji na cesti. Na vprašanje, kje je ta dežela, smo slišali, da tam daleč preko velikega morja na drugi strani naše zemlje, kjer je takrat noč, ko je pri nas sije sonce, in da je tja možno le z veliko ladjo, ...

Taka je torej bila predstava nove celine naših dedov in babic, pa tudi večinoma naših staršev. Pa ne toliko zaradi nepoznavanja zgodovine in zemljepisa, bolj iz pripovedovanja in pisem stricev in tet, ki so v to obljudeno deželo šli iskat blagostanja in sreče. Ali so jo res našli?

Časi se naglo spreminjajo. Pravijo, da je informatika od vseh ved najbolj napredovala. O Ameriki danes vsakodnevno slišimo zaradi tega ali onega, kar sem tam zgodi. Prav zaradi te pogostosti in raznolikosti obravnave Amerike in njene današnje vloge v svetu, je interes za turistične obiske velik, tako da marsikdo pokuka čez »lužo« prav iz radovednosti, da dobi lastno predstavo o Ameriki. Tudi mene je tja zagnal enak impulz.

Z aranžmajem »Air lifta« na redni liniji JAT-a sem 27. novembra 1981 ob 13. uri dočakal trenutek, ko sem se po mejnih formalnostih na beograjskem letališču vkrcal v DC 10 za New York. Na nivojskem hodniku za vstopanje in izstopanje v letala, s katerimi je sedaj opremljeno tudi beograjsko letališče, sem še tik, preden sem vstopil v letalo, mimogrede pogledal skozi majhno okence z željo, da vidim letalo, kateremu moram zaupati let čez Atlantik. »V soncu obsijano je videti veliko in res novo, spodaj na kljunu pa je majhen črn napis E. Rusjan – Slovenca, ki je prvi poletel pri nas in med prvimi tudi v svetu«. Sedež sem si izbral na desni strani v drugi vrsti ob okencu, v oddelku za nekadilce. Prvi vtis, ki mi ga je dala notranjost letala, je bil, da je letalo res širokotrupno, saj sem v vrsti preštel devet sedežev in da jih ločujeta dva hodnika. Naslednji pogled skozi okence pa je kazal, da na poti čez »lužo« ne bomo lačni, saj so se v letalo tudi natovarjali aluminijasti kontejnerji s hrano. »Za prehrano čez 280 potnikov že mora biti količina«, sem si število kontejnerjev pojasnil. V sedeže pred mano je sedla mlada družina z dvema otročičkoma, bolj rečeno dojenčkoma, saj je eden »vlekel dudo« na steklenici, drugi pa še »originalno«, kot sem med letom videl. Še preden smo poleteli, je stewardesa prinesla prenosno torbo za dojenčke, tako da se je udobje za vso družino izboljšalo. Kmalu se je letalo napolnilo do zadnjega sedeža, pa tudi »kontejnerji« s hrano so prišli na svoja mesta. Sledil je še kratek »tečaj«, kako v slučaju nevarnosti uporabiti masko za dihanje in rešilni pas. Priznati moram, da sem malo pomislil na vzlet, v mislih sem imel polno natovorjenost letala in še tistih 112 ton goriva, ki ga sprejmejo vase letala DC-10 za direkten polet v Ameriko. No, pa

se je vse zgodilo zelo hitro in ker je bila nizka oblačnost, se je hitro izgubila globinska slika na trdna tla.

Ko se je let stabiliziral, sem se »moral« takoj počutiti Amerikanca. Stevardese so nam kot prvo ponudile slušalke, da si s poslušanjem glasbe preženemo strah ali skrajšamo potovanje. Čeravno sem bil prepričan, da mi ne bo dolgčas, sem se iz radovednosti za ponudbo odločil, toda zanjo sem že moral seči v tisti »globoki« žep, v katerega sem skrbno stlačil dolarje, čeravno sem še bil v jugoslovanskem zraku. Pregledal sem zadevo in ugotovil, da to niso slušalke, kot jih poznamo iz elektronike, podobne so bile zdravniškemu stetoskopu, s katerim se zvok do ušesa posreduje preko cevčic. Izbira glasbe pa je bila na desetih kanalih.

Domače nebo smo zapustili prek Karavank, nato pa nadaljevali let preko zahodne Avstrije, Švice, Francije, Anglije in Irske. Pogled na zemljo je bil jasnejši le nad zeleno Anglijo in Irsko. Kosilo ali večerja, kaj hočete, odvisno, če si že izravnal uro na vzhodnoameriški čas, se je začela, ko nam je kapitan sporočil, da začenjamo let čez Atlantik. Iz njegovega sporočila sem še izvedel, da čezenj letimo za 1000 m višje kot doslej in zato tudi za 150 km/h hitrejši, kar sem si razlagal, da se tukaj nihče ne pritožuje nad hrupom. Čez lužo je le dvakrat »padla komanda«, na svoja mesta in priveži se. Obakrat pri prebijanju »fronte« ni bilo hujše kot je pri vožnji s fičkom po naših jamastih cestah.

Po kosilu – večerji je stewardesa obrnila veliko sliko na hrbtno stran (v našem oddelku nekadilcev je bila slika Edvarda Rusjana z »Edo«), da je prevzela vlogo kino platna. Za film nisem bil interesent, rajši sva si s sosedom izmenjala nekaj besed in takoj ugotovil, da mož ne potuje v ZDA prvič. Opazovala sva bele brazde, ki so jih na Atlantiku ustvarjale ladje in še obiskala vse »luknje« v letalu. Tudi mimo aperitiv bara nisva mogla kar tako. Po pet urnem letenju se je spet oglasil kapitan z novico, da smo dospeli do kanadske obale in da je zunanja temperatura minus 61 C. Če si natančno opazoval gladino morja, si lahko opazil, kako

se morje peni med ledenimi ploščami - gorami. »Čudni občutki v božjih rokah«, sem si dejal, toda vsi trije motorji so monotono peli svojo pesem ter tako srkali tistih 112 ton goriva.

Doma je bilo že čez polnoč, ko se je tudi nam zgoraj začelo sonce nagibati proti zatonu. Let ob vzhodni obali Kanade in nato kmalu ob obali ZDA proti New Yorku je trajal še kako uro. Med tem časom smo tudi dobili zadnji obrok, verjetno res večerjo, kajti opaziti je bilo, da so Amerikanci že začeli prižigati luči. Nestrpno sem pričakoval, kdaj bom zagledal milijone luči New Yorka. Vsak čas bi se to moralo zgoditi. »Columb se je nekoč zmotil, ko je ameriško obalo zamenjal za indijsko«, danes se gotovo več ne bi! Ptičja perspektiva na večerni New York je bila veličastna. Ni bilo potnika v letalu, ki ga prizor ne bi dvignil s sedeža.

Letališče John F. Kennedyja je najprometnejše na svetu. »Takši vožnja« našega letala je od trenutka pristanka do pristaniške zgradbe Pan Am, kjer nudijo usluge Jatu, trajala kakšne pol ure. Na enem križišču, ko je letalo čakalo pred semaforjem, sem med množico obsijanih letal opazil znameniti Concord. Ta preleti Atlantik za manj kot tri ure. Dolgo časa mu niso dovolili pristajati na tem letališču. Prevelik ropot in prevelika poraba kisika oziroma ozona sta bila glavna izgovora, največ pa je verjetno bila kriva nevoščljivost Amerike Evropi, ki je prva izdelala to nadzvočno potniško letalo. Če mi je bil Concord prvo presenečenje, moram še omeniti drugega, da smo iz letala izstopili v takšen avtobus, ki je bil brez prednje stene oziroma šipe. Njegova kabina se je dvignila do višine vrat, kar pri DC -10 znaša okrog 9 m. Vožnja tega avtobusnega posebnega do mejno - carinske zgradbe je tako hkrati vsebovala horizontalno in vertikalno gibanje. »Odlična varnostna zadeva ob vstopu v ZDA«, saj bi te predčasni izstop iz napol odprtega avtobusa stal vsaj zlom noge. Mejna kontrola je bila stroga samo glede mesnih izdelkov in sadja, kot da bi koloradskega hrošča in ameriški kapar prvi »vzgojili« v Evropi in ne v Ameriki. Kljub rentgenu in temu, da mi je obilni carinik črne polti kar lep čas z roko šaril po potovalski, so mi sendviči zaviti v alufolijo in domače jabolka v Ameriki še kako

52

prišle prav.

Na izhodu iz letališke zgradbe zaslišimo klic: » Zemljaci sačekaite ovdje«. Čakala sta nas dva Yugotoursova vodiča, ki sta delala na predstavnštvu v New Yorku *. Tukaj smo se jugoslovanski potniki prvič površno spoznali in videli, koliko nas sploh je. Napolnili smo dva posebna avtobusa, ki sta nas čakala. Vožnja do hotela Empire na Brodwayu 62 je bila bliskovita in je trajala nekaj manj kot uro. Promet je enosmeren in si prisiljen voziti tako kot ostali, to pa je za nas pomenilo zelo hitro. Sihronizirani so tudi semaforji v zeleni val. »Kako bi tukaj kasirali naši miličniki«, sem si mislil, »saj tako hitro ne smeš peljati po nobeni cesti v ptujski občini«. In ti pospeški triosnikov. Vodič nas je spotoma opozarjal na značilne nebotičnike, tako da sem večinoma vožnje ob sedežu prestal na nogah. Svetlobni efekti so zlasti jemali »sapo«, ko smo preko Vzhodne reke (East river) prispeli na Manhattan.

*(*Op.: Eden od obeh vodičev je bil gospod Goran Milič, ki ga še danes občudujemo z njegovimi nadvse zanimivimi potopisi na hrvaški televiziji)*

Sobo v sedmem nadstropju sem si delil z »zemljakom« iz Dubrovnika. Bila je prijetno topla, s televizorjem, telefonom ter že malce zastarelo kopalnico z VC- jem. Ura je kazala 9.30, kar je pomenilo, da smo doma že zjutraj 28.11. 1981. Po skoraj dveh neprespanih nočeh, zadnji doma, ko sem imel »rajzefiber« in pa te, ki se je iztekala oziroma šele začela, sva s »cimrom« sklenila, da leževa. Še prej pa sva preizkusila najin televizor na vseh 12. kanalih. Ko se zjutraj predramiva, v isti sapi eden drugega vprašava: » Ali si slišal ponoči streljanje in policijsko sireno?« Tako sva ugotovila, da sva oba slišala, nobeden pa »ni čutil potrebe«, da ob tem pomolil svojo glavo na ulico. Še ena nevšečnost. Že doma sem si po britju električni brivnik nastavil na 110 V, ko pa sem hotel tega priključiti, pa ugotovim, da imajo Amerikanci drugačne vtičnice, kot so v Evropi. Tako sem si po dolgih letih spet kupil klasični brivnik.

Z avtobusom po ulicah Manhattna

Po zajtrku ob 9.00 uri, ki je zame bil spet posebnost: »polna miza, pa lačen od mize«, se vkrcamo na avtobusa za ogled mesta. To ni bil ogled celotnega New Yorka, ampak samo petino tega največjega mesta na svetu s 16. milijoni prebivalcev, in sicer le otoka Manhattan. Ostale četrti so še Brooklyn, Queens, Bronx in Long island. Vsaka četrt ima svojo zgodbico, kako je dobila ime in njen nastanek. Letališče Kennedy je na jugovzhodu Brooklyna oziroma otoka Long Islanda.

Nedabikrenili izpred hotela, smo opazovali pročelje metropolitanske opere, ki je nasproti našega hotela. Po obvozu te hiše, ki ima 12.000 sedežev, smo ob reki Hudson zavili proti severozahodu otoka Manhattan. Čez kake pol ure turistične vožnje s komentiranjem prvič izstopimo pred katedralo Sv. Ivana. Cerkev gradijo že 50 let in je baje največja na svetu. Poleg vernikov različnih religij jo še

*Poodrana božična smreka
čaka na okrasitev*

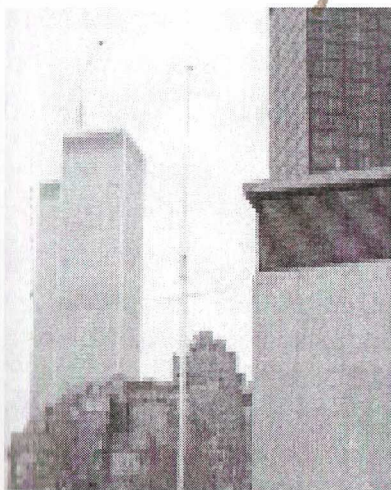
koristijo razni hipijevski muzikantje za glasbena izživljanja. Pot smo nadaljevali v isti smeri, večinoma po osmi aveniji, ki se imenuje Broadway. Spotoma so nam pokazali zgradbo Dakota House, pred katero je bil nedavno ubit eden od Beatlesov Lennon. Dalje je sledilo gromni kompleks Columbijske univerze. »V Harlemu se ne bomo ustavili«, smo izvedeli, »in mislim, da veste, zakaj ne!« Zgradbe v Harlemu niso niti tako stare - tam nekje čez 60 do 80 let in so pretežno sezidane iz fasadne opeke. A kaj, ko ni na njih nobene cele šipe, vrat, niti elektrike

in ne vode. To so bile moderne zgradbe premožnih, ki so se tako obogatili, da niso več hoteli živeti z delavci, ki so bili pretežno črnci. Z »narejenim denarjem« so si lastniki teh zgradb zgradili še bogatejše in modernejše, ali si izven mesta postavili gradove. Tako

izpraznjene zgradbe so potem v večini zasedli črnci, ki jih nihče ne terja za stanarino, niti teh zgradb nihče ne vzdržuje.

Ko smo prispeli do Harlemske reke, smo zavili nazaj v peto in še nato v šesto avenijo. Povedati je namreč treba, da od vzhoda na zahod potekajo avenije, povprek pa ulice. Ene in druge so označene s številkami. Nekakšna izjema je le Brodway, ki pa poteka diagonalno čez Manhattan. So pa še druga »pravila«, ki pa jih docela spoznaš, če tukaj prepešačiš vsaj 30 km. Spotoma so nam še pokazali nekaj znamenitih zgradb in muzejev, od katerih se spominjam onega, ki ima največjo zbirko meteoritov na svetu in tistega z diamanti. Nekje blizu centralnega parka nam je pokazana stavba, kjer ima Jacqueline Onassis stanovanje, čeravno jo je verjetno malokdaj videti tukaj.

Drugič smo se ustavili na Rockefeller centru v peti aveniji, ki ga tvorijo ulice od 47 do 51. Tu začutiš, če že nisi prej, kaj denar naredi, če ga imaš toliko, kot ga ima jeklar Rockefeller. Če rečemo, da je fasada iz aluminijastih plošč draga, kaj bi šele rekli, ko vidimo vse te nebotičnike oblečene v steklo in nerjaveče jeklo. Če se ozreš navzgor, dobiš občutek, da si v globokem studencu.

*Dvojčka World trade centra, kat-
erih danes več ni*

Tretjič smo izstopili iz avtobusa v kitajski četrti (Chinatown). Občutek je pristen. Hvala Bogu, da ne bom več radoveden, kako je tam! Kitajcev je tukaj več milijonov, torej več kot nas je Slovencev. Polovica jih baje ne obvlada angleščine. Prepešačili smo eno ali dve ulici, pogledali v restavracijo in se prepričali, da jedo res s paličicami. Naslednjič se je avtobus ustavil ob morskem pristanišču, ki je na vzhodu Manhattana. Od tu sta se ponujala

dva pogleda, ki jih je gotovo že vsak kje videl. Pogled na kip svobode in pogled na Svetovni trgovski center (World trade center). Kip svobode je na majhnem otočku, kak kilometer od obale. V pristanišču je bilo zasidranih več raznovrstnih ladij, ob obali pa so čakali na turiste taksisti s helikopterji. Svetovni trgovski center tvorita dva enaka nebotičnika, ki sta najvišji zgradbi New Yorka s 122 nadstropji. Okrog še stojijo nebotičniki ostalih bank in denarnih borz, ki v svetu kaj pomenijo.

Na koncu smo se še ustavili pred palačo OZN na Vzhodni reki (East river), ki jo prav tako vsi poznamo.

Pred vhodom v palačo OZN

Skozi vrata smo pokukali v kongresno dvorano. Obiskali smo tudi jugoslovanski box (prostor, kjer so naši suvenirji in literatura o Jugoslaviji). Naše darilo OZN je tudi Meštrovíčev konjenik zunaj v majhnem parku pred zgradbo. Rusi so podarili Sputnika I, Američani pa 1 kamen iz Lune. Vsaka članica OZN ima tukaj nekaj svojega. Ob 14. uri se spet zberemo v avtobusu ter jo izmučeni in lačni po bližnjici udarimo proti našemu hotelu Empire.

Peš po ulicah »Big Apple«

Peturni avtobusni ogled New Yorka oziroma samo centralnega dela Manhattana ni reprezentativna slika največjega mesta na svetu, ampak je le napotek, kaj, kje in kako še izkoristiti razpoložljivi čas v naslednjih dneh bivanja v tem mestu. Prav zaradi tega sem v avtobusu tudi sukal svinčnik, da sva se »cimrom« v naslednjih dneh tukajšnjega bivanja znala bolje obrniti po avenijah »Velikega jabolka«, kot svojemu mestu rečejo domačini.

Hotelska usluga nam je ponujala samo stanovanje z zajtrkom, na kosilo ali večerjo pa se je moralo drugam. V najbližji restavraciji zaradi predstav v metropolitanski operi – Lincoln Center ni bilo za nas »pravo« mesto. Po otipavanjih v drugih bližnjih lokalih sva se s »cimrom« odločila za samopostrežno restavracijo Martin, iz katere je še nekako najbolj po naše dišalo. Preizkušena metoda znanja tujega jezika, kazanje s prstom, se v samopostrežni restavraciji še kako obnese. Kljub temu pa je težava dopovedati Amerikancu, da hočeš še kruh, če si že tudi izbral krompir. Ko mu to dopoveš, pa košček kruha, ki je vedno le bel, ne dobiš brez, da ga še ne bi poprej namazali z maslom. Pri izboru omake sem bil s prstom prepočasen, zato mi jo je črnc sam izbral, kot verjetno najbolj prometno ta dan. Solato vzameš pakirano v polivinil vrečki brez vsakršne začimbe, to dobiš v posebni vrečki. Skupno z malim pivom, ki je uvoženo iz Evrope stane tako kosilo približno 3,5 dolarjev. Pri mizi s »cimrom« ugotoviva, da imava na krožnikih za las enake stvari - evropski okus. K nama prisede še mlajši črnc, ki tudi med jedjo ne sname slušalk žepnega kasetofona. Kruha nama je zmanjkalo, še predem sva se lotila na pol pečenega govejega zrezka, ki je bil za naše razmere ogromen. »Postalo mi je jasno, odkod Ameriki tolikšne rezerve pšenice za izvoz!« Svojsten okus omake, s katero naju je »posilil Amerikanec« in bi naj bila iz oreščkove moke, je pripomogla k »dodatni« dopolnitvi najinih želodcev. Da šola naredi mojstra, je bilo še enkrat potrjeno, saj sva restavraciji Martin ostala zvesta do zadnjega dne v New Yorku, le da nisva več Amerikancu dopustila izbora oreščkove omake. Najino odkritje restavracije sva posredovala še drugim tovarišem, ki so imeli podobne kulinarične težave.

Tako okrepcan lahko nadaljuješ pot po novih predelih New Yorka. Ker še nisem popolnoma dojel označbe ulic in avenij, zlasti še tistih East in West, sem se poslužil vojaške veščine »izbor orientira«. Ta je bil bližnji nebotičnik med nebotičniki, vsaj stonadstropni, na katerem je bleščeče pisalo GW in je bil torej »orientir« za dan in noč.

Pri vsakokratnem vračanju v hotel so postale težke noge lažje, ko sem po šestih urah hoje zagledal »orientir«, saj je bilo do stanovanja še kakih 10 minut. Najbolj sem trpel, ko sem se nekega dne po zajtrku odpravil iskat trgovine American Hobby center. Do največje blagovnice na svetu MACIS na 37 ulici sva šla s »cimrom« skupaj. Tu sva pretaknila vse gibljive stopnice od kleti, kjer dobiš mačko ali kačo, pa do zlatih čevljkov nekje v desetem nadstropju. V najvišji etaži pa sva se ujela v labirintu. Čeravno je do Božiča bilo še mesec dni, so se v tej trgovini, kakor tudi drugje v New Yorku, že pripravljali na dedka Mraza (beri Božička). Labirint je bil pravljična dežela s palčki in Sneguljčico. Ko si enkrat vstopil vanj, nazaj več nisi mogel. V počasni premikajoči vrsti sva imela priliko izmenjati nekaj besed z meščani. Iz pogovora ugotoviš, kako malo vedo Amerikanci zemljepisa. Zgovorna gospa srednjih let, ki se je pomikala za nama, je po nakitu sodeč pripadala petičnemu krogu. V ta pravljični svet je privedla malčka ali pa že vnuka. Za jugoslovansko prestolnico je dejala, da je Sofija, nato pa popravila, da je Dubrovnik. »Cimer«, ki je bil iz Dubrovnika, seveda ni mogel ob tem skriti ponosa!

V MACIS -u nisem našel iskanega, zato so mi pri Informacijah dali naslov iskanega lokala. Na kartončku so mi napisali: A.H.C. - 12/6 W 22 and st., kar je pomenilo, da moram priti na dvaindvajseto ulico, zahodno od šeste avenije in na hišno številko 12. Zadovoljen sem bil, pa ne samo zaradi tega, da sem končno našel iskano zadevo, ampak tudi zaradi tega, ker mi je uspelo razvozlati napisani rebus. Od ulice št. 22, pa do ulice št. 62, kjer je moja soba, je torej 40 ulic daleč, ali kakšnih osem kilometrov. Ko sem končno spet zagledal svoj »orientir«, nato pa še Martina, mi je odleglo. Hkrati sem opravil s kosilom in večerjo. Ta večer nisem več razmišljal o odkrivanju novih predelov mesta, pa tudi tisto noč nisem slišal kakšnega pouličnega streljanja. Prav tako dobro je noč prespal moj sotrpin iz Dubrovnika, saj ga je prejšnji dan prav tako fizično in psihično izčrpal.

Nasproti najine sobe sta bivala mlajša turista naše skupine iz

»Djuro Djakovića«, ki sta pred tem delala v Nemčiji. Imela sta telefonsko številko njunega sodelavca iz Nemčije po imenu Johna, ki je bil meščan New Yorka. Klicali smo ga in John se je oglasil. Z veseljem se je zvečer pojavil v hotelu. Zanimivo je bilo tudi to, da so ga naši zdomci v Nemčiji še kar naučili srbohrvaščine, sicer le pretežno sočne srbske kletvice in njihove izpeljanke. Po polti sodeč je bil John pravi afriški potomec, sicer pa zelo prijazen in ustrežljiv. Obljubil nam je, da nas popelje na nočne znamenitosti New Yorka, ki jih kot turisti ne bi videli. Pod okriljem postavnega črnca smo se tako ne daleč od hotela hrabro spustili na podzemno železnico, kar so nam sicer Yugotoursovi vodiči odsvetovali. »Za 25 centov se lahko voziš pod mestom do konca življenja«, saj avtomat odpre le vstop. Smešno, toda resnično tako mnogi tudi naredijo in se prepustijo usodi »krtovega« življenja. »Po zimi toplo, poleti hladno, kaj še hočete udobneje«! Pri ne preveč močni razsvetljavi si moral dobro paziti, da se nisi spotaknil, bodisi na živ, ali pa že morda na mrtev »predmet«. Stalnih prebivalcev njujorške podzemne železnice je več kot 11.000. Po večini so to narkomani in alkoholiki.

Vlak je kmalu prišel in za Johnom smo vsi štirje skočili vanj. Vagon, v katerem smo se znašli, ni bil preveč zaseden, bil pa je tako zdelan in počeckan z barvnimi sprayi, da nisi mogel ugotoviti, iz česa je sploh narejen. Čim smo krenili, se je začelo. Do nas pride črnc, preko 100 kg jih je gotovo imel, brez zob in takoj iztegne roko z besedami: »Give me one dollar« (daj mi en dolar). Še bolj sem stisnil plašč k sebi ter se potipal, če še imam denarnico. Dolarja mu nisem dal, dal pa sem mu sladoled v plastični posodi, ki smo si jih kupili še zunaj na ulici. Možak je sladoled vzel in se usedel poleg nas, ki smo stali. Odvrgel je pokrov in žličko ter si ledeno vsebino v enem mahu sesul v usta. Čim smo krenili iz naslednje postaje podzemne železnice, je možak ponovno vstane in pristopi k nam z neko prošnjo. Nato pa mu je »naš« John nekaj rekel na uho. Verjetno, da smo njegovi prijatelji in da nas naj pusti pri miru. Na naslednji postaji pa v naš vagon skoči »čarovnica« z metlo med nogami. Šolski primer narkomana v zadnjem stadiju. Njene roke

so vse bližje uhajale k našim žepom. »Čim prej moramo ven«, reče Johnu moj »cimer«, ki je od nas Jugoslovanov še najbolj obvladal angleščino. In na naslednji postaji izstopimo, ne da bi dosegli cilj, do Johnovega doma v Queensu.

Polnočna ura je tukaj še rana, zato smo še stopili v prijetno restavracijo Wiener Wald (Dunajski gozd), ki se nam je ponujala pred nami. Na katerem delu New Yorka je to bilo, nismo vedeli, vem pa, da se je govorilo špansko. Prikupna točajka, prava dunajska dama, z vsaj 40 cm dolgim srebrnim ustnikom in cigareto v njem, nas je ob znani dunajski glasbi takoj postregla. Ko sem načrtoval, da z njo izmenjam kakšno besedo v nemščini, sem bil presenečen, ko reče: »Dobro vas razumjem, a slabije govorim«. Bila je hči Beograjčana in matere Dunajčanke. Redkost, da otrok druge generacije v Ameriki govori tudi jezik očeta. Med drugim nam je v srbohrvaščini zaupala, da so se že naveličali New Yorka in da načrtujejo nakup hotela na Dunaju.

Izlet v Washington D. C.

Videti New York še ne pomeni videti Ameriko. Celovitejšo podobo dežele si ustvariš, če vidiš še pokrajino in podeželje. Nekaj od tega se mi je ponudilo in brez oklevanja sem se odločil za avtobusni izlet v Washington, D.C.. Izlet je lep, če je lepo tudi vreme. Kakšno bo, pa si lahko izvedel, če si na TV aktiviral kanal 1. To je tako, kot če pri nas na telefonu zavrtiš številko 95 in izveš koliko je ura. Na ekranu se pojavijo razni podatki o vremenu s tonskim komentarjem. Težava je bila v tem, da sem moral nekatere podatke preračunavati, kot recimo temperaturo iz stopinj Fhrenheita v stopinje Celsiusa, da sem potem izvedel za temperaturo. Podatki so mi namreč prišli prav naslednji dan, ko smo potovali dobrih 500 km proti jugu ZDA.

Odhod je bil planiran za sedmo uro izpred hotela. Vprašam, ali bi se pri nas odpravili v Beograd z avtobusom, če vemo, da se še

vračamo isti dan, šele ob sedmi uri?

Troosna avtobusa z vgrajeno klimatsko napravo in sanitarijami nista bila polno zasedena, saj se je del naših turistov za vikend odločilo odpotovati drugam po ZDA in Kanadi, pa tudi k sorodnikom in znancem. Čim smo »podšli« reko Hudson, kar se je zgodilo po 20 minutah vožnje, smo se morali zaustaviti na cestninski postaji, kajti ta reka meji New York in državo New Jersey. Torej se tudi v ZDA plačuje cestnina. Od tukaj nas je vodič opozoril še na južni pogled panorame Manhattana, ki je baje redkeje fotografiran. Kmalu smo se vključili v promet na dvanajst pasovni avtocesti. Večinoma smo se vozili po tretjem, kje pa je bila vzpetina, pa po četrtem pasu. Tako »doplrane« avtoceste je bilo kakih 200 km, nato pa je bila do Washigtona D.C. standardna, kakršne poznamo tudi pri nas. Nekaj milj so nas nato spremljale rafinerije nafte, kar mi je dalo odgovor, odkod bencin za ta avtomobilski živžav. Na zahodni strani je bilo kmalu videti obrise glavnega mesta države New Jersey City. V ospredju prestolnice je velik kompleks tekstilne industrije z znanimi inštituti, iz katerih izvirajo iznajdbe skoraj vseh umetnih tekstilnih vlaken, začenshi z naylonom. Naslednja zaustavitev, ki smo jo zaznali, je bila zaradi cestnine skozi državo Delaware. Prečkali smo njen najsevernejši del in je trajalo kake pol ure, tako, da nam niti vodič vsega o tej državi ni utegnil povedati. Bogato zgodovino o Delaware je nato nadaljeval še v Merylandu, ki je ena od večjih in bogatejših držav v ZDA. Tukaj smo še opazili obrate, kjer izdelujejo skafandre za ameriške astronave. Na dvorišču sem tudi opazil dvokrako vetrnico z napisom NASA, prav tisto, ki sem jo že videl v nekem našem časopisu. S pridobivanjem elektrike s pomočjo vetra se torej ukvarja tudi NASA.

Ko smo skrenili iz avtoceste, je bilo do Baltimora, ki je prestolnica Marylanda, nekaj deset kilometrov oziroma milj. Za dvajset minut smo se zaustavili v motelu. Tisti, ki so postanek forsirali, pa so se ušteli, saj ne poznajo v ameriških motelih alkohola. Vsaka pijača v avtomatih je bila tukaj dobesedno ledena. Tudi točajka ti v plastični kozarec najprej zajame kot koruzo debela zrna ledu, nato pa nanj

prilije še kak deci kakšnega sadnega koncentrata. Še en dokaz več, da se je hladilnik rodil v Ameriki! Mnogo je bilo spominkov - tudi zastonj, če si se le podpisal v knjigo, da si bil turist države Maryland!

V nadaljevanju vožnje se je na desni prikazal obris več milijonskega Baltimora. Naša pot pa je vodila mimo, naravnost proti Atlantiku, ki se je od sonca obsijan bleščal pred nami in se tukaj močno zajeda v ameriško celino. Še preden se ustavimo za plačilo podmorskega tunela, izvemo, da je ta dolg šest kilometrov, in da bo nad nami eno največjih pristanišč v ZDA. Nismo vedeli pod kolikimi ladjami smo se peljali, kajti ko smo ponovno zagledali sonce, je Baltimore z pristaniščem že bil za nami.

»Ob enih bo pripravljeno kosilo«, je bilo sporočilo vodiča, ki se je o tem dokončno telefonsko dogovoril iz motela. Torej še dobra ura vožnje. Drugi naš avtobus nas je medtem spet prehitel, nato pa se je ponovno razpištobil naš šofer, tako sta se oba naša voznika avtobusov, ki sta bila črnca, izživljala v hitri vožnji. Šest ur vožnje za 500 km je lepa povprečna hitrost, če jo preračunaš v »naše« kilometre na uro. Krajinska slika južnega Marylanda je rahlo valovita. Farme ali bolje rečeno kmetije so sodeč po številu krav na paši (40 do 60) srednje velike. Na dvoriščih teh je bilo videti traktorje Ford in ostala kmetijska navlaka. Na dveh sem opazil tudi manjše letalo. Kmalu smo se ločili od avtoceste. Predmestje, ki je drugje po navadi industrijsko, v Washingtonu D.C. ni. Predmestne vile in hišice, ki so tudi pretežno iz lesa, počasi preraščajo v večje zgradbe, toda ne v nebotičnike. Nobena zgradba tukaj ne sme biti višja od točke, kjer se začenja kupola na US Capitolu, ki je sicer na manjšem hribčku. To je zlato pravilo arhitekture Washingtona D.C.. Mesto je bilo zasnovano za časa vladanja prvega predsednika ZDA, čigar ime tudi nosi iz leta 1776. Nahaja se, kot je bilo takrat sklenjeno, točno na meji dotedanjih rivalov, to je »mirnim« severjem in »vročim« jugom. Zanj sta zemljišče odstopili, vsaka po polovico Maryland in Virginija. Torej je Washington D.C. le vladno mesto ZDA, država Washington pa se nahaja na nasprotni strani

kontinenta, ob Tihem oceanu. Kot že rečeno, nas je kosilo čakalo v okusno dekorirani ribiški restavraciji ob obali reke Potomac, ki je nekoliko izven centra mesta z nekaj manj kot milijon prebivalcev. »Opet ovi ameriški štosevi«, je hudomušno pristavil sosed sosednje mize ter ponovno prestavil vse svoje krožnike, saj očitno ni vedel, kje oziroma kako začeti s kosilom. »Tu bi se morali učiti naši gostinci, kako se streže gostu«, je rekla sotrpinka pri isti mizi. Res, naenkrat smo imeli polno mizo raznih jedi, toda vse skupaj bi rade volje zamenjal za pasulj ali segediner. Po polurnem kosilu smo se ob reki Potomac protitočno zapeljali do mostu, ki vodi na vojaško pokopališče Arlington, kar je že v državi Virginiji. Po ožji asfaltni cesti, ki je speljana čez to znano pokopališče, smo jo peš mahnili navkreber.

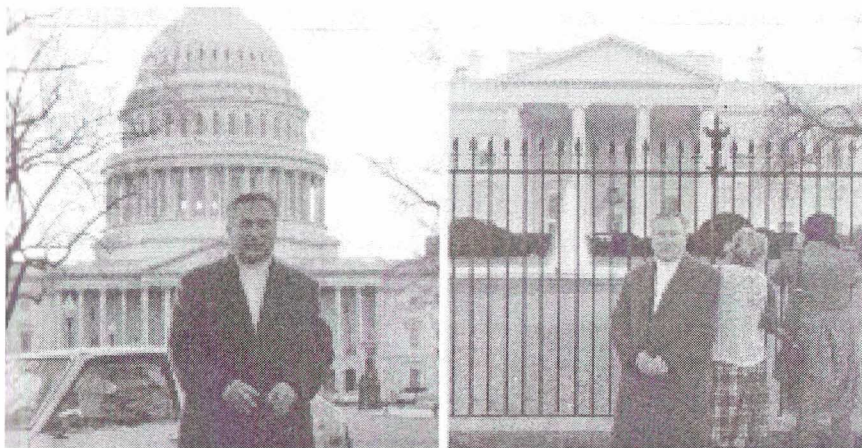
Na obeh straneh je na tisoče enakih nagrobnih kamnov - obeležij padlih ameriških vojakov iz domovinske vojne, obeh svetovnih vojn, iz Koreje ter nazadnje iz Vietnama. Proti vrhu vzpetine sta tudi grobova bratov Kennedy, kamor je tudi bilo namenjeno naše pešačenje. Od tu je lep razgled na vladno četrto mesto, oddaljeno kake tri kilometre čez reko, na desno skozi gozd, ki mu je že delno odpadlo listje, pa je v enaki oddaljenosti bilo videti mogočni kompleks Pentagona - obrambnega ministrstva ZDA.

Pokopališče Arligton z grobovoma bratov Kennedy

Naslednji postanek je bil pred mavzolejem Abrahama Lincolna - predsednika, ki je odpravil suženjstvo. Mavzolej oblikuje 36 stebrov iz belega marmorja, koliko je bilo takrat zveznih držav Amerike. Impozanten objekt ima v notranjosti veliko marmornato plastiko predsednika, ki jo straži častna straža garde. »Kranjski Janez straži Lincolna«, je sicer smešno a resnično. Ko je stražar »Janez« slišal pristni slovenski jezik, je pozabil na vojaško disciplino. V slovenščini nam je povedal, da njegov oče izvira iz Kranja in da še mora služiti Reaganu nekaj časa. Želi si tudi priti na olimpiado v Sarajevo. Ob Beli hiši pa smo si natančneje ogledali prednjo stran in imeli kaj videti! Med nas »radovedneže« so se kmalu pomešali drugačni turisti, ki so prišli na drugačen način »pozdravljat« predsednika Reagana. Nekateri so »spoštovanje« izkazovali potihoma, drugi pa bučno. Spomnim se starejše Japonke iz Hirošime - živeče priče s posledicami atomske eksplozije. Tako je bilo soditi iz njenega demonstrativnega gradiva oziroma iz slik na njenem transparentu. Glavo je imela »veliko kot košaro«, kar

je menda predstavljalo tumor, ki je nastal zaradi radioaktivnega žarčenja. Bil je torej borka zoper oboroževanje! Videti je bilo, da so taki »turisti« pred belo hišo nekaj vsakdanjega, saj jim policija ni posvečala posebne pozornosti, kakor tudi ne nam, ki smo ta dogajanja oblegali s kamerami in fotoaparati.

US Capitol in Bela hiša

Do US Capitola, ki je oddaljen od Bele hiše kakega pol kilometra, smo jo mahnili peš. Zaradi zahajajočega sonca se je tukaj želel še vsakdo fotografirati. Na nasprotni strani ceste glavnega vhoda v US Capitol, pa je Kongresna knjižnica, v katero smo tudi pokukali in vsaj za Slovence se je izplačalo. Videl sem namreč prvo tiskano knjigo Evrope oziroma modernega sveta sploh. Biblija iz leta 1445 (Gutenberg, Johannes) je kot darilo nekega nemškega cesarja v Ameriki. In moram reči, da je zanjo dobro preskrbljeno kakor pred dolgimi prsti tako tudi pred fizikalnim in kemijskim vplivom. Tudi izvod Dalmatinove Biblije iz leta 1584 je tukaj na varnem. V planu smo še imeli ogled muzeja astronautike in letalstva - Smithsonian inštitut. To je znanstvena ustanova na nivoju nacionalnega kakor tudi svetovnega pomena. Za ogled ostalih znamenitosti ni bilo več časa. Med avtobusnim križarjenjem po Washingtonu D.C. smo bili še opozorjeni na mimo bežeče zgradbe Watergata, kovnico dolarjev, Kennedyjev center, Na poti do Smithsonianovega inštituta smo

se peljali mimo radia »Glas Amerike«, ko je nekdo v avtobusu pripomnil: »Idimo, da vidimo i Grga Zlatopera«*, na kar je drugi pripomnil, »več je umro«! Tako smo si torej lajšali naporni dan.

(Op.: Grga Zlatoper je bil za uradno Jugoslavijo zloglasni kritik komunizma, ki ga je bilo po vojni pri nas tvegano poslušati).

Že vhodna avla navedenega muzeja, je vsaj name napravilo močan vtis. Na tleh je bila originalna kabina Mercuri - 6 s prvim astronautom iz voska Johnom Glennom. Nad tem eksponatom pa je viselo skoraj v dotiku rok letalo bratov Wright, ki je mejnik v zgodovini letalstva. Po brošuri, ki sem jo tukaj vzel, se je to zgodilo 17. decembra 1903, ko se je Orville (ki sem ga prav tako v voščeni obliki občudoval) kot prvi s pomočjo motorja odlepil od zemlje. Poleg Wrightovega letala so bili na tem mestu še suvereno razstavljeni naslednji prvenci: na levi strani Lindberghovo letalo »St. Louis«, ki je prvo preletelo Atlantik, desno pa prvi letalski model na paro in v ozadju še mnogo mlajši prvenec Condor, ki je 23. avgusta 1978 osvojilo nagrado za prvi polet človeka z lastnimi mišicami. Ko sem splezal do vrat »Pajka« - lunarnega modula Apola11, pa me že rahlo za hlačnico povleče policaj in kaže na uro, ki je bila že 18, ko se muzej zapre. Tako sem le površno videl originalne eksponate v pritličju in kaj še, da bi se povzpел v ostala nadstropja muzeja!

V New York smo se vrnili nekaj po eni uri čez polnoč, kar za Ameriko niti ni pozno in je tako lažje razumeti, zakaj smo se odpravili na tako dolgo pot šele ob sedmi uri zjutraj.

Zdaj pa še domov v Jugoslavijo

Na letališču Kennedy so nam Amerikanci pripravljali letalo - tokrat DC-10 »N. Tesla«, kar smo tudi skozi steklene stene stavbe opazovali. Med čakajočimi je tudi že bila posadka, ki nas bo spravila nazaj čez »lužo«. Ni bilo potnika, ki ne bi želel kaj več izvedeti iz

»prve roke«, o nesreči slovenskega letala na Korziki, za katero smo zvedeli tudi mi v Ameriki. Moder odgovor kapitana je bil, da po zakonu o verjetnosti, mi kaj takega ne bomo dočakali, kar nas je malo ohrabilo. Vseeno pa nam vendar ni bilo!

Nazaj je potekal polet po več ali manj isti poti, vendar je bil za več kot uro krajši, saj nam je tudi pomagala nasprotna smer rotacije zemlje, pa še drugi zračni tokovi imajo na to vpliv. Spontan plosk prav vseh potnikov v letalu je ob zaustavitvi koles našega letala na beograjskem letališču dal vedeti, da smo se srečno vrnili v svojo domovino.

III DOGODKI, ZASLUŽNIKI IN TRPINI NAŠEGA KRAJA

(Poglavje zajema osem daljših prispevkov, ki so povezani z izstopajočimi osebami in dogodki našega kraja, ki jih zgodovina kakor tudi kultura razvršča v slovenski okvir. Prispevki so bili objavljeni v publikacijah zgodovinskega društva v Ormožu in Ljutomeru, v časopisu Štajerski Tednik in Zborniku Sv.Bolfenka na Kogu.)

01 TISOČLETJA ŽIVLJA IN ŠTIRISTO LET NAŠE CERKVE

(Ptuj, januar - junij 2007. Objavljeno: ZBORNIK ŽUPNIJE SV. BOFENK NA KOGU, ki je izšel ob štiristoti obletnici cerkve leta 2007)

Uvod

Obhajanje 400. obletnice rojstva bolfenške cerkve ne pomeni le obujanja spomina te verske kakor tudi kulturne pridobitve, temveč obenem pomeni proslaviti začetek naše župnije in s tem zgodovinskega poimenovanja našega kraja, ki pripada tej cerkvi še danes. Gre za večpomenski jubilej, kakršnega doslej pri Sv. Bolfenku še nismo imeli prilike slaviti. Je torej take vrste kulturni dogodek, ko se ob njem velja zamisliti in spomniti na to, kaj je dejansko privedlo k nastanku našega kraja in kaj vse se je v teh štiristotih letih dogajalo z našo cerkvijo in s pripadajočo faro oziroma krajem. Štiristo let je veliko, pa tudi malo, če to razdobje primerjamo s časom od prvih poselitev tega prostora, ki sežejo še za nekaj tisočletij nazaj v zgodovino. Odkod izhajamo in kako dolgo že tlačimo svet pri Sv. Bolfenku je vendar zanimivo vprašanje

za domačine kot za tiste rojake, ki smo si nadaljnjo življenjsko eksistenco poiskali drugje! Preprost odgovor, češ da tod živimo že od nekdanj oziroma od »pamtiveka«, bi ob tem jubileju bil malce preskromen! Za popolnejši odgovor na to vprašanje pa je že potrebno pogledati arheološke dokaze ali vsaj prelistati vse, od starih do že bolj zanesljivih virov, ki nam razodevajo zgodovinska dejstva življenjskega prostora med Dravo in Muro. Strnjenih pisnih virov, ki bi celostno opisali vso to zgodovino našega področja, namreč ni in jih je le delno najti šele v drugi polovici 18. stol. Prav zato si dovolim primerjavo, da nastajajoči zapis primerjam z Genezo iz leta 1225 pred Kristusovim rojstvom, ko je Mojzes pisal Sveto pismo o nastanku sveta (Floyd, Hindle 1980: 8)!

Ko sem že pri »knjigi knjig« – Svetem pismu in zametkih kulture, želim še dodati nedavne besede prof. dr. Kraševca, sedanjega predsednika svetovnih biblicistov in člana SAZU ter tudi Evropske akademije znanosti, ki sem jih slišal ob Viktorinovem večeru na Ptuj:

»Dokazano je, da so tisti narodi oziroma države, ki so Sveto pismo v svoje jezike prevedli prej, danes razvitejši od onih, ki so to storili pozneje. To pa pomeni, da je Cerkev nosilec kulturne razvitosti, ki je pogojena z napredkom in razvojem nekega naroda. Cerkev torej nikoli ni bila zavora napredka, kot so še v prejšnjem stoletju propagirali »uničevalci« cerkva in s tem tudi kulture pri nas. V skupino zgodnjega prevoda Svetega pisma spadamo tudi Slovenci, ki smo prevod stare zaveze Dalmatinove Biblije dobili že leta 1584, kar je samo sto let za Angleži in Italijani ter v istem stoletju kot Francozi in Nemci. Sosedje Hrvati so to knjigo dobili v naslednjem stoletju in še pozneje balkanski narodi, kar je že tudi dovolj za potrditev navedene teze o kulturni stopnji in z njo povezani razvitosti. Tudi barbarstva in vojn je v tistih deželah, kjer so že zgodaj brali Sveto pismo, bilo znatno manj kot v onih, ki so se kulturno počasneje razvijale.«

Glede »knjige knjig« pa še zanimivost, ki se tiče tudi Sv. Bolfenka

na Kogu. V 23. št. časopisa Ptujski tednik iz leta 1964 sem pod naslovom Obiskali smo Kog zasledil naslednje:

»Tukajšnji učitelj Košar je na nekem podstrešju našel izvod Dalmatinove Biblije iz leta 1584 in jo podaril knjižnici v Ptuj«. Ta zelo redka knjiga je danes Študijski knjižnici v Ptuj vedno večji ponos in jo pokažejo z belimi rokavicami le najavljenim skupinam. Sam sem razen te v Ptuj, videl še tisto v Kongresni knjižnici v Washingtonu! O gospodu Košarju pa še to, da ga je obiskoval tudi general Maister; pa ne samo zaradi dobre kogovske kapljice, temveč zaradi hrabrih fantov naše fare, ki so se ob koncu I. svetovne vojne izkazali v boju za našo severno mejo.

Zavedati se namreč moramo, da smo Slovenci komaj dobrih petdeset let prej, kot se ugotavlja začetek gradnje naše cerkve pri Sv. Bolfenku, dobili prvo Trubarjevo knjigo v lastnem jeziku. Prav zato celostnega odgovora na zastavljeno vprašanje, *»od kod izhajamo in kako dolgo že tlačimo zemljo pri Sv. Bolfenku«* ni moč najti na enem mestu. Drži pa vendar eno, da je tudi naša cerkev, kot večina božjih hramov v vesoljnem svetu, izvorni glasnik kulture in s tem tudi šolstva; a je tudi tista klica, ki je sooblikovala zemljepisno ime našega kraja, ki pa je na žalost danes okrnjeno. Ne da bi se vernike oziroma krajane tedaj, ko se je to zgodilo, o tem kaj vprašalo, so »rušitelji kulturne dediščine«, ki so se sredi prejšnjega stoletja dokopali do absolutne oblasti, odstranili del izvirnega krajevnega imena oziroma njegov nabožni okrasek! Ali še obstoji upanje, da se bo kdaj ta storjena napaka popravila in se bo naš kraj ponovno imenoval Sv. Bolfenk na Kogu?

Naša cerkev, ki od leta 1607 zaznamuje tudi naš kraj Sv. Bolfenk, ponuja z Zbornikom ob štiristoletnici postavitve njenega temelja, priložnost, da se vanj zapiše prav vse, kar se je tukaj dogajalo v davnini in skozi srednji vek, pa tudi v revolucionarnem času naše polpretekle zgodovine. Nedvomno namreč je, da je prav ta cerkev, katere korenine sežejo v srednji vek, največ prispevala k nastanku in kulturni razvitosti našega kraja.

Naši predhodniki in predniki

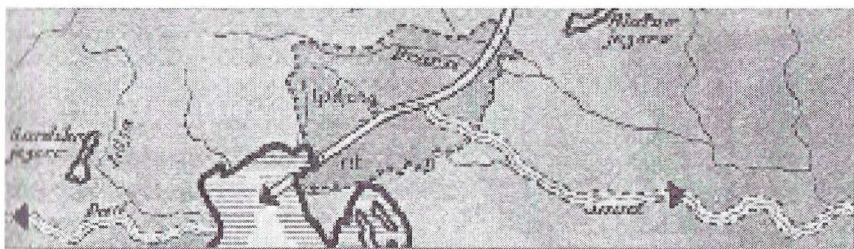
Poglobiti se v življenjsko problematiko naših predhodnikov in prednikov pomeni prikazati celostni zgodovinski razvoj področja med Dravo in Muro in širše. To se pravi preleteti čas od prazgodovine do današnjih dni in se opreti na odločilna zgodovinska dejstva, ki so stoletja in tisočletja vplivala na naš poselitveni prostor. Za novejšo zgodovino, ki nam je še blizu, to ni težko, za dejstva oziroma dogodke v starem ter srednjem veku pa se je že potrebno poglobiti v redke pisane vire, ki pa so v večini nastali in se tudi ohranili v cerkvenih arhivih. Sicer pa si tudi zgodovinarji v vsem niso enotni, da bi lahko z večjo verjetnostjo trdili, kdaj in kako so v naše kraje prišli ljudje. Enotnejši so si pisni viri od trenutka, ko se je preučevanju prazgodovine pridružila še arheološka znanost. Prav njihove najdbe na našem področju potrjujejo, da so tod živeli ljudje že nekaj tisoč let pred Kristusovim rojstvom.

Do danes je v okolici najdeno kar nekaj takšnih arheoloških dokazov (Ormož skozi stoletja II 1983: neolitsko obdobje), ki pričajo o prastari poselitvi naših krajev in jih je moč videti v prazgodovinskem muzeju na Dunaju. Tukaj torej najdemo kamnite sekire iz Obreža, Grab, Središča in iz Šalovcev. Ena takšnih sekir je bila najdena v našem kraju. Tudi podoben muzej v Gradcu poseduje kar 36 takšnih sekir, ki so jih našli v 19. stol. pri Sv. Tomažu in v njegovi okolici. Te številne najdbe na širšem področju pa strokovne kroge opozarjajo na to, da je na območju Vuzmetincev in Koga še v bodoče pričakovati tozadevne najdbe in tudi odkritja samih naselbin iz neolitika - mlajše kamene dobe.

Iz teh dokazov torej sledi, da so tod v divjih gozdovih že okrog 2000 let pred Kristusom v plemenskih skupnostih živeli ljudje. Zadrževali so se v duplinah in v preprostih zavetiščih iz lesa ter zemlje, za obleko pa so jim služile živalske kože, sešite s črevesi. Preživljali so se z lovom, sadeži in tudi že z nekaterimi semeni danes znanih prehrabnenih kultur, poznali pa so že tudi ogenj.

Če pa preskočimo še kako tisočletje pred Kristusovim rojstvom

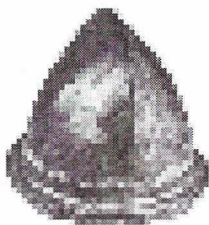
in se za toliko približamo mlajši zgodovini, ki se prav tako tiče našega kraja, pa smo že v času tako imenovanega preseljevanja narodov, ki je bilo intenzivno tudi na našem področju. V 500 letih pred Kristusom so že nastali zapiski grških zgodovinarjev, da so v našem delu Evrope, to je severno od Sredozemlja in Črnega morja, že bili naseljeni Kelti (Atlas evropske zgodovine 1994:16). Te še danes poznamo kot Galce iz Francije in Belgije, kot Gele pa na Škotskem in Walesu. Zgodovinski del knjige Domožnanstvo Ormoškega okraja, ki jo je leta 1886 izdal takratni učitelj pri Sv. Bolfenku, pa navaja, da so pri nas v duplinah živeli kot prvi prebivalci Iberi, katerih ostanki so še na Iberskem polotoku in šele nato Kelti, ki so že poznali železo in druge kovine.

Jantarska pot je vodila skozi naš bivalni prostor.

Na tem mestu, kjer se govori o naših staroselcih moram vključiti še teorijo o Venetih (Veneti na Slovenskem 2001, brošura, iz katere tudi izvirata oba tozadevna grafa), ki se je pojavila med slovenskimi arheologi in nekaterimi zgodovinarji konec 20. stoletja. Ti namreč zagovarjajo nekoliko drugačno poselitev našega dela Slovenije in sicer da so naši predniki prišli s severa po tako imenovani jantarski poti ki je že 1200 let pred Kristusom vodila z jantarjem bogatega Baltika oziroma področja tako imenovane lužiške kulture, med porečjema Visle in Odre, do toplega Jadrana. Pristaši Venetov to tezo podpirajo s številnimi arheološkimi najdbami iz bronaste dobe. Nam najbližja je najdba bronaste čelade z venetskim zapisom v kraju Ženjak pri Negovi v Slovenskih goricah. Podobnost slovenskih besed pa je zaslediti tudi v starodavnih indijskih knjigah *Vede*, kar po našem tudi pomeni znanost. V teh prastarih knjigah je namreč

prav tako uporabljena dvojina, ki jo poleg Slovencev uporabljajo samo še Lužičani ob Baltiku, od koder se je začela že omenjena jantarska pot.

*Ena od čelad iz Ženjaka
v Slovenskih goricah*

Za časa vladavine rimskega imperatorja Julija Cezarja (100 do 44 pred Kr.) (Atlas evropske zgodovine 1994: 32 in tudi Švanjcer 1998: 98) in nato še za časa Vespaziana (9 do 79 po Kr.), ki ga še najbolj poznamo iz Ptuja (prav tam), pa se je ta že 1200 let stara jantarska pot preimenovala v *rimsko cesto*, saj je Rimu služila za zvezo s tukajšnjimi keltskimi plemeni, ki so bila osredotočena v Panoniji, s katero je Rim sklenil vazalstvo. Prav arheološka najdišča te cestne povezave v smeri Ptuj –Ormož – Šalovci –Godeninci do Štrigove potrjujejo (Ormož skozi stoletja II 1983), da smo se že takrat nahajali na obljudenem področju. Tudi leta 1927 na Kogu najdene antične gomile in novi Tiberija (42 pr. Kr. do 37 po Kr.) in Nerona (54 do 68) (Turistični prospekt Kog, 90. leta) pričajo o poseljenosti našega ožjega področja na višjih obronkih reke Drave. V letih od 15 do 9 pred Kristusom je vojskovodja Tiberij k rimski državi priključil Norik v vzhodnih Alpah in Panonsko nižino od Save in Drave do Donave (Švanjcer 1998: 102). Po »spreobrnitvi« poznejšega rimskega cesarja Konstantina (280 do 337) (Atlas evropske zgodovine 1994: 43), ki je leta 330 osnoval še Vzhodno rimsko cesarstvo s sedežem v Konstantinoplu, pa se je začela slabitev Rima, kar je imelo za posledico ponovno povečan pritisk Gotov s severa (prav tam: 40), o katerih se je govorilo že 150 let pred Kristusom. Od vzhoda pa so tako oslabiljene Rimljane začela ogrožati barbarska ljudstva, predvsem Huni. Tako je leta 378 prišlo do zmage Gotov nad že oslavljenimi Rimljani (prav tam: 40), ki so nato zavladali tudi na našem prostoru med Dravo in Muro. Od tedaj se Rim, ki je v svojem času tako rekoč ustvaril evropsko civilizacijo, ni več mogel pobrati.

Tudi Goti tod niso dolgo gospodarili, saj so jih pod zloglasnim *božjim bičem* kralja Atila (Švajncer 1998: 104) podjarmili Huni, ki pa so bili tudi že kmalu leta 451 premagani od Germanov (Švajncer kot dalje 1998: 105 ter Atlas evropske zgodovine 1994: 44). O Atili se tudi v naših krajih širi legenda o še vedno ne najdenem grobu z zlato krsto, v kateri naj bi ga na poti nazaj v Panonijo pokopali prav na tem področju. Tako smo prišli pod germanski vpliv, ki ga čutimo še danes. Toda vsa tukajšnja plemena Hunov s porazom Atila niso bila na kolenih, saj so jih nadomestila njim sorodna nomadska plemena, kot so bili Obri oziroma Avari (prav tam: 59), ki so prav tedaj iz Azije bežali pred naglo prodirajočimi Mongoli. V stiski za življenjski prostor jim je z našega področja celo uspelo pregnati Langobarde v severno Italijo, kjer se po njih še danes imenuje pokrajina Lombardija.

Prav to slednje pribežališče Avarov ali Obrov iz srednje Azije je za nas še posebej zanimivo, saj je to ljudstvo na jugovzhodnem delu našega kontinenta sčasoma razvilo tudi plemensko zvezo s prizvokom južnih Slovanov, pozneje pa še ožjo Samovo plemensko zvezo (Atlas evropske zgodovine 1994: 58 in karta 2 in 3 ter Leksikon CZ: Samo). To se je namreč dogajalo v 7. stol., ko je Avarom spodletelo širjenje v Malo Azijo oziroma po njihovem propadlem obleganju Konstantinopla (Carigrada), ki je bil tedaj sedež na novo osnovanega Vzhodnega rimskega cesarstva. Na tem zatečenem prostoru pred vhodom v Carigrad se je potem južni krak slovanske nomadske zveze ustalil (Atlas evropske zgodovine 1994: 67 ter karti 3 in 4) in sčasoma še plemensko razcepil na Slovence, Hrvate, Srbe in Bolgare. In od tedaj nas od tod, kjer živimo še danes, kljub večkratnim poskusom, ni nihče več uspel pregnati in tudi ne uničiti.

Za dokončni umik preostalih Obrov čez Muro v Panonijo je v 8. stol. poskrbel frankovski kralj Karel Veliki (Ormož skozi stoletja II 1983). Končno očiščenje Obrov in Madžarov prav iz naših krajev med Dravo in Muro pa je leta 1200 dosegel Friderik Ptujski, ki je Madžare iz Ptuja potisnil proti Veliki Nedelji in jih tam na

hribčku, kjer danes stoji cerkev, tudi premagal (prav tam). S tem pa so naši kraji prišli pod salzburško škofijo oziroma pod cerkveno in ne več pod posvetno oblast. In prav tu je začetek naše dekanije v velikonedeljski pražupniji, ki jo zaznamuje leto 1235 in iz katere so v 15. stol. nastali še vikariati v Ormožu, pri Miklavžu in v Središču. Na tem mestu pa najdemo tudi korenine naše župnije oziroma pogoj za nastanek cerkve sv. Bolfenka, ki jo proslavljamo kot visoki jubilej - štiristoletnico.

Pokristjanjenje in organiziranost Katoliške cerkve

Naseljevanje Slovanov, o Slovencih v zgodnjem srednjem veku še ne moremo govoriti, je doseglo vrhunec v 6. stol., ko je ok. leta 550 številnejša poselitev dosegla tudi kraje med Dravo in Muro (Atlas evropske zgodovine 1994: 193 in karta 1). S tem priseljevanjem manj razvitih plemen pa je na tem področju prišlo do propadanja že 1200 - letne antične strukture in tudi kulture, ki se je na tem prostoru že zasidrala. Namesto antičnega pismenstva, ki je bilo tod v malem že prisotno, je v tem vzhodnem avarsko-slovanskem delu Evrope ponovno nastopilo obdobje nepismenosti. Začel se je uvajati nov način poljedelstva, ki je bil povezan z drugačnim družbenim ustrojem. Propadla je tudi stara cerkvena organizacija s škofijami, čeprav se je krščanski spomin do ponovnega pokristjanjenja tega prostora ponekod še ohranil.

Pri (ponovnem) pokristjanjenju pa je, kot je že rečeno, temeljno potezo povlekel frankovski kralj in od leta 800 tudi rimski cesar Karel Veliki. Ta je leta 811 določil reko Dravo kot mejo med salzburško škofijo v Karantaniji in oglejskim patriarhatom, ki je južneje segal v Panonijo (Atlas evropske zgodovine 1994: 63 in 195). Kar se tiče našega širšega območja, je tedanja meja proti Panoniji po frankovski zasedbi segala do slovanske naselbine pri Kaniži, ki je pripadala knezoma Pribinu in Koelju (Vodnik po Ptujcu 1996). Istočasno pa so tudi sosedje Madžari doživeli pokristjanjenje in se leta 1006

organizirali v dve škofiji vzhodnega panonskega prostora. Severni del, kamor je spadalo tudi Prekmurje, je dobil novo škofijo v Györu, ki se nahaja severovzhodno od Blatnega jezera, južni del te pokrajine pa leta 1094 v Zagrebu (Atlas evropske zgodovine 1994: 195). Zaradi vedno večje razvejenosti oziroma večanja števila vernih duš tako v salzburški kot tudi v oglejski metropolitiji in zaradi tega tudi težav pri cerkveni ter siceršnji organizaciji se je začela kazati potreba še po vmesnih škofijah. Med temi pa nas Štajerce še posebej zanima leto 1228, ko je bila na novo ustanovljena škofija pri Št. Andražu na Koroškem, od koder jo je naše gore list - škof Anton Martin Slomšek leta 1859 uspel prenesti v Maribor.

Kako smo preživeli srednji vek

Tudi to obdobje, ko so nas počasi zapuščali Madžari, ni minilo brez pretresov. Tako se je v 13. stol. preko Avstrije za nekaj časa k nam razširilo Češko kraljestvo z Otokarjem II., ki pa je v boju z Rudolfom Habsburškim za nemško cesarsko krono bitko izgubil (Atlas evropske zgodovine 1994: 194 in karte 3, 4, 5). S tem je tudi za nas nastopilo dolgo obdobje vladavine Habsburgov, pod katerimi smo nato Slovenci z manjšimi pretresi živeli oziroma živetarili vse do razpada avstroogrske monarhije leta 1918.

Enega takih »vmesnih pretresov« je Slovincem povzročil ogrski kralj Matija Korvin, ki je kraljeval od 1458 do 1490 (prav tam: 111) in so ga prebivalci med Muro in Dravo še posebej čislali. To je bil namreč *kralj Matjaž*, ki nas je reševal pred Turki. Leta 1485 je Matiji Korvinu uspelo zasesti Dunaj, že omenjeni Turki pa so leta 1479 pridrveli celo do Nedelišča, Središča in Ptuja (Kovačič 1910: 111). Zagotovo pa smo Turke pri Sv. Bolfenku »okusili« leta 1542, ko so se utaborili v Središču in tudi leta 1531, ko so se nastanili v Ljutomeru. Zadnji turški vdor na prostor med Dravo in Muro je zabeležen z letnico 1605, torej samo dve leti prej, kot smo začeli postavljati prve temelje naše cerkve.

In če se še nadalje držimo kronologije dogodkov, moramo pri vseh teh srednjeveških vdorih, ki so se neposredno dotikali našega življenjskega prostora, omeniti še vdor krucev (križarjev) leta 1704, ki sicer niso zamajali legitimne oblasti. Kruci pri nas niso ropali zgolj zato, da bi si tod organizirali svoj življenjski prostor, ampak so iz Madžarske prihajali, da bi tudi naše podložne kmete vzpodbudili k skupnemu odporu proti takratnemu izkoriščanju plemstva. In res so se jim v kar zavidljivem številu pridružili kmetje iz Središča in iz spodnjega Podravja. Ta podložniški upor zoper fevdalce je moč primerjati z onim, ki ga je že več kot sto let prej v Hrvaškem Zagorju organiziral Matija Gubec. Je pa tudi res, da so kruci ob tem naboru svojih (naših) pomagačev tudi ropali, kakor je tudi res, da so nam pomagali izganjati Turke. Franc Kovačič v Središki kroniki o njih piše:

»Krucu so se utaborili na Tratah, hrano in pijačo pa so plenili tudi na Kogu, od koder so odpeljali 23 polovnjakov, iz Kajžarja pa 11 štirik vina. V slovitom »Babjem klancu«, kjer so ženske že tudi s kropom poparile Turke, so baje tudi krucem nastavile podobno past. Ko pa se je od krucev pregnani ormoški graščak Franc Anton Pehte vrnil iz Ptuja, pa se je nad podložnimi kmeti iz Središča maščeval.«

Drugače kot s kruci in Turki pa je bilo v tistih časih pri nas z Napoleonom (Atlas evropske zgodovine 1994: 148), ki je v Franciji prišel na oblast po izbruhu istoimenske revolucije leta 1795. Že leto zatem, ko se je 1804. razglasil za cesarja, je prisilil Avstrijo, do takrat vladarico večjega dela Evrope, k *bratislavskemu miru* in pozneje še k *schönbrunnskemu miru*, ko mu je ta izročila dobršen del svojih pokrajin (prav tam: 150). Tako je leta 1809 Avstrija dokončno podlegla njegovemu pritisku, kar smo seveda čutili tudi mi med Dravo in Muro. To novo državno tvorbo smo nato poznali kot Ilirske province, s sedežem v Ljubljani (prav tam: 149). V Središču ob Dravi so se francoski vojaki pojavili baje že v letu 1797 (Kovačič 1910), saj je Avstrija v severni Italiji doživljala prve poraze že tega leta. Napoleonovi vojaki so se nato tod naokoli potikali vse

do leta 1810, ko so 1. januarja spet prišle avstrijske čete, saj je Avstrija z mirovnim sporazumom na Dunaju svoja ozemlja dobila nazaj (Atlas evropske zgodovine 1994: 194). Zaton Napoleona se je namreč začel leta 1812, ko je v katastrofalnem zimskem porazu pri Borodinu v Rusiji izgubil 600.000 mož in še leta 1815, ko je tudi doživel z Angleži poraz pri Waterlooju (Floyd, Hindle 1980: 162 in Švajncar 1998: 233, 236). Kot vemo, so ga Francozi najprej izgnali na otok Elbo, od koder je s pomočjo pristašev pobegnil in znova prevzel vodenje francoske vlade in vojske. Nato se je odpravil nad Belgijo, kjer so ga zavezniške sile s pomočjo Wellingtona premagale v že omenjeni bitki. Po tem porazu pa je bil izgnan na otoček Sveta Helena, kjer je živel še šest let.

Sicer pa se moramo Slovenci tudi Napoleonu zahvaliti, saj nam je iz šol izgnal nemščino in jo nadomestil s slovenščino. V Ljubljani, takratnem glavnem mestu Ilirskih provinc, torej nima spomenika zastonj, pa še prav nam pride, ko ga danes pokažemo visokim francoskim gostom!

Po »zgodovinskem intermezzu« s Korvinom, Napoleonom, Turki in kruci pa se že moramo vrniti k »naši stari Avstriji« oziroma v habsburško državo, ki se je nazadnje imenovala Avstro-Ogrska in ki je zadnjih 400 let še kako krojila usodo oziroma zapolnjevala naš zgodovinski in kulturni prostor. V živi govorici je še namreč vedno slišati: ... že od Marije Terezije ..., od časa Franca Jožefa, itd! Zato se kaže tudi malce pobliže seznaniti s tema dvema cesarjema nekoč naše skupne države.

Naziv Habsburg je izpeljan iz *Habichtsburg* (Sokolov grad), ki ga je okoli leta 1020 v Švici zgradil strasburški škof (Atlas evropske zgodovine 1994: 103). Sprva so Habsburgi bili le majhna nemška družinska kneževina, katere moč je začela rasti z usihanjem avtoritete rimsko-nemškega cesarstva. Iz evropske zgodovine bom izdvojil samo štajersko vejo te mogočne vladarske rodbine, ki ji je zmaga prvega od Habsburgov, Rudolfa I., proti češkemu Otokarju II. leta 1278 zagotovila Avstrijo in Štajersko (prav tam: 194). V splet

ugodnih okoliščin te dinastije so nedvomno spadale tudi »dobre ženitve«. Pri tem omenim samo sosednje pokrajine, ko se je leta 1335 priključila Kranjska s Koroško in leta 1381 še Trst. Severna veja Habsburgov pa se je širila predvsem v Nizozemsko, Španijo in celo v Ameriko, a je že leta 1740 izumrla. Za nas Slovence kot tudi ostale avstrijske prebivalce so seveda zanimive letnice političnih porok Habsburžanov, ki so to cesarsko linijo dvignile leta 1506 ter zadnja za nas pomembna 1736 (prav tam: 112, 113), ko je avstrijsko linijo Habsburgov zaznamovala poroka 23 let stare Marije Terezije (prav tam: 143), ker Habsburg Karel V. ni imel moškega potomca. Ta linija nam je nato preko potomcev vladala praktično vse do konca tega cesarstva, ko je po znanih dogodkih I. svet. vojne tudi ta veja razpadla.

Cesarica Marija Terezija (Floyd, Hindle 1980: 114) je rodila 13 otrok in nam je z močnim materinskim in domovinskim čutom dobro vladala, saj je strnila češko in avstrijsko upravo, posodobila vojsko, ukrotila plemstvo ter vpeljala pravičnejše davke. Po moževi Francevi smrti leta 1765 pa nam je vladala z najstarejšim sinom Jožefom II. (1765-1790), ki je bil še bolj napreden in radikalen od nje same. To njegovo politiko poznamo pod vzdevkom *jožefinizem* (Leksikon CZ: jožefinizem). On je leta 1784 izpeljal podržavljenje šolstva, sodišč in preuredil škofije ter jim odvzel tudi nekaj pravic. Rekli bi celo, da je izvedel neke vrste nacionalizacijo. Tudi na Kogu smo že slavili dvestoletnico (1780-1980) šole, ki se je organizirala v času njegovega vladanja. Z nadležnimi Turki pa se Jožef II. ni najbolje znašel, zato mu je samo po dveh letih samostojne vladavine (1790-1792) sledil Leopold II. (prav tam: Leopold II.), ki pa je nato leta 1835 predal žezlo Francu II. (prav tam: Leksikon CZ: Habsburžani). Od Turkov oslabljen Avstrija je tako ob prelomu v 19. stoletje postala lahek plen za Napoleona, kar je že bilo povedano.

V začetku 19. stoletja pa so podložni narodi habsburškega cesarstva, ki so govorili kar 12 jezikov in med katerimi smo bili tudi Slovenci, začeli vse glasneje govoriti o samoodločbi narodov. Zaradi takšnih

razmer in vse več porazov z Italijo so nato Habsburgi z Madžari, ki jih je praktično bilo toliko kot Avstrijcev, leta 1867 sklenili kompromis (Atlas evropske zgodovine 1994: 163 ter karta 1), ki smo ga poznali kot Avstro-Ogrsko. S tem pa smo tudi Slovenci začeli vse bolj poudarjati samobitnost, ki smo jo izražali na znanih taborih (najbližja sta bila v Ljutomeru in Ormožu), z ustanavljanjem čitalnic in tudi s samostojnimi političnimi organizacijami.

»Naši« – štajerski veji avstrijskih cesarjev, ki se je obdržala, je nato od leta 1848 sledil Ferdinand I. (Leksikom CZ: prav tam) in šele po izteku njegovega vladanja je sedel na prestol nam najbolj znani cesar Franc Jožef (prav tam), ki pa je sredi I. svetovne vojne leta 1916 umrl. Do konca te vojne in nato do samega razpada monarhije je kot zadnji za dve leti vladal še Karel I. (prav tam in Atlas evropske zgodovine 1994), ki je nadomestil že izbranega prestolonaslednika Franca Ferdinanda in tega je leta 1914 v Sarajevu zadela krogla iz roke Srba Gavrila Principa. Kot je znano, je temu atentatu sledila I. svetovna vojna, v kateri so se v zakarpatski Galiciji in še zlasti na soški fronti bojevali tudi naši pradedje iz fare Sv. Bolfenka, katerih pripovedovanja se starejši še živo spominjamo.

Samo bežno preiti preko Franca Jožefa in Marije Terezije ter njenega prvega sina Jožefa, ki mu je izmed 13 živih otrok zaupala nasledstvo, bi bilo nepošteno. Poleg tega, da nas je cesarica rešila lakote, ko nas je naučila saditi in tudi jesti krompir, ponekod še vedno koristimo »njene« šolske zgradbe, sodišča, zemljiški kataster iz časa Franca Jožefa, pa železnice z značilno arhitekturo njihovih postaj, mostov, predorov itd. Tudi francjožefovske železniške zapornice, kakršne so recimo še v centru Ptuja, nas spominjajo na njegovo gospodarsko in tudi siceršnje razgibano obdobje, ki je po razvitosti Slovence že takrat naredilo primerljive s Srednjeevropelci. Pod vladavino Habsburgov smo se torej Slovenci za nekaj desetletij razvojno odmaknili od turško-bizantinske zaostalosti in tudi od te iste mentalite, v katerem obsegu smo se žal po sili razmer po koncu I. svetovne vojne nato znašli za 73 let.

S tem zaključujem ta kratki in strnjeni sprehod skozi zgodovino, ki se je širše in tudi kje ožje nanašala na naše narodnostno in druge na bivalno območje. Kjerkoli sem zasledil kaj o zgodovinskih dejstvih, ki so vplivala na razvoj domačega zemljepisnega oziroma bivalnega območja, sem ta dejstva na ustreznem mestu povezal v ta zgodovinski sprehod skozi preteklost.

Ob priliki, ko praznujemo visoki jubilej – štiristo let prvih temeljev naše cerkve in s tem tudi zametka našega kraja, sem torej preletel dejstva, ki so oblikovala njegovo genezo in s tem skušal odgovoriti vernikom kakor ostalim krajanom na uvodno vprašanje, *kdo smo in kako dolgo že tlačimo zemljo pri Sv. Bolfenku na Kogu*.

Štiristo let verskega delovanja pri Sv. Bolfenku na Kogu

Naša cerkev je tudi v Kraljevini krasila panoramo Sv. Bolfenka.

Čeravno je za Obre veljalo, da so bila njihova ozemlja slabo obljudena, to ne drži za naš ožji prostor, kjer še danes domujemo. K temu je še največ pripomogla že omenjena *jantarska pot* iz leta 1200 pred Kr., danes jo bolj poznamo kot *rimsko cesto*, ki je v tem času povezovala Rim z vazalno Panonijo. Tudi zaradi te ceste je, kot smo že prej omenili, poznejši frankovski kralj in rimski cesar Karel Veliki določil za južno mejo salzburške škofije reko Dravo (Atlas evropske zgodovine 1994: 195 in karta 5). S tem pa smo prišli v posvetno območje vladanja, v katerem je Katoliška cerkev dobila proste roke pri organiziranju tako verskega kakor siceršnjega življenja. To je v naših krajih oziroma v širšem prostoru pospešilo izhod iz zaostalosti.

Salzburški nadškof Eberhard II. (Flegerič 1880: 254,255 in Atlas evropske zgodovine 1994: 195) je leta 1237 na Ptuj potrdil odlok, da se dokaj obljudena zemljiška posest v območju med Dravo in Muro, ki si jo je v že omenjeni bitki z Obri oziroma Madžari pri Veliki Nedelji izbojeval Fiderik Ptujski, prenese v upravljanje *križniškemu redu*. Ob izgonu Madžarov so se namreč tod in v širših Slovenskih goricah sprostila zanimiva agrarna področja.

Križniški cerkvenosocialni red (Ormož skozi stoletja II 1983: 63) je bil ustanovljen leta 1190 v Nemčiji in je dobil ime po bojovnikih križarjih, ki so se skoraj 200 let (1096-1291) borili za spreobrnitev nevernikov in še zlasti za osvoboditev svetih dežel s Kristusovim grobom. Osnovno poslanstvo križniškega reda je bilo oskrbovanje ranjenih borcev iz omenjenih križarskih vojn in tudi obolelih romarjev v svete dežele. V ta namen so križniki zgradili tudi bolnico v Ormožu. Ustno izročilo pravi, da so s svojimi podložnimi delavci lepo ravnali in od njih pobirali nižje dajatve, kot so jih recimo zahtevali gospodje Ptujski.

Iz tako osnovane velikonedeljske dekanije (ime je dobila po dnevu zmage nad Madžari) so se do konca 15. stol. izločile še novo nastale cerkve oziroma vikariati v Ormožu, pri Sv. Miklavžu in v Središču. V 18. stol., oziroma 300 let pozneje, pa so se izločile še

kuracije pri Sv. Tomažu in v Podgorcih. Iz župnije Sv. Miklavž sta se še nekoliko let pozneje izločili kuraciji Sv. Bolfenk na Kogu in Svetinje. Za natančnejše bralce pa je videti »geneza« cerkva (prav tam: 81) tod naokrog tako:

- leta 1235 Velika Nedelja kot pražupnija in poznejša dekanija
- leta 1515 Ormož
- leta 1528 Središče in Sv. Miklavž
- leta 1719 Sv. Tomaž
- leta 1785 Podgorci
- leta 1788 Sv. Bolfenk na Kogu in Svetinje

Iz tega kronološkega pregleda je zaslediti, da letnica naše cerkve 1788 ne ustreza današnji starosti 400 let, kot kdo pomisli prvi hip, oziroma da bi na tem mestu morala stati letnica 1607. In prav to letnico sem zasledil v kar nekaj knjigah in zbornikih drugih župnij slovenjegotriškega območja; nazadnje leta 2006 v zborniku o župniji in njenih cerkvah pri sv. Urbanu pri Ptuj, kjer avtor Jakob Emeršič omenja, da je na ožjem območju Slovenskih gor in Haloz, škof sv. Bolfenk zavetnik kar trem cerkvam. (Dve sta mlajši in stojita v kraju Jelovice v Halozah in še cerkev sv. Bolfenka v Trnovski vasi). Tudi publicist Matej Flegerič v podlistku Slovenskega gospodarja iz leta 1880 o izvirnem datumu naše cerkve omenja letnico 1607.

Zavedati se namreč moramo, da pred 400 leti ni mogla biti nobena cerkev sezidana v petih letih ali še v krajšem časovnem razdobju, kot se to ob vsej tehniki in gradbenih materialih dogaja danes. Ni bilo traktorjev, tovornjakov in ne cest ne cementa in železa na pretek, pa tudi ne dovolj denarja. Motika, kramp, sekira, itd. so bili glavni »instrumenti« pridnih rok, da volje in zanosa vernikov do vere oziroma ljubezni do Boga sploh ne omenjam. Če pomislimo tudi na vse to, kolikokrat se je naša cerkev še kasneje širila in tudi krčila, je takratna gradnja tako obsežnega objekta v nerazvitem in težko pristopnem kraju z blatnimi kolovozi in brez vsakršne tehnike bil pravi podvig vernikov tega kraja. Prav zaradi teh okoliščin sega začetna letnica gradnje naše cerkve v davno leto 1607. Je pa tudi

znano, da se še danes ponekod gradijo cerkve skozi cela desetletja in več. Sicer pa imamo za takšno počasnost tudi »lastni vzgled«, ko po 62 letih od konca druge vojne prav naša cerkev ni dokončno obnovljena, saj je še vedno brez nabožne poslikave in notranje opreme, ki jo je nekoč že imela.

Tudi v najstarejših zapisih o naši cerkvi najdemo le povzete govorice, da je na tem mestu najprej stal lesen križ, nato majhna lesena kapelica in šele nato je prišlo do širitve te kapelice v obseg cerkve, ki se je nato skozi stoletja še širila, pa tudi krčila, do današnjega videza. A tudi zdaj ni videz takšen, kot je bil tedaj, ko smo bili starejši Bolfenčani v njej krščeni, šli k prvemu obhajilu ali k sv. birmi. Če v zvezi s tem (rušenje-obnove) samo pomislimo na zadnjih 50 let, do koder večini še seže spomin, si bomo vse to lažje predstavljali.

Že omenjeni naslednik cesarice Marije Terezije, sin Jožef II., ima kot reformator zasluge ali pa tudi pomanjkljivosti, ki se tičejo tudi naše cerkve. Križnikom je namreč odvzel nekaj privilegijev, kar je vplivalo na to, da na novo ustanovljeni kuraciji sv. Bolfenka leta 1788 in pri Lenartu leta 1785 (Ormož skozi stoletja II 1983: 86) nista spadali pod njihovo upravljanje, ampak pod tako imenovani *verski sklad*. »Radikalno jožefinstvo« je izdalo tudi zakon, da mora vsaka župnijska cerkev imeti pokopališče zunaj ožjega območja cerkve. Tako je morala tudi naša cerkev za pokopališče žrtvovati bližnji vinograd, na katerem je še danes zadnje počivališče umrlih. Do tedaj so se namreč pri nas, kakor menda okrog drugih cerkva, mrlički pokopavali v ograjenem prostoru tik za cerkvenimi zidovi.

Kaj se je pisalo o nas in o naši cerkvi v prejšnjih stoletjih

In v to moramo tudi verjeti, kajti domačih virov iz teh časov nimamo. Smo namreč med redkimi župnijami daleč naokoli, ki

nima popolne cerkvene kronike. V času druge svetovne vojne je ta namreč izginila in z njo je izginilo tudi za dobra tri stoletja edinih avtentičnih zapisov o naši cerkvi, z njimi pa tudi zaznamki o občih dogajanjih v naši župniji oziroma kraju. Ne ve se, ali je župnijska kronika izginila v času vojnih spopadov med II. vojno ali pa že kakšno leto prej, ko je s prihodom nemškega okupatorja bila na udaru tudi slovenska pisana beseda. Upoštevati pa moramo tudi to, da je za časa nemške okupacije bilo župnijsko poslopje tudi občinski oziroma krajevni urad. Kaj se je torej dogajalo s temi knjigami in ostalo literaturo po tem, ko so nemški okupatorji odstranili našega župnika Franca Molana in ga izgnali v sosednjo Paveličevo NDH, ni znano. Tudi iz službenih let nadomestnega nemško govorečega župnika ni ostalo ničesar zapisanega, zato lahko sumimo, da so dokončno vse »pospravili« naši osvoboditelji Bolgari.

Potemtakem, ko nimamo kaj lastnega vzeti v roke, sem se moral zateči k starim pisnim virom o naši cerkvi pri tistih piscih, ki so o njej in tudi o naši fari pisali že v preteklih stoletjih. V tem smislu sem se naslonil na dva še ohranjena pisna vira, katerih avtorja sta tudi na neki način bila povezana s faro Sv. Bolfenk. Pregledal sem namreč serijo podlistkov, ki jih je davnega leta 1880 v časopisu Slovenski gospodar pisal publicist Matej Flegerič in tudi knjigo iz leta 1886, ki jo je pod naslovom Domoznanstvo ormoškega okraja napisal Franc Rakuša, tedanji učitelj pri Sv. Bolfenku.

* * *

Matej (Božidar) Flegerič je kot pisatelj, pesnik in v tem primeru publicist leta 1880 v omenjenem časopisu pod rubriko *Za poduk in kratek čas* kronološko nanizal menda prav vse, kar mu je tedaj uspelo izvedeti o naši cerkvi, ki je ob posvetitvi bila zaupana sv. Bolfenku in tudi o pozneje nastali župniji Sv. Bolfenk na Kogu. V proznih zapisih ga navadno najdemo z imenom Matej, pod njegovimi pesmimi pa Božidar. Rojen je bil v Vodrancih leta 1841, prijatelji pa so mu na našem pokopališču postavili nagrobni spomenik z letnico 86

smrti 1907. Kot *večni potnik* je pisal in opeval lepoto Slovenskih goric. Tu podajam le kratek citat z začetka njegovega podlistka kot primer Flegeričevega sloga in takratnega našega jezika:

»Pred stotinami let še niso tod prepevali, delali, niso zvonili zvonovi, kjer danes trta zori, ker so se tod razprostirali temni gozdovi in renčali medvedi in tulili volkovi, kar še danes potrjuje Vukomorje.«

Bilo bi malovažujoče pa tudi suhoparno, če bi o naši cerkvi napisali le, da tam na vrhu hribčka Kog že 400 let stoji cerkev in da je njen zavetnik škof sv. Bolfenk. To bi bilo premalo za nas vernike pa tudi za tiste domačine, ki ne verujejo in jo samo od zunaj občudujejo kot okrasek našega kraja. Človek današnjega časa želi namreč o vsem izvedeti več oziroma hoče biti natančneje informiran kot zgolj o najosnovnejšem. Da pa bi tej vedoželjnosti zadostili, pa je potrebno prisluhniti prav vsemu, kar bi utegnilo prispevati k izvirnejši in popolnejši informaciji za današnji čas. Temu namenu pa je pisanje o naši cerkvi in kraju namenil že pred 135 leti pisec Flegerič, ki ga ob tej priliki povzemam. Tudi zato se povzeti sestavek morda v vsem ne bo skladal z današnjim pravopisom, pa tudi ne s sedanjo podobo slovenščine.

Kot sem prikazal že v predhodnih poglavjih, tudi Flegerič začne ta časopisni podlistek s salzburškim nadškofom Eberhardom II., ki je februarja 1237 na Ptuju potrdil, da je ta okolica z edino cerkvijo Velika Nedelja, katera je bila dodeljena v oskrbnišтво nemškemu redu križnikov, veliko premalo za duhovno oskrbo vedno večjega števila vernikov. Še zlasti pozimi je bila težava, kako iz takrat že številnih in tudi oddaljenih vasi priti k maši v Veliko Nedeljo, kaj šele če je šlo za krst ali pogreb. In prav tem težavam vernikov je takrat prisluhnil nadškof Eberhard II., saj so po njegovem obisku v teh krajih božji hrami začeli hitreje rasti. Seveda so na teh dominantnih točkah, kjer so se nato gradile večje kapele v bolj strnjenih naseljih tudi cerkve, večinoma že do tedaj stala razna svetniška ali kužna znamenja. V ta kontekst spodbude pri širjenju

krščanske kulture je šteti tudi našo cerkev in poznejšo župnijo oziroma sam kraj z izvirnim imenom *Sv. Bolfenk na Kogu*.

Govori se, pa tudi marsikje je zapisano, da je na dominantni točki, kjer stoji naša cerkev, že kakšno stoletje prej bilo postavljeno krščansko znamenje v obliki križa, ki je po letih preraslo v manjšo leseno kapelico, predhodnico sedanje cerkve. Prav zato je pisec Matej Flegerič, naše gore list, takratnemu slovenskemu življu o nas in naši cerkvi marsikaj zapisal, kar bi šlo v pozabo. In prav to utegne biti zanimivo za verne, pa tudi manj verne častilce sv. Bolfenka na Kogu naših dni:

Ta svetnik [**Bolfenk ali Volbenk**]se je rodil okoli leta 924 na Švabskem. Sedem let starega dečka so starši dali v vzgojo in poduk nekemu duhovniku, po tem pa je šolanje nadaljeval v samostanski šoli Reichenau. Ker je hotel postati duhovnik, je nato šel v meniški samostan Einsiedeln, kjer je po šolanju bil tudi posvečen. V letu 970 je postal misijonar v južni Nemčiji in nato še pri ogrski meji. Čez dve leti je postal škof v Ratisboni (Regensburgu). Zaradi vladnih razprtij (bil je zoper politiko cesarja Henrika II.) je bil zelo razočaran. Da pa bi ostal zvest svojemu cesarju in da ne bi izdal svojih vernikov, se je zatekel na neko posestvo samostanskega brata blizu Solnograda.

Pisec v Slovenskem gospodarju nato zapiše o škofu sv. Bofenku legendo, ki je najbrž blizu resnice:

V samotni vdolbini si poišče novo stanovanje in tam v kamen izklesal oltarček ter tudi tam nekaj časa živi kot puščavnik. Nato še pet let preživi v samotni celici-molilnici, ki jo sezida s pomočjo tamkajšnjih vernikov ob jezeru Mondsee. Na tem samotnem kraju pa škofa najde neki lovec (škofa so namreč že povsod iskali) in ga s pomočjo cerkvenih dostojanstvenikov spravi nazaj Ratisbono, kjer je pozneje postal vikar tamkajšnje škofije.

Več let po tem dogodku je škof še živel na Bavarskem, kjer je učil tudi otroke svojega vojvode. Po opravkih vožeč se z ladjo

po Donavi, ko je bil napoten v Dolnjo Avstrijo v Pelharn, pa je naglo zbolel. Močno bolnega so spravili v bližnjo vas Puppung pri Eferdingu ob Donavi, kjer je še prejel zadnji zakrament in se nato poslovil s tega sveta. Leta 1052 je bil od papeža Leona IX. razglašen za svetnika.

V naslednji številki Slovenskega gospodarja iz leta 1880 pa Matej Flegerič svoj sestavek začne takole: Ker je bil sv. Bolfenk na pol puščavnik, so v njegov spomin postavljene mnoge kapele in cerkve, kot je tudi naša. Kdaj točno se je to zgodilo in kdo je položil temeljni kamen, ni znano. Naš marljivi zgodovinar Anton Krempelj (1787 - 1844) je 6. avgusta v časopisu Grazer Zeitung zapisal, da je bila tukaj sezidana kapela nekaj pred letom 1607 in da je tukaj že prej stala zunanja kapela.

Leta 1680 je pri nas razsajala kuga. Bilo je toliko mrličev, da so jih morali celo doma pokopavati. Tudi okrog kapele sv. Bolfenka so se pokopavali mrličji. In prav v tem času se je posvečena kapela dozidala v cerkev. Povod za povečavo je dal tedanji župnik pri Sv. Miklavžu Matija Mihal Sager; naše občine so v tistih časih spadale pod njegovo upravo. Tako naj bi začetek gradnje naše cerkve v osnovni velikosti današnjih dni, izviral iz leta 1683; zidala se je nato pet let.

Prezbiterij je prvotno bil sezidan na štiri vogale, leta 1750 pa je gospod Matija Dobinger k osnovni ladji cerkve, na vsaki strani prizidal še kapelico. Desna je bila posvečena mučeniku sv. Lovrencu, leva pa Krstniku sv. Janezu. To povečavo oziroma dozidavo so na lastne stroške naredile občine Gomila, Kog, Jastrebeci, Lačaves in Vitan. Občina Vodranci je takrat spadala še pod faro Sv. Duha v Središču. Po dobrih 60 letih pa so že morali obe dozidani kapelici porušiti. To je storil tedanji kurat Andraž Žigert. Legenda o porušitvi pravi, da so to morali storiti zato, ker so v njih med službo božjo kadili, kar pa seveda ni bilo v čast božjemu hramu. Verjetno pa je šlo za slabo gradnjo ali potres, saj so v istem času podaljšali prezbiterij za skoraj sedem metrov proti vzhodu. Tudi vsi štirje

oltarji, kot navaja opisana širitev cerkve s kapelicama, izhajajo iz tega časa, njihov mojster lesoreza pa ni znan. V času Flegeričevega pisanja so bili že vsi oltarji prenovljeni.

Tretji del sestavka o cerkvi in nastanku naše župnije pa je Flegerič začel s sklepom tozadavne komisije, da je bila cerkvi sv. Bolfenka na Kogu dodeljena samostojna župnija:

Dne 15. sušca 1783, skoraj sto let pozneje, kot je bil naš božji hram posvečen, se je pri Sv. Miklavžu sestala številna komisija uglednih ljudi za ustanovitev nove kuracije. Najprej je komisija zapisale vzroke za to odločitev in sicer:

1. ker to ljudstvo večkrat tako daleč ni moglo priti k maši (zima, povodenj, itd.)
2. ker je bilo od teh občin daleč do farne cerkve sv. Miklavža,
3. ker je v teh občinah že toliko duš, da je lastna kuracija potrebna,
4. ker je tukaj poleg cerkve že tudi hiša, namenjena za kurata.

V novo kuracijo so nato bile vključene naslednje občine: Kog s 73 hišami in 269 dušami, Vitan s 24 hišami in 183 dušami, Lačaves s 33 hišami in 124 dušami, Jastrebcji s 30 hišami in 129 dušami, Gomila s 34 hišami in 122 dušami ter še del Vodrancev z 19 hišami in 107 dušami. Skupaj je tako nova kuracija štela 218 hiš in 844 duš.

V četrtem nadaljevanju Flegerič posveti pisanje zaporedju službujočih dušnih pastirjev v novi kuraciji oziroma fari Sv. Bolfenka v Slovenskih goricah in tudi kronologiji o nadaljnjih dogajanjih v zvezi z našo cerkvijo in na novo osnovano župnijo:

Tako je po stoletjih ta kraj dobil svojega dušnega pastirja, ki je na cvetno nedeljo v njej začel mašo voditi. Dne 6. julija 1788 pa je tudi uradno postal prvi kurat Pavel Žurman, ki je 11. novembra

1793 umrl. Za njegov grob se ne ve. Drugi kurat pa je izhajal iz Sobote oziroma iz kuracije sv. Jakoba. Imenoval se je Andraž Kralj, ki je tod služboval do leta 1805, ko je odšel v Varaždin, kjer je 31. decembra 1809 umrl. On je v Jastrebcih kupil dve njivi, gozd, travnik ter še dva vinograda. Vino iz jastrebskega vinograda *ciganjščak* je bilo čudovito, kot ga je pozneje imenoval kurat Ignacij Pirker. Gospodinja kurata Andraža Kralja je bila Ana Bračko, ki je nato to službo v kuraciji nadaljevala vse do smrti leta 1832. Po odhodu kurata Kralja je prišel k Sv. Bolfenku za kurata Matija Lamut, ki je tod služboval od leta 1805 do 1810.

Na tem mestu pa pisec Matej Flegerič vključi pisanje o *jožefinskem zakonu* cesarja Jožefa II., katerega sem predstavil že v zgodovinskem pregledu, kjer sem omenil, kako smo prišli do lastnega pokopališča zunaj ožjega okvira cerkvenih zidov. In o tem tudi pisec takole: Tudi naš zid okoli cerkve se je tedaj moral porušiti, iz ostankov tega zidu, pa se je nato sezidal sedanji faruh.

Te radikalne spremembe *jožefinizma* so torej doletele kurata Matijo Lamuta, ki ga je nato nasledil kurat Franc Žiger s Kapele pri Gornji Radgoni, ki je tod služboval od leta 1810 do 1826. Omenjen je že pri dozidavi naše cerkve leta 1811, ko ji je dodal obojestranski kapelici. Sledil mu je kurat Jakob Zemljič, ki je tod služboval od leta 1826 do 1831. Zaslužen je glede nove šole, ki jo je dal sezidati na svojem zemljišču. Gre za drugo šolsko poslopje v tem kraju, prvo je bila le sobica v župnišču. Kot šesti kurat je bil Ignacij Pirker iz Sv. Barbare v Halozah (Cirkulan), ki sem ga tudi že omenil pri vinu *ciganjščak* in ki je v jeseni leta 1865 v tej cerkvi že drugič pel sv. mašo. Ta kurat je pri Sv. Bolfenku dobil v dar od nekega Vrabla še mlin na vodo in dve njivi v Vodrancih, ker je vodranska dolina že 50 let brez vode. Kurat Pirker je naredil tudi farovski studenec, ki je globok 80 metrov in ima zdravo vodo. Leta 1850 je cerkev opremil z novim križevim potom, ki ga je 27. oktobra blagoslovil gospod Brumen Jesih. Istočasno so bile blagoslovljene tudi prve orgle s šestimi registri. Kot strasten glasbenik in tako poznavalec teh reči, jih je že leta 1853 zamenjal z orglami iz delavnice Jožefa Salba

iz Maribora. Izgleda, da kuratu Pirkerju tudi glas teh orgel ni bil povsem po godu, saj jih je nato moral dodatno uglasiti še Ignacij Peter iz Varaždina, ki jim je istočasno dodal še šest registrov, tako da so nato bile ene od boljših orgel daleč naokoli. V njegovem času se je podrla tudi stara šola izpred 50 let in se na istem mestu sezidala nova. To je bila dejansko že tretja šola, ki je stala na severovzhodni strani cerkve in je bila porušena v II. svetovni vojni.

Za Ignacijem Pirkerjem je 30. maja 1871 v našo cerkev kot kurat provizor za pol leta prišel Ivan Aleksander Simonič. Tako je naša cerkev v tem letu dobila kar dva dušna pastirja, in sicer še kurata Ivana Trampuša iz Sv. Ruperta v Slovenskih goricah, ki ga je URO leta 1873 imenoval za župnika. Po dobrem letu službovanja župnika Trampuša je 6. januarja 1875 Sv. Bolfenk na Kogu postal tudi samostojna župnija. Kmalu zatem je 6. februarja prišlo do požara na gospodarskem poslopju župnišča in so ga nato morali obnoviti. Istega leta so ponovno obnovili oltarje in v cerkev postavili prižnico. H generalni obnovi cerkve je še največ prispeval Matjaž Lukman iz Vodrancev, ki je pri mojstru Janezu Čučku v Mariboru dal pozlatiti oltarje. Tudi gospod Ljudevit Kolfren, ki je imel na Kogu posestvo in gospa Julijana Maternova iz Ljubljane, ki je tu prav tako imela posestvo oziroma gorice, sta takrat za našo cerkev primaknila precej cvenka.

V petem nadaljevanju Slovenskega gospodarja iz leta 1880 pa pisec Matej Flegerič, ki je s kronologijo naše cerkve in njenih dušnih pastirjev prišel do njega dni, opiše še nekaj drugih zanimivosti o naši cerkvi:

Najprej se je lotil dobrotnika Antona Pevca, katerega ime je izklesano na grobnem kamnu sredi prezbiterija 4. avgusta 1742. (Pri postavitvi keramične talne obloge v osemdesetih letih zdaj že prejšnjega stoletja so se pod povsem obrabljenim nagrobnim kamnom - že brez napisa, našle tudi človeške kosti.) Kaj več o tem, kdo naj bi bila ta oseba, se ne ve. Nabožni pisatelj in župnik Peter Danjko iz Velike Nedelje, ki ga poznamo tudi po njegovi pisavi

dajničica, pa pravi: Leta 1740 so v ta kraj prihrumeli nezadovoljneži iz Ogrske - kruci, ki so cerkev močno poškodovali. Prav Anton Pevec pa bi naj jo nato dal popraviti in še dva zvona viliti, s čimer si je prislužil svoj prostor v cerkvi.

Na velikem zvonu je (bila) letnica 1687 in je bil odlit v Gradcu s pomočjo Mihaela Kovačiča kot skrbnika te cerkve. Srednji zvon je nosil letnico 1736, mali pa 1730. Srednji zvon je nato kmalu počil, tako da so ga leta 1854 morali preliti. Te stroške je nosil dobrodelnik iz Jastrebcев Mihael Mravlak z ženo. Na njen je bil napis v slovenščini, toda zven ni bil več takšen kot pred poškodbo. Gospod Mravlak je bil oče Jurija - župana iz Jastrebcев in tudi krajevnega cesarskega beležnika v Ljutomeru. (Leta 1944 so Nemci največji in najmanjši zvon »pobrali«, srednji zvon pa je med bojem oziroma posledičnem rušenjem zvonika padel na tla in spet podobno počil kot že njegov predhodnik, ki so ga morali preliti).

V cerkvi je bila prvič sveta birma leta 1803 in nato tudi 1811, ko sta zakrament podeljevala knez in škof, sekovski grof in škof Waldstanski ter še leta 1826 in 1835, ko je obred opravil škof Roman Sebastijan Zängerle.

Nato se je pisec lotil še lepega razgleda s te točke proti Ljutomerskim goricam, Jeruzalemu, Svetinjam ter proti Medjimurju in pisanja o tukajšnjem pridnem in delavnem človeku, pa tudi o revščini. Njegov zaključni odstavek pa se glasi takole:

» Silna žalost mora se polastiti človeka, ko oko obrne pogled na vzhodno stran in Medjimurje. Na rodovitno ravnico med Muro in Dravo, kje stanuje krepko ljudstvo slovanskega kolena, ki pa je glede uravnanoosti na nizki stopnji, ker se še kosmata bunda madžarske kulture preveč po njem razprostira, in za tega volje luč prave prosvete k njemu prisnusti ne more!«

K temu zadnjemu sestavku o naši cerkvi in župniji Sv. Bolfenk pa je kot dodatek pripisal še naslednjo »smešnico«, ki naj bi bralcu

Slovenskega gospodarja približala našo šegavost, nam današnjim bralcem pa naj pokaže, čemu so se smejali pred okrog 130 leti:

Neki kmet, ki ni znal čitati, vidi gospoda v cerkvi z očali na bukve brati, si misli, tudi jaz moram očala dobiti, potem bom tudi brati znal. Kar hitro gre kmet v mesto k štacunarju ter mu pravi: »Dajte mi očala.« Hitro mu da štacunar očal na izbiro, ali nobene mu dobro ne kažejo. Naposled štacunar kmeta in očala premišljuje, kar zapazi, da kmet bukve narobe drži, in mu pravi: »Ne zamerite mož, morebiti vi brati ne znate.« Kmet mu zavrne: »Gospod, ali bi jaz brati znal, bi gotovo očal ne kupoval!«

* * *

Franc Rakuša je tega časa, ko se je Flegerič lotil župnije Sv. Bolfenka, domoznansko obdelal vse velikonedeljske župnije in izsledke strnil v knjigo *Domoznanstvo ormoškega okraja*, ki je tisti čas služila tudi kot šolski učbenik. Za župnijo pri Sv. Bolfenu je knjiga zanimiva tudi zaradi tega, ker je avtor bil tukaj učitelj in zato še tem bolj jemljemo njegovo pisanje o kraju za avtentično. Kot šolnik še zlasti prikaže tedanje šolstvo, ki se je razvijalo vzporedno z rastjo naše cerkve in o njem piše:

»Minilo je še polnih 100 let, od kar se je začelo zanimati tudi v teh krajih ljudstvo za uk. V letu 1779 postavljena je bila uborna hišica tik farovža, v katerej je tedanji mežnar Ivan Šef stanoval in ob enem v lastnej svojej sobici nekoliko otrok poučeval. Ko je pa ta cerkovnik bil imenovan učiteljem v Svetinjah, stopil je na njegovo mesto njegov brat Jožef Šef kot prvi stalni učitelj. Toda uže prihodnje leto 1780 najeli so farani drugo hišo od prodajalca Mavrina, sedaj lastnina Jurija Lukman-a iz Adrijanec stoječa poleg poti, ki vodi v Jastrebec ter so tukaj napravili majhno sobico, za šolski namen odločeno. Še-le leta 1830, takrat, ko se je cerkovnikova hišica prepustila v rabo tačasnemu kuratu, postavili so na cerkvenih tleh

skromno zgrajeno poslopje za šolo. To poslopje se je pa v letu 1874 zopet podrlo ter postavili so sedanje. Ta šola bila je do leta 1883. enorazredna, a v letu 1883 bila je razširjena v dvorazrednico. Pa ker v sedanjem poslopju ni bilo prostora, najeli so farani zasebno hišo (od Jožefa Šterman-a) dok da se postavi na sedanje šolsko poslopje jedno nadstropje, za katero je uže načrt izgotovljen. Pouk oskrbuje sedaj: 1 nadučitelj, 1 podučitelj, 1 veroučitelj. (Veroučitelj pa je župnik Ivan Trampuš).«

Tudi Rakuša o začetkih naše cerkve začne z veliko nočjo leta 1190, ko je ptujski grof Friderik I. potolkel Madžare in nato čez 10 let osvojeno ozemlje podelil križnikom. Tako je pod križnike prišlo tudi naše krajevno področje, ki ga je sprva označevalo le znamenje svetnika sv. Bolfenka. O samem razcvetu cerkve in s tem kraja pa Rakuša v nadaljevanju piše:

»Omenjena podoba« (tudi on piše o predhodnem nabožnem znamenju in nato kapelici, ki bi naj stala kar nekaj deset let vzporedno z cerkvijo,) »je pozneje zginila« in na njeno mesto postavili so kapelico, ki še je stala do leta 1681. To leto pa je razsajala tod grozna kuga. Ljudje so tako gosto umirali, da so morali mrliča doma, na občinskih tratih in drugod pokopavati, ker so bila pokopališča že prenatrpana. Takrat razširili so kapelico Sv. Bolfenka v cerkvico (1683 -1685), ki je bila podružnica cerkvi Sv. Miklavža. Cerkev, je od začetka bila zelo majhna, a v letu 1750 so jo povečali s tem, da so podrli stranski steni, a sezidali tam kapelici Sv. Ivana Krstnika in Sv. Lovrenca. Pa že čez 61 let (1811) morali so nji podreti, ker sta se začeli same rušiti. Na njuno mesto so postavili dotična oltarja, a cerkev so proti vzhodu za kakih 7 m podaljšali. Ta cerkev je bila iz početka obdana s precej močnim obzidjem, za katerim bi se ob času sovražnih navalov lahko branili slovenski junaki. Za tem obzidjem krog cerkve pokopavali so farani svoje umrle, a posebne cerkvene dobrotnike pokopavali so baš v cerkvi. Tudi v cerkvi Sv. Bofenka nahaja se kamena ploča, katera kaže, da je tu pokopan 4. avgusta 1742 Martin Pevec. Le-ta je bil kakor je dokazano, poseben dobrotnik tej cerkvi celih 30 let (od

1712 do 1742) ter je najbrž dal popraviti cerkev, katero so Kruci v letu 1704 precej poškodovati utegnili. Omenjeni zid morali so na ukaz cesarja Jožefa II. porušiti, a iz ostalega gradiva sezidali so farovž, ki še danes stoji. Pokopališče so odstranili od cerkve ter ga preselili na sedanjo mesto, a čez petdeset let, so ga že morali povekšati. Cerkev ima 4 oltarje (Sv. Bolfenka ali glavni oltar, Sv. Antona, Sv. Lovrenca in Sv. Ivana Krstnika), orglje s 13 spremi (registri) ter 3 majhne zvonove in uro v stolpu.«

* * *

Dr. Jože Rogač, Življenje svetnikov in svetnic 1906. Ko smo se že podrobneje seznanili z zavetnikom naše cerkve sv. Bolfenkom, je prav, da na tem mestu tudi izvemo kaj o prav tako, če ne še bolj čaščenem patronu naše cerkve - o sv. Antonu puščavniku, na katerega godovni dan 17. januarja ali bližnjo nedeljo imamo pri Sv. Bolfenku vsakoletno proščenje:

»Rojen je bil v gornjem Egiptu leta 251 kot sin z zemljo bogatih staršev. Pri 19 tih izgubi starše in v cerkvi od boga zasliši: Ako hočeš biti popoln, bogastvo razdeli med revne in boš zaklad imel v nebesih. Od Sv. Antona prav tako izvira znani življenjski moto: Moli in delaj.

Star 33 let se umakne v divjo puščavo, zato tudi dobi vzdevek Puščavnik. Tam preživi 20 let, ko se preseli v samostan Fajun v Aleksandriji kjer nato število njegovih družabnikov naraste na 6000. Pod nadzorstvom Puščavnika ti ljudje spreminjajo peščene goličave v rodovitne planjave. Tako Anton postane čaščen tudi pri cesarju Konstantinu Velikem. K njemu so drli tudi raznovrstni trpini na duši in telesu ter ga zapuščali kot zdravi in srčno potolaženi. To čaščenje in vse bolj pogosto obiskovanje pa je mira željnega meniha Antona začelo mučiti. Zato se ponovno skrije v puščavo in si najde zavetišče v skali. Le malokdaj potem še obišče svoje

učence v samostanu. Ob zadnjem obisku razdeli še svoja oblačila, saj ga je klical »glas Gospodov«. Ob teh besedah sladko v Gospodu zaspi dne 17. prosinca leta 356, star 105 let, od katerih pa je bival v puščavi 80 let.

Sv. Anton se v upodabljanju obrazuje kot puščavnik v obleki, ki jo je nosil. To pa je raševnata halja - plašč iz ovčjih kož in kapuca čez glavo. V rokah ima plamen, ki ponazarja gorečo ljubezen do Boga, podnapis pa se glasi: »Moja duša je v mojih rokah.«

Mi in naša cerkev med obema vojnama

Kot vemo so vojne vsestranski dejavniki in usmerjevalci sprememb, ki se zgodijo po njih. Zlasti prva svetovna vojna je dodobra spremenila evropski zemljevid, saj je na področju, ki so ga do tedaj oblikovala mogočna cesarstva, po njej zaživelo več novih držav. Cerkve pa ostajajo in živijo svoje življenje naprej. Vera v Boga je torej močnejša kot katera koli vojna!

Oča, kot smo rekli dedeku, so mi pripovedovali, da so tudi pri Sv. Bolfenku zvonili zvonovi, ko je cesar Franc Jožef zapovedal mobilizacijo in napovedal vojno Srbiji, ker ta ni dovolila iskanja atentatorja(ev) na avstro-ogrskega prestolonaslednika Ferdinanda in njegovo ženo, ki se je sredi poletja 1914 zgodil v Sarajevu. Kmalu zatem so tudi fantje iz fare Sv. Bolfenka, med katerimi so bili tudi oča, morali obleči vojaško suknjo. Štiri leta so se nato preko puškine cevi spogledovali z Italijani na zloglasni *soški fronti*. Dvakrat so bili ranjeni in se na koncu vojne med redkimi preživelimi vrnili domov; na Soči je bila namreč največja morija v prvi svetovni vojni, saj je na obeh straneh fronte zahtevala milijon mrtvih (Simič 1996). Kako pa se je ob štiriletni odsotnosti gospodarja in z majhnimi otroki živelo ter delalo doma na kmetiji, pa si lahko mislimo. Sicer pa se je podobno slabo - z lakoto in boleznimi vred - v tem

vojnem času živelo po vsej Evropi. Edino upanje, ki je tudi takrat vernikom še preostalo, je bilo upanje v Boga in naša cerkev pri Sv. Bolfenku je bila v tistih časih celo pretesna.

Prerojena Evropa je po I. svetovni vojni izbrisala avstro-ogrsko monarhijo in v realne okvire spravila turško cesarstvo, kar je posledično pomenilo kopico novih držav. Še nepripravljeni Slovenci smo torej takrat, ko so nas povezali z Beogradom, zamudili priliko, postati neodvisna in samostojna država. Z vmesnim presledkom štirih let nemške okupacije, ki je trajala od 6. aprila 1941 do 9. maja 1945, smo se nato v obeh Jugoslavijah (Karadjordjejevi in Titovi) dobrih sedemdeset let soočali z bizantinsko-balkanskim vplivom, ki ga je Beogradu zapustilo več kot petstoletno vladanje turških cesarjev. S tem pa smo tudi Slovenci zaostajali za zahodno Evropo, kamor smo dejansko prej spadali že stoletja. Ta »zaostanek« se danes najlažje ugotovlja s sorazmerjem povprečnih plač, ki je ob koncu avstro-ogrske države leta 1918 znašal okrog 30 odstotkov, na koncu naše balkanske izkušnje leta 1991, pa je zaostanek že znašal okrog 80 odstotkov. (Janez Janša ob 15-letnici samostojne države).

Po prvi vojni se so glavne mirovne pogodbe sklepale v Parizu oziroma v Versaillesu in za Slovence še posebej pomembne v Rapallu, katerih končni rezultat je bila Kraljevina SHS oziroma Kraljevina Jugoslavija (Atlas evropske zgodovine 1994: 199 in Topolovec 1998: 15). Porazenci prve vojne pa se s temi rezultati niso sprijaznili. Zlasti Nemčija je bila užaljena in vprašanje njenih novih meja je tlelo še naprej - vse do povzpetja Hitlerja, ki je načrtoval še večjo Nemčijo, kot je bila pred porazom. Tudi Slovenci smo se v kraljevini - pod novim nazivom Dravska banovina - počutili opeharjene, saj smo z rapalsko pogodbo 12. 11. 1920 izgubili tretjino ozemlja, ki ga je predstavljala Primorska s Trstom, Julijsko krajino, Gorico in vse do Postojne ter Idrije. Res pa je, da smo dobili nazaj Prekmurje. Na novo nastala Kraljevina Jugoslavija je nato obstajala vsega dobrih dvajset let, nakar jo je leta 1941 Hitler ponovno razkosal, še zlasti nas Slovence, ki smo bili razdeljeni

med Nemce, Italijane in Madžare. S tem pa smo že pri II. svetovni vojni, ki se je tudi vsaj tretjina prebivalcev Koga in okoliških vasi še živo spominja. Nemirna leta minulega 20. stoletja so nam pri Sv. Bolfenku prinesla več gorja, kot menda vsi roparski vpadi Mongolov, Obrov, Turkov in krucev v srednjem veku. V mislih imam seveda oba največja vojaška spopada svetovnih razsežnosti doslej in malce še tudi prav zadnji, čemurni sprehod tankov »naše« JNA preko Koga, ko smo se junija 1991 ločevali od druge - Titove Jugoslavije. V tem nemirnem stoletju oziroma stoletju največjih vojn se je, razen za prevlado na terenu, bojevalo tudi za prevlado nad ideologijami, za kar pa nam pri Sv. Bolfenku na Kogu tudi ne manjka izkušenj.

Cerkev in verniki župnije Sv. Bolfenka med nacistično okupacijo

Podoba cerkve, župnišča in posojilnice z istega mesta, tik pred vojno vihro in po njej.

Čeravno je bilo nacistično obdobje v primerjavi z vso ostalo zgodovino razmeroma kratko, je vendar v globalu o njem veliko zapisanega. Bolj malo pa je bilo zabeležilo vzporedne dogodke o naši cerkvi in sicer tudi o verskem življenju naše župnije v tem okupatorskem obdobju. Zato nekaj teh dogodkov navajam tako,

kot mi jih je ohranil spomin iz otroških let.

Šestoaprilski začetek II. svetovne vojne leta 1941 je pri nas sprva bil podoben začetku prve vojne, kot smo jo čutili v naši župniji. Vsesplošna zaskrbljenost, vojaški vpoklici in zvonjenje zvonov so to pot bili namenjeni našim očetom, ne našim dedkom kot leta 1914. Razlika med dedkovim in atekovim vpoklicem pa je vendar bila, saj se je atek po nekaj dnevih iz bojišča vrnil, oča pa so morali ostati tam štiri leta. Z očitno zamudo je tik pred napadom Nemcev čez Muro na področju Radgone sledila mobilizacija »naše« kraljeve vojske. Ptujška garnizija je že po nekaj dnevih odpora razpadla in v svojo civilno obleko preoblečenemu očetu se je posrečilo vrniti iz Žetal po skrivnih poteh skozi Haloze in Hrvaško Zagorje. V dneh, ko ga ni bilo doma, pa je skozi Jastrebnice proti Sv. Bolfenku že odkorakala »četica« malce osivelih graničarjev, ki so v večini izhajali iz radgonskega vermanshafta oziroma iz tamkajšnje okolice, od koder je bil tudi naš tedanji »vikendaš« Kodalich, ki je s prihodom Nemcev postal pri Sv. Bolfenku na Kogu župan (Bürgermeister). Četica, ki je svoj marš na novo osnovano tromejo med tretjim rajhom, Madžarsko in Paveličevo NDH začela z železniške postaje v Središču, nam je pokazala, vsaj tam, kjer smo ob cesti otroci prodajali zijala, ob spremljajočem vojaškem bobnu, kako še zmorejo z okupacijskim škornjem udariti ob tla (Topolovec 1998: 15). Tudi novi učitelji in župnik so izvirali iz radgonskega konca v Avstriji, kar še dodatno potrjuje, da jih je semkaj - na dokaj

Graničarji na obhodu.

mirno področje - »povabil« naš novi župan in jih morda tako rešil bližajoče se ruske fronte, ki se je začela čez dva meseca. Sam se župana spominjam toliko, da se je po prašnih cestah pogosto vozil z motorjem, kar je bilo za nas kratkohlačnike seveda zanimivo, a tudi sicer tedaj še

redko doživetje.

V zvezi z obravnavano cerkvijo pa me spomin popelje k mašnim obredom in pridigam v nerazumljivem jeziku ter uradnim oznanilom takratne oblasti, ki so se redno brala po mašah. S prižnice (ki je danes ni več) smo torej tedaj poslušali nekaj, česar vsaj v začetku okupacije ni razumel skorajda nihče, tako da so se po maši domov grede in še potem sosodje spraševali, o čem je pravzaprav župnik govoril. Že omenjena službena oznanila občine pa so se po mašah še brala v slovenščini. Prav za ta namen je desno od vhodnih vrat cerkve stal betonski podstavek s štirimi ali petimi stopnicami, na katerega se je nato s šopom oznanil povzpел mežnar Nacek. Ta službena oznanila so znala biti strah vzbujajoča, saj so se občanom nalagale vedno nove obveznosti, ki so bile vselej podprte z grožnjami visokih kazni.

Nekega sončnega pomladnega dopoldneva, ko smo šli k pozni maši, morda je bila celo cvetna nedelja ali pa telovo leta 1944, smo si z rokami pred soncem zastirali oči, strmeli proti mestu, od koder je prihajalo zamolklo bobnenje bombnikov. Kot po navadi so ti leteli od Huma čez Kog proti Madžarski ali morda tudi proti Dunaju. Jata je štela vsaj dvesto jeklenih ptičev, med katerimi je bilo tudi nekaj spremljajočih lovcev. Čeravno je tisti čas bilo takšno letenje že nekaj vsakdanjega, smo vendar to pot v cerkev stopili z bojaznijo, saj so Angloamerikanci, kot smo jim rekli, kdaj pa kdaj znali odvreči kakšno bombo tudi med svojo potjo proti cilju. Nabito polna cerkev je bila premajhna za vse udeležence sv. maše, ki so ji iz znanih razlogov prisostvovali pretežno ženske, otroci in starci. Kar naenkrat, sredi maše, pa je zagorelo pri Marijinem oltarju - kipu na levi strani cerkve. V trenutku je nastala nepopisna panika in z njo gneča, ki se je še posebej odrazila pri obeh izhodih iz cerkve. Nekaj vernikov je bilo tudi pohojenih oziroma težje poškodovanih. O tej paniki oziroma požaru, ki je menda nastal zaradi goreče sveče, se je pri Sv. Bolfenku govorilo še dolgo, saj se je ta čas skladal z vse bolj napetim vojnim vzdušjem, ko je že tudi naše partizanstvo povsod nastavljaló bombe. Že v jeseni

tega leta in še zlasti od časa, ko so se v šolo tik za cerkvijo vselili nemški vojaki, pa so posamični požari, nastavljanje bomb in tudi streljanje postali pri Sv. Bolfenku vsakdanjost. Tudi nekaj že takrat izstreljenih krogel iz bližnje šole, katerih posledice smo videli na fasadi cerkve, potrjuje te besede. Sicer pa smo se na take praske tedaj že itak morali navajati, saj nas je naslednjo pomlad doletela najhujša izkušnja, ki jo je doživel naš kraj v vsej svoji zgodovini.

Tudi župnijska hiša je že od samega začetka okupacije »gostila« nove občinske uradnike in samega župana Kodalicha. Že od trgovine in posojilnice je na svislih te hiše bilo moč prebrati, da gre za *Gemeindehaus am Kaag*. Poleg domačega uradnika Jakoba Zabavnika iz Jastrebecv se spominjam še dveh, ki sta tedaj krojila usodo občinske oblasti v tej hiši. Iz Središča je izhajal tedanji »vikendaš« Martin Kojc, ki je imel gorice v Vodranskem Vrhu in ki ga danes poznamo kot pisatelja svetovne uspešnice *Učbenik življenja*, drugi pa je bil upokojeni rudar iz Trbovelj gospod Golaš, kateremu je tedanja oblast poiskala sobico celo v naši hiši. Takratni nemški župnik se je torej moral v »lastni hiši« zadovoljiti s skromno odmerjenim stanovanjem!

Iz tega napetega časa bi glede naše cerkve utegnilo biti zanimivo tudi to, kako so nam Nemci iz zvonika pobrali dva zvonova. To početje sem kot osnovnošolec videl na lastne oči in ga tudi opisal v knjigi *Pot do kruha*, saj sem na poti v šolo opazoval vsakodnevne spremembe na zvoniku cerkve:

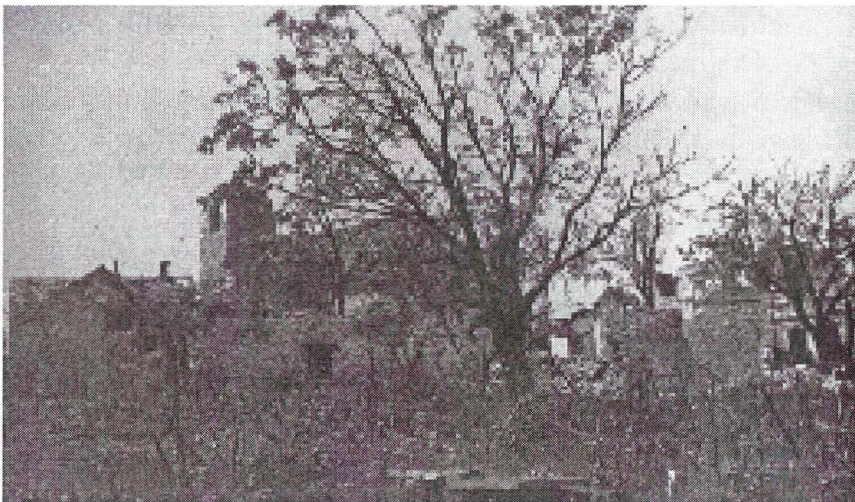
»Jeseni, leta 1944, so prišli po zvonove tudi v našo cerkev. Dvom pa je vseeno obstajal. Ali so Nemci res bili »na psu« ali pa so bili nevoščljivi Rusom, da tega ne bi storili oni, ko pridejo? Že od daleč, ko se pot začne vzpenjati proti cerkvi, sem videl, da se na zvoniku nekaj dogaja. Odstranjen je bil tisti okenski okvir, ki je bil blizu kazalcev cerkvene ure. Ko sem se vračal, je skozi to odprtino štrlel debel tram s škripcem. Naslednjega dne sem opazil tudi vitel, ki so ga privezali za farovško slivo ob studentu in jekleno vrv, ki je

✱

vodila na škripec, pritrjen na tramu. Ko sem se docela približal cerkvi, sem že videl zvonova natovorjena na tovrnjaku. Bila sta najmanjši in največji.»

Ali lahko zatačas, ko se nam je »zgodil Hitler«, naredimo primerjavo z Napoleonovim časom? Če se ozremo samo na ožjo domovino, vsekakor ne, saj nam je Napoleon nemščino tako rekoč izgnal iz slovenskih šol, Hitler pa nam jo je spet vrnil! Slovenija, ki se je do okupacije imenovala *Dravska banovina*, je s Hitlerjem poleg vsega gneva in strahu še doživela razkosanost, kot je še nismo imeli od časov hunskih vdorov v zgodnjem srednjem veku. Kot Štajerci smo se po dvajsetletnem »bizantinskem« vplivu ponovno znašli pod močnim pritiskom ponemčevanja. Vsi, ki so se novi oblasti zdeli preveliki patrioti, so bili izseljeni v sosednje države, v Paveličevo NDH, Srbijo ali pa kar v okupatorsko Nemčijo. Tudi večina duhovnikov je bilo prepoznanih za »nezanesljive«, o čemer priča to, da so Nemci samo iz mariborske škofije izselili okrog 80 odstotkov tedanjih duhovnikov in jih nato nadomestili z nemško govorečimi iz Avstrije in Nemčije. Tudi iz naše župnije smo za štiri leta izgubili župnika iz Dolenjske gospoda Franca Molana. Štiri leta se je nato naša župnija imenovala *St. Wolfgang am Kaag bei Friedau*. Drži pa tudi to, čeravno se je Hitler imel za ateista - s Cerkvijo doma kakor nato v zasedenih deželah Evrope, ni prihajal v večje konflikte in je ta nekonfliktni odnos izkoriščal za prikrivanje svojih grozodejstev, ki jih je počel v Evropi in Afriki.

Razrušena cerkev sv. Bolfenka v realsocializmu

Pogled na razrušeno cerkev in okolico z južne strani.

Drugačen odnos do Cerkva pa je gojil Hitlerjev hudodelski prijatelj Stalin, ki je delal vse, da bi vero, ne glede katero, uničil. Stična točka med Stalinom in Hitlerjem, kar se tiče uničevanja Cerkva oziroma verstev, pa je bilo iztrebljenje semitizma oziroma židovstva, češ da so prav oni krivci vsega zla v svetu, saj širijo kapitalizem (N.R. Ampak št. 89/7). Ko sta čez nekaj let prijatelja postala rivala, pa so tudi naši »zaljubljeni« v Stalina planili na plano in prav tako postali nestrpneži do Cerkva in s tem tudi do kultur, ki iz njih izhajajo. Ko pa je Hitler izginil s prizorišča in je privržencem Stalina preostal le še tako imenovani ideološki boj z največjim sovražnikom ljudstva - Cerkvijo - je tudi pri nas kot v SZ nastopilo obdobje tako imenovanega realsocializma, iz katerega Slovenci še danes nimamo prešteti vseh grobov. Njegovo zlo delo v smislu reka - »kar ne gre zlepa, mora iti zgrda« - je vendar danes končno spoznana človeška napaka, ki pa še vedno pri nas ni doživela formalnega opravičila od še živečih akterjev te ideologije

oziroma tega boja. V tem ideološkem spopadu niso bili žrtve le »duhovni in kulaki« kot največji notranji sovražniki socializma, temveč tudi same cerkvene stavbe in verske ustanove. Spomnim se še filmskih tednikov tistega časa, ki so nam jih vrteli, kako so se v SZ rušili božji hrami. Pa ni bilo potrebno, da smo se takrat ozirali le tja, saj smo s takšnimi početjem imeli izkušnje tudi doma, npr. s cerkvijo sv. Jožefa v Ljubljani, ki so jo predelali v potrebno skladišče in filmski atelje. Nekaj podobnega smo doživljali celo ob razrušeni cerkvi pri Sv. Bolfenku, ko se je tisti čas med zagretimi pristaši stalinizma glasno govorilo, pa tudi že delalo v tej smeri, da bi se naša cerkev predelala v kinodvorano.

Dobesedno fronto preko puškinih cevi (med Nemci in našimi »osvoboditelji« Bolgari) pa smo Bolfenčani doživeli še pred tem — na cvetno nedeljo leta 1945. Ta fronta se je razvila na že prej pripravljeni nemški obrambni liniji od Drave do Mure (Topolovec 1998: 35). To je bil še zadnji poskus rajha, da se Rusi zaustavijo vsaj na stari meji Štajerske. V srditih bojih z večkratnimi juriši je utrpela popolno škodo tudi naša cerkev, ki so jo Nemci izkoristili kot obrambno trdnjavo. Omenjalo se je tudi 300 žrtev, kar je za našo malo župnijo, ki je tisti čas štela 2000 duš, bila velika številka.

Naša cerkev je po tem vojaškem spopadu ostala skorajda brez strehe, zvonika, oken, na njenem stropu pa so zevale takšne luknje, da je bilo v to ruševino nevarno vstopiti. Brez temeljite sanacije potem seveda ni mogla služiti svojemu namenu. Vse do leta 1958 so se nato verski obredi morali opravljati v različnih prostorih, v začetku tudi pod milim nebom. Celo največji šolski razred v obnovljeni in predelani baraki nemških graničarjev je nekaj časa prišel prav za opravljanje nedeljskih in prazničnih maš. Po zasilni obnovi župnišča, ki je tudi bilo razrušeno, se je še desetletje božja služba opravljala tam. V ta namen so v župnijski zgradbi koristili hodnik, večjo sobo na desni in še manjšo sobo naprej, v kateri je bil na večji mizi nakazan zasilen oltar. Polomljene in prestreljene plastike svetnikov in brez posamičnih udov, ki so jih verniki še uspeli izvleči iz ruševin cerkve, so tudi v večji sobi skušale dati

vsaj nekaj cerkvenega vzdušja. Takrat pri mašah ni manjkalo tudi svežega cvetja, večje lončnice pa so krajani razpostavili po vseh kotih teh treh prostorov.

V prednji sobi z oltarčkom, torej v neposredni bližini župnika, smo se ob nedeljah in praznikih morali prikazati tudi učenci verouka, ki je bil takrat še enakovreden šolski predmet. Tako je ta sobica pri nedeljski pozni maši in ob praznikih ponavadi bila pretesna. Če katerega pri maši župnik ni opazil, (»preverbo« prisotnosti je opravil tik pred začetkom obreda) mu potem pri verouku ni pomagalo tudi opravičilo - *nisem si imel kaj obleči, obuti*. Gospod Molan nam je namreč venomer govoril: »Le da je obleka oprana in zakrpana.« Kakor pri verouku je tudi pri maši zahteval popoln mir in gorje tistemu fantu, ki ga je pri obredu zalotil, da je uščipnil sošolko. Obračun s »suhimi figami in navijanjem vekarja« je opravil nato v šoli pri naslednji uri verouka.

Še preden so bili usposobljeni vsi naštetih prostori župnišča pa je župnik, ki se je v svojo župnijo vrnil iz štiriletnega izseljeništvu v Paveličevi NDH, pri okrajnih oblasteh v Ljutomeru izprosil, da so mu začasno dovolile opravljati božjo službo tudi v šoli. Spomnim se tudi tega, da je gospod župnik pri vsakokratni uri verouka v razred prinesel razpelo in ga obesil na zid ob tabli, kjer so še visele slike Lenina, Stalina, Kardelja in Tita. Šele nato, in tudi ob koncu njegove ure, pa smo glasno molili očenaš in zdravamarijo.

Povojne težave z organizacijo maše pri Sv. Bolfenku, razen lastnega spomina, kaže še del literarnega prispevka z naslovom *Začetki šolskega pouka po osvoboditvi na Kogu*, ki ga je po smrti našega prvega povojnega upravitelja gospoda Stanislava Horvata priobčila njegova hči Boža v prvi številki *Zgodovinskih zapisov*, ki jih je leta 2004 izdalo Zgodovinsko društvo Ormož. Upravitelj Horvat o tem dogodku, ki se nanaša na takratne probleme z našimi cerkvenimi obredi piše takole:

»Prostor za bogoslužje, ki so ga župljani uredili v župnišču, je bil premajhen. H kogovski cerkvi sta gravitirali razen naselij kogovske

občine še hrvaški vasi Stanetinec in Urban. Zato je župnik naslovil na OLO (Okrajni ljudski odbor) v Ljutomeru prošnjo, če bi smel ob nedeljah maševati v šoli. Prošnji so ugodili in tako je služila bivša graničarska baraka ne le za šolo, ampak še za cerkev. Nacek, naš snažilec in obenem tudi mežnar, je v nedeljo postavil na mizo k steni razpelo in dva svečnika, pa je bilo vse pripravljeno za opravilo. Tako smo imeli za Božič petinštiridesetega v naši šoli tudi polnočnico. To sožitje cerkve in šole je trajalo tako dolgo, dokler niso v letu 1946 usposobili tudi farof za opravljanje bogoslužja.« Mišljeni sta še preostali dve sobi na desno, kot je že opisano.

V sklopu tega zapisa o gostovanju cerkve v šoli je objavljena tudi zanimiva anekdota, ki po mnenju gospoda Horvata ni bila primerna za javnost:

»Brez vednosti upravitelja ali čistilca so bili v šoli razni sestanki in le redkokdaj smo našli zjutraj sobe zaklenjene. Šola je bila v pravem pomenu besede »naša«. V šoli so imeli v soboto zvečer sestanek. Kdo - ne vem - verjetno mladina. Preden so odšli, so na tablo narisali sliko ženskega spolovila, kot pač včasih počno nedorasli mladeniči. Pod njo pa so napisali z velikimi tiskanimi črkami: To je P. ...! V nedeljo zjutraj, še v mraku, je Nacek pod tablo postavil mizo z razpelom in svečami in župnik je pred tem »oltarčkom« opravil zgodnjo mašo. Ko sem to »umetnijo« še pred pozno mašo opazil, sem hotel Nacka pokarati, pa se mi je opravičeval, da on pač dobro ne vidi, da je bilo še temno in da on sploh ne upa ničesar zbrisati, kar je napisano na tabli. Uboga vdana duša je bil Nacek, vse je napravil, kar si mu naročil, toda prav ničesar, česar mu nisi naročil. In v svoji vdanosti in ponižnosti nas je vse učitelje onikal«.

Oblastna dobrohotnost je trajala do prvih volitev na Martinovo nedeljo leta 1945. Namreč po preštetih kroglicah, ko so se te tudi na Kogu presipavale in se je tudi drugače manipuliralo z volivci. Tudi začetna liberalnost do cerkve začela plahneti (Topolovec 1998 str. 81). Pri Sv. Bolfenku smo to zaostritev do vere še zlasti čutili kot

zavlačevanje obnove cerkve. Spomnim se, kako je oče, ki je še v povojnih mesecih imel nekaj nemških fotografskih plošč, občasno naredil tudi kakšen posnetek razrušene cerkve in nato naokoli kazal, kako se je sčasoma zaradi delovanja vremenskih vplivov vase pogrezalo še preostalo ostrešje. Podobno rušenje po etapah se je dogajalo tudi z zvonikom. To propadanje božjega hrama pa so verniki naše župnije zlasti potem, ko si je že vsak svojo skurjeno hišo za silo popravil, težko in z nestrpnostjo gledali. Hvala bogu, da je v tem liberalnem času, ko je oblast še dovolila pobiranje prostovoljnih prispevkov za obnovo cerkve, vernikom le uspelo vsaj za silo pokriti gole zidove in jih tako še zadnji trenutek rešiti pred zimo oziroma pred popolnim propadom. Za opravljanje maš pa je bil naš božji hram neprimeren še nadaljnjih trinajst let (1945 - 1958). (Povojna cerkvena kronika cerkve sv. Bolfenka na Kogu).

Po »hitlerjevem« nedokončanem drugem razredu, ki sem ga obiskoval še v »jožefinski« zgradbi šole za cerkvijo, sem v jeseni leta 1945, ko sta bili graničarska baraka in bivša posojilnica že toliko nared, ponovno začel z drugim razredom. Med šolskimi odmori, ko so se nekateri sošolci šli *med dvema ognjema*, sem se sam kot »nataknjenec« kljub prepovedi podal na prostor razrušene cerkve, kjer sem iz ruševin izbrskal še kakšno pojočo orgelsko piščalko. Medtem pa sem neki dan opazoval, kako vneto so verniki na platoju pred cerkvijo postavljali leseno stojalo za preostali zvon, ki so nam ga nam Nemci še pustili in je nato med rušenjem zvonika padel na tla. Spominjam se tudi, kako smo pionirji z rutami okrog vratov in titovkami na glavah krasili dva vojaška grobova »naših osvoboditeljev«, ki sta se nahajala v neposredni bližini vhoda v cerkev. Grob bliže cerkvi je bil obdan celo z umetniško kovanim železom. Da bi izvedel kaj več o teh obeležjih, kot npr., kdo je bil pokopan in kam so bile kosti po ekshumaciji, ki jo je sredi petdesetih let opravila JNA, poslame, mi tudi v arhivu kostnice naših osvoboditeljev v Murski Soboti ni uspelo izvedeti. Moral bi namreč vedeti za imena teh padlih Bolgarov ali Rusov. Upanje je

108

še vojni arhiv v Beogradu, ko bo ta odprt. Več pa lahko zapišem o že omenjenih lesenih vislicah, kamor so nato obesili padli zvon, saj je prvo zvonjenje na veliko razočaranje vsem prisotnim naredilo mrke obraze. Iz zvona se namreč ni dalo izvabiti nič drugega kot le črepet, podoben tistemu, ki ga dobimo pri udarjanju po počenem lončenem piskru. Nevidna razpoka je bila kriva, da zvon ni dal pričakovanega glasu. Nekajkrat se je še poizkusilo, potem pa je na te vislice bil obešen manjši zvonček, iz katerega pa tudi ni bilo moč izvabiti tako močnega glasu, da bi segel čez vso faro.

Povzetek iz povojne cerkvene kronike, ki se nanaša na čas obnove naše cerkve in župnišča ter zbiranj darov

Pred koncem meseca junija 1945 se je s pristankom oblasti, da mu je dovoljeno opravljati svoje poslanstvo, iz izgnanstva vrnil tukajšnji župnik Franc Molan. Od takratnega ordinarija škofa Ivana Tomažiča ni bilo posebnega odloka. S pomočjo bližnjih vernikov so toliko očistili ruševine župnijske zgradbe, da je župnik imel kje prespati. Jugovzhodni del župnišča v velikosti 6 x 4 m se je pokril s še celimi strešniki, ki so se našli na preostalem delu strehe in strehi gospodarskega dela župnišča. To je bila prva soba na levo od vhoda v župnišče. Vsa tri razbita okna pa so zabili z deskami in v sobo postavili majhno mizo. Ob petrolejki se je potem tukaj nekaj tednov maševalo, delili so se sveti zakramenti ter hranilo Najsvetejše. A ker je bil prostor skupaj s hodnikom tesen, je župnik pri oblasteh v Ljutomeru pridobil dovoljenje, da se božja služba lahko opravlja tudi v bivši graničarski baraki, ki je istočasno bila šola. Ob lepih nedeljah in praznikih se je maševalo tudi pod milim nebom vse do tedaj, dokler niso bili v delu župnišča sredi junija 1946 usposobljeni še preostali prostori (od hodnika še dve sobi desno). Vzporedno so se seveda izvajala dela pri odstranjevanju

ruševin, ki so se nahajale zunaj kakor znotraj cerkve.

Na masovnem sestanku župljanov dne 25. 1. 1946 v šoli je na splošno željo vernikov bil izvoljen tudi odbor za obnovo cerkve, ki so ga predstavljali: Franc Luci, Jožef Štampar, Jožef Rodiga, Franc Bukovec starejši, Vincenc Praprotnik, Jožef Hlebec in župnik Franc Molan. Ta odbor je bil potrjen od oblasti kot *Cerkveno obnovitveni odbor*. Zbiranje prostovoljnih prispevkov v denarju in v lesu pa ni potekalo samo v naši župniji, ampak še v sosednjih in tudi širše. Koliko teh sredstev je bilo zbrano do konca leta 1946, (novi zakon je namreč tako zbiranje prepovedal), toliko se je potem na cerkvi tudi naredilo. Narejeno pa je bilo ostrešje, ki ga je izvedel Martin Čurin s svojimi pomočniki. Kritina iz bobrovca je vsaj z večjega zaščitila zidove cerkve pred vremenskimi vplivi, čeravno je še tudi potem del zvonika dodatno zgrmel na tla.

S 1. 1. 1947 pa je nastopilo obdobje našega najtršega komunizma, ko je za obnovo sakralnih objektov sledila tudi zapora nabave gradbenega materiala. Obnovitveni odbor tako ni mogel več nadaljevati svojega poslanstva in ostrešje je ostalo nepodzidano in vse ostale odprtine in granatne luknje na zidovih in stropu cerkve nezaprte. Viharji s svojo razdiralno močjo so nato naredili svoje. Tako je bilo v naslednjih letih zaradi veljave omenjene gradbene zapore ponovno uničeno mnogo strešne opeke, nova strešna konstrukcija pa je začela trohneti.

V takih razmerah povojnega realsocializma so osamljeni verniki ponovno začeli razmišljati, kako bi nastajanje nove škode na cerkvi preprečili in kako bi nadaljevali z obnovo cerkve. V ta namen se je neko zimsko nedeljo leta 1952 spontano sestala skupina vernikov in tudi v tem smislu strokovno usposobljenih faranov pri Orešnikovih v Ciganiji. Orešnikovega Petra so namreč verniki župnije poznali kot poštenega in dobrega gospodarja, ki je ob mašah znal biti tudi priložnostni mežnar, saj je bil tudi njegov brat župnik. Še zlasti pa so ga daleč naokrog poznali kot domačega živinozdravnika. Na tem sestanku so govorili le o zaščiti že narejenega na cerkvi, da bi

tako preprečili njeno nadaljnje propadanje in seveda o nadaljevanju obnovitvenih del, da bi božji hram vsaj za silo spet začel služiti svojemu namenu.

Dokaz, da so bili plačani špiclji zloglasne UDBE na preži tudi pri Sv. Bolfenku, je prav prijava udeležencev tega sestanka, češ da ga niso prijaviли oblastem. Pisnih dokumentov o sankcijah, ki so nad udeleženci sledile, danes ni moč najti v nobenem arhivu, se pa o tem sramotnem dogodku med starejšimi, zlasti med potomci tedaj kaznovanih, še vedno govori. Kot sem nazadnje izvedel na Inštitutu novejše zgodovine v Ljubljani, kamor spada Arhiv Slovenije, je bil tudi Oddelek notranjih zadev iz Ljutomera med tistimi, ki so te in druge dosjeje še mnogo bolj sramotnega značaja, pravočasno spravili »na varno«. Sicer pa ta primer o izginulih arhivih, kot vemo danes, ni edini. Pred sestopanjem bivše oblasti so se namreč arhivi UDBE kurili na vseh koncih in krajih. Tako glede na popise manjka na desetine metrov dosjejev o teh zadevah in drugega arhivskega gradiva, kar je samo še dodatna potrditev »visoke kulture« naših bivših oblastnikov.

Zaradi uničenih dokumentov o tem je preostalo le ustno izročilo in lasten spomin. Sankcijsko naj bi se obravnavali naslednji Bolfenčani, ki so danes že vsi pokojni, zato utegnejo biti tudi navedeni podatki nepopolni ali kako drugače okrnjeni:

· Orešnik Peter (12. 10. 1896 do 26. 8. 1985) iz Jastrebcv 64, ki naj bi v Ljutomeru »odsedel« tri mesece in bil obsojeni brez možnosti plačila kazni ...

· Luci Franc (4. 2. 1903 do 4. 12. 1974) iz Vodrancev, ki naj bi prav tako »odsedel« nekajmesečno zaporno kazen ...

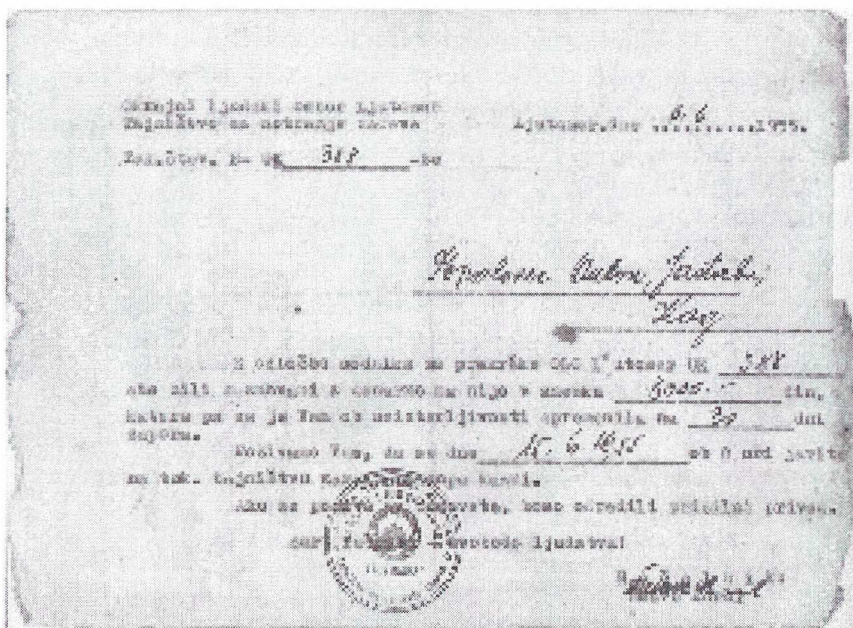
· Rodiga Jožef (2. 3. 1910 do 11. 12. 1969) s Koga 45, ki naj bi prav tako »odsedel« naloženo mu kazen enega meseca zapora

· Zadavec Franc (7. 2. 1888 do 11. 12. 1952) iz Jastrebcv 34 ni bil obsojen. Vzrok oprostivte je iskati v starosti oziroma bolezni, saj je ob koncu leta umrl...

· Košar Ana roj. Ackerl (20. 6. 1893 do 21. 9. 1964) s Koga, ki je prav tako »odsedela« naloženi ji dvomesečni zapor brez možnosti plačila kazni. Gospa Košarjeva je imela v Ljutomeru poklicnega prijatelja dr. Bezjaka (pred tem je bil tudi naš zdravnik v Središču), ki je pri tamkajšnjih oblasteh dosegel, da so ji dietno hrano v zapor nosili iz hotela ...

· Klanjčar Jože (26. 2. 1907 do 27. 12. 1995) iz Jastrebcев bil obsojen. Opravičilo je iskati, češ da naj bi bil samo zapisnikar in, kar je verjetneje, bil je tudi borec oziroma edini udeleženec sestanka, ki je bil v partizanih ...

· Topolovec Anton (14. 1. 1907 do 3. 5. 1991) iz Jastrebcев 9 je bil obsojen na mesec zapora z možnostjo plačila kazni, kar je izkoristila mama, ki si je pri sestri izposodila 8000 din (takratna plača profesorja) in tako zadnji dan pred nastopom zapora očeta rešila te nadloge ...

Faksimile: zaporni nalog - »domači arhiv«.

Sam se še spominjam, da so se takrat verniki spraševali, kako da ni bil na tem sestanku tudi župnik. Takrat namreč verniki še niso vedeli, da je za duhovnike obstajalo tako imenovano CMD (Ciril - Metodovo društvo), ki ga je ustanovila UDBA, da je nato tudi od znotraj lahko kontrolirala največjega notranjega sovražnika – Katoliško cerkev. Tako je naš župnik pravočasno izvedel, da se tega sestanka ne sme udeležiti in zato ni padel v nastavljeno zanko. Tudi zato o tem dogodku v povojni cerkveni kroniki ni ničesar zabeleženega.

Sedaj pa preidimo še k darovom, ki so jih po popolnem vojnem uničenju in nato še ropu osvoboditeljev podarile sosednje župnije in visoki dostojanstveniki. Prvi nam je po tem opustošenju leta 1945 podaril monštranco in ciborij škof Ivan Tomažič, škofijski ordinariat pa novi mašni plašč bele barve in albo ter par purifikatorijev, ŽU Ljutomer - kelih, Vinko Toš, župnijski upravitelj v Stopičah pri Novem mestu pa še en kelih. Leta 1950 je naši cerkvi Duhovniška zadruga v Ljubljani po posredovanju ptujskega prošta izročila novo pozlačeno monštranco, obenem pa tudi tabernakelj z nastavkom za župnijsko kapelo. Dodatna agrarna reforma 27. 10. 1947, štev. 739/47 - sklep okrajnega sodišča Ljutomer, je cerkev razlastila še za 4, 659 ha posesti; ostalo ji je še 7,6891 ha. Dne 30. 1. 1950 pa je KO Kog (Krajevni odbor) od cerkve prevzel še pokopališče in mrtvašnico.

Kljub tako težkemu in napetemu času pa se je nekaj sredstev za nadaljnjo obnovo naše cerkev vendar še zbralo. Tako so že omenjeni počeni zvon, ki je visel na lesenih vislicah pred cerkvijo, ponovno pretalili in ga odlili. Na Jožefovo 1948 ga je domači župnik brez večje svečanosti blagoslovil. Od takrat ga je bilo spet slišati po vsej fari Sv. Bolfenka.

»Mi, ki cerkev gledamo od znotraj, bomo poskrbeli za notranjost - vi, ki pa jo gledate od zunaj, pa za njeno zunanjo!«

Ko si je Hruščov po Stalinovi smrti leta 1953 že upal obsoditi stalinizem, se je v komunističnem taboru, v katerega takrat sicer formalno nismo več spadali, a smo vendar bili na isti liniji, začelo drugače razmišljati. Zato je po tem dogodku tudi pri nas prišlo do določene otoplitve, kar je tudi vplivalo na odnos oblasti do sakralno-kulturne dediščine. Ta ugodnejši veter smo začutili tudi na našem hribčku, kjer je cerkev sv. Bolfenka še vedno klicala po obnovi. Ni bilo več primerov sankcioniranja tistih, ki so se česa lotili v prid zaščite našega najdragocenejšega kulturnega spomenika. V toplejši sapici se je tudi pri Sv. Bolfenku začela spontano širiti nenapisana parola iz naslova te teme. Še več, v skupni navezi vernih in nevernih občanov je stekla akcija. Kmalu zatem je največji kulturni spomenik, ki ga imamo pri Sv. Bolfenku, spet začel dobivati svojo staro zunanjo in notranjo podobo. Tako danes, ko slavimo štiristoto letnico cerkve, ponovno služi svojemu namenu in je estetski objekt krajine.

V tem drugem obnovitvenem zagonu - prvi je bil s 1. 1. 1947 blokirana, ki seže v leto 1953 (Povojna cerkvena kronika Sv. Bolfenka na Kogu), se je najprej napeljala elektrika v župnišče, naslednje leto pa tudi v cerkev, čeravno glede varnosti še ni bila sposobna za služenje svete maše. Zato se je moral zakrament sv. birme, ki je po dolgih letih spet bila v naši župniji, leta 1955 (s 120 birmanci), podeliti kar na prostem pred cerkvijo. Tudi sakralni darovi v obliki cerkvenih potrebščin so še nadalje prihajali: v letu 1956 še en kelih, patena, vijoličasti mašni plašč; v letu 1957 ciborij, dve ministrantski obleki, svetilka za spovedovanje bolnikov ter velikonočna sveča.

V takratni ugodnejši »duhovni navezi« z oblastjo, ki se je še krepila, je sredi poletja (23. 6. 1958) končno stekla obnova naše cerkev v pravem pomenu te besede. Farani so se izkazali z navdušenjem

in požrtvovalnostjo. Do 7. septembra tega leta se je cerkev za silo usposobila, tako da bi se lahko božja služba prestavila iz župnišča v cerkev. Zapreke, ki so se spet pojavile (mislim, da je to pot šlo za pomanjkljivosti ob tehničnem pregledu), vernikom niso vzele poguma, tako da so do 29. 9. bile nameščene še cerkvene klopi, strešni žlebovi in pločevinasta kritina na prizidani zakrstiji.

Dne 15. januarja 1959 se je cerkev ponovno blagoslovila in po štirinajstih letih spet bila kolikor toliko usposobljena za bogoslužje, ki se je prvič opravljalo za antonovo, dne 17. januarja. Kljub največji zavzetosti župnijskega upravitelja p. Ignacija Klasinca in izredni požrtvovalnosti faranov, obnove cerkve tudi to pot ni bilo mogoče speljati do konca in dela so se nadaljevala v nezmanjšanem tempu. Od 23. marca do 23. maja se je dodatno urejala električna instalacija, prvega oktobra pa se je začel zidati zvonik, katerega zidava je bila končana že 24. oktobra. V tem času se je opremila tudi nova zakristija. Za prav tako plodno leto, kot sta bili obe prejšnji, lahko štejemo tudi leto 1960, saj je v župnijski kroniki zaslediti, da so se 25. 6. naredile nove stopnice na kor, od 17. 9. do 16. 10. pa se je delalo na zunanjem ometu in vhodu pri glavnih vratih, ki so jih 23. decembra leta 1960 zamenjali z novimi. V tem letu se je popravljalo tudi gospodarsko poslopje župnišča.

Zagnanost faranov pri nadaljnjih obnovitvenih delih v naslednjih letih ni popustila. Tako so 15. aprila 1961 od znotraj cerkev ponovno prebelili, postavili misijonski križ nad glavni oltar, nove podstavke pa so dobili tudi drugi kipi, ki so jih tedaj obesili na stene. Po dolgih letih se je dne 29. oktobra spet obhajala bolfenška nedelja. V novembru pa so zamenjali okna na župnišču. Tudi na pokopališče se v letu 1961 ni pozabilo, saj so 12. avgusta prenovili tamkajšnji križ. Omembe vredna je tudi namestitev novih zunanjih vrat na zakristiji, kar se je zgodilo 6. oktobra 1962. Od 5. do 12. novembra 1964 so izpopolnjevali zvonove; poleg velikega, ki je bil že dvakrat prelit oziroma, ki je še edini iz izvirnega materiala, so naredili še ogrodje za 350-kilogramski in 20-kilogramski zvon. V prvi polovici 1966. je nabavljen majhen harmonij, da je lahko

kakšen občasni organist na koru pospremil domače cerkvene pevce. V zakristiji so to leto opremili še veroučni prostor. Dne 1. novembra 1966 so uredili tudi skupni grob duhovnikov, ki so bili pokopani na našem pokopališču. V letu 1967 je v kroniki najti, da so se od 24. do 27. oktobra popravljali cerkvena streha in dimniki na župnišču, cerkev pa je dobila v dar že izposojeni oltar in križev pot (od g. opata ref. cist. p. Pija Novaka iz Radmirja.) Od 1. do 7. septembra leta 1978 je potekalo barvanje strehe zvonika in še prekrivanje severnega dela župnišča.

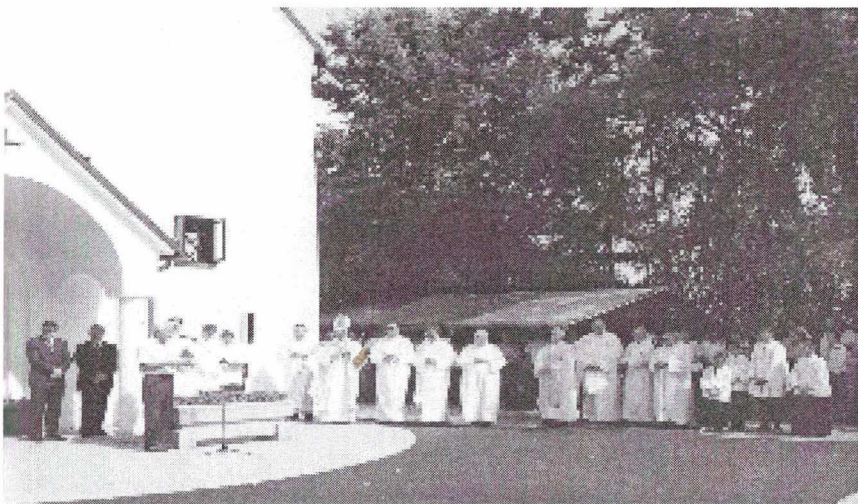
Po nekaj letih sprotih popravil in še vedno tudi obnovitvenih del iz druge vojne, pa je v letu 1982 naša cerkev doživljala - da tako rečem - še doživlja modernizacijo, kamor prištevam rušenje notranjega oboka, polaganje klinker ploščic, centralno ogrevanje, obnovitev oken, modernizacijo električne napeljave, pleskanje, tapeciranje in lakiranje klopi ter oblaganje sten s hrastovino. Istočasno se je cerkev tudi preuredila za prenovljeno bogoslužje. To obsežno delo je bilo končano do 16. januarja 1983.

Blagoslov novih elektronskih orgel je 14. aprila 1985 opravil škof dr. Jožef Smej, 26. julija 1987 pa je cerkev dobila tudi nov oltar. Za leto 1990 je v kroniki precej napisanega, saj so se to leto 20. marca prvič oglasili zvonovi brez prisotnosti zvonarja. 27. maja so obnovili kapelo v Gomili, oktobra pa še križ na pokopališču.

Tudi v samostojni državi Sloveniji se obnovitvena ali bolje rečeno dograditvena dela nadaljujejo, saj naša cerkev v opremi in poslikavah še vedno ne dosega standarda, ki ga je imela že pred II. vojno. Tako so v letu 1992 obnavljali zvonik (fasado in pločevino) ter opravljali vzdrževalna dela na župnijski zgradbi. Nova - večja zvonova pri Sv. Bolfenku pa sta bila blagoslovljena in pospremljena v zvonik na že pripravljeni mesti ob množici vernikov dne 15. septembra. V letu 1997 beleži naša cerkev novo pridobitev, saj je 16. novembra po dvainpetdesetih letih ponovno zatiktakala še ura. Tudi streho so to leto spet popravili. Naslednje leto 1999 so obnovili fasado, tako da je ta dominantna točka s cerkvijo na Kogu spet zablestela v sijaju,

ki ga je imel kraj z njo že nekoč. Tudi v naslednjih letih, ki se jih že bolj spominjamo, se je delalo; naša cerkev je ponovno pridobila še eno v vojni uničeno lastnino - prave cerkvene orgle s piščalmi, za katere je bilo potrebno predhodno razširiti tudi sam kor.

V povojni kroniki je zadnja leta zaslediti tudi vse več zapisov o obnavljanju verskih znamenj, ki se nahajajo po vaseh naše župnije. Dne 22. aprila 2001 je bil tako popravljen Bukovčev križ v Gomili, julija 2003 pa obnovljena kapela v Vodrancih. Tudi veroučna učilnica je v teh letih doživela obnovo.

Slovesnost ob 400 – letnici cerkve sv. Bolfenka na Kogu 1.7.2007

* * *

V knjigi *Zvonovi* iz leta 1984, ki je dejansko pregled ptujskega pastoralnega področja, je o tej generalni prenovi naše cerkve pri Sv. Bolfenku zapisano:

»Le-tega dela smo se lotili lansko poletje. Začeli smo pri ostrejšu in končali na tleh. Ker je cerkev v preteklosti bila dograjena, so

njeno funkcionalnost motile prečne stene. Zato smo morali najprej le-te porušiti. Zamenjali smo skoraj vso električno napeljavo in namestili nove luči. Z največjo udarniško zavzetostjo faranov smo odstranili poškodovane kamnite plošče in tla pripravili za podložni beton. Tla v cerkvi so zdaj obložena s klinker ploščicami, kar pa cerkev dela bolj domačo. Kmalu za tem smo prepleskali vso cerkev po navodilih arhitekta Šmidlehnerja. Klopi so bile prelakirane in tapecirane. Med tem časom smo se še odločili za ogrevanje cerkve na trdo gorivo s centralno pečjo v župnišču. Kljub nekaterim pomislekom zaradi oddaljenosti cerkve od kurilnice smo z ogrevanjem zelo zadovoljni. Temperatura je v cerkvi zadovoljiva, zrak ustrezen in potrošnja skromna. Še večji občutek topline in domačnosti daje cerkvi hrastova obloga zidu. Vsa ta obnovitvena dela so bila v glavnem končana do 16. januarja 1983, ko smo obhajali naše antonovsko žegnanje. Ljudje se ne spominjajo, da bi se za antonovsko proščenje kdaj zbralo toliko ljudi. Zima in sneg jih nista zadržala. Mnogi sosednji verniki so bili presenečeni nad lepo prenovljeno cerkvijo.

Kmalu za tem žegnanjem se je vsa župnija začela na zunaj in znotraj pripravljati na svoje farne binkošti. Neposredna priprava na birmo, bi lahko rekel, ki je v resnici mobilizirala vso našo župnijo. Naših birmancev je bilo 36 in skoraj toliko še iz ljutomerske župnije.«

Ob zaključku tega prispevka je p. Klasinc, ki je bil tedaj naš župnik priobčil še tole zahvalo svojim faranom:

»V vseh prenovitvenih delih so naši farani pokazali veliko zavzetost in pripravljenost za vsestransko pomoč. V njih odkrivam veliko zavest odgovornosti za našo cerkev, za našo versko in kulturno dediščino. Smisel za skupne kulturne dobrine so pokazali tudi mnogi, ki ne prihajajo v cerkev. Ta zavest se je razodevala predvsem v tem, da ni bilo treba prositi, ampak predvsem organizirati. Prepričan sem, da se je ob složnem delu za skupno stvar poglobljala in utrjevala naša medsebojna povezanost in v dejstvu, da smo si ob tem postali bolj bratje in sestre med seboj ne glede na osebno prepričanje.«

Viri in literatura

Atlas evropske zgodovine, 1994: *Bitka pri Salamini. Širjenje rimske države prek Sredozemlja. Rimsko cesarstvo pod Konstantinom. Zaton Rima. Vdori barbarov. Avarska država. Karte 1 do 5. Velika Moravska in druge slovanske države. Rast frankovske države. Naselitev Slovanov v vzhodne Alpe. Rast Frankovske države do smrti Karla Velikega. Cerkvena organizacija. Nastanek dežel pod Habsburžani. Ogrska pod Matijo Korvinom. Napoleonska Evropa. Srednja Evropa. Dunajski kongres. Vzpon Habsburžanov. Nastanek dežel in njihovo zaokroževanje pod Habsburžani. Habsburška Evropa. Avstro-ogrska narodna sestava. Slovenija v zgodovini od prve in druge Jugoslavije. London: Times Books. 16, 32, 43, 40, 44, 58-59, 63, 67, 103, 113, 143, 148, 163, 193-195, 199.*

Ferluga Pavel: *Ampak* - Nova revija 7/89.

Flegerič Matjaž, 1880: *Sv. Bolfenk v Slovenskih goricah*. V: Slovenski gospodar. 254 do 255

Floyd Elisabeth in Hindley: *Geoffrey*, 1980: *Kdo je ustvarjal zgodovino. Mojzes okoli 1450 - 1300 pr.n.št. Marija Terezija. London: Aldus Books. 8, 114, 162.*

Janša Janez, 2006: Govor ob 15. obletnici samostojne Slovenije.

Kovačič Franc, 1910: *Trg Središče*.

Lastni spomini in še živečih bližjih sorodnikov obtožencev.

Leksikon C Z. 1998: *Jožefinizem. Leopold II. Habsurško-lotarinška dinastija*.

Luskovič Tone - turistični prospekt v 90. letih: *Turistično društvo Kog*

Povojna kronika cerkve sv. Bolfenka na Kogu.

Rakuša, Franc, 1886: *Domoznanstvo ormoškega okraja*. Maribor: L. Kordeš.

Razni avtorji, ur. Klasinc, Peter, 1983: *Ormož skozi stoletja II. Ormož -Radizel*: Skupščin občine Ormož.

Razni avtorji, ur. Podjavoršek, Jože, 1984: *Zvonovi*: Ptujsko pastoralno področje

Rogač Jože, 1906: *Življenje svetnikov in svetnic*. Celovec.

Simič Marko, 1996: *Po sledeh soške fronte*. Ljubljana

Švajncar Janez, 1998: *Vojna zgodovina. Cezarjeve vojne v Galiji. Atila. Ljubljana*. 98, 104, 233, 236.

Tomažič Ivan, simpozij, Wien 2001: *Veneti na Slovenskem*.

Topolovec, Rajko, 1988: *Pot do kruha*. Ljubljana: Brazde.

Umetniški kabinet Premzl d.o.o. Maribor 1996: *Vodnik po Ptuj*.

Lastni spomini in fotografije.

02 NARODNA HRANILNICA IN POSOJILNICA **SV. BOLFENK**

(Ptuj, 2001. Objavljeno: ZGODOVINSKI LISTI,
Ljutomer 2001. ZGODOVINSKI ZAPISI, Ormož 2007)

Uvod

Razvoj bančništva Avstro-Ogrske monarhije se je ob začetku 19. stoletja odražal tudi na Slovenskem. V okviru prve slovenske banke – Ljubljanske kreditne banke (LBK), ki smo jo dobili leta 1900, so se njene podružnice v obliki posojilnic in hranilnic širile

120

tudi v manjše kraje. Zadovoljevale so potrebe kmetov, obrtnikov in malih trgovcev na podeželju. V tem valu širjenja je leta 1908 bančna ustanova zaživela tudi pri Sv. Bolfenku pri Središču, kot se je takrat naš kraj imenoval.

Pobudnik zamisli mreže bančnih ustanov oziroma podružnic po celotnem slovenskem ozemlju je bil Maks Vršec, ki je leta 1900 za bančništvo ogrel tudi Ivana Hribarja - najbolj znamenitega ljubljanskega župana, da se je 24. avgusta na Slovenskem oziroma v Ljubljani ustanovila prva slovenska banka - LBK¹. Slovenci še takrat v tej dejavnosti nismo imeli dovolj izkušenj in kapitala in so nam pomagali Čehi. Po višini vloženega kapitala je sledilo 42 slovenskih zasebnikov, ki so skupno vplačali 36 % kapitala prvotne emisije. Med delničarji so bile tudi zadružne posojilnice iz Zveze slovenskih posojilnic, na katere se je glasilo 8 % delnic. Tako je ob začetku I. svetovne vojne LBK že imela štiri podružnice in sicer: Celovec, Trst, Gorica in Celje².

Prav pod okriljem celjske podružnice, kot je razbrati iz arhiviranih dokumentov, je bila leta 1908 ustanovljena Narodna hranilnica in posojilnica Sv. Bolfenk pri Središču³. O »banki« na Kogu, čeravno je že od njenega konca več kot šestdeset let, se s ponosom govori še danes, saj tedaj tovrstne denarne ustanove ni premogel marsikateri primerljivi kraj na Slovenskem. Ta ponos je še kako prisoten dandanes, ko so krajani v skrbeh, da celo izgubijo pošto, katere korenine prav tako segajo v tisti čas. In da bi tudi iz te plati obnovili spomin na to bančno ustanovo - Narodno hranilnico in posojilnico pri Sv. Bolfenku, sem prebrskal njene že sto let stare poslovne knjige, ki se hranijo v Pokrajinskem arhivu v Mariboru.

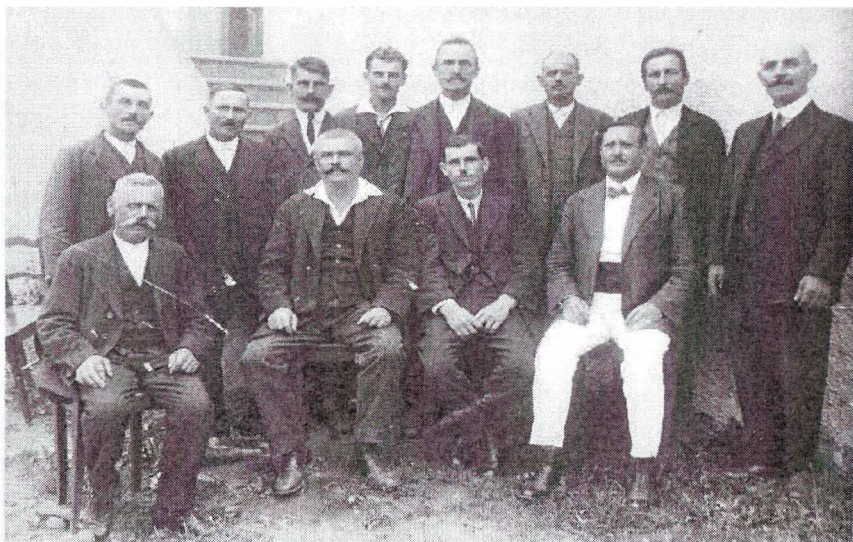
1 Slovenska kronika XX. stol. 1900 - 1941

2 Prav tam

3 Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), škatla: Narodna hranilnica in posojilnica Sv. Bolfenk pri Središču.

Posojilnica

Posojilnica, kot se je v domačem okolju reklo, je domovala v zgradbi, ki je bila kot razvalina po vojni vihri predelana v šolski razred in nekoliko pozneje še v kulturno dvorano. Njeni ustanovitelji in poznejši odborniki ustanove so bili ugledni vaščani, kmetje, vinogradniki, obrtniki in učitelji. Nekaj imen se še danes, ko od teh nihče več ne živi, z laskavim prizvokom sliši na Kogu. Tudi sam se še spominjam nekaterih kot: g. Orešnika Petra iz Ciganije, g. Borka Jožefa iz Pesovčaka, g. Munda Franca iz Vodrancev, g. Klanjčarja Jožefa in Marka Podgorelca iz Jastrebecv in še koga. Med glavne pobudnike in tvorce te pridobitve pri Sv. Bolfenku pa je šteti vinogradnika in učitelja Košarja ter vinogradnika in ekonomista Breznika. Z nekaterimi imeni oziroma le njihovimi podpisi pa sem se prvič srečal na arhiviranih dokumentih v PAM. V sklopu hiše, v kateri je posojilnica delovala, je od nepremičnin še bil »posojilniški« vinograd, kjer ga je še ob sedanji šolski zgradbi del mogoče videti danes.

“Udje» hranilnice in posojilnice”(sedijo od leve Filip Pokrivač, Jože Breznik, Jože Borko, Robert Košar, od prepoznanih še stojijo Jože Klanjčar, Peter Orešnik, Peter Petek in)

Kaj vse je videti v poslovnih knjigah

Ohranjeni dokumenti Narodne hranilnice in posojilnice Sv. Bolfenka pri Središču predstavljajo enajst poslovnih knjig oziroma zvezkov. Iz njih je videti, da je ustanova začela delovati v decembru leta 1908, zajemajo pa jih naslednje pisne enote:

- 3 knjige - zvezki formata 79 x 49 cm s 150 listi - *evidenca hranilnih vlog*
- 4 enake enote - *evidenca posojil oziroma kreditov*
- 3 enote nekoliko manjšega formata so bile namenjene za *vodenje blagajniških dnevnikov*
- 1 knjiga pa je bila - *razdelilnik (register) dokumentov*

V arhivski škatli pa ni najti posamičnih spisov oziroma dokumentov, ki bi natančneje razodeli tudi druga dogajanja in odnose ter poslovne odločitve te ustanove. Mislim, da se je ta dokumentacija izgubila v času II. svetovne vojne, ko je tod na frontni črti od Središča do Veržerja potekal silovit boj med osvoboditelji Rusi oziroma pridruženimi Bolgari ter rivali Nemci, ki so prav tod za vsako ceno nameravali obdržati staro mejo Štajerske oziroma »Velikega Rajha«. V tej vojni vihri je bila »posojilnica« docela razdejana in tako dostopna vsakomur.

Po tolikih letih si dovoljujem tudi malce pokukati v nekaj hranilnih knjižic in skušam ugotoviti tedanji varčevalski oziroma posojilniški utrip takratnega Bolfenčana:

- Prva enota - zvezek iz sklopa hranilnih vlog je bila zapečatena ali bolje rečeno dana v obtok na sodišču v Mariboru dne 17.12.1908. Prvi vpis vloge v hranilno knjižico (H.K.) št. 1 se je zgodil 20. decembra 1908 in se je glasil na ime Pavlina Verbančič Vodranci. Po 1.1.1909 so tej vlogi bile pripisane obresti 09 h (halera), kar je pomenilo letno obrestno mero 4,5 %.

- Naslednja H.K. - št. 5 (izpisal sem jih le nekaj) pa se je glasila na cerkev Sv. Bolfenka pri Središču s pripombo - za oltar Sv.

Antona. Šlo je torej za namensko vlogo, ki je bila vpisana prosinca leta 1909, kot je zapisano. Do 1.1.1914, kot sem po vlogah sodeč ugotavljal, se je za oltar zbralo oziroma na tej H.K. privarčevalo 942 K in 72 h.

- Cerkev Sv. Bolfenka na Kogu,⁴ pa je bila vpisana v H.K.št. 16 z dnem 17. junija 1908 z začetno vlogo 16 K.

- Najstarejši krajan pri Sv. Bolfenku pa se še verjetno spomni imena nekdanjega župnika g. Ivana Zadravca, ki je bil vpisan kot dvajseti varčevalec naše hranilnice.

- Zanimivo je morda tudi to, da je pri Sv. Bolfenku našla hrambo tudi vloga Kmečke hranilnice in posojilnice v Gornjem gradu, ki je 7. marca 1909 vložila 2.000 K. Vloga je nato 1.1.1915 s pripisanimi obrestmi znašala 5.991 K in 35 h.

- »Ubožni zavod občine Jastrebcí«, kot je v H.K. vpisan opajetej ustanovi zaupal vlogo 355 K in 90 h. 9. maja 1909. Dne 6. junija 1909 pa je vpisal vlogo Č.G. (častiti gospod) Jurij Čurin, župnik v pokoju.

- Da so se posluževali bančne ustanove pri Sv. Bolfenku tudi iz sosednjih krajev in celo Hrvati, priča H.K. števil. 36, na katero se je glasil varčevalec Juraj Klančar posestnik v Badničanu. V knjigah Hranilnice in posojilnice Sv. Bolfenka pri Središču je najti tudi nekaj vlagateljev iz bližnjih Stantincev ter Sv. Miklavža.

Zanimivi so tudi uveljavljeni stanovi in poklici, na katere so se glasile hranilne knjižice oziroma denarne vloge. Tako zasledimo HK na ime *deklica* Otilija Borko iz Vodrancev, ali pa *hlapec* Jurij Dolinšek v Vodranci in itd.. Tudi naslovi bivanja so zapisani po svoje, kot recimo *Ciganija in Pesovčak*, ki sta danes kot že tedaj bila le domači imeni zaselkov v vasi Jastrebcí. Zanimivo je tudi, da se je H.K. št. 77 glasila z ilegalnim imenom *Neimenovana gospodična*. Tudi vaška gmajna, ki se je imenovala *Skupno posestvo*

4 Op. avtorja: na tem mestu je Kog kot naslovno ime kraja prvič omenjen

v *Jastrebcih*, je 17. decembra 1911 na H.K. št. 116 vložila vsoto 70K.. *Marijina družba Sv. Bolfenk* in *neimenovana ministranta* sta bili med prvimi varčevalci v Narodni hranilnici in posojilnici Sv. Bolfenka pri Središču.

Izredni dogodki v poslovanju bančne ustanove

Najbolj nenavadni dogodki, ki so v času poslovanja doleteli ustanovo, so bili ob menjavah denarja. V Dravski banovini, kot se je tedaj imenovala Slovenija, se je to zgodilo šele štiri leta pozneje, kot smo se po končani prvi vojni znašli v novi državi SHS oziroma nato v kraljevini Jugoslaviji. Namreč šele z novim letom 1922 so se v Dravski banovini začele vse denarne operacije voditi v prevzetih srbskih dinarjih. Glede na to, da je Avstro Ogrska monarhija že razpadla konec leta 1918, se je vendar še do tega leta pri nas uporabljala Avstro Ogrska denarna enota - krona (K)⁵.

O nujnosti ureditve valutnega vprašanja ni bilo dvoma, saj so v novi državi kraljevini Jugoslaviji nekaj let krožile kar štiri valute. Vrednost krone je po razpadu monarhije začela silovito padati, kajti sveže natiskane krone so se iz dunajske in budimpeštanske tiskarne neovirano zlivale tudi na jugoslovansko ozemlje, čeravno je kmalu po združitvenem aktu 12. decembra 1918 jugoslovanska vlada prepovedala vnos bankovcev v vrednosti po 1.000 kron in še nato s strožjo kontrolo z žigosanje tega denarja na jugoslovanskem področju. Tudi s posebnimi znamkicami na bankovcih, kot so to storili Čehi, se je pri nas poskušal zavreti dotok kronske denarne mase.⁶

Prave težave pa so bile nato v Narodni banki Jugoslavije in v parlamentu, ko se je razpravljalo o menjalniškem tečaju. Slovenci so pričakovali menjalno razmerje 1:1. Po daljših razpravah v gospodarskih in političnih krogih, je nato bila osvojena menjava 1:

5 Slovenska kronika XX. stol. 1900 - 1941

6 Prav tam

4 - (en dinar za štiri krone), ki je bila nato z odlokom vlade potrjena 20.2.1920. V Srbiji pa so celo hoteli, da bi bilo to razmerje celo 1: 6.⁷

Ta monetarna operacija se je, kot je tudi videti v omenjenih knjigah, pokazala v vseh bančnih evidencah kakor seveda tudi v hranilnih knjižicah občanov. Za predstavitev te transakcije sem se postavil v vlogo mojega starega očeta Ivana Topolovca, ki je umrl leta 1957. Njegova H. K. št. 112 je še pred menjavo premogla 31.678 Kron in 93 halerov, po menjavi v dinarje pa le 8.122 Din in 75 par.

Na zaključnih straneh te valutne transakcije oziroma letne rekapitulacije dne 31.12.1922, so bile vse izvedbe vzorno vpisane in lastnoročno podpisane. Za glavna podpisnika sem prepoznal:

levo: Ciril Zabavnik

desno: Joško Breznik.

Za nadzorni odbor pa:

Vinko Lukman

Franc Pintarič

Ignac Zadravec

Zdaj pa si še bliže oglejmo knjige - *Posojila*, ki jih je celo za eno knjigo več kot je knjig *Varčevanje*. Podrobneje sem se lotil knjige za obdobje 1939 - 1941, ki je kot zadnja zapečaten z žigom Zveza Slovenskih zadrug Ljubljana z dnem 22.oktobra 1939. Njene evidenčne strani vsebujejo naslednje postavke oziroma klavzule:

1. Posojilo se je dovolilo na seji načelnštva dne

Poroki: 1.

2.

Zadolžnica z dnem

7 Prav tam

Mislim, da je bila možnost kreditiranja, za katerega kaže, da je bil tudi takrat večji interes kot pa za varčevanje denarja na hranilne knjižice, predvsem odvisna od višine hranilnih vlog v lastni hiši.

Arhivirani Blagajniški dnevnik (3 zvezki) so nekoliko manjšega formata. Zadnji je bil zapečaten dne 15. 1. 1931 v Ljubljani in sicer:

levo: Narodna hranilnica Ljubljana

desno: Zveza slovenskih zadrug v Ljubljani

Tudi davčna uprava v Mariboru je »prislonila« svoj pečat!

Tretji sklop bančnih dokumentov oziroma zvezkov pa je knjiga - *Razdelilnik* ali kot tudi pravimo *register*. S pomočjo te je menda tudi bilo moč razvozlati tista, že malce smešna oziroma skrita imena varčevalcev, kot je omenjena *neznana gospodična, dekla iz Vodrancev, hlapec iz Vodrancev, ministranta Sv. Bolfenka* itd.

Še bolj opazen dogodek, kot sem ga opisal ob prvi menjavi denarja (Krona - Dinar), je bil tisti, ki se je zgodil ob drugi menjavi (Dinar - Reich Mark). Ta bančna transakcija leta 1941 je tudi v poslovnih knjigah bolj opazna kot ona iz leta 1922. Zanimivo je že to, da se je preknjižba izvršila že 1.4.1941, torej teden dni prej, kot so nas dejansko Nemci napadli oziroma okupirali. Zaslediti je ročne prenapise slovenskih besed v nemščino, kot na primer: Zinsen (obresti), Stand (stanje), bezahlt (plačano) itd. Menjalno razmerje 1:20 pa je bilo še mnogo slabše kot prvič, saj si za eno RM moral odšteti 20 DIN.

Začetek konca naše bančne ustanove

Z okupacijo Nemcev pa je praktično izumrlo delovanje te, kakor tudi vseh ostalih - do včeraj še slovenskih bančnih ustanov. Kakor je jasno iz arhiviranih knjig Narodne hranilnice in posojilnice pri

Sv. Bolfenku, so tedaj te avtomatično prešle pod nemško ustanovo Raiffeisenkasse. Po tako drastično slabi menjavi je v zaključnih vpisih ostalo zelo malo vlog, saj so se le-te še pred prihodom Nemcev drastično dvigovale. Drugače pa je seveda zgodilo z kreditorejmalci, ki so bili olajšani!

Pa si dovolimo tudi v času nemške vladavine narediti nekaj vpogledov v te knjige:

- Gospod Jože Rodiga, čevljarin posestnik iz Koga, ki je posedoval H.K. št. 133, je še z dnem 31.3.1941 premogel 167 DIN, po menjavi v RM pa le še 8,35 RM, ki jih do konca okupacije ni dvignil. (* Op. avt.: Kakor vem, so ga kmalu po tem Nemci izselili v Paveličevo NDH).

- Gospod Peter Petek, krojačin posestnik iz Vodrancev, ki je takoj po vojni l. 1945 pri Sv. Bolfenku na Kogu postal prvi predsednik občine, pa je pod Nemci premogel na H.K. le še 93 Pfennigov.

- Prostovoljna gasilska četa Sv. Bolfenka pri Središču je na H.K. št. 411 kot zadnje stanje posedovala 12.135 DIN, z dnem 31.3.1941 pa še le 606,75 RM. Leto kasneje 31.3.1942, ko jim je bilo še odtegnjeno vračilo kredita, pa je gasilec ostalo le še 64,81 RM kapitala.

Ko sem že pri vračanju kreditov, sem ob vpogledu v te iste knjige oziroma evidence ugotovil, da so novi oblastniki - Nemci, pri izterjavi le teh bili zelo dosledni. Primer izterjave v zvezi z gospo Rožman Terezijo je v dokumentu »Raiffeisenkasse Kaag« z dnem 6.9.1942 zapisano: » ... da je »frau Rozman Terezie iz Jastrevetz« dolguje 10 RM kredita in še 2,38 RM obresti.«

Glede na skromno arhivirano dokumentacijo je temu pripisati vojni vihri, ki ji prav tako ni prizanesla kot tudi ne zgradbi te ustanove. Šele leta 1948 se je dokumentacija te bančne ustanove na Kogu, koliko je je pač po vojni vihri še ostalo, nekako uredila ter arhivirala. To delo je po moji presoji bilo zaupano gospodu Jožefu Klajnčarju iz Jastrebecv (podpis je slabše čitljiv), ki je bil

po spominu starejših krajanov tudi nekoč pri Sv. Bolfenku na Kogu občinski tajnik, pa menda celo kdaj kakšen sodelavec ali uslužbenec obravnavane Narodne hranilnice in posojilnice.

Takšno je bilo pročelje ustanove po vojni vihri ⁸

Ali še rek »kamen na kamen... in zrno na zrno ... « danes vzdrži resnico?

Po treh menjavah našega denarja - leta 1922, 1941, 1945, (zadnjih menjav v tem stoletju v ta kontekst ne moremo šteti), ki jih je praktično doživela ista generacija Slovencev, samo potrjuje staro modrost, da moramo z denarjem biti previdni. Tej generaciji se je namreč prva menjava hranilne vloge razvrednotila za štirikrat, druga za dvajsetkrat in nato še tretja menjava v »Titovi« Jugoslaviji, ko se je za RM dobilo le 0,6 DIN. Ob tej menjavi se tudi ni moglo, če si slučajno imel »preveč« RM, vseh menjati, saj je bila vsota

8 Slika iz lastnega arhiva

menjave RM omejena. Enako se je prakticiralo v SZ⁹.

Vse to izžemanje varčevalcev ob menjavah valut in tudi poznejša galopirajoča inflacija, ki smo jo doživljali v socialistični Jugoslaviji, ko je tudi prišlo do dveh denominacij dinarja. In sicer 14. julija 1965 so se mu črtale dve ničle in leta 1989, ko so se »Markovičemu dinarju« črtale še štiri ničle, je morebitne varčevalce do kraja »izučilo«. Te denarne mahinacije so namreč popolnoma izničile smisel denarnega varčevanja, kar se še čuti pri državljanih tudi danes. Prav zaradi tega je resnična pravljica, » ... če si imel na banki dovolj denarja za nakup posestva, imaš danes še samo za suho kravo ...« . Slaba, toda resnična tolažba, za tistega, ki denar nalaga v banke¹⁰.

Prav zaradi tega je današnja generacija skoraj popolnoma pozabila na varčevanje oziroma na dobri stari rek; »Kamen na kamen ... in zrno na zrno...«

Viri in literatura:

- Pokrajinski arhiv v Mariboru (PAM), škatla: Narodna hranilnica in posojilnica Sv. Bolfenk pri Središču
- NOVA REVIJA: Slovenska kronika XX. stol. 1900 -1941
- Topolovec Rajko, 1998: Pot do kruha: Brazde
- Lastni spomini in pripovedi starejših domačinov

9 Topolovec Rajko, 1988: Pot do kruha. Ljubljana: Brazde

10 Lastni pogled in rezime na sestavek

03 DRUŠTVA KMETSKIH FANTOV IN DEKLET TER TOV. JOŠKO TOMAŽIČ ZA AFIRMACIJO IN NAPREDEK NAŠIH VASI

(Ptuj, 2008. Objavljeno: ZGODOVINSKI ZAPISI, Ormož 2008)

Uvod

V sestavku je prikazan razvoj in so nanizani uspehi Društev kmetских fantov in deklet (DKFD) v tedanjem Ormoško–Ptujskem

*Joško Tomažič
(1910 - 1990)*

okolihu. Rdeča nit je agilnost in množičnost društev s poudarkom na Sv. Bolfenku pri Središču, kot je izvirno ime kraja. Ob tem ne zaobidem najzaslužnejšega tovariša Joška Tomažiča, kot so se v organizaciji naslavljali, ki ga prikažem kot gonilno silo društva pri Sv. Bolfenku in kot tvorca Pododbora Zveze Ptuj ter še kot podpredsednika Glavnega odbora zveze (GOZKFD) v Ljubljani. Mislim, da smo pri zaslužnih za samostojno Slovenijo »malce pozabili«
nanj!

»Preporod duha« podeželja preko Društev kmetских fantov in deklet (DKFD) je v Dravski Banovini oziroma tedanji Sloveniji trajal ves čas prve Jugoslavije. To je bilo kratko obdobje relativnega miru, ki se sicer ne more pohvaliti z gospodarskim napredkom podeželja, pohvali pa se lahko z vsestransko družabno agilnostjo kmetске mladine, ki je v spodbujala oziroma vplivala na samozavest vseh Slovencev. Predvsem množičnost v številnih akcijah te organizacije je marsikateremu kraju na slovenskem pomagala, da je izšel iz dotedanje anonimnosti. In prav s tem se lahko pohvali Sv. Bolfenk pri Središču, kot se je tedaj kraj imenoval. Ob tem laskavem komplimentu pa ne morem mimo, da se ne bi zaustavil pri za to najzaslužnejšem tovarišu, kot so se v organizaciji naslavljali - Jošku Tomažiču iz Vitana. Bil je gonilna sila in človek akcije, ki

ga povezujem z afirmacijo in splošnim napredkom rojstnega kraja in tudi sicer. Energijo je namreč tudi sproščal čez okvir rojstnega kraja in bil tako rekoč inkubator novih krajevnih Društev KFD, ki jih je nato še družil v Pododbor KFD Ptujskega sreza. Bil pa je tudi večletni podpredsednik Zveze KFD s sedežem v Ljubljani. Znašel pa se je tudi v času nemške okupacije kakor tudi v povojni socialistični Jugoslaviji, čeravno je sprva kazalo, da bo za vedno izginil iz prizorišča.

Odstranimo »pozabo« Društva KFD

Utečeno dejavnost Društev kmečkih fantov in deklet je prekinila nemška okupacija. Na vse v zvezi z uspehi te organizacije pa se je tudi »moralo pozabljati« v obdobju še tako opevane socialistične demokracije in še čez. Da pa bi s »pozabo« vendarle že prekinili in rekli bobu bob, sem v ta namen pregledal še ohranjene dokumente, kot je bilo društveno glasilo GRUDA (1924do1941) in tudi vso arhivirano korespondenco - pisma predsednika DKFD iz Sv. Bolfenka pri Središču Joška Tomažiča svojemu predsedniku Zveze Ivanu Kronovšku, kakor tudi publikacije, ki so v drugi polovici osemdesetih let že enostransko obelodanile nekatere - komunistični oblasti vsečne aktivnosti te medvojne podeželske organizacije. Pobrskal sem tudi po lastnem in spominu nekaterih starejših rojakov in še celo redko živečih članov te organizacije pri Sv. Bolfenu na Kogu, med katerimi je seveda najdragocenejše spominjanje predsednice Aktiva žena v ptujskem pododboru DKFD - gospe Mimike Novak- (Sever).

*Povorka DKFD iz Vitana v Jastrebcu na tabor 3. julija 1938
(Posnetek je na mestu, kjer danes stoji el. transformator)*

Pri Sv. Bolfenku pri Središču (danes samo Kog) je v tistih časih dozoreval mladenič, ki mu gre zahvala za afirmacijo in za znatni delež napredka tega kraja. V mislih imam njegovo organizacijsko in povezovalno sposobnost tedanje kmečke mladine, ki je po osnovni šoli v večini ostajala doma. Njegova aktivnost pa je zajemala še področje Slovenskih Goric, Dravskega Polja in Haloz, dobro pa je tudi bil zapisan na sedežu ZKFD v Ljubljani. Iz polpretekle zgodovine Sv. Bolfenka torej na ta način spoznavamo poleg že dokaj spoznanega Jožeta Kerenčiča, še Jožka ali Joška Tomažiča. Oba sta dozorevala v času socialne, politične in siceršnje preobrazbe naših vasi ter si pri skupnem delu pomagala in dopolnjevala. Priča temu je tudi nesrečni rojak Alojz Mavrič iz Vitana, ki ga je 1. septembra 1935 na manifestacijskem shodu proti velikosrbski buržoaziji (vladajočim mestnim veljakom) v Ljutomeru zadela žandarmerijska krogla, ko je sotovarišu iz Jastrebecev in predsedniku NJIVE Kerenčiču¹¹ pridržal kolo kot improvizirani govorniški oder*.

11 Drago Košmrlj: Hiša za gradom št. 1, 1987, str. 38

(* Op. avt.: Ob tem incidentu je povedati, da sta tako NJIVA kot DKFD po »obznani« in še zlasti po uvedbi »diktature« leta 1929 smeli delovati pod pogojem, da ne podpirata prepovedano KP.)

Dvajsetletno medvojno obdobje relativnega miru, ki ga povezujem z obravnavano temo, je dejansko bilo pripravljalo obdobje nove svetovne vojne in tako tudi obdobje številnih odkritij, ki so prav tako zajele agrarno vejo gospodarstva (umetna gnojila, kemijska zaščita rastlin ter nagel razvoj poljedelske mehanizacije). Agrarni skok so še zlasti doživljali v Ameriki in na zahodu Evrope, pri nas pa je že veliko pomenilo to, če so mladi na vasi kaj o tem slišali ali lahko kje prebrali. Vedeti namreč moramo, da so še radioaparati bili redkost v mestih, kaj še na podeželju, kjer ni bilo elektrike, gledanje filmov pa prava čudesa za kmečkega človeka. Štiriletna nemška okupacija, ki nam je nato z aprilom leta 1941 sledila, pa je kar nekaj od naštetih odkritij že zaradi lastne propagande vpeljala tudi pri nas in s tem znatno pospešila agrarni razvoj. Trdi komunizem, ki pa nam je sledil po letu 1945, pa je ta - nemški agrarni zagon izničil, saj smo nato v realsocializmu imeli celo nižji hektarski donos, kot smo ga že imeli v kraljevini. K padcu proizvodnje hrane so največ pripomogle obe agrarne reformi in zlasti še nasilno uvajanje kolektivizacije vasi po ruskem vzoru, ki nas je pripeljala na rob lakote. Iz prehranske zagate so nas nato reševali UNRA paketi, katerih se še živo spominjam iz Dijaškega doma v Ormožu.

Obdobje največjega razcveta Društev kmetских fantov in deklet

Slovenski kmečki človek se je v okoliščinah tvorbe nove balkanske države Srbov, Hrvatov in Slovencev po *Vidovdanski* ustavi leta 1921 znašel v položaju gospodarske, socialne in politične brezpravnosti. Številne politične stranke skupaj s *Slovensko kmetisko stranko* niso bile v službi kmeta in njegove zaščite. Delovale so bodisi v lastno

korist ali pa v korist velikosrbske buržoazije. Kulturno, prosvetno in vse drugo delovanje pa je bilo podrejeno politični razdeljenosti vaškega prebivalstva na dve globalni trdnjavi - na klerikalce in liberalce. Take so torej bile poglobitve značilnosti na Slovenskem v času ko se je pojavilo mladinsko kmečko gibanje z novim imenom - Društva kmetiskih fantov in deklet (DKFD)¹².

V osnovi so novo organizacijo, ki je tako združevala klerikalno in tudi liberalno mladino na podeželju, tvorila krajevna društva, ki so se povezovala v regijske Pododbore, ti pa v Zvezo kmetiskih fantov in deklet s sedežem v Ljubljani, ki je začela delovati 14. decembra 1924. V istem času je tudi začelo izhajati društveno glasilo - mesečnik GRUDA. »Mladi rod si je želel izoblikovati samoniklo društveno življenje, si omogočiti svojim težnjam ustrezno izobrazbo in tudi zabavo. Več napredka hoče v kmetovanju, več samozavesti, manj zaprtosti sam vase v času, ko posameznik le malo pomeni, ko se vse združuje...«. je bilo med drugim zapisano v uvodniku ene izmed prvih številčk GRUDE. Na podeželju so se kmalu rodili rezultati, ki so se predvsem kazali v družabnem in izobraževalnem življenju preko čitalnic, knjižnic, dramskih upodobitev, v športnih sekcijah ter še zlasti z prireditvami preko kmetiskih opravil, kot so bile tekme žanjic in koscev popestrenih z kolesarskimi in konjskimi tekmovanji.

V društvene vrste kmetiskih fantov in deklet pa so se kaj kmalu začeli »vrinjati«
brezpravni komunisti, ki so zaradi oblastne prepovedi imeli težave že od leta 1920 in še večje težave po »šestojanuarski diktaturi«
leta 1929. Prav zaradi te infiltracije KPS se je moralo vodstvo Zveze kmetiskih fantov in deklet vedno bolj ograjevati, saj je namreč tudi tej, čeravno nestranski organizaciji pretela nevarnost, da jo oblast prepove, kot se je iz istega razloga čez nekaj let zgodilo s sestrsko organizacijo NJIVO¹³.

12 Drago Košmrlj: Pot kmečkega ljudstva v OF, Kmečki glas 1986, str. 59

13 Prav tam, str. 19, 20

Strankarske zdrahe niso vplivale na društveno razgibanost kmetske mladine

Če naredimo prerez stanja političnih strank, ki so v sodnem okraju Ormož sodelovale na volitvah za konstituantno (ustavodajno skupščino SHS) 28. novembra 1920, je slika izida naslednja: Slovenska ljudska stranka - SLS (51,1%), Slovenska kmetiska stranka - SKS (18,7%), Jugoslovanska socialdemokratska stranka - JSDS (15,1%), Jugoslovanska demokratska stranka - JDS (10,8%), Komunistična stranka Jugoslavije - KSJ (2%), Narodna socialistična stranka - NSS (1,7%) in VSP (0,6%). Večjih odstopanj vsaj najbolj zanimivih strankah tudi ni bilo ob naslednjih volitvah, ki jih je bilo v kraljevini kar nekaj. KSJ iz že povedanih vzrokov pozneje ni več nastopala kot samostojna stranka. Tudi ob zadnjih volitvah leta 1938 je v tem volilnem območju (Sv. Bolfenk, Sv. Miklavž, Sv. Tomaž, Velika Nedelja ...) premočno zmagovala SLS, razen v Središču, ker je beležila zmago opozicijska lista¹⁴.

Po že omenjeni »državni diktaturi« - strelah srbskih radikalcev na poslance Hrvaške kmečke stranke v skupščini Jugoslavije, kar se je zgodilo koncem dvajsetih let, se je Zveza kmetских fantov in deklet s simpatijami pridružila ubitim predstavnikom HSS (Hrvaške seljačke stranke)¹⁵. Vse bolj pa je tudi na vrata države in s tem tudi na ognjišča naših kmetij trkala gospodarska kriza, ki se je zlasti odražala v velikih dolgovih države in tudi prebivalstva. Za koliko pa so nas že leta 1937 pokupili tujci vidimo v naslednjem prikazu: Francija za 1.032.500 Din, Anglija za 879.300, Čehoslovaška za 774.600, Amerika za 538.500, Italija za 490.100, Avstrija za 359.400, Belgija za 229.700, Madžarska 133.900 ter Belgija za

14 Ljubica Šuligoj: Časopis za zgodovino in narodopisje, št. 1/1996, str. 49, Ptujski okraj med svetovnimi vojnami v luči skupščinskih volitev

15 Drago Košmrlj: Pot kmečkega ljudstva v OF, Kmečki glas 1986, str. 113

Vse večji prepiri med številnimi političnimi strankami, ki so po večini izhajali iz omenjenih gospodarskih težav so leta 1930 novo izvoljenemu predsedniku Zveze kmetских fantov in deklet - nadebudnemu kmetu iz Orle Vasi pri Braslovčah v Savinjski dolini - tovarišu Ivanu Kronovšku zadali veliko dela in skrbi. Največ težav mu je skozi njegove predsedniške mandate oziroma do samega konca te organizacije, delala prepovedana KP. Namreč, vse več komunistov se je sčasoma uspelo vriniti v posamezna društva, ponekod pa so celo začeli prevzemati pobude, tako da je Zvezi KFD že pretila nevarnost, da tudi njo oblast ukine. Prav zaradi te nevarnosti so Kronovšek in njegovi ožji sodelavci, med katere je sodil tudi Joško Tomažič¹⁷, delali vse, da se to ni zgodilo. O tej borbi za obstanek organizacije je »med vrsticami« najti tudi v njuni korospodenci, pozneje pa že odkrito tudi v GRUDI. Prav zaradi tega straha v pismih Tomažiča (77 arhiviranih primerkov v letih 1933 do 1936) in v GRUDI (od 1923 do marca 1941) ni moč ničesar najti o sodelovanju DKFD s katero od številnih strank. Prav to je razlog, da je tudi v osebnih pismih bila prisotna samocenzura, kar je videti iz samih pisem in iz pripisov le teh, kot; »...o drugem osebno..., kaj več mi pošlji po tečajniku... itd.« Več o delovanju DKFD (ne pa še vse), pa je že moč najti v knjigah, ki so bile izdane v drugi polovici osemdesetih letih prejšnjega stoletja, kot je že omenjena knjiga *Pot kmečkega ljudstva v OF* in tudi *Hiša za gradom števil. 1**.

(*Op. avt.: Obe knjigi mi je avtor Drago Košmrlj osebno podaril).

O že omenjenem tragičnem dogodku, »da je slučajno šlo za nekega Mavriča iz Vitana«, pa je tudi v knjigi *Pot kmečkega ljudstva v*

16 GRUDA: 1938/XV, januar, V čigavih krempljih smo

17 Drago Košmrlj/Ljubica Šuligoj: *Pot kmečkega ljudstva v OF*; Kmečki glas 1986, str. 323

OF (1986)¹⁸, povzeta »spretno formulirana izjava«, ki jo je v pismu Tomažič še isto večer 1.9.1935 napisal svojemu predsedniku Kronovšku in ki je nato kot taka tudi postala oblastna izjava za javnost. Da vse o tem incidentu ni bilo le zgolj nesrečno naključje, kot je navajala Tomažičeva izjava, je v istem viru - knjigi *Pot kmečkega ljudstva* v OF tudi informacija, da sta se oba znana Bolfenčana (Tomažič in Kerenčič) znala videvati, ko se je Tomažič mudil na kakšnem sestanku GOZ KFD v Ljubljani¹⁹.

V obsežnem zgodovinskem delu Ivana Krefta (3 knjige očeta v osemdesetih letih in še 3 knjige sinovih »dopolnil« v že samostojni Slovenji) - *Spori in spopadi v KPJ*, pa piše o največjem grehu predsednika GOZ KFD Ivana Kronovška: »... da se je pred vojno odzval vabilu hitlerjevega ministra za kmetijstvo, ko ga je ob priliki olimpijskih iger v Berlinu obiskal. V tej obtožbi KP je tudi govora o »obračunu«, češ da je predsednik Zveze KFD Kronovšek tudi članstvo potegnil za seboj in da je s tem bila Slovenska ljudska fronta močno oslabljena^{20*}.

(*Op. avt.: Iz očitane ga mu greha je videti, kakšen je dejansko bil komunizem že tedaj, ko še ni bil na oblasti. Menda se danes strinjamo, da je bila takratna komunistična namera »obračunati« z demokratično izvoljenim predsednikom Zveze KFD Kronovškom, zločinska nakana, kakršno prakso danes poznamo pri teroristih. Sicer pa še takrat 1938 Nemčija niti ni bila naš sovražnik)!

18 Prav tam: str. 311, ... v pismu Kronoševku (brez navedbe datuma) je Tomažič zapisal: »...eden orožnik je pognal kroglo med množico, ki da je smrtno zadela nekega Mavriča iz Vitana, ki da ga je sosed nagovoril, da gresta na shod.«

19 Prav tam: str. 323

20 Ivan Kreft: *Spori in spopadi*, I/313, Obzorja 1981

Kronološki pregled aktivnosti društev Ormoškega in Ptujkega območja

(Navedeni so povzetki in citati dogodkov iz društvenega glasila GRUDA - rubrike » **Iz naših organizacij**«, ki jih je ponavadi glasilo objavljalo z enomesečnim zamikom.)

• **Leto 1924 - I. leto Grude in 6. leto delovanja organizacije**

• **Ljubljana - Bled:** Iz prve številke GRUDE povzemam le to, da je bil ustanovni - I. kongres Zveze Slovenske agrarne mladine pod imenom - Društva kmetских fantov in deklet v Ljubljani in na Bledu v dnevih od 5. do 8. septembra 1924, čeravno so se neorganizirano društva pojavljala že v letu 1920. Sprva so se prebujala društva na Gorenjskem in v Savinjski dolini, saj se je iz teh krajev največ kmetских otrok agrarno izobraževalo na Dunaju in predvsem v Pragi, od koder so nato »duh slovanskega agrarizma« prenesli tudi v Slovenijo. Društva so pomenila povsem nov pojav v naših vaseh, saj se niso izpolnjevale pričakovanja nove države. Svoj vrh pa je Zveza KFD dosegla tik pred drugo vojno, ko je v slovenskem merilu štela zavidljivih 250 društev s povprečjem po 18 članov.

• **Leto 1928 - V. leto Grude in 8. leto delovanja organizacije**

• **Sv. Lovrenc v Slovenskih Goricah:** Kakor je zaslediti iz GRUDE, je na Ormoško - Ptujskem področju takratne Dravske banovine kot prvo organizirano Društvo kmetских fantov in deklet zaživel o z dnem 22. julija 1928 v Sv. Lovrencu v Slovenskih Goricah - danes Juršinci, ki je štelo 25 fantov in nekaj deklet.

• **Leto 1929 - VI. leto Grude in 9. leto delovanja organizacije**

• **Sv. Jurij ob Ščavnici:** Že naslednje leto 1929 je v julijski

GRUDI fotografija društva iz sosednjega kraja - Sv. Jurij ob Ščavnici*.

*(*Op. avt.:Tudi ta kraj v soseščini, kakor še mnogi v Prlekiji, se lahko »kiti z izvirom slovenskih bistrih glav«, saj so in še od tod izvirajo znani Slovenci kot Korošec, Krefli, Kocbek, Kelemina, Miklošič, Muršec, Dajnko, vsaj trije Trstenjaki, Ivan Potrč, Raič, Slodnjak, Kerenčič, Lacko, Kojc, škofje Tomažič, Kramberger, Grmič, kardinal Missia pa vse do obravnavanega Joška Tomažiča ter dobrotnika Iveka in še koga ...! »Kaj je v tej vaši prleški zemlji, da je rodila toliko velikih imen«, se je na simpoziju in proslavi pred jurjevsko cerkvijo, ko so leta 2006 odkrivali spomenik Dr. Antonu Korošču, tudi spraševal slavnostni govornik, predsednik Državnega zbora Cukjati ²¹).*

- **Središče ob Dravi:** Je prvo društvo v našem ožjem območju, ki je imelo ustanovni občni zbor 8. decembra 1929. Pristopne izjave je tedaj podpisalo kar 53 članov. »V to našo družino smo pritegnili tudi sosednje vasi Grabe, Obrež in Sv. Bofenk«, so se v januarski GRUDI pohvalili Središčanci.

- **Leto 1930 - VII. leto Grude in 10. leto delovanja organizacije**

- **Središče ob Dravi:** Novopečeno Društvo je s aktivnostmi začelo kmalu, saj je minister dr. Kukovec v Središču predaval že 12. januarja naslednjega leta. Predavanja so se udeležili tudi napredni mladi kmetje iz Grab, Obreža in Sv. Bolfenka.

- **Leto 1931 - VIII. leto Grude in 11. leto delovanje organizacije**

- **Središče ob Dravi:** Iz drugega občnega zbora 18. januarja 1931 so poročali o devetih sejah in kar 18. drugih aktivnostih (predavanja, izleti, zabavni večeri, kolesarska dirka s srečolovom v

21 VEČER/ sobotna priloga, Karizmatični prleki iz istega kraja, 21.junija 2008

Sokolani in o dveh udeleženkah tečaja v Bratislavi), kar je izzvalo navdušenje za stvar tudi v okoliških vaseh in krajih. Blagajnik pa je poročal o saldu 3.213 DIN.

• **Sv. Bolfenk pri Središču:** »Tukajšnja mladina se je odločila da ustanovi lastno Društvo kmetских fantov in deklet in tako že 8. marca skliče ustanovni občni zbor, ki sta ga vodila Franc Rizman in Joško Tomažič. Udeležilo se ga je 18 fantov in 7 deklet. Tov. Danica Zabavnik je prebrala pravila, ki so bila soglasno sprejeta. Po splošni želji se je volilo z listki in rezultat je bil sledeč: predsednik Franc Puklavc - Vitan, podpredsednik Franc Šnajder - Vitan, tajnik Franc Trop - Jastrebeci in blagajnik Bolfenk Štampar - Jastrebeci. V odbor so še bili izvoljeni : Danica Zabavnik in Rozina Kolarič iz Vodrancev, Vinko Zadravec - Kog ter Alojz Zorec- Vitan. V nadzorni odbor pa so bili izvoljeni: Micika Vogrinec, - Kog, Zadravec Ciril in Mlinarič Alojz - Vitan ter Ivo Novak- Kog. Članarina je 10 DIN, za podporne člane pa 15 DIN. Nato je še bilo govora o bodočem delovanju kot so predavanja, šport, izleti itd. Tov. Joško Tomažič pa je prečital nekaj člankov iz GRUDE in to slovensko društveno glasilo toplo priporočal vsem članom. V istočnici pa je še poudaril: »Kmetskega stanu se ne smemo sramovati, saj je marsikdo od revnejših pod lastnim krovom bolj srečen kot kdo od bogatih v palači«, je še zapisano v prvem obširnem poročilu novega društva v aprilski številki GRUDE.

• **Ljubljana:** V aprilski številki pa se je prvič z daljšim prispevkom pojavil novoizvoljeni predsednik Zveze kmetских fantov in deklet - tov. Ivan Kronovšek, kjer pod naslovom *Tisk in čitanje* ugotavlja, da kmetška mladina preveč sega po romanih, premalo pa po strokovnem pisanju. Kronovšek se v prispevku tudi sprašuje, kaj je duševna hrana in kaj da je koristna informacija!

• **Sv. Bolfenk:** V skupni julijski in avgustovski številki GRUDE je skupinska fotografija novoustanovljenega Društva kmetских fantov in deklet s poročilom prve prireditve, ki je bila 12. julija: »Na čelu povorke so bili jahači, ob zvokih harmonike in klarineta so nato korakale žanjice, za njimi pa množica občinstva.

Prispeli so na njivo tov. Mirka Kolariča v Jastrebcih, ki je bila za žetev že razdeljena v deset po osem metrov širokih in 68 metrov dolgih pasov. Po pozdravnem govoru in žrebanju pozicij so žanjice zavzele svoje prostore. Bil je res veličastni pogled. Prihitelo je kar leze in gre od daleč in blizu. Po 15. min. in 45 sek. je bila na cilju Puklavec Liza, malo za njo pa Podgorelec Tilika, ki je bila pozdravljena z velikim aplavzom in tako še naprej ostale. Komisija v sestavi Peter Orešnik, ki je tudi bil zastopnik srezkega načelnika, Ivan Tomažič, Ciril Zabavnik, Stanko Čurin in gospe Marija Novak in Frančiška Štampar, je vrstni red tekme ocenila sledeče: 1. - Puklavec Liza (19 snopov), 2.- Podgorelec Tilika (24 snopov - Obema je pripadalo 1. mesto in vsaka je za nagrado dobila 60 DIN). 3. - Vogrincec Micika (19 snopov - 30 DIN), 4. - Vincetič Micika (24 snopov - srp in še konjak), 5. - Kolarič Pavlina (24 snopov - srp in nogavice), 6.- Štampar Lujzika (20 snopov - ruta), 7. - Zabavnik Danica (24 snopov - ruta), 8. - Zabavnik Micika (31 snopov - ruta, 9. - Štampar Anica (22 snopov - ruta) in še 10. - Kolarič Dušica (22 snopov - nogavice)«. Tako je o dogodku zapisal poročevalec.

• **Središče ob Dravi:** Tudi v sosednjem društvu so za Veliki šmaren - 15. avgusta 1931 že drugič priredili veliko manifestacijo kmetskega dela, ki je privabila množico od daleč in blizu. V GRUDI sta iz prireditve kar dve fotografiji. Gospodinjskega tečaja kuhanja pa se je udeležilo tudi 16 deklet iz Sv. Bolfenka, je še dodano v poročilu.

• **Leto 1932 -IX. leto Grude in 12. leto delovanja organizacije**

• **Ljubljana:** 14. februarja je bila prva seja Glavnega odbora zveze (GOZ) z nastopom novega predsednika zveze - tov. Ivana Kronovška, ki je napovedal »sveži veter«: » Stiska, v katero je zašlo naše gospodarstvo in celokupno narodno življenje radi velike gospodarske krize, je približala zemlji in kmetu tudi našo intelgenco in ostalo meščanstvo, in ga privedla do spoznanja, da je kmetški stan resnična podlaga narodnega gospodarstva in naše narodne kulture.«

Tudi drugo pisanje je z nastopom novega vodstva Zveze postalo smelejše, je moč ugotoviti v marčni številki Grude: »*Kako doseči svoj cilj*, ali pa *Ali imamo pri nas kmetijske organizacije*, kjer Kronovšek ugotavlja, da jih imamo še preveč, le da enotnosti med njimi ni nobene, in da je prav to naloga Društev; strgati kmetškemu človeku okove suženjstva!*

(*Op. avt.: Glede na neprestano žuganje tedanje absolutistične oblasti, da utegne GRUDO in njeno organizacijo, če se bi vtikala v politiko, ukiniti, sem nad novo ostrino in jasnostjo pogledov tov. Kronovška presenečen. Oblast je torej v njem spoznala čvrsto oporo zoper komunistično infiltracijo.)

• **Sv. Bolfenk:** »V nedeljo 14. februarja se je vršil drugi redni občni zbor našega društva, ki se ga je udeležilo veliko članov. Prejemkov je bilo 1.134 DIN, izdatkov pa 696. Bila so lepo obiskana predavanja. Novi odbor je v sledeči sestavi: Predsednik tov. Zabavnik Vlado, tajnik tov. France Trop, blagajnik tov. Štampar Rudolf, odborniki pa še so tovariši: Podgorelec Tilika, Vincetič Marica, Šnajder Franc, Kolbln Franc in Vogrinec Marija. Njihovi namestniki pa: Zadravec Vincenc in Štampar Anica. Po dolgi debati se je članarina znižala na 6 DIN«; so izvlečki poročanja v GRUDI meseca marca.

• **Ljubljana:** »8. redni občni zbor Zveze je bil 5. maja v hotelu Lloyd. Ponovno je izvoljen predsednik tov. Ivan Kronovšek, za drugega podpredsednika pa Joško Tomanič, Vlado Kreft pa za tajnika. V ožji odbor pa so še izvoljeni Šavora Ivan iz Središča in Nemec Ivan iz Konjic«, je bilo sporočeno v majski številki GRUDE.

• **Središče ob Dravi:** »14. avgusta je naša zavedna mladina trga že tretjič proslavila svoj praznik - Praznik kmetškega dela«, je na kratko zapisal poročevalec septembra v GRUDI.

- **Leto 1933 - X. leto Grude in 13. leto delovanja organizacije.**

- **Ljubljana:** Ob desetletnici glasila je v januarski GRUDI priobčena pesem Franca Ksavra Meška: »*KMET*«:

*Ta streha je moja. In moj je ta kot..
Tu jaz sem delavec. In jaz gospod.*

*In moj tu zunaj ta sadovnjak.
Napolni mi v jeseni kak polovnjak.*

*In moje te zeleneče polje, te njive,
ki kruh in pogačo rode..*

*Ko zrem jih, pobožno sklenem roke:
Zahvaljen, Bog! Zavriskaj srce!*

- **Ljubljana:** Izpod peresa Ivana Kronovškega pa je ponovno brati pronicljiv članek z naslovom: *Kmetski mladini širom Slovenije*, kjer je podeželsko mladino poziva v članstvo ter jim daje nauke kot: »*Če imaš pred seboj oboroženega nasprotnika, se mu ne moreš upreti s praznimi rokami, saj je on oborožen s paragrafi. Torej je napak trditi, da kmetskemu človeku ni potrebna izobrazba.*

- **Središče ob Dravi:** »Društvo je 25. marca sklicalo 4. redni občni zbor, kjer je tudi bilo govora o pripravah proslave ob 360. letnici Matije Gubca in kmetskega praznika. Sestanka se je udeležil tudi predsednik Zveze Ivan Kronovšek. Na prireditvi in tekmi žanjic 9. julija je Ivan Kreft v prisotnosti funkcionarjev in poslancev Mravljeta, Zemljiča, Petovarja razvil prapor Zveze«, je še zapisano v poročilu aprilske GRUDE.

- **Sv. Bolfenk pri Središču:** Ob tej priliki (ko je bil Kronovšek v Središču) je tudi pri Sv. Bolfenku »olepšal« sestanek domačega

• **Leto 1933 - X. leto Grude in 13. leto delovanja organizacije.**

• **Ljubljana:** Ob desetletnici glasila je v januarski GRUDI priobčena pesem Franca Ksavra Meška: »KMET«:

*Ta streha je moja. In moj je ta kot..
Tu jaz sem delavec. In jaz gospod.*

*In moj tu zunaj ta sadovnjak.
Napolni mi v jeseni kak polovnjak.*

*In moje te zeleneče polje, te njive,
ki kruh in pogačo rode..*

*Ko zrem jih, pobožno sklenem roke:
Zahvaljen, Bog! Zavriskaj srce!*

• **Ljubljana:** Izpod peresa Ivana Kronovškega pa je ponovno brati pronicljiv članek z naslovom: *Kmetski mladini širom Slovenije*, kjer je podeželsko mladino poziva v članstvo ter jim daje nauke kot: »Če imaš pred seboj oboroženega nasprotnika, se mu ne moreš upreti s praznimi rokami, saj je on oborožen s paragrafi. Torej je napak trditi, da kmetskemu človeku ni potrebna izobrazba«.

• **Središče ob Dravi:** »Društvo je 25. marca sklicalo 4. redni občni zbor, kjer je tudi bilo govora o pripravi proslave ob 360. letnici Matije Gubca in kmetskega praznika. Sestanka se je udeležil tudi predsednik Zveze Ivan Kronovšek. Na prireditvi in tekmi žanjic 9. julija je Ivan Kreft v prisotnosti funkcionarjev in poslancev Mravljeta, Zemljiča, Petovarja razvil prapor Zveze«, je še zapisano v poročilu aprilske GRUDE.

• **Sv. Bolfenk pri Središču:** Ob tej priliki (ko je bil Kronovšek v Središču) je tudi pri Sv. Bolfenku »olepšal« sestanek domačega

društva. 25. julija pa je bilo kmetsko slavlje, ki so ga popestrili s tekmo koscev: »Pri Sv. Bolfenku se je formirala slikovita povorka (konjeniki, kosci, grabljice in ostali). Z godbo na čelu so se prisotni podali na travnik župana Ivana Tomažiča. Okrašeni vozovi so prišli tudi iz Središča. Tisoč glavo množico je pozdravil predsednik društva tov. Joško Tomažič*. Posebej je še pozdravil zastopnika in pokrovitelja - načelnika Dr. Bratino, predsednika Zveze Kronovška in člana GOZ Dr. Rosino ter kmetskega referenta Zorčiča. Po slavnostnih govorih se je 17 koscev podalo v tekmo. Prvi je bil Franc Zorjan iz Šalovcev, drugi Ivo Škorjanec iz Središča, tretji pa domačin Martin Čurin, nato pa še sledili Franček Šnajder iz Vitana, Franc Malec iz Šalovcev, Franc Zorec iz Vitana itd. Po veselici pa se je predvajala še kratka veseloigra »Laži zdravnika«, je bilo o vsem tem v telegrafskem stilu zapisano v avgustovski GRUDI. K temu poročilo pa je bilo še dodano, da je bilo 17. septembra za vinogradnike predavanje, ki so ga popestrili s koncertnimi točkami Središčancev. Predavatelji so bili Ing. Lupše, Žerjav in domačin Košar«.

**(Op. avt.: Iz obširnega poročila o prireditvi ugotavljam, da je med letom prišlo do brez obrazložene zamenjave izvoljenega predsednika tov. Draga Zabavnika s tov. Joškom Tomažičem, ki je dotlej deloval v ozadju društva).*

• **Šalovci pri Središču:** »22. oktobra je bil ustanovni sestanek pri tov. Trstenjaku. Sestanek je odprl predsednik Društva pri Sv. Bolfenku tov. Joško Tomažič. O pomenu organizacije pa je tolmačil predsednik Zveze Kronovšek. Za predsednika je bil izvoljen tov. Matija Kikel, nato pa je bilo še rajanje«, je zapisal poročevalec v GRUDI.

• **Sv. Miklavž pri Ormožu:** Še isto popoldan 22. oktobra pa je bil podoben sestanek tudi pri sosednjem Miklavžu: »Tam je za predsednika bil izvoljen tov. Stanko Rajh iz Slanče vasi, ki je upal, da bo kljub delanju težav cerkve, novo Društvo kmetskih fantov in deklet razživel«, je še bilo moč prebrati v isti rubriki GRUDE.

• **Leto 1934 - XI. leto Grude in 14. leto delovanja organizacije**

• **Sv. Bolfenk pri Središču:** »29. junija je že bila tretja tekma kmetских opravil in še kolesarska dirka. Z okrašeni vozovi so prišli iz bližnjih društev (Središče, Miklavž), od daleč (Sv. Lovrenca v Slovenskih goricah, iz Hrastje -Mota) pa s kolesi. Pred tisoč glavo množico jih je pozdravil domači predsednik Joško Tomažič, v imenu Pododbora Ptuj pa podpredsednik Ivo Škrjanec. 15. srpov je po tekmi komisija razvrstila po naslednjem rangu: Tilka Podgorelec - Vitana, Lojzka Zorjan - Šalovci, Liza Pajek - Vodranci, Danica Zabavnik - Vodranci, Lojzka Štampar - Lačaves, Ivana Čurin - Vodranci itd. Vse so tudi dobile praktične nagrade in naročnino za časopis GRUDO. Kolesarji pa so se razvrstili po zaporedju prihodov: Martin Čurin - Vodranci, Matija Antonovič - Središče, Jože Pintarič - Središče, itd. Tudi oni so prejeli podobne nagrade«, je bilo navedeno v obširnem poročilo iz te prireditve.

• **Ljubljana:** 8. septembra pa je bil občni zbor Zveze, na katerem je med drugimi Joško Tomažič poročal, danovoustanovljeni Pododbor Ptuj šteje že pet društev.

• **Središče ob Dravi:** » 22. oktobra so se vrstila predavanja o zadružništvu in o denarništvu, 28. oktobra pa še o sadjarstvu. Tudi dramski odsek je 25. nov. priredil dramo Ksavra Meška - *Pri Hrastovih*«, je še navedel poročevalec v decembrski GRUDI.

• **Leto 1935 - XII. leto Grude in 15. leto delovanja organizacije**

• **Ljubljana:** Podpredsednik Zveze tov. Joško Tomanič iz Vitana v GRUDI objavi svoj pogled na temo *O kmetijski zbornici - s katero se še vedno samo ukvarjamo* in problem strne v štiri točke: - »Ovire za zbornico so različne; kot je brezbržnost kmetskega ljudstva za lastne interese, velika nezaupljivost kmeta do novotarj, neorganiziranost in politična razcepljenost, ki je dejansko kriva, da nismo prišli do složnih zahtev«. »Naloga Kmetiske zbornica bi bila, da štiti interese kmeta. Mnogo bi torej bilo dela z zakonodajo,

carinsko politiko, kmetско izobrazbo, trgovino s kmetijskimi pridelki itd«. - »Ustroj? Ali naj bo javna (državna) in obveza, ali pa samostojna (na privatni osnovi), ki bi jo izključno upravljali kmetски ljudje in ne tisti, ki jim kmetija postranski poklic«.

• **Sv. Bolfenk pri Središču:** »29. septembra je društvo v šoli organiziralo sadno razstavo. Prvič se je tako krajanom ponudila slika našega gospodarstva: sočno sadje, poljski pridelki, skuhanо in posušeno sadje, sadjarsko orodje in potrebščine. Popoldan pa je še bilo predavanje o sadnem izboru in о škodljivcih. Predaval je kmetски referent Žnidarič iz Ljutomera«, je še bilo zapisano v novembrski GRUDI.

• **Ljubljana:** 11. novembra je GRUDA objavila, da je »njihov dvojček« - Akademski agrarni klub »NJIVA« izvolil nov odbor s predsednikom Jožetom Kerenčičem iz Jastrebcев pri Sv. Bolfenu.

• **Sv. Bolfenk pri Središču:** »27. novembra je bila premiera igre - *Davek na samce*, je še na kratko bilo zapisano v zadnji številki GRUDE v tem letu.

• **Leto 1936 - XIII. leto Grude in 16. leto delovanja organizacije**

• **Celje:** Glavni odbor Zveze društev kmetских fantov in deklet (GOZ) je na 2. seji v Celju dne 23. februarja smatral za potrebno, da članstvu in javnosti v GRUDI sporoči naslednjo izjavo: 1. GOZ ni nikogar pooblastil za kakšno koli politično dejavnost, pogajanja in za tozadevno sodelovanje, ker je značaj naše organizacije le kulturno - prosvetni. 2. GOZ isto tako ni nikogar pooblastil za vstop v konzorcij kakega političnega lista. 3. Z ogorčenostjo odklanjamo zlonamerna podtikanja in sumničenja, da se v kmetijsko mladinsko gibanje vrivajo ljudje s komunističnimi težnjami, istočasno pa pozivamo vsa včlanjena društva, da о vstopu posameznikov v organizacijo temeljito presoјajo, vse sumljive pa brez oklevanja izključijo. 4. Vse članstvo pozivamo, da se že v naprej v trdi organizacijski disciplini ravna po načelih naše organizacije in

po navodilih od njih izvoljenega GOZ, ki je edini poklican in upravičen tolmač Slovenskega kmetkega gibanja. Za GOZ so izjavo podpisali: predsednik Ivan Kronovšek, podpredsednik Joško Tomažič ter še Ivan Horvatič, Alojz Avsec, Lado Štrula, Grun Martin ter Tone Merslovič.

- **Ljubljana:** Predsednik Ivan Kronovšek in podpredsednik Joško Tomažič sta v GRUDI priobčila obširno poročilo iz Eberharta na Češkoslovaškem, kjer sta se 8.februarja udeležila kurza - S.U.S. (Slobodno učenja sedlackeho)

- **Sv. Bolfenk pri Središču:** »8. marca je bil izveden občni zbor društva, na katerem je predsednik Joško Tomažič dobil podaljšani mandat, za podpredsednika pa so izvolili Franca Puklavca - prvega predsednika društva, ki je medtem odslužil kraljevo gardo, za tajnika Ivana Štamparja, za blagajnika pa Matija Čurina. V aktivnem pretečenem letu so se v okviru Društva kmetških fantov in deklet zvrstile naslednje prireditve: »13. aprila je bila premiera burke *Vaška Venera*, v poletju pa še polževa dirka, kjer je zmagal Kondrad Kolarič, sledila pa sta mu še Alojz Zorec in Ignac Jerebič«, je še bilo zapisano v GRUDI.

- **Ptuj:** »24. maja je bil občni zbor Pododbora Ptuj. Za predsednika je bil ponovno izvoljen Joško Tomažič iz Vitana, za I. podpredsednika Franc Holc iz Sv. Lovrenca iz Slovenskih Goric ter Joško Zelenik, za tajnika Mirko Plepelec ter za blagajnika Ivo Šavora«, je še bilo pod rubriko *Iz naših društev* zapisano v naslednji številki GRUDE.

- **Ljubljana:** »13. septembra je bil občni zbor Zveze v hotelu Lev. Za predsednika GOZ je ponovno izvoljen Ivan Kronovšek za podpredsednika pa Joško Tomažič. Tekom zasedanja je GOZ sprejel dve resoluciji in sicer: - Tov. Tomažič: »Obsojamo pisanja tednika SLOVENSKA ZEMLJA, s katerim je v zadnji številki hotel poseči v društveno življenje naše organizacije, da bi tako omajal enotnost in discipliniranost med članstvom in zaupanje v GOZ«. Po živahni debati je še podal resolucijo član GOZ-a tov. Turnšek: - »Občni zbor obsoja vmešavanje raznih politikov in skupin ter njihovih

eksponentov v program naših društev, ki so izrazito kulturna in socialna gibanja Slovenskega naroda«! Z dvema glasoma proti sta bili sprejeti obe resoluciji, je javnosti sporočilo društveno glasilo GRUDA v naslednjem mesecu.

• **Leto 1937 - IV. leto Grude in 17. leto delovanja organizacije**

• **Ormož:** » V okviru Pododbora Ptuj je 4. 5. in 6. januarja potekal prosvetno - organizacijski tečaj, ki ga je vodil predsednik Joško Tomažič, predavali pa so: predsednik Zveze Ivan Kronovšek, primarij dr. Anton Hrovat, dr. Anton Majerič, učitelj Vitori Srečko, odvetnik dr. Adam Ban in veterinar Joško Nardin«, je zapisano v GRUDI o aktivnosti Pododbora Ptuj.

• **Sv. Bolfenk pri Središču:** » Sedmi občni zbor društva je bil 7. marca v Narodni hranilnici in posojilnici. Bil je zelo dobro obiskan. V preteklem letu smo imeli: 9 sej, 7 sestankov, 3 igre, 2 izleta, 5 predavanj, kmetski praznik s tekmo kolesarjev in srečolovom. Kmetskega praznika in tekem so se udeležili tudi gostje iz sosesčine. V novi odbor so bili izvoljeni: Joško Tomažič - predsednik, Franc Mlinarič - podpredsednik, Ivan Štampar - tajnik, Matija Čurin - blagajnik in Micika Zorjan za načelnico ženskega odseka. Odprli pa smo tudi knjižnico«, je med drugim bilo zapisano v sporočilu javnosti in članstvu.

• **Sv. Bolfenk pri Središču:** »11. aprila je ženski odsek imel letni sestanek: Za načelnico je bila izvoljena Micika Zorjan, Micika Zabavnik pa za podnačelnico, Frančka Štampar za tajnico in Micika Lihtenvalner za blagajničarko. Na sestanku smo čitale tudi Grudo«, podpis pod poročilom je F.Š..

• **Ormož:** »Tretji občni zbor Pododbora Ptuj je bil 23. maja v Škorčičevi dvorani. Predsednik Joško Tomažič je posebej pozdravil navzočega predsednika Zveze Ivana Kronovška in Dr. Rosino, nato pa so sledila poročila delegatov iz posameznih krajevnih društev. V nov odbor so bili izvoljeni: predsednik Joško Tomažič iz Vitana, za podpredsednik Alojz Ekart iz Starš in še Anton Horvat iz kraja

Seja Pododbora KFD Ptuj v Ormožu 23. maja 1937.

Mostje, za tajnika Franc Mlinarič iz Vitana, za blagajnika Ivo Šavora iz Središča, za načelnico ženskega odseka Rezika Vindiš iz Rošnje, za nadzornika Ivo Škrjanec iz Središča in Martin Ogrizek iz Št. Janža ter še plus po eden iz vsakega društva. Pododbor je imel 7 sej, 2 zborovanji, tabor s povorko, tekmo koscev, kolesarsko dirko, poučni izlet ter še tečaj za fante in tečaj za dekleta«, je vsebovalo poročilo v GRUDI.

- ***Sv. Bolfenk pri Središču:*** »Eni smo jo 27. maja mahnili na Cven pri Ljutomeru, kjer so bile konjske dirke, drugi pa na goro Ivanjšnico v Zagorje. Oba izleta sta naše člane navdušila«, je zapisal poročevalec iz Sv. Bolfenka.

- ***Sv. Bolfenk pri Središču:*** »25. junija je bil velik kmetski tabor na travnikih Novaka in Flegeriča v Vdrancih. Na Vitanu se je zbrala velika povorka (konjenica - belec na čelu z državno zastavo), kolesarji, kosci in grabljice, godba na pihala »Slavček«, zelene zastave z emblemi - štiriperesno deteljico, prapor Zveze, delegatje, žanjice z vencem iz klasja ter še vozovi in ostalo občinstvo. Pod parolo »*Krepko odločeni vztrajamo*« in okrašeno tribuno z zastavami ter na njej množica gostov je vse prisrčno pozdravil predsednik Joško Tomažič ter še poimensko goste iz Huma, Središča, Hajdine in tudi iz Prekmurja, ki so tudi poslali

tekmovalce. Iz Ljubljane pa je kot delegat Zveze in tudi Akademsko agrarnega kluba NJIVE govoril tov. Drago Košmrj* in Dr. Igor Rosina ter še tov. Štefan Flisar iz Pododbora Prekmurje.

(Op. avt.: Tudi tega obiska pri Sv. Bolfenku se je ob nekem mojem obisku spomnil profesor Drago Košmrj, kot seveda tudi onih dveh, iz leta 1986, ko je odkril prijatelju in sotrpinu Jožeku Kerenčiču na njegovi rojstni hiši v Jastrebcih spominsko ploščo in še predavanja ob krajevnem prazniku 1981.)*

Rezultati tekme koscev in dirke kolesarjev, ki so spremljali ta veliki kmetski tabor pri Sv. Bolfenku pa so sledili zaporedju izidov: Kosci: - Franc Zorec, Alojz Zorec, Martin Puklavec; ocenjeno po društvih pa Hum in Središče pred domačimi kosci. Kolesarji: - Trasa se je začela v Središču in je potekala preko Vuzmetincev na Vitan (19 km). S 34 min. in 20. sek. je zmagal Srečko Vernik iz Središča, sledil pa mu je Ivan Merkša iz Huma ter Ivan Lešnik iz Ljutomera. Od domačinov pa so se izkazali Ferdinand Šterman, Kolarič ter Rajh, je še med drugim bilo zapisano v obširni reportaži te velike prireditve pri Sv. Bolfenku.

• **Ljubljana:** V julijski številki GRUDE pa se je pred volitvami pod naslovom »*Rešimo se*« ponovno oglasil predsednik Zveze Ivan Kronovšek: »Katera stranka je za kmeta boljša? Pri vseh namreč naletimo na iste ugotovitve in iste obljube, ki za kmeta niso izvedljiva ali, da nič ne pomenijo, kot recimo, da neki kandidat v kraju ponuja nov most, pa v tem kraju niti potoka nimajo!« V tej številki GRUDE priobčuje menda svoj prvi leposlovni prispevek s fotografijo Jeruzalema tudi Joško Tomažič z vabljivim naslovom: *Iz naših goric* *.

**(Op. avt.: Tomažič je v Jeruzalemu imel vinograd z zidanico »vikend«, kateremu se je tedaj reklo viničarija. Tja je vabil sodelavce in prijatelje in si tudi sam nabiral življenjsko energijo, ki jo je nato razdal po Sloveniji).*

V njegovi viničariji so se torej sestajale ugledne osebnosti tistega časa, kar še Jeruzalemu daje poseben pečat in tudi predmet za

razmislek Zgodovinskega društva Ormož, da tukaj ta dogodek tudi spominsko obeleži. Na osnovi ene izmed uzakonjenih idej Kardelja je nato »Jeruzalem« izgubil, kar ga je še posebej prizadelo.

• **Ljubljana:** V jeseni ponovno najdemo daljšo razpravo Joška Tomažiča *Podeželje in tisk*, kjer navaja vzroke zaostajanja našega podeželja: »Kmeti, ki dela od zore do mraka, nima časa za branje tiska«. Drugi vzrok pa vidi v tem, da v tisku primanjkuje kratkih poučnih člankov in člankov, ki bi vzgajali in utrjevali kmetijskega človeka v samozavesti. S tem bi ga odvrnili od klečeplazenja okoli »raznobarvne« gospode in ga vzgajali tako, da se bo čutil enakopraven in enakovreden član človeške družbe. Takšen bo lažje zahteval za sebe in svoje pravice in svobodo za človeka dostojno življenje«, zaključuje Tomažič prispevek v GRUDI.

4. oktobra 1936 je na Jeruzalemu zasedal GOZKFD

• **Ljubljana:** V tej številki najdemo tudi oglas v obliki »Osmrtnice« - da je namreč Akademski agrarni klub NJIVA z oktobrom zaradi prekoračenja delokroga razpuščen*.

* (Op. avt.: Že v uvodu sem o tem povzel besede prof. Draga Košmrlja, ki jih je zapisal v knjigi - *Za gradom št. 1*, še več pa sem o tem izvedel osebno, »ko mu resnica ni mogla več škodovati«. Nova razodetja od še edino živečega »Njivaša«, kot je dejal, sem leta 2002 uporabil v več literarnih prispevkih kot tudi leta 2005 v Zgodovinskih zapisih Zgodovinskega društva Ormož).

• **Leto 1938 - XV. leto Grude in 18. leto delovanja organizacije**

• **Ljubljana:** V januarski številki je znova priobčen obširni prispevek Joška Tomažiča: *Kulturno žarišče slovenske vasi*, kjer med drugim razmišlja: »Tudi na vasi, kjer izgleda življenje mirno, enolično in, da teče po starih kolesnicah, se vrstijo spremembe. Vse gre naprej, da si bolj neopazno. Naši pradedje, vzgojeni v ponižnosti pred svetno in cerkveno gospodo, so se branili raznih novotarij, ker so smatrali, da je že tako prav, ker je od nekdaj bilo ter da je pač zato gospoda tu, ki za nje misli, nad njimi gospodari in jih milostno pusti živeti. Prišla je vojna, vaški ljudje so videli nove kraje, spoznali nove ljudi. Snovati so se začele razne skupnosti, krožki, zadruge in organizacije. Svoboda je zadihala in pojavile so se politične stranke, televadna društva. Tako smo tudi kmetski ljudje začeli ustanavljati lastne organizacije Društva Kmetских fantov in deklet. Danes po 12. letih od prvih začetkov najdemo društva po raznih vaseh Slovenije. Na Čehoslovaškem štejejo že 133.000 članov. Od drugih organizacij se razlikujemo po tem, da jih vodijo kmetски fantje in dekleta sama«, je v nadaljevanju obširnega prispevka zapisal naš rojak iz Vitana.

• **Sv. Bolfenk pri Središču:** »Občni zbor društva je 23. februarja pokazal, da je za nami plodovito in delovno obdobje. Izredno priden je bil dramski odsek, ki je dvakrat pokazal uspehe. Tudi prosvetnega dela nismo zanemarili. Pritegnili smo 21 novih članov. Novi odbor bo še z večjo vnemo nadaljeval začeta dela. Na velikonočni ponedeljek pa je društvo priredilo v korist tukajšnje gasilske čete veseloigro Cvetka Golarja - *Dve nevesti*«, se je

pohvalil poročevalec v GRUDO.

- **Sv. Bolfenk pri Središču:** »'Praznik žetve' - veličastna manifestacija kmetijske misli, je bil 3. julija Jastrebcih. Iz Vitana je krenila pestra povorka žanjic, koscev, kolesarjev, jahačev, itd., z godbo na tekmovališče - njivo tov. Josipa Kolariča v Jastrebcu, kjer je predsednik Joško Tomažič z lične tribune pozdravil čez 1.200 navzočih gostov. Poudaril je, da je kmetijska mladina pripravljena vztrajati v trdi borbi do končne zmage. Za njim je burno pozdravljen povzel besedo predsednik Zveze Ivan Kronovšek in orisal smernice našega gibanja ter ovrgel nesmiselna podtikanja, ki se jih poslužujejo naši nasprotniki. Dvanajst srpov naših članic je nato zapelo svojo pesem v plemeniti tekmi. Najboljše so bile Ivanka Čurin, Micika Zabavnik, Frančiška Štampar. Pri kolesarjih je na trasi Središče in nazaj, (15 km) v 32 min. in 45 sek. zmagal Srečko Vernik, za njim pa je 33 min in 29 sek. potreboval Martin Čurin ter še 33 min. in 41 sek. Vinko Čurin. Po razdelitvi nagrad je v sadovnjaku Jakoba Zabavnika bil srečolov in zabava«, je v reportaži o dogodku zapisal poročevalec iz društva.

- **Ptuj:** » 13. novembra je predsednik Joško Tomažič sklical sejo pododbora Zveze, kjer se je obširno razpravljalo o okoliških društvih, o delovnih načrtih in o potrebi za ustanovitev novih gospodarskih ustanov v Ptujem srezu«, se je glasilo kratko sporočilo v GRUDI.

- **Leto 1939 - XVI. leto Grude in 19. leto delovanja organizacije**

- **Sv. Bolfenk pri Središču:** »Na rednem občnem zboru je 5. marca za predsednika ponovno izvoljen Joško Tomažič. V svojem nastopu je med drugim poudaril: »Pri nas več nihče ne more zatreti kmetijsko mladinskega pokreta ...«, je to pot na skopo a vendar sporočilno zapisal poročevalec.

- **Ljubljana:** GRUDA je marca priobčila oceno nove knjige Jožeta Kerenčiča - »Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih gorica«. »Tov. Jože Kerenčič je z knjigo izpolnil vrzel, ki nam pokaže položaj Jeruzalemskih gor, kjer so tujci odvzeli tekom stoletij

domačinom vso najboljšo zemljo, zlasti vinograde, ki so še v današnjih razmerah najuspešnejša gospodarska panoga. Obdelana površina pripada 1.417 zemljiškim gospodarstvom, od katerih je 733 lastnikov iz Jeruzalemskih gor, 648 pa od drugod. Domači lastniki imajo 415,7 ha, tuji pa 1.147 ha obdelovalne zemlje. Knjiga je pomembna, ki nam pokaže toliko, kot do sedaj še nobena razprava, v čigavih rokah je zemlja in, da borba za njeno pravično rešitev še vedno ni končana. Kerenčičeva knjiga podpira parolo - »naj bo zemlja od tistega, ki jo obdeluje«! Knjiga se naroča pri pisatelju: J.K. Sv. Bolfenk pri Središču in stane 12 DIN«, je še dodano k oceni knjige.

• **Sv. Bolfenk pri Središču:** » V mesecu žetve - juliju je bila tekma žanjic in mladinsko zborovanje Pododbora okrožja Ptuj. Množico prisotnih, ki so še vedno prihajali, je pozdravil predsednik in organizator prireditve Joško Tomažič. Za domačim predsednikom, ki je obenem tudi predsednik ptujskega okrožja, so na zboru govorili še ostali prisotni zastopniki Pododbora ter tudi gost Rudi (Janez) Titan* in Karel Kumin iz Pododbora Murska Sobota. Delegat GOZ tov. Vladimir Kreft je prišel proti koncu, ker je predhodno govoril na tekmi žanjic v Št. Lovrencu v Slovenskih Goricah. Tekma žanjic je bila na njivi tov. Ivana Štamparja v Lačavesi in se je pričela po prihodu povorke, ki je krenila od Joška Tomažiča iz Vitana. Na čelu povorke je jezdila kmetska konjenica, pred konjeniki pa so nosili venec iz klasja z napisom : »Setvi rast - Žetvi čast!« Tako veličastne povorke še Vitan in Lačaves nista videla. Ne samo brhke grabljice v dečvah, tudi kosci, vezači, kolesarji in tudi najmlajši so se spremenili v živo valujoče morje. Pesem je spremljala pesem, vzklik se je združil v sto novih vzklikov. Mladina je izlivala svoja srca in si dala duška svoji notranji sili, ki hoče z lastnim delom ustvariti življenje vsemu ljudstvu. Tam, kjer so na gričih razprostrti široki vinogradi, je v dolini žitno polje, na katerem so pokazale svoj ponos in počastile kmetsko delo mladostne žanjice Društva kmetijskih fantov in deklet pri Sv. Bolfenku«, je v GRUDI zapisalo pesniško navdihnjeno

pero poročevalca iz prireditve pododbora Društev kmetских fantov in deklet Ptuj.

*(*Op. avt: Titan je v KP bil sprejet l. 1934. Po vrnitvi iz nekega zasedanja Kominterne v Moskvi leta 1938, pa je »spregledal« in se tako zavestno odrekel stalinizmu. Kot »trockist« je za to bil od strani OZNE skupaj s tovarnarjem Benkom ustreljen 17. aprila 1945 v Murski Soboti.)*

• **Sv. Jurij ob Ščavnici:** Otvoritev doma Matija Gubec, ki je bil sploh prvi društveni dom, je kmetских fantov in deklet. Denar zanj se je zbiral po celotni Sloveniji. Predsednik Zveze Ivan Kronovšek in tajnik Ivan Nemec sta prišla že zvečer, ko se je prižgal mogočni kres in igrala domača godba. V nedeljo zjutraj 30. julija pa je z budnico pomagala tudi godba iz Male Nedelje. Mladina je nato štiristopno odkorakala k sv. maši. Prišel je tudi zastopnik Dr. Mačka - Dr. Olič in zastopnik HSS (hrvaške seljačke stranke) iz Zagreba g. Petek. Glavni govor je imel domačin, ki je bil tudi član GOZ Vladimir Kreft. Besede Ivana Kronovška so odmevale kot jeklo in vzbujale gromki aplavz: »Kmetски ljudje ne bomo hlapci, ampak svobodni gospodarji svoje zemlje. Dovolj je tlačanstva, dovolj je muk, slovenski narod mora zaživeti novo življenje. Prosveta mora biti luč, ne pa vodilo v temo«, so bile te (jeklene) besede. Med govorniki in tistimi, ki so skup pozdravili, je tudi bil Joško Tomažič. Tov. Lacko*je govoril v imenu društva *Vzajemnost* in iznesel nekaj globokih misli«, je še bilo med drugim zapisano v obširni reportaži Grude iz prizorišča.

(Op. avt. - Glede nastopa oziroma ne nastopa tov. Lacka je še vedno dilema, kar še dodatno komentiram pod naslovom »Zasluge in protislovja«.)*

• **Ljubljana:** »Proslava 15. letnice Zveze KFD je bila združena z občnim zborom GOZ. Delegati iz 151 organiziranih društev so napolnili dvorano v hotelu Mikič. Otvoritveni govor

je imel predsednik Ivan Kronovšek in obenem pozdravil domače in tuje delegate. Njegovemu veličanstvu kralju Petru II. so poslali pozdravno brzojavko. Tajnik Ivan Nemec je podal obsežno poročilo, ki je bilo seštevek vseh društvenih aktivnosti v Sloveniji. Za predsednika je bil ponovno izvoljen Ivan Kronovšek, za drugega podpredsednika pa Joško Tomažič«, je kratek povzetek poročila v GRUDI.

• **Ormož:** »12. novembra je Pododbor Ptuj imel občni zbor v Ormožu. V imenu GOZ je podal poročilo in napotke predsednik Ivan Kronovšek. Za vodstvo novega pododbora Ptuj so ponovno izvoljeni: predsednik Joško Tomažič, podpredsednik Franc Holc, tajnik Mirko Prepelec, blagajnik Ivo Šavora, za predsednico ženskega odsek pa Mimika Novak*«, je kratek izveček iz GRUDE.

**(Op. avt.: V čast si štejem, da sem ob tem pisanju imel priliko kontaktirati s še živečo Mimiko Sever (Novak) iz nadvse uspešnega DKFD pri Sv Bofenku in tudi kot nekdajno predsednico Aktiva žena Pododbora Ptuj).*

• **Leto 1940 - XVII. leto Grude in 20. leto delovanja organizacije**

• **Ljubljana:** »Premišljuje naše trditve«, se je tokrat glasil v novoletnem uvodniku GRUDE Joško Tomažič. »Ko zapuščajo fantje in dekleta ljudsko šolo, se nekaj časa čutijo svobodni in prosti, razrešenih vseh brig; toda hitro po tem se jih loti dolgočasje, saj se čutijo osamljeni. Telesno delo, v katerega ga vprežejo okoliščine, jih ne zadovolji, potrebne so tudi duševne zaposlitve. In prav tu se odpira za mladega človeka nevarnost, da zaide na slaba pota, saj ne pozna skušnjav, ki mu pretijo; za fante slaba družčina - gostilna s popivanjem, kartanjem in keglanjem; dekleta pa podlegajo nečimernosti in slabim ženskim razvadam. Delo jim postane zoprno, njen ideal postane posnemanje meščanskega življenja; obleka po modi, šminka, parfum itd. Njeni razgovori so brezplodno klepetanje in obiranje«. V nadaljevanju pa pisec ponuja: »Tu ima organizacija za vaško mladino - Društvo kmetskih fantov in deklet

sicer težavno a sila važno vlogo; kako mladino po izstopu iz šole zaposliti, dati ji priliko za nadaljnjo izobrazbo in ji nuditi možnost poštene in zdrave zabave. Fant in dekle, ki je vsaj 5 do 10 let deloval v svoji organizaciji, je uglajenega nastopa, zglednega vedenja in ima smisel za potrebe skupnosti. Ko bo na slehernem slovenskem domu odločala tako vzgojena mladina, zdrava in razumna glava, takrat upravičeno pričakujemo, da bo postala naša vas naselbina poštenih, svobodnih in neodvisnih ljudi in s tem zavednih in srečnih državljanov«, zaključuje uvodnik Joško Tomažič.

• **Sv. Bolfenk pri Središču:** » 7. januarja je bila seja društva, na kateri so se obravnavale tekoče zadeve in načrt dela, ki se je odražal v minimalnem in maksimalnem planu, ki je predvideval 12 sej, 3 igre (ena spevoigra), 7 debatnih večerov, 6 predavanj, kolesarsko dirko, vinsko trgatev, 3 izlete - ekskurzije in slavnostno proslavo naše desetletnice s tekmo koscev in žanjic. Ob koncu je predsednik Joško Tomažič še pristavil: »Čim se bodo svetovni dogodki umirili in pri nas gospodarsko stanje uravnovesilo, se bomo lotili gradnje Kmetskega doma z dvorano in postavitvijo knjižnice, kjer bodo tudi druga naša društva našla potrebno streho in prostor, ki ga vsi zelo pogrešamo.« K načrtu dela za leto 1940 in nadvse zanimivi perspektivi je še v GRUDI sledil pripis, da se je 21. januarja predstavila igra *Voda iz planin*, za katero je bil šolski razred premajhen za vse obiskovalce. »Koncem januarja pa je društvo še priredilo predpustno zabavo pri Jakobu Zabavniku v Jastrebcih - češ, da bi za par uric pozabili na vsakdanje skrbi in na vprašljive bližajoče čase«, je še na koncu pristavil poročevalec iz Sv. Bolfenka.

• **Ljubljana:** Čez poletne mesece pa so se v GRUDI, ki se sicer javno v politiko ni vtikala, začeli pojavljati naslovi kot: »Nova svetovna vojna!, Komaj 20 let minilo od svetovne vojne in že grmijo topovi znova. Še so vidne posledice iz zadnje vojne in še niso zaceljene rane, a že smo postali priča novih razdejanj in prelivanja krvi. Vlada v Beogradu je uradno objavila nevtralnost«. Med temi »črnimi« naslovi pa je v jeseni našel svetlo mesto tudi

leposlovni naslov *Jeruzalem - biser Prlekije ob trgatvi*. Čeravno avtor ni podpisan, sem prepričan, da je to ponovno naš rojak iz Vitana: »Značilen jesenski južni veter je zapihal čez slikovite prleške gričke, zasajene z žlahtno rožico - vinsko trto in zdramil številne klopote, ki so s svojim klopotanjem, regljanjem in cingljanjem prebudili našega vinogradnika iz vsakdanjega dela in skrbi«. V nadaljevanju pa so našteje še in navade ob trgatvi, o obvezni potici in proleku, o celonočnem prelaganju koša prešarjev in o obisku številnih »zbirc« kot za mežnarja, za kaplana, za kapucine, za gasilce, za bolnico, itd.«

• **Celje:** 17. novembra je bil občni zbor GOZKFD. » Vzdržali smo«, je začel svoj nastop predsednik Ivan Kronovšek ter nadaljeval: » Bila je najtežja borba v 16. letih, toda naše vrste se niso zmanjšale«. V GOZ so ponovno izvoljeni staro- novi kadri s predsednikom Ivan Kronovškom in podpredsednik Joškom Tomažičem.

*(Op. avt.: Čeravno v GRUDI niso nakazane vse te težave, pa je iz sprejete resolucije prejšnjega mandata sklepati, da je predsednik imel v mislih vse večje vpletanje ilegalne KP v delo in kadrovske sestav društev).

• **Leto 1941- XVIII. leto Grude in 21. leto delovanja organizacije**

Mislim, da je zadnja številka GRUDE izšla še v marcu, a se do nje nisem uspel dokopati v Ptujski študijski in ne v Univerzitetni knjižnici v Mariboru.²² V januarski številki pa so se pojavili vznemirljivi naslovi in zapisi kot: *Po bojiščih, Že rugič smo prekoračili prag novega leta ob grmenju topov, Zračni napadi nad Anglijo trajajo dalje, Na Balkanu so Nemci prišli na bolgarsko*

22 Drago Košmrlj/Ljubica Šuligoj; Pot kmečkega ljudstva v OF, Kmečki glas 1986, str. 320 piše, da je v marčevski GRUDI poročilo o zadnjem občnem zboru društva pri Sv. Bolfenku, ko se je ob hkratni proslavi 10 letnice zbralo 38. članov, ponovno izvoljen hkratni predsednik Ptujkega okrožja in podpredsednik GOZ Joško Tomažič,

mejo, Trojna zveza Rim - Berlin -Tokio je vzpodbudila Ameriko,...»
Tudi stalna rubrika GRUDE - »*Iz naših organizacij*« ni več bila
natrpana s poročili o dejavnostih društev po Sloveniji, iz katere
sem tudi sam črpal vesti iz našega - ormoškega konca.

Zasluge in protislovja

Glede na »današnjo svobodno besedo« dejstva kažejo, da so prav
Društva kmetских fantov in deklet bila »gnezda za kukavičja jajca«
prepovedane KP. Torej ni bilo zgolj naključje, da je leta 1930 za
predsednika Zveze KFD izvoljen energični in protikomunistično
usmerjeni kmet iz Orle vasi pri Braslovčah - tov. Ivan Kronovšek,
ki se je naslonil na »zdrave sile« svoje organizacije, med katere je
štel tudi sotovariša Joška Tonažiča iz Vitana ²³. Preko zanesljivih
kadrov in neprestane agilnosti vedno številnejših DKFD, je
Tomažiču tudi na ptujsko - ormoškem območju koliko toliko
uspevalo nevtralizirati vmešavanje KP v sam vrh te organizacije.
Manj uspeha pa so pri tem imela društva v Pododboru za Prekmurje,
kjer je samosvoje delovanje društev proti koncu skoraj popolnoma
zamrlo.

Prav iz tega zornega kota je med protislovja šteti tudi tedanji levi
tisk (Ljudsko pravico) in seveda po izpeljavi rdeče revolucije leta
1945 tisk Titove Jugoslavije, ki je prikazoval skorajda vzorne
odnose med nekdanjo ZKFD in ilegalno KPS. O tem zavajajočem
tisku priča že samo to, na kakšen podli oziroma zločinski način so
se komunisti hoteli iznebiti novoizvoljenega predsednika ZKFD
Kronovška! Na tem mestu je še umestno omeniti podlost, ki se
tiče našega okolja oziroma smrti vnetega podpornika DKFD tov.
Kerenčiča. V slučaju Kerenčiča je namreč šlo za kolaboracijski
sestaneK Kominterne v juliju leta 1935, ko so se naši ilegalni

23 Drago Košmrlj: Pot kmečkega ljudstva o OF,
Kmečki glas 1986, str. 154, 155

udeleženci sestanka v Moskvi »izkazali« z ovadbo (beri določitvijo) štirih izmišljenih trockistov. »Zadane naloge streljat«, so se sicer nato udeleženci ovadbe dolgo časa izogibali in se do trenutka uresničitve nalagodajalcu Stalinu celo lagali in si tako reševali lastne glave. Koncem 1941 in v začetku 1942 pa so vendarle morali izpeljati to nepreklicano nalogo še na bolj podli način ²⁴ *

**(Op. avt.: Ivan Regent, je bil v teh letih predstavnik KPS v Kominterni. Po razpustitvi le-te organizacije leta 1943, se je tudi sam uspel vrniti in nato še po vojni napisati Spomine, ki jih je danes težko najti. Sam sem zgodbo o »predčasni smrti« naših štirih trockistov izvedel od zadnjega še živečega in že večkrat omenjenega Kerenčičevega sotrpina prof. Draga Košmrlja, ki mu je NJIVA, kot se je izrazil, prav tako vso preostalo življenje delala napoto).*

Naslednje protislovje pa povzemam iz publikacij o veličastni proslavi odkritja društvenega doma »Matija Gubec« v Vidmu ob Ščavnici 30. julija 1939. Gre za primerjavo reportaže v GRUDI in pisanju Ptujskega tednika ob 20 letnici tega dogodka. Pod naslovom *Tri srečanja z Lackom* je o tem dogodku Ptujski tednik pisal 4.9. 1959 in še kot dopolnilo k temu članku dne 18.9. 1959 pod naslovom *Partija in prireditve v Vidmu pred 20. leti*. Dilema med obema časopisoma je v tem, da je v reportaži GRUDE omenjen govornik Lacko, Ptujski tednik pa je to zanikal in samo omenjal udeležbo ter pozdrav Lacka na tej proslavi²⁵ in še dodal: »Pred letom 1938 so Lacka smatrali predvsem za vnetega pristaša napredno usmerjenih Društev fantov in deklet v nekdanjem Ptujskem in Ljutomerskem okraju, pa so se o važnih vprašanjih posvetovali prav z njim. Tako tudi v društvu pri Vidmu, zato je razumljivo, da se je odzval vabilu ob otvoritvi Doma »Matija Gubec«. Da bi tam bil govornik, pa

24 Ivan Kreft: Spori in spopadi, Obzorja 1981, I/ str.99, III/ str. 191, 189 -191

25 GRUDA, avgust/1939 str. 172 in Ptujski tednik, 4. 9. 1959/XII in 18. 9. 1959/XII

je odklonil in rekel, da bo za govornika na podobni prireditvi 27. avgusta pri Urbanu ²⁶«. Nazorneje je še slutiti odnos med KPS in DKFD v omenjenem »dopolnilnem« članku Ptujskega tednika, kjer piše: » Društva kmetских fantov in deklet ob sodelovanju članov partije, ki so bili funkcionarji Zveze kmetских fantov in deklet v Ljubljani (Štefan Kovač in Rudi Čačinovič), ko je Prekmurje že prevladala partijska linija, je v Ptuj u doseгла isti smoter preko Ivana Bratka in Jožeta Lacka«^{27*}

**(Op. avt.: Manipulacija z Lackom me spominja na podobnost, kot jo je doživljal rojak Jože Kerenčič, ki je prav tako bil vnet privrženec Zveze kmetских fantov in deklet in je tudi doživel podobno usodo kot Lacko).*

Izvilleki, citati in opombe iz nekaterih pisem tov. Jožka Tomažiča predsedniku GOZ tov. Ivanu Kronovšku v letih 1933 - 1936

Vitan, 4. oktobra 1933: - Zadeva I: - »... pripravil sem članski sestanek v Šalovcih, z namenom, da se okrog 20 fantov in deklet pridruži bolfensškemu društvu«. - Zadeva II: - »...sestanek v našem društvu (zavednost, disciplina in še kaj primerneга)«. - Zadeva III: - »...ustanovni sestanek pri Sv. Miklavžu, kar še ni dogovorjeno, a upam, da bo šlo. (Župnik hoče sam ustanoviti društvo pod istim imenom!). ... »Če ti je prav, recimo 22. oktobra, če ne pa 29., ko bo menda trgategv že mimo. Dva sestanka sta lahko v nedeljo, eden pa v ponedeljek. Vabim te, da ob tej priliki sestankov ostaneš še par dni moj gost in gorice boš videl ter navade naših ljudi ob trgatvi. Ali

26 Ptujski tednik: 4. 9. 1959/XII; Tri srečanja z Lackom pred 20. leti

27 Prav tam: 18. 9. 1959/XII; Partija in prireditve v Vidmu pred 20. leti

je treba sestanke kam prijaviti (srez - načelnštvo) ?

• **Vitan, 18. oktobra 1933:** » ...Prosim, pridi za gotovo 22. oktobra ob pol 8. uri v Središče (lahko malo na vlaku prespiš). Jaz te čakam na kolodvoru. Sestanek pri Sv. Miklavžu bo ob po 13. uri, v Šalovcih pa zvečer ob 8. uri, v ponedeljek zvečer pa pri Zabavniku v Jastrebcih za naše ...«.

• **Vitan, 25. oktobra 1933:** » Pošiljam ti poročila za Šalovce, Miklavž, obenem pa prilagam dopise za - KMETSKI LIST. 5. novembra bomo v Vuzmetincih imeli *Vinsko trgat*ev, da pri Miklavžu malo vidijo, kako je treba stvar aranžirati...«

• **Vitan, 2. decembra 1933:** ... »Glede našega pododbora še ne morem nič reči. Nas je pač še premalo. Središče, Sv. Bolfenk, Sv. Lovrenc. No če bodo zaživeli še v pri Sv. Miklavžu, Šalovcih, potem bi že mogoče šlo. Ko bi se še vsaj v Loperšicah zdramili, v Središču pa ti malo podregaj. Kdo bi pa naj to vodil? Stvar ni tako lahka, saj veš, da je s Središčanci težko delati, ker so »sami zase«. Če pa bi glede števila bili poklicani, da stvar vodijo? Tam po Kranjskem in Savinjski dolini so razvitejši kot mi na Murskem in Dravskem polju! Zdaj si bomo uredili vsako nedeljo v jutro in popoldan poslušanje kmetijskega predavanje na radio pri meni in še mogoče pri šolskem upravitelju. Ali bi se dala predavanja s pomočjo filma enkrat v februarju urediti tudi pri nas, v Središču, v Šalovcih, Miklavžu - film vleče! Vina sem pri Jeruzalemu dobil manj, a je zadovoljive kvalitete. ...«.

• **Vitan, 6. decembra 1933:** »Trgovišče je precej zanimivo. Tov. Kumer, brat Lojzeta ima mariborsko kmetijsko šolo. Velikonedeljski dekan pravi, da je društvo nevarno. Svetoval sem mu, da po tihem zbere 5 članov in podpišejo pravila. Glede našega pododbora pa bom po svojih močeh že pomagal, nikakor pa ne morem prevzeti vodstva iz sledečih razlogov: 1. moj prosti čas je omejen zlasti poleti, da bi tudi funkcijo v domačem društvu odložil, pa tudi žalibog je nimam komu izročiti, da bi naše društvu vodil. 2. tudi gmotni položaj mi ne dovoljuje. 3. se ne čutim dovolj sposobnega. Tudi moje razrahljano zdravje ni najmanjši vzrok.

Koliko pa mi bo mogoče, bom pa vedno pomagal*.

**(Op.avt: Kljub začetnemu protivljenju je vendar vodilno funkcijo Pododbora Ptuj sprejel ter ga uspešno in požrtivovalno vodil vse do konca oziroma do začetka vojne).*

• **Vitan, 25. januarja 1934:** »Dragi Ivane! Imam dva člana, ki bi prišla v poštov za tečaj, imata pa prazne žepe. Razen voznine jima ne morem več dati. Tudi sam sem »zimsko suh«. Za oba znaša voznina sem in tja 150 DIN in več ne zmore naša blagajna. 14. januarja smo imeli društveni večer, 2. februarja pa bo premiera »Pogodba«, za katero pridno vežbamo. Več osebno! ...«.

• **Vitan, 19. marca 1934:** »Lojzka je prišla posebno razigrana domov. V treh urah mi ni mogla vsega povedati. Vse ji je ugajalo v Ljubljani. Priznati ti moram, da si s tečajem imel mnogo dela. Včeraj smo v naši šoli predvajali film o jetiki - *Dva brata* in pa *Higiena vasi*. Aparat in akumulatorje je nam prinesel brezplačno ekonom Državnega zdravstvenega doma iz Maribora, le prevoz, hrano in prenočišče sem mu priskrbel. Gledalcev je bilo nabito polno. Za Sv. Bolfenk je to bil prvi film. Tri in pol ure je trajalo. Če bomo ustanovili pododbor in boš kaj prišel, potem si rezerviraj kak dan za »Prlekija privat«, ...«.

• **Vitan, 22. aprila 1934:** ... »Da ne bi vsi tekali v priprava za ustanovitev pododbora je potrebno, da v Ormož povabimo po 2 do 3 iz vsakega društva in še od tam, kjer je upanje, da se društvo ustanovi. (n.p. Kumra iz Trgovišča, koga iz Osluševcev, iz Ormoža n. p. Zorčiča.) Najbolje, da na društva Ptujskega sreza pošlješ vabila ti, ker se na moje privatno vabilo ne bi vsi udeležili. Za mene bi bil primeren datum 27. maj ali pa 3. junij. Primeren prostor je dvorana Skorčič ali posebna soba Hotel Rajh - 8. ura. ...« Za binkoštni ponedeljek priredimo na dvorišču Košarja *Miklovo Zalo*, že mesec dni vežbamo vsako večer. Kdaj bo zvezna tekma?

• **Vitan, 12. maja 1934:** ... »Za Ormož dnevni red postavi kot želiš, n. p.: otvoritev, poročilo - govor delegata Zveze, volitve, načrt, slučajnosti. Škrjanec bo prevzel Loperšice, Pušence in Hum. Za Šalovce, Miklavž poskrbim jaz. Direktno pa še pošlji vabilo

Stanku Zorčiču in Lojzetu Kumru. Danica Petovar- »Sokol« - hči poslanca iz Ivanjkovcev pride ali koga pošlje. ...«

• **Vitan, 31. maja 1934:** ... » Pošlji šampiljko za pododbor, 2 izvoda društvenih pravil, tekmovalne pole za žanjice (16 kom), pa kolesarske in jahačke znake. Čim dobiš zelene srajce mi eno pošlji. Te iskreno pozdravlja Tvoj J. T. ... »«

• **Vitan, 16. julija 1934:** ... » V nedeljo 22. t.m. je seja pododбора in bo sklenjeno o kmetskem prazniku v Ormožu - glej, da boš tam! V nedeljo 15. t. m. sem bil na tekmi žanjic pri Sv. Lovrencu - veš so pač začetniki*. Tudi tov. Kreft je bil tam in je govoril - moram reči zelo dobro. Povabil me je za 12. avgust v Sv. Jurij. Kot izgleda bo vendar začel gibati svojo okolico. Ko bi vsaj v pododboru imeli enega dobrega govornika, ki bi šel na okoli! Tudi Hajdinčani so prišli.«

*(Op. avt. - Mislim da je to pot šlo za Sv. Lovrenc na Dravskem polju).

• **Vitan, 23. avgust 1934:** »...napis na slavaloku: *Prijatelji kmetske grude - pozdravljeni!* Konjeniki, 200 kolesarjev, 25 koscev, 12 okrašenih vozov, 16 godbenikov »Sokola« iz Središča, gasilci in povorka v Pavlovce na travnik Ivana Kralja. Do 3.000 ljudi in govori gospoda bana Dr. Marušiča, senatorja Ravnikarja, srezkega načelnika Dr. Bratina, poslanca Lovra Petovarja in Mravljeta, banskega svetnika Dr. Trstenjaka ter zastopnika mestne občine Ormoža Ludvika Kuhariča in predsednika domače občine Hum - Plavca. Seveda naših iz vrha Zveze in Pododбора Ptuj ne smem pozabiti.« ... » Podrobno poročilo o prireditvi še sledi. Slik s prireditve še nisem dobil. Iskrena hvala, da si mi pomagal v Pavlovcih kakor tudi za lep govor. *«.

*(Op. avt. - Mislim, da v tem pismu gre za obujanje še svežih vtisov iz pravkar minulega kmetskega praznika v Ormožu, ki je bil napovedan za 20. avgust).

• **Središče, 2. septembra 1934:** . » Grem iz Ormoža - tretje redne seje, pa ti pišem med potjo. Na »Tabor« v Ljubljano od

Bofenka pošljem dva. Plakate sem danes razobesil v Ormožu, v Ptuj pa sem poslal po pošti Cestniku «. ...

- **Vitan, 24. septembra 1934:** » ... 7. oktobra bo na Humu ustanovni občni zbor pa pridi kot delegat Zveze. Vabilo je obenem za trgatev za več dni. Pa če bi hotel kaj »nežnega vzeti s seboj«, jaz tudi ne bi imel »nič proti«, bi jo pač predstavili kot »sestrično!«

- **Vitan, 3. april 1935:** ... »Kam je priplula politika - daj mi malo napiši, ko bo Zorjanova prišla iz tečaja*.«

**(Op. avt. - V tem letu je večina pisem predsedniku zveze tov. Ivanu Kronovšku že napisana na pisalnem stroju, le poštne dopisnice in razglednice so še napisane ročno. Iz tega pisma je tudi videti, da »vsega« v pismih ni bilo »varno« zapisati).*

- **Vitan, 11. maja 1935:** 2. junija bo v Ormožu Vinski kongres, 3. pa bo izlet v Jeruzalem in v Haloze. Pridi, da boš videl tudi vinogradnike in ne samo hmeljarje!

- **Vitan, 1. septembra 1935:** »Danes se je pripetila zelo neljuba kolobocija, ki se bo vrag ve kako končala. V Ljutomeru je bil napovedan »Mačkov shod«, ki pa od oblasti v zadnjem času ni dobil dovoljenja in so orožniki morali gnati ljudi s silo domov z vodnimi curki in s streljanjem v zrak, pri čemer je eden orožnik pogнал kroglo med množico, ki je zadela smrtno nekega Mavriča iz Vitana in ranila nekega Medika iz Lačavesi, ki so ga dali v soboško bolnico. Tudi lažje ranjenih je bilo več. Ustreljenega Mavriča so med tem, ko to pišem (nedelja zvečer) pripeljali domov, da bo tu pokopan. Kdo nosi krivdo, še ni jasno. Gotovo je to nedolžna žrtev, ker se on ni nikoli brigal za politiko niti ni bil v nobenem društvu, pač pa ga je neki sosed povabil, da sta šla v Ljutomer na »shod«. Te iskreno pozdravlja tvoj Joško!*

**(Op. avt.: Spretno formulirana izjava, da je šlo za »nesrečni slučaj nekega občana«, je nato postala tudi oblastna izjava, ki je pripomogla k nadaljnjemu obstanku in delu tako ZKFD kakor tudi sestrške NJIVE in še zlasti k temu, da se je sam inciator »nesreče« Jože Kerenčič lahko vrnil na univerzo. Dokaz njegove brezmadežnosti je bilo tudi to, da ga je po študiju celo oblast*

nastavila za profesorja na Nižji gimnaziji v Radgoni. Ob obletnicah tega tragičnega dogodka pa je Kerenčič ob grobu Alojza Mavriča na Kogu s somišljeniki prirejal spominska srečanja).

- **Vitan, 11. septembra 1935:** » Kako je kaj odjeknil tragični dogodek v Ljubljani? Nas je par sedelo pri radiu, ko smo čakali 8.h zvečer in še izvedeli novico in ker nismo mogli verjeti, zato smo še čakali pri aparatu do polnoči, da smo ujeli čim več potrjenih vesti. Tudi včeraj tu ni nihče nič delal, ljudje so še vedno prišli vprašat za nove vesti in postopali v gručah in razgovarjali«.

- **Vitan, 18. junija 1936:** Hvala lepa za razglednico iz Berlina.

- **Vitan, 15. julija 1936:** Mislim, da si še boš ogledal veliko olimpijsko prireditev v Berlinu.

- **Vitan, 15. septembra 1936** Predlagam in Te vabim na sejo GOZ KFD 27. septembra pri meni v Jeruzalemu. Ti napiši čim prej vabila. Ali še naj povabim Dr. Rosino, Gerželja, Krefta ali še koga? Povabil bi še fante iz Pododbora - Holca, Cestnika, Neubauerja, Šavoro, Prepeleca, Ekarta, Zelenika in Otorepca. Morebiti bi Krefta in Rosino samo na popoldan povabili!*

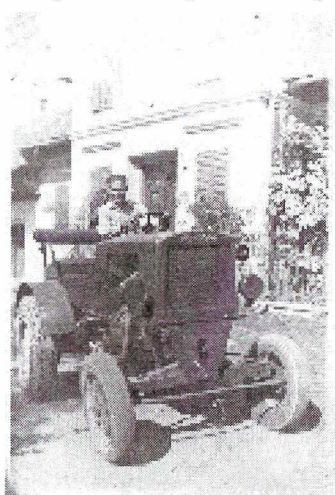
(*Op. avt.: V knjigi *Pot kmečkega ljudstva v OF* je navedeno (str. 323), da je bilo zasedanje GOZ na Jeruzalemu dne 4. oktobra).

Zadnje Tomažičevo pismo Ivanu Kronovšku, ki je še ohranjeno in arhivirano na Inštitutu novejšje zgodovine Slovenije, je datirano z dnem 30. novembrom 1936.

»Joško Tomažič je živel in umrl kot gospod«

Z aprilom 1941 se je vse obrnilo. Tudi društva, ki se formalno niso vodila kot politične stranke, so z nastopom nemške oblasti prenehala obstojati. Kadri le teh, ki pri novih gospodarjih niso bili prokomunistično zaznamovani in se niso zatekli v gozdove, so v nekem smislu postali opora okupatorju, ne da bi se tega

sami zavedali. Zato se ni čuditi, da so se njihove kmetije pod bolj ugodnimi pogoji kmalu opremile s modernejšimi kmetijskimi stroji nemške proizvodnje.

Joško na traktorju pred domačijo l. 1944.

Na ta način so krajani Sv. Bolfenka in prebivalci daleč naokoli videli sploh prvi traktor prav na dvorišču Ortsbaurn- führerja Joška Tomažiča, kot se je reklo vodilnemu kmetu v nekem kraju. Seveda ob tem ni za zanemariti, da je bil bivši predsednik Zveze KFD Ivan Kronovšek, ki so ga v nemškem kmetijskem ministrstvu že pred vojno upoštevali in celo gostili ob olimpijskih igrah tudi Tomažičev osebni prijatelj! Čuditi se ni tudi temu, da se je tov. Tomažič znašel v zaporu, čim so nam maja 1945 zavladali komunisti. Kot vedno iznajdljiv, pa se je tudi tokrat »izmazal« in bil že koncem leta na prostosti. Po presoji takratnih dejstev in današnjega vedenja o likvidacijski praksi takratne oblasti je tedaj bila zanj srečna okoliščina tudi ta, da je v zaporu dosegel »sodniško – oblastni kompromis«. Namreč, ko se je čez leto - dve začel »Kardeljev socializem na vasi« v pravem pomenu besede, je Tomažič postal »vzgledni kolhoznik« na Kogu. Na veliko začudenje vseh in še zlasti okoliških kmetov, ki so jih prav tako silili v »kozo«, je Tomažič svoje veliko posestvo prostovoljno vpisal v KOZ in tako postal »brezmadežni državljani«. Kmalu pa je celo postal predsednik »koze« na Kogu. Pri dosegu »brezmadežnosti« pa ni spregledati tudi tega, da se je njegov »stari prijatelj« tov. Ivan Kronovšek koncem leta 1944 odpravil med partizane in je tako tudi po vojni postal vplivni človek v Sloveniji²⁸. O tem še živeča društvena sodelavka KFD g. Mimika Sever- (Novak) dodaja, da je

28 Drago Košmrlj; Pot kmečkega prebivalstva v OF, Kmečki glas 1986, str. 157

*Joško pri organizaciji gospodinske razstave l. 4.4. 1954
(od leve so še: gosp. učiteljica, Orešnik Peter, Klanjčar Jože, Topolovec Anton
in Zabavnik Micika)*

sprva pri reševanju Tomažiča iz zapore v Mariboru zelo slabo kazalo, saj ni bil niti vpisan v evidenco zapornikov, kar bi naj pomenilo, kot tudi danes vemo, da so na tajno zaprti ljudje bili namenjeni likvidaciji brez sojenja in tudi potem »brez« lastnega groba. Za srečni razplet bi se naj tudi zavzel njegov nekdanji sotovariš v GOZKFD Dr. Rosina, ki ga v sestavku večkrat omenjam. Ob razpadu KOZ leta 1953, ko je Tomažič bil njen predsednik, je tudi sam dobil posestvo nazaj, razen »Jeruzalema«²⁹, ki mu je bilo odvzeto po drugi »Kardeljevi ideji« – *Zakonu o viničarskih odnosih*.

Tov. Joško Tomažič tudi po »kolhozniški karieri« ni mogel iz svoje kože. V petdesetih letih je ponovno bil gonilna sila rojstnega kraja, saj je po vsej Jugoslaviji neumorno nabavljal staro in tudi novo bakreno žico. Bil je namreč predsednik nadvse uspešnega

elektrifikacijskega odbora na Kogu, ki se je lahko pohvalil, da smo na Kogu in v sosednjih vaseh Hrvaške že leta 1951 dobili elektriko. Aktivno pa je deloval tudi še drugje.

Joško z »topolinčkom« v 60. letih Titove Jugoslavije

Tudi v Avto-moto društvu Središče so ga radi imeli, saj je bil organizator in s svojim BMW motorjem tudi »dirkač« na mnogih manifestacijskih prireditvah Ljudske tehnike, katere trase so po navadi vodile po prašni cesti mimo njegovega doma na Vitanu ter naprej skozi Lačaves in preko strmega Bajzeka ter Koga nazaj v Središče. V poznejših letih pa je bil zvest svojemu Topolinčku in nato še Amiju.

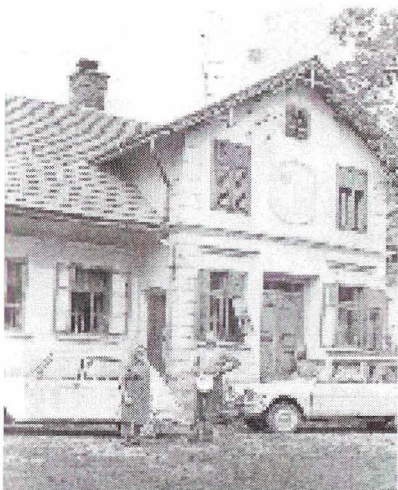
Sam pa se ga najbolj spomnim, ko sem ga kot veččega avtomobilskega popotnika leta 1960 obiskal na domu, da mi je

*Njegovo veselje je bil tudi motor
BMW*

nesebično svetoval, kako je z avtom priti do določenih točk v avstrijskem Gradcu. V delovni sobi - kabinetu, kjer je imel polne police papirjev in publikacij, je iz pisalne mize, na kateri sta še bila pisalni stroj in radio aparat, izvlekel ulično karto tega mesta in mi predlagano pot narisal tudi na list papirja.

Ob pisanju tega prispevka, pa sem se ponovno zatekel na njegovo domačijo na Vitanu, kjer sedaj gospodarijo tisti ljudje, ki so poskrbeli za njegovo starost. V zrelih letih se je sicer poročil, a potomcev ni imel.

*Joško in žena Trezika pred hišnim
pragom 3. maja 1977*

In prav pri njih - Mlinaričevih na Vitanu - sem dobil inspiracijo, ki sem jo zapisal v naslovu tega - zadnjega poglavja. Iz istega vira so tudi fotografije. Na koncu pa sem še obiskal živo pričo dogajanja v DKFD, gospo Mimiko Sever - rojeno. Novak, ki sem jo kot nekdanjo predsednico Ženskega aktiva v Pododboru Ptuj že omenjal. Obema družinama se lepo zahvaljujem za dodatne informacije

Rojak Joško Tomažič iz Vitana je svoje bogato in zlasti pestro življenje, kot ga menda ni nihče živel pri Sv. Bolfenku na Kogu, končal v svojem 80. letu, ko je neko noč za večno zaspal!

*

**(Op. avt.: Pri iskanju pisnega gradiva o predvojnem delovanju Društva sadjarjev in vrtnarjev pri Sv. Bplfenku na Kogu, pa sem zasledil tudi to, da je Joško Tomažič bil tudi predsednik tega društva, ki si je v dobrem letu tik pred vojno uspela zgraditi veliko sadno sušilnico v Jastrebcih.)*

Literatura in viri

- GRUDA: mesečnik za ljudsko prosveto: glasilo ZKFD v Ljubljani (od 1924 do marca 1941) - Pot kmečkega ljudstva v OF: Drago Košmrlj, Janko Liška, Kmečki glas, Ljubljana 1986
- Hiša za gradom št. 1: Drago Košmrlj, Živa Kraigher, Ljubljana 1987
- PTUJSKI TEDNIK: dne 4.9. in 18. 9. 1959/XII
- ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE: Ljubica Šuligoj, Ptujski okraj med svetovnima vojnama v luči skupščinskih volitev, št. 1/1996
- VEČER: sobotna priloga, Karizmatični Prleki iz istega kraja, 21.6. 2008.
Arhiv republike Slovenije: AS 1679 fond »Ivan Kronovšek«, fasc. 3 - . Spomini: Marija Sever (Novak), aktivistka DKFD pri Sv. Bolfenku in v Pododboru Ptuj - Lastni spomini .
- TITOVA SKRIVNOSTNA LETA V MOSKVI 1935 – 1940, Silvin Eiletz, Celovec 2008
- Spomini: Marija Sever (Novak), aktivistka DKFD pri Sv. Bolfenku in v Pododboru Ptuj
- Lastni spomini
- Fotografije: Družina Mlinarič: oskrbniška družina Joška Tomažiča

04 JOŽE KERENČIČ NI BIL ZA »TAKŠEN« KOMUNIZEM

(Ptuj, 2004. Objavljeno: ZGODOVINSKI LISTI, Ljutomer 2002, ŠTAJERSKI TEDNIK Ptuj 2004, ZGODOVINSKI ZAPISI IV/ Ormož 2005)

(»Vse, kar ni bilo povedano, bo šlo z menoj...«, je kot zadnje zapisal v poslovilnem pismu!)

Jože Kerenčič (1913-1941)

Uvod

Ideja o idealnem življenju v mestu enakih - polisu se je rodila v času Platona. Dobra tri stoletja pozneje jo je znova obujal Kristus, ki pa je bil nato po dva tisoč letih nadvse zaničevan prav od tistih, ki so to njegovo zamisel (skušali) nadaljevati! Takšnega – spiritualnega komunizma sicer več nimamo in tudi v svetu več nima »moči«, kot jo je imel na polovici dvajsetega stoletja. In v demokratični Sloveniji se sedaj ponuja prilika, da politično neobremenjeni lahko obdelamo in dokončno razčlenimo to bolj ali manj utopično idejo o »izenačenih ljudeh«. Prav za takšno razčlenitev pa so že v tridesetih letih prejšnjega stoletja morali umreti štirje »Kerenčičevi njivaši« iz našega konca in še nato z njim povezani pristaši takšnega razmišljanja iz njegovega rojstnega kraja.

Razčlenitev »ideje o enakih ljudeh«:

- a) na Kristusove privrženec te ideje o samo dobrih ljudeh;
- b) na privrženec pravičnejše oblastne in socialne porazdelitve;

- c) na partijce, ki so komunizem potrebovali zgolj za osebno korist;
- d) na partijce, ki so idejo komunizma uporabili zgolj za nasilen prevzem oblasti;

Prav iz razloga, da je na svetu premalo poštenih in dobrih ljudi, kot jih tudi ni bilo za časa Platona in tudi ne za Kristusa, je nato po dva tisoč letih tvorce »novodobnega« komunizma (Lenin, Stalin, Mao, Pol Pot, ... in tudi naših), privedlo do vehemence – »kar ne gre z lepa, gre z grda«! In prav zoper uvoz le tega - »vehementnega komunizma«, so se v drugi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja pri nas začeli upirati študentje Agrarno akademskega kluba NJIVA v Ljubljani, katerega vidni član je bil naš rojak prof. Jože Kerenčič iz Jastrebecv.

* * *

Najhujše je bilo v obdobju komunizma, ki smo mu tudi pri nas rekli realsocializem in še tudi pozneje, ko smo po vojni mladi in tudi stari imeli občutek, da nas zgodovino učijo tako, kot da se je ta šele začela s komunizmom oziroma z NOB. Nekaj te, od samo ene strani osvetljene zgodovine, je še poleg knjig o NOB moč najti v učbenikih in še v kakšnem glasilu stranke naslednice komunistov, ki se danes sicer ograjuje od takšnega nasilnega komunizma. Takšna razhajanja oziroma nedosledno prikazana zgodovinska dejstva polpreteklega časa in še »pomanjkanje volje« za popravo krivic le- tega komunizma tudi pri še vedno » priznanih« profesionalcih zgodovinske stroke, ki so se podredili ideološkim naukom svojih oblastnikov, pa ljubitelje zgodovinske resnice napeljuje na to, da se resničnega prikaza našega komunizma lotimo sami. Prav temu smislu – dopolnitvi naše polpretekle zgodovine, so namenjene te vrstice, ki se dotikajo zločinskih dogodkov nad člani Agrarnega kluba Njiva, ki so v tridesetih letih prejšnjega stoletja orali ledino pri preobrazbi duha kakor siceršnje zaostalosti našega podeželja.

Stalinova pot

Da sta za naše »ta prave« komuniste bila Lenin in Stalin vzornika, učitelja in voditelja, nam potrjuje njihova slepa poslušnost in vdanost, ki so nam po vojaškem zlomu in izkoreninjenju nacizma, v »nadaljnji vojni rdeče revolucije« krojili usodo še pol stoletja. Staro vladarsko načelo tiranov - »strah in trepet« ter likvidacija drugače mislečih, se je glede na zgodovino strahovlad tudi to pot pokazalo kot pogoj za dolgoletno samovlado tirana Stalina in njegovih naslednikov – tudi pri nas. Uporniki zoper Stalina, ki so po skreganju Stalina s sodelavcem Trockim v SZ dobili ime trockisti, so nato postali vsi tisti, ki se niso strinjali z načeli krutega stalinizma. Že samo izrečena beseda za nekoga, da je trockist, je v tistem času za Stalina pomenila takojšnjo likvidacijo. Za trockiste so že l.1937 bili prepoznani tudi štirje najaktivnejši člani kluba NJIVA. In prav na te so za ceno ohranitve lastni glav s prstom pokazali naši komunistični kolaboranti, ki so tajno sestankovali v Moskvi. Naložena jim »domača naloga - streljat«, pa je bila našim štirim »trockistom« še nekaj let prizanešena. Med poskusi »ozdravitve« le teh se naši nasprotniki stalinizma niso hoteli poboljšati, a vztrajanje iz Kominterne se je še krepilo. Naloga - »streljat« se je tako izvedla z zamikom in še z večjo podlostjo, saj je bilo koncem leta 1941 to opravilo prepuščeno Gestapu.

V dobrobit demokracije in resnice pri obsodbi tega komunizma in še zlasti v prid zamolčane plati naše polpretekle zgodovine sem se ob 65. letnici pogube Študentovskega agrarnega kluba NJIVE in njenih najvidnejših članov, kamor je sodil tudi moj sosed Jože Kerenčič iz rojstnih Jastrebcев, poglobil v očitano mu (jim) krivdo kakor tudi po smrti Stalina, njihovo hvalo.

O tragiki Kerenčičevih iz Jastrebcев je predvsem po herojski zaslugi Jožeka bilo že mnogo napisanih in izrečenih zgodovinskih besed, ki si jih poznavalci takratnih razmer drugače razlagamo. Namreč, ob pogubi naših štirih trockistov oziroma v ta splet okoliščin še vedno ni vključen ali vsaj ne v popolnosti, glavni faktor tega zla –

vpliv kulta osebnosti Stalina, ki se je tisti čas s svetniškim sijem in v ilegali prenašal k nam. Prav zato, da bi bile tudi na tem mestu naše zgodovine stvari oziroma resnica na svojem mestu, jo skušam po ljubiteljski plati dopolniti oziroma ji dodati »manjkajoči člen«. Za doseg tega namena pa moram tudi tenkočutno predstaviti takratni Akademski agrarni klub NJIVA ter se poglobiti v tedanje konfliktna razmere z oblastjo kakor tudi znotraj KP Dravske banovine oziroma Slovenije. Pri teh razhajanjih pa je v letu 1937 imel najvidnejšo vlogo predsednik NJIVE Jože Kerenčič, ki so ga nato zmagoviti komunisti šele po smrti Stalina l. 1953 proglasili za heroja Jugoslavije.

Tudi v treh obsežnih delih Krefta - *Spori in spopadi v KPJ*, ki so bila napisana v osemdesetih letih*, ni moč o tem sporu najti kaj več, kot skorajda samo omembo tega slučaja o domnevnih trockistih pri nas. Slovenci kot kulturni in sedaj tudi svobodni narod, pa se vendar moramo z našimi zgodovinskimi (ne) resnicami seznaniti! Je pa tudi res, da se je že v osemdesetih letih, ko je pri nas »trdi komunizem« nekoliko popustil in je nekoliko popustila tudi medijska cenzura, to obdobje polpretekle zgodovine začelo obravnavati bolj sproščeno in manj samovšečno. Res pa tudi je, da se še prav vsega, dokler so še posamezni akterji tega zlodela živeli, ni »moglo« pisati. Tudi še živeči »nostalgiki« takšnega komunizma že priznavajo, da vse kar je bilo v »njihovem času« napisanega in povedanega, ni bila zgolj samo resnica !

**(Op. avt.: V samostojni Sloveniji so sledile še tri dodatne knjige kot poprava oziroma dopolnilo tega obsežnega dela – »Spori in spopadi v KPJ«, ki jih je pripravil sin avtorja Ivana Krefta).*

Da pa bi bil še vedno »določeni tabu« cenjenega sosedu iz rojstnih Jastrebcu odstranjen, sem se lotil njegove kratke življenjske poti tenkočutno in od vseh strani osvetljene, kot je že kje bilo zapisano. Torej tega, kar je že kot zapisana resnica, ne bo, še manj pa ne morem nič napisati čez Jožekovo jasnovidnost, pokončno držo ter zasluge, ki nam je jih Slovencem v najtežjih časih prve Jugoslavije

in ob nemški zasedbi doprinesel. Še več, dodatno mu pripisujem sposobnost pravilne zaznave nevarnosti uvoženega komunizma, ki jih je vsaj dvajset let prej zaznal kot ostali sopotniki tega komunizma, ki so nas več ali manj slepo vodili skoraj petdeset let. Čuditi se in priznati pa je tudi njegovi neustavljivi energiji in pogumu, ki ga je vlagal v borbo za pravice mezdnega delavca na kmetih, viničarja in malega kmeta, ki jih je kapitalizem stare Jugoslavije umetno držal v revščini. To borbo iz njegovih šolskih let pa nam vsaj delno ohranja njegova zapuščina - pero. Mnoge z roko zapisane misli in načrte pa je v pravem pomenu besede vzela zemlja, v katero jih je moral v tistem času skriti.

O Jožeku iz soseske

Sam kot dvajset let mlajši Jožeka nisem poznal, pač pa mi je o njem znala pripovedovati moja mama. Njun globlji pomenek je po navadi stekel, ko sta prala plenice ob vaškem studentu v Kolaričevi grabi. Mama je prala moje, Jožek pa hčerkine, ki se mu je rodila, ko se je kot absolvent filozofije zaljubil v gospodično Marijo Hansu - Piko iz Ljubljane, ki je bila pri Sv. Bolfenku na Kogu nastavljena za učiteljico in sta se tudi leta 1939 vzela. Mama mi je znala reči, da je kot študent ob vročih dnevih rad nosil kratke hlače in sploh bil kot »živo srebro«. Poznam pa še edino živečega iz nekoč številne družine Kerenčičevih v Jastrebcih, mlajšega brata Cirila, s katerim si ob priliki, ko obiščem rojstno hišo v Jastrebcih, kljub njegovim osmim križem, izmenjava tudi kakšno besedo o teh časih:

» Ko je Jožek imel kak zaupni obisk, sem kot širinajstletnik že moral en vogal hiše stražiti, brat Slavko pa drugega«, mi je povedal zadnjič, ko sem mu prenesel pozdrave prof. Draga Košmrlja iz Ljubljane, ki je še edini živeči Jožekov sotrp in prav tako, kot je bil Jožek, tudi nekdanji predsednik Akademskega agrarnega kluba NJIVA. Ob drugi priliki pa mi je Ciril obelodanil še to zanimivost:

»Ko so po zasedbi Nemci izganjali slovenske učitelje in ko je Jožeku zaradi delovanja zoper njih postajalo vse bolj vroče, a sam ni hotel iz svojega okolja, me je zaprosil, da pomagam pri selitvi njegove žene in enoletne hčerke k njenim staršem v Ljubljano. Julij 1941 je bil zelo vroč. Do Litije je v soparnem avtobusom še nekako šlo, nato pa je v »državo Italijo« z otročičkom že morala sama, jaz pa sem se takoj vrnil v Jastrebec.«

Zdaj pa se vračam v Jožekova študentska leta, ki so po mnenju njegovega prijatelja sošolca in sostanovalca, prof. Draga Košmrlja, v smislu družbenih dogajanj bila na vrhuncu: »Kot absolvent mariborskega učiteljišča se je leta 1933 vpisal na filozofsko fakulteto v Ljubljani. Kmalu zatem si je s pomočjo nas - somišljenikov našel stanovanje v Rutarjevi hiši za Gradom št.1. To je bila znamenita dvonadstropna hiša gospe Ane Ruter, ki pa je pred tridesetimi leti morala svoj prostor odstopiti razširitvi Dolenjske ceste in je zato danes več ni. Iz te hiše se je tudi v jeseni l. 1941 začel oglašati radio »kričač«. V Rutarjevi hiši za gradom št. 1 je bilo prostora za 25 stanovalcev, ki so bili večinoma študenti (17). Vsi, kakor študentje

»Zagorjski kolektiv« 1936. Od leve proti desni: ing. Drago Hartner (Kričač, radio OF), Polde Berce (ustreljen 1942 v Mariboru), Milena Petovar-Berce (ustreljena 1942 v Mariboru), Drago Košmrlj, Draga Nemec-Humek, Marjan Vesenjaj (padel 1942), Jože Kerenčič (narodni heroj, ustreljen 1941 v Mariboru)

tako ostali stanovalci, so bili napredno - levo usmerjeni ljudje, kar so tudi takrat, zlasti pa še med okupacijo dokazovali, saj jih je v času NOB 13 izgubilo življenje».

Gospod Drago Košmrlj, ki je edini še živeči iz te družčine in po njegovi ugotovitvi tudi edini še živeči »njivaš«, je v knjigi, ki jo je uspel izdati že leta 1987 - *Hiša za gradom št. 1*, slikovito opisal skupna leta bivanja te družčine. Bili so to pravi iniciatorji napredka, ki jih je pisec imenoval »zagrajski kolektiv«. Njihov povezovalni činitelj je bil tako imenovani Akademski agrarni klub NJIVA, ki so ga po vzoru iz univerze v Pragi v Ljubljani ustanovili z desetimi člani že maja 1923. Sredi tridesetih let pa je prav po zaslugi »zagrajskega kolektiva« klub dobil nov zagon, saj je večina stanovalcev v Rutarjevi hiši izvirala iz podeželja oziroma iz kmetov. Pred vojno je le redko kateri kmečki sin ali hči, še posebej iz vrst malih in srednjih kmetov, obiskoval srednjo šolo, kaj šele univerzo. Statistika iz l. 1935 navaja, da jih je bilo teh od vseh študentov (834) Univerze v Ljubljani le 123 moških in 12 žensk. Še manj glede na sorazmernost prebivalcev pa je bilo študentov iz delavskih vrst. Tako stanje v škodo kmečkega in delavskega človeka, ki ni veljalo le za razmere na univerzi, je samo po sebi narekovalo uvodne besede, ki jih je ob prevzemu predsedstva Akademskega agrarnega kluba NJIVA l. 1934 napisal Kerenčič v klubski publikaciji *Nova obzorja*. Uvodnik je Jožek začel takole:

» Današnji mladi rod dorašča v izrednih prilikah. Živimo v dobi velikih nasprotij, v kaosu gospodarskega, kulturnega in političnega življenja. Družba kaže vedno jasneje dvojno lice; na eni strani delovne množice, obubožane in izmozgane, na drugi strani - pa so privilegiranci, ki so se dokopali čez hrbte množic do bogastva in razkošja....*.«

**(Op. avt.: Mimogrede - te Jožekove besede, bi lahko sodile tudi v današnji čas...!)*

Razumeti je potrebno tudi to, da še takrat ni bilo toliko možnosti za krajšanje dolgega časa, ni bilo še toliko kinodvoran in tudi

ne štipendij oziroma denarja za posedanje po lokalih. Zato so bile »potrebe« po združenjih oziroma drugačni - politični aktivnosti študentov tembolj razumljive, kar izpričuje tudi študentski klub NJIVA. Njeni člani so se vneto udeleževali dela v raznih strokovnih društvih na univerzi in še zlasti v svojih podeželskih društvih, od koder so izhajali. To so bila predvsem Društva slovenskih fantov in deklet, kjer so se aktivno vključevali v akcije proti takratnemu režimu in velikosrbski buržuaziji. V teh mladinskih akcijah na deželi so se še posebej izkazovali stanovalci iz hiše Za gradom št.1 oziroma »zagrajski kolektiv«, kot ga imenuje pisec omenjene knjige Drago Košmrlj. Kot je za zgodovino Ljutomera znano, je prav Jožek v okviru teh društev nosil glavno vlogo in nato tudi breme na protestnem shodu podeželske mladine, ki je bil napovedan v avgustu in nato po prepovedi izveden v septembru l. 1935. Takrat, kot vemo, pa ljutomerski žandarji niso posegli samo po gnojnici iz tamkajšnjih gnojničnih jam, ampak so celo posegli po orožju in padla je prva politična žrtev v tem okolju. Bil je to Jožekov prijatelj Alojz Mavrič, kmečki sin iz sosednje vasi Vitana na Kogu, ki je govorniku Kerenčiču držal kolo kot improvizirani govorniški oder. Na tem mestu je v Ljutomeru tudi spominska plošča. Na pokojnikovem grobu na Kogu pa je nato ob obletnicah tragičnega dogodka Jožek organiziral žalne shode.

Po protestu slovenskih študentov, profesorjev in uglednih kulturnih osebnosti ter sploh javnosti tistega časa, ki je nato sledil, je oblast umaknila tiralico zoper Kerenčiča, tako da se je lahko Jožek spet vrnil v Ljubljano na Univerzo. Da pri tedanji protikomunistični oblasti ni bil osovražen oziroma bil prepoznan za socialdemokrata in ne za komunista, nam pove tudi to, da ga je po končani visoki šoli oblast celo nastavila za profesorja na Meščanski šoli v Radgoni.

Partijci so sestavljali klub Triglav

Na drugi strani Univerze v Ljubljani pa je s podobnim programom, kot so ga imeli pri NJIVI, takrat snubila in privabljala študente in sploh takratni mladi rod Komunistična partija. Ker je bila preganjana (odredba notranjega ministra Milana Srškića - »mala obznana« 12. julij 1924), je KP imela željo po integraciji v kakšno dovoljeno slovensko stranko ali kateri klub, da bi se tako lažje dokopala do parlamenta, a ji to v kraljevini vendar ni uspelo. Z uvedbo tako imenovane diktature, ki jo je uvedel kralj Aleksander Karadjordjević, ko so 6. januarja 1929 v parlamentu Jugoslavije padli streli, pa je težava za KP, ki je na univerzi delovala pod klubom TRIGLAV, postala še težavnejša. Sledil je poziv partijske direktive KPS (Kardelj, Kidrič, Kraigherji, Šentjunc...), naj se komunisti povežejo z Akademskim agrarnim klubom NJIVA in tako pod njegovo krinko omogočijo delovanje.

Na ta način se je NJIVA tudi številčno opomogla. Prišleki – novi člani NJIVE pa so takoj prevzeli prednostne naloge. Še več, klub NJIVO so si partijci vse bolj začeli lastiti, tako da je tudi s strani vladnih organov padel sum, da je NJIVA postala podaljšana roka partijske organizacije. Navodila iz Moskve, ki so jih ti novi člani prinašali, so začeli vsiljevati tudi med nas že stare člane NJIVE. Na željo vodilnih v KP, ki so hodili na kolaboracijske sestanke v Moskvo, pa so l. 1935 bili vsi iz kluba NJIVE sprejeti v KP. Prav zato je l. 1937 tudi agrarni klub NJIVO kot podaljšano partijsko roko prepovedala banska uprava.

Nikakor, še najmanj pa študentom iz kluba NJIVE, ki so jih kmečki starši šolali, ni »mogel ustrezati Stalinov program kolektivizacije vasi«, ki so ga vse bolj propagirali vodilni komunisti. V taki usmeritvi NJIVE ali vsaj dela, vsekakor pa celotnega »zagrajskega kolektiva«, bi kazalo iskati vzroke nesoglasij, ki so se takrat začela, med NJIVO in TRIGLAVOM oziroma partijskim vodstvom na univerzi. Ta nesoglasja so celo v letih 1936 - 1937 pripeljala do ostrih spopadov med obema poloma. Spor se je tudi ujemal s

pojavom tako imenovanega trockizma v SZ - obsojene frakcije v vrsti KP SSSR. Tudi tedanji pobeg Trockega iz SZ ni pomagal, da tega – nekoč najtesnejšega sodelavca Lenina in Stalina, »roka pravice« ne bi dosegla v Mehiki, kaj še, da ista roka takrat ne bi dosegla naših fantov, ki so bili v Moskvi ovađeni za trockiste!

Zakaj so po vzoru likvidacij trockistov v SZ postali »njivaši« in še zlasti tisti iz hiše Za gradom št. 1 tako osovraženi trockisti, da jih je partija po letu dni »morala vreči« iz svojih vrst? Katere grehe so jim naprtili, da so tudi oni, kot je prakticiral Stalina v SZ, na ta ali oni način morali iz tega sveta?

Prof. Drago Košmrlj mi je v svojem 93. letu o teh dejstvih menda zaupal še več, kot mu je še leta 1987 (cenzura) bilo dopušćeno zapisati v že omenjeni knjigi *Hiša za gradom št. 1*: »Vsakomur je torej moralo biti jasno že takrat, da kmećki otroci, ki smo tvorili večino ćlanstva NJIVE, nismo mogli navijati za takšen komunizem, ki je napeljeval na jemanje posesti in imetja naših staršev, ki so nas tukaj v Ljubljani šolali. Tudi zaradi tega odklonilnega stališća, pa tudi zaradi drugih resnic o sovjetskem komunizmu, ki je že tedaj zahteval milijone ųrtev in ustanavljanje gulagov, za katere smo na tajno v hiši za gradom št. 1 že uspeli izvedeti, smo postali frakcionaši partije, ki so pri Stalinu veljali za najvećjega sovraųnika partije«.

Stalin se je namreć za take komuniste, ki se v popolnosti niso strinjali z njegovim programom, znal slikovito izraziti kot: »... bolje je sto sumljivih već ..., kot pa enega frakcionaša premalo...«. To njegovo tezo potrjujejo tudi dejstva, ki jih dokumentira *Ćrna knjiga komunizma*, da je dejansko ta tiran prvenstveno ubijal lastne ljudi – ljudi iz vrst KP SSSR, kar je tudi bila bistvena razlika med njim in Hitlerjem. Iz arhiva propadlega sovjetskega reųima je tudi zaslediti, da se je l. 1937, ko je v inozemstvu izšlo delo Trockega *Izdana revolucija*, Stalin še posebej razbesnel in da so mu na junijskem zasedanju Kominterne postale sumljive celotne delegacije in tudi sekcije posameznih ćlanic KP. Naša delegacija

se je takrat v primerjavi s poljsko delegacijo, ki se več ni vrnila iz Moskve, »znašla«, saj jo je rešila laž, da je namreč že naloženo domačo nalogo v zvezi z našimi trockisti za »vedno rešila«.

Tudi ta odstavek iz knjige profesorja Košmrlja bo osvetlil, čemu so takrat »zagrajci« padli v nemilost pri vodstvu KPS:

»Četudi je bil Stalin v tistih časih oče vseh komunistov in levičarjev ter sploh nesporen voditelj svetovnega proletariata in za Leninom prvi marksistični mislec, pa zagrajcev ni motilo, da ne bi segali tudi po taki literaturi, ki je bila na strogem partijskem indeksu prepovedana. Tako je Jože Kerenčič dobil v roke poročilo o procesu proti Tuhačevskemu v SZ, ki je kot tesen sodelavec Stalina tudi padel v njegovo nemilost. Z velikim zanimanjem smo zagrajci prebirali tudi takrat zloglasno delo francoskega komunista Andrea Gidea - *Vrnitev iz ZSSR*, ki je ostra obsodba režima v Sovjetski zvezi«.

Kaj mi je še zaupal prof. Drago Košmrlj

»Zagrajci smo torej že takrat - v drugi polovici tridesetih let - izvedeli, ko se še na splošno našim komunistom pa tudi drugim ni niti sanjalo, česa vse je počel komunizem v SZ. Torej smo fantje in dekleta iz NJIVE dobrih 20 let »prezgodaj« izvedeli, česar ne bi smeli izvedeti! Spominjam se, kako so nas po tem kot apostoli hodili na Zagrajsko št. 1 prepričevati tovariši Tomšič, B. Kraigher, Šentjurčeva, Kidrič ... ter še nekateri vodilni partijci iz TRIGLAVA. Šentjurčeva je znala po mizi tudi udariti s pestjo, Kraigher pa se je na svojem nastopu vedel tako, kot da nas je prišel samo poslušat. Ne dolgo zatem pa smo izvedeli, da so štirje najbolj dejavni člani NJIVE izključeni iz partije. Tako se je zgodilo, da je bilo leto 1935 za te »njivaše« leto sprejema v partijo in leto 1937 pa leto odpusta iz partije. Ker svojega prepričanja tudi pozneje po študiju nismo spremenili - se nismo »poboljšali«, smo koliko nas je še po osvoboditvi ostalo živih, to šikano, da smo nekoč bili »njivaši« in

antistalinisti, še naprej čutili. Čeprav sem po partizanstvu želel iti v svoj poklic - profesuro, mi ta želja zaradi tega ni bila ugodena. Rajši so me postavili za urednika časopisa Komunist v Beograd, čeravno mi tam tudi ni bilo dano, da bi bil urednik v pravem pomenu besede. Velikokrat, ko sem se po treh dnevih vrnil v Ljubljano, nisem prepoznal »lastnega časopisa«, ki sem ga v Beogradu naredil. Nekakšno rehabilitacijo (za čas dela na medijih) so mi na RTV naredili šele sedaj, ko sem dopolnil 93 let! Od tam sem namreč tudi »moral« v pokoj in to zaradi Kissingera, ker sem mu ob postavitvi za zunanjega ministra Amerike posvetil predolg komentar. Ob tej obtožbi pa mi je bilo naročeno, da je za imperialiste že dovolj »kratka vest«. Čez deset dni pa v Borbi zagledam velik naslov Kissinger jutri v Beogradu. In ponovno me direktor RTV pokliče na zagovor, češ da sem o Kissingeru, ki je bil gost Tita, tokrat bil prekratek! Največ »njivašev« je izgubilo življenje v NOB oziroma med nemško okupacijo. Mnoge od teh žrtev so se zgodile v čudnih okoliščinah! Skrivnostno so zlasti padli oni, ki od svojega prepričanja o hudodelstvih Stalina, niso hoteli odstopiti, kot se je tudi še naprej obtoževalo Kerenčiča«, se še spominja edini živeči »njivaš«, »zagrajec« in soobtoženi Jožekov prijatelj.

Čemu še ugibati o izdaji leta 1941, če so naši trockisti formalno bili že usmrčeni« leta 1937 !

Po vsem povedanem je torej slutiti, da ta »pravi komunisti«, ki so ilegalno hodili na inštrukcije v Moskvo, Kerenčiča in ostale »njivaše« pretirano niso imeli radi, saj ti niti po »konstruktivnih« pogovorih niso hoteli odstopiti od protistalinovega prepričanja*.

(* Op. avt.: Zadnji poskus »omeščanja« Kerenčiča naj bi bil na domu v Jastrebcih ob ustanavljanju pokrajinskega odbora OF za Vzhodno Štajersko novembra 1941).

Po letu 1940 pa se je v socialistični internacionali vzhodne in zahodne Evrope začela praksa »podtikanj«, kar je tudi sovpadalo s sklenjenim prijateljstvom med Stalinom in Hitlerjem. Na ta način je Gestapo opravil s trockisti v sami Nemčiji, po nemški zasedbi drugih držav (vsekakor pa do nemškega napada na SZ in še malo čez), pa še tudi v drugih zasedenih državah Evrope. Torej tudi to dejstvo nakazuje v prid takratne izdaje Kerenčiča Gestapu, ki se je zgodila kmalu po omenjenem zadnjem poskusu »mehčanja« v Jastrebcih, novembra 1941. Tudi poznejše prijetje ostalih Kerenčičevih prijateljev iz Jastrebccev izvira od tod. Sam akter zadnje poti Jožeka in njegovih prijateljev v rojstnem kraju pa bi naj bil domači sodelavec Stalinu zveste KPS in domnevno tudi nemški agent, saj je bil izpuščen iz taborišča Dachau. Kot sodelavec nemškega župana na uradu občine Kog, po vojni pa seveda partijec, ne more biti (nebi smel biti) izločen iz suma za izdajo same »mikrolokacije«. Sicer pa glede na politično zapletenost takratnega prijateljavanja Hitlerja in Stalina niti ni bil čudež, da so takratni tajni agenti iz obeh strani sodelovali!

Po vojni kot je sedaj videti iz Arhiva RS: A 132350, A 132362, A132363 in A132364, se je sicer izdajalca iskalo, a je vendar to le bil samo konstrukt. Čeravno končnega epiloga oziroma razkritja zarote ni bilo, je vendar vse padlo na zakonski par iz Središča, ki sta na Kogu vodila poštni urad. Gospa Marčec je bila likvidirana brez sojenja v povojnem koncentracijskem lagerju Strnišče- »Hitlerjev Reich« – danes Kidričevo, mož pa nekoliko pozneje v sodnih zaporih v Mariboru. Ob tem absurdu komunizma dodajam še drugi njegov absurd – informbiro leta 1948, ko so tokovi sumničenj in obtoževanj stekli v obratno smer. Tokrat so namreč bili na udaru tisti komunisti, ki so bili preveč »zaljubljeni« v Stalina. Obakrat pa so se premeteni ovaduhi in zločinci »izvlekli«!

Na Kogu in tudi v Jastrebcih še o izdaji Jožeka pade kakšna beseda tudi danes. Ob tem pa je vedeti, da je pri tej podlosti dejansko šlo za dve izdaji in sicer za "globalno" izdajo na nivoju KPS, ki se je nanašala na okrivljene »njivaše« in pa na izdajo na lokalnem nivoju,

ki se je nanašala na Kerenčičeve somišljenike v samem rojstnem kraju. Osumljeni slednjih, ki bi še naj po vojni »cinkarili«, kar smo v Jožekovi rojstni vasi predvsem čutili ob nalogah obvezne oddaje kmečkih pridelkov, pri črnem klanju, pri črni prodaji jabolčnika in še zlasti ob negodovanju kmetov pri kolektivizaciji njihovih posestev. Preveč »glasni« so namreč morali za krajši ali daljši čas na družbeno prevzgojo oziroma v »gulage«. Tudi Jožekov brat Ciril, ki mu je pred nemško aretacijo celotne družine uspelo pobegniti in se je po vojni kot edini od Kerenčičevih vrniti iz pregnanstva na domačijo v Jastrebec, pri teh šikanah ni bil izvzet. Nekaj časa je celo v največjem mrazu (- 20 C) in brez tople hrane moral v improvizirani zapor pri Miklavžu, kjer klet ni imela okenskih stekel. Greh mu je bil v tem, da leta 1949 ni hotel postati »vzgledni kolhoznik« na Kogu in ker je pri tem venomer poudarjal, da ustreljeni brat ni bil za takšen komunizem, kot se je vzpostavil!

Zdaj pa še razsvetlitev prve – »globalne« izdaje! Po teoriji »vselej je več možnosti«, so kaj kmalu za Jožekom in njegovo skupino iz Koga, ki je bila ustreljena 27. decembra 1941 v Mariboru, izgubili življenja tudi ostali trije najaktivnejši »zagrajci« oziroma člani NJIVE, ki so skupaj z Jožekom leta 1935 v Ljubljani bili sprejeti v KP in istočasno leta 1937 iz nje kot trockisti vrženi. Še več, ti isti in najaktivnejši člani NJIVE s prleškega konca, čeravno niso bili več člani KP, so namreč enako kot Jožek, v svojem okolju delovali zoper okupatorja, pa tudi zoper uvoz stalinizma. To so bili Polde Berce iz Središča ob Dravi, ki je bil ovađen in prijet 15. 12. 1941, Milena Petovar iz Ivanjkovcev je bila prijeta dan pozneje in Marjan Vesenjāk iz Maribora, ki pa je že v jeseni leta 1941 odšel v partizane na Dolenjsko, a je že čez mesec dni v nejasnih okoliščinah »padek«. Šlo je torej za že ovađene »trockiste« v Moskvi in tokrat resnično poslane v smrt. Skorajda istočasno prijetje vseh v različnih krajih Slovenije, se vsekakor ni zgodilo slučajno. Istočasnost njihovih aretacij je obenem dokaz več, da je šlo za krovno organiziranost tega podlega početja – že dolgo naložene naloge »velikega vožda«.

Tov. Lidija Šentjurs, ki je v mladosti imela prav »največ dela« pri prevzgoji njivašev in tudi osebno z Jožekom, je uredniku zbornika *Revolucionari i bez funkcije* leta 1975 v Beogradu izjavila: »Poglejte, mi vsi smo dozorevali tako, da smo samostojno razmišljali in sami ustvarjali moralno podobo komunista...«.

Gospod Drago Košmrlj pa je v knjigi *Hiša za gradom št. 1* že leta 1987 na to izjavo še pristavil, da bi bilo potrebno na podlagi dokumentov in zapisov iz arhiva še enkrat raziskati ta čas, da ne bi bili nekateri tovariši še dalje površno ocenjeni. Mislim, da je ta stavek namenil tudi samemu sebi, ki mu je NJIVA tako rekoč vso delovno dobo delala »napoto«, kot se mi je potožil.

Kot je videti, je Jožekova rana smrt vendar čez čas začela »nekoga« vznemirjati! V mislih imam njegovo proglasitev za heroja Jugoslavije, ki se je zgodila šele po smrti Stalina, čeravno Jožek ni hotel več biti v KP. Da so naši »ta pravi« komunisti dosledno ubogali Stalina, pričajo tudi množični medvojni in še zlasti povojni pomori, poboji in montirani procesi, kot je Nagodetov, ki se je v SZ imenoval proces zoper saboterje in meščanske specialiste in pa Dachauvski proces proti tistim sumljivim Slovencem (ne vsem), ki so se uspeli živi vrniti iz nacističnih taborišč. Poznamo pa še Kočevskega, kulaškega in še kakšnega, ki ima danes prizvok montirani sodni proces.

Prof. Jože Kerenčič je torej ostal pokončne drže do zadnjega diha kakor naproti okupatorju tako tudi naproti lastnim tlačiteljem, o katerih niti pred smrtjo, kot je zapisal, ni želel vsega povedati. Je človek, ki je že takrat spadal med tiste, ki so se že ob uvajanju komunizma, upali upreti njegovim deviacijam. Bil je torej jasnovidec, tovariš in človek, ki je že v tridesetih letih prejšnjega stoletja znal presoditi, da za Slovence takšen komunizem, kot smo ga nato desetletja morali prenašati, ni primeren. In to je dokazoval prav do prezgodnje smrti! Bil je torej socialni demokrat in ne odpadnik stalinizma. Na njegovih spominskih obeležjih in obeležjih njegovih sodelavcev je torej potrebno nekoliko korigirati

napise! Prav to sem poskusil s tem pisanjem tudi sam!

Viri:

- D. Košmrlj - Ž. Kraigher : *Hiša za gradom št. 1*, Ljubljana 1987
- Nova revija: *Slovenska kronika XX. stol. 1900 - 1941*
- Stephane Courtois in še pet avtorjev: *Črna knjiga komunizma, Ljubljana 1999*
- Pogovor s prof. D. Košmrljem
- Pogovor s bratom C. Kerenčičem
- Franc Krnjak: Dosje Marčec, *Zgodovinski zapisi, V/2008, Ormož*
- Lastni spomini
- Fotografije: *Košmrlj-Liška Pot kmečkega ljudstva v OF, 1986*

05 60 LET OD PRISILNE KOLEKTIVIZACIJE **- KOLHOZA**

*(Ptuj 2000. Objavljeno: ZGODOVINSKI LISTI 2000 Ljutomer,
ZGOVINSKI ZAPISI 2006 Ormož)*

Uvod

Pojav kmečkega zadružništva na slovenskem seže daleč nazaj v l. 1885³⁰ s prodiranjem denarnega gospodarstva in kapitalskih odnosov na vas. Predvsem je našega kmeta uničevala zaostala agrarna tehnika in pomanjkanje denarnih sredstev, saj je njegovo, po večini že itak majhno posestvo bilo še razkosano. Še težje je slovenskega kmeta prizadela splošna gospodarska kriza, ki se je kazala proti koncu 19. stol. Tedaj se je dogajalo nekaj podobnega kot se danes,

30 Sutić V. Agrarne operacije 1885 - 1945, Ljubljana 1991

da se je zaradi vse težjih zemljiških donosov in konkurence kmečko prebivalstvo redčilo. Številne in zlasti manjše kmetije so zaradi konkurenčnega padca cen kmetijskih proizvodov še bolj zaostale in postajale prezadolžene. In takšno stanje je takrat narekovalo spremembo agrarnih zakonov. In l. 1883 (31) so v monarhiji bili sprejeti trije okvirni agrarni zakoni, ki so urejali:

- zložbe (komasacije)
- razdelitve (dedne delitve)
- odpravo enklav (držav v državi)

Tem okvirnim zakonom sta l. 1885 sledila še deželna zakona za Štajersko in Kranjsko. Globalne zasnove agrarnih operacij in izvajanje le teh preko agrarnih oblasteh so se v deželah, ki so tedaj spadale pod Avstro-Ogrsko monarhijo, več ali manj prenesle tudi v obdobje kraljevine Jugoslavije - (1924 - 1941)(31), saj je skozi organizacijsko obliko zadrug agrarno gospodarjenje kakor tudi distribucija kmetijskih proizvodov postajalo vse obetavnejše.

Po 2. svetovni vojni pa so se podobnih agrarnih operacij oziroma reform lotili v več kot 35. državah po vsem svetu. Vsem je bila skupna protiveleposestniška usmeritev oziroma jih je povezovalo načelo – zemljo tistemu, ki jo obdeluje! Prvi zakon o agrarni reformi pri nas, ki je to načelo dobesedno uveljavljal in ga je že sprejela začasna Ustavodajna skupščina Jugoslavije (DFJ) dne 23.8.1945³¹, čeravno se še takrat zagotovo ni vedelo, ali bo Nova Jugoslavija republika ali še naprej kraljevina. To se je namreč izvedelo šele ob objavi izzida referendumu, ki je bil na Martinovo nedeljo 1. novembra 1945.

31 Slovenska kronika xx stol. 1941- 1945. Nova revija, Ljubljana 1997 str. 124

Agrarne reforme so nas privedle na rob lakote

Namesto da bi naše kmetijstvo po prvi socialistični agrarni reformi, ko so se kulakom odvzeli viški zemlje preko 35 ha napredovalo, je nazadovalo. Mnogi manjši kmetje in tako imenovani agrarni interesi, ki so s tem zakonom dobili kulakom odvzeto zemljo, namreč niso vedeli kmetovati in začele so se težave v preskrbi. Zaradi tega je sledila zloglasna obvezna oddaja kmetijskih pridelkov (obveza) in kmalu še bolj zloglasna kolektivizacija podeželja po sovjetskem vzoru. Zaradi težkega stanja in pretenje lakote se je leta 1953 uresničila še ena agrarna ideja oziroma socialistična reforma, ki jo poznamo po tako imenovanem zemljiškem maksimumu - samo 10 ha zemlje za tiste kmete, ki niso hoteli pristopiti v KOZ (kolhoz). S tem pa se je odžagala še zadnja zelena veja našega kmetijstva. S to partijsko potezo je naš razvoj kmetijstva zaustavljen in posledice še bomo dolgo čutili.

Z obema agrarnima reformama in z že prej uvedenimi »avnojskimi sklepi« je v Sloveniji prišlo v zemljiški sklad 266,500 ha(32), kar je predstavljalo 43 % razlaščene zemlje, 18% cerkvene, 16% veleposestniške in zemlje v lasti bank 6,7 %. Ta zemljiški sklad pa se je nato razdelil tako, da je državi ostalo 54,6 % obdelovalne zemlje oziroma kar 86 % vse zemlje v skladu, razliko pa so dobili agrarni interesi. Sama delitev odvzete zemlje agrarnim interesentom pa je tudi bil »show« zase. Delitev namreč ni bila zgolj tehnično opravilo, marveč predvsem politična in propagandna akcija, saj se je kljub zimi in snegu zemlja na terenu delila z govori, petjem in celo z godbo. Posameznik je lahko dobil 0.9 ha³².

Sovjetska gospodarska blokada l. 1948 - imforburo, ki je sledila po sporu jugoslovanskih komunistov s Stalinom, »kdo da je večji komunista«, se je prav tako oziroma zlasti negativno odrazila na naše kmetijstvo, ki tudi zaradi pravkar izvedenih reform ni več zmoglo nahraniti mestnega prebivalstva, ker se je to zaradi industrializacije

32 M. Munda: Zemljo tistemu, ki jo obdeluje. Večer
- priloga 16. 5. 1988

povečalo tako, da je tem ljudem grozila že lakota. Še zadnji hip nas je te nadloge rešila humanitarna pomoč v obliki UNRA paketov. V ta namen – preprečitve lakote – je tudi bil 28. januarja 1949 sklican plenum CK KPJ³³, ki je sklenil, da se tudi pri nas kot v SZ uvede kolektivizacija podeželja, kar je v nekem smislu bil tudi odgovor na Stalinove očitke o naši preveč mili politiki do »kulakov«.

»KOZA na Kogu«

Že junija 1949(34) je bilo uzakonjeno kmečko obdelovalno zadružništvo (KOZ), kar pa se je spet izkazalo kot napačno, saj KOZ-e kmetijske proizvodnje niso zvišale, temveč so jo še bolj znižale. Tudi na že prej uvedenih državnih ekonomijah (avnojski sklepi), ki so tudi že dobivale državne subvencije (cenejše stroje, umetno gnojilo, niso plačevali davkov), se produktivnost dela ni mogla primerjati s kmeti, ki vsega tega niso bili deležni. Število KOZ pa je kljub temu naraščalo, saj je postala kolektivizacija podeželja osrednja akcija KPJ, ki jo je spremljala prisila in nasilje, saj večina kmetov ni hotela v KOZ-e, oziroma v našo obliko kolhozov. Ob koncu l. 1949 je v Sloveniji že bilo 353 KOZ(34), kar spet potrjuje dejstvo, da smo z direktivo KPJ oziroma s tem zakonom Slovenci pohiteli. Po zaslugi gestapovskih metod političnih agitatorjev na našem koncu, smo s kolhozi bili najbolj dosledni v Prlekiji ter v Pomurju. Čez dve leti pa je iz že navedenega negativnega spoznanja pritisk na »kolhozništvo« popustil.

Z namenom, da bi se živeči kmečki otroci, ki so danes že tudi starci, ponovno obudili spomine na »čas verzov molčечеga petja« - »vsi v zadruga, potem pa goli v truge«, ki jih še sam pomnim, sem se zato želel poglobiti v »prleško zdrgo«, da bodo tudi vnuki in zanamci izvedeli vso resnico o tako imenovani kolektivizaciji naše (naših) vasi. V ta namen sem pregledal že dostopne arhive, ki se

33 Slovenska kronika xx stol. 1941- 1945, Nova revija, Ljubljana 1997 str. 177

za naše področje hranijo v Pokrajinskem arhivu v Mariboru³⁴. Kot pač tedaj živeči in tudi prizadeti kulaški sin sem se osredotočil na arhivirane listine, ki se tičejo zametka kolhoza v rojstnem kraju Sv. Bolfenka na Kogu.

Da pa se je KOZ-a na Kogu sploh lahko ustanovila, saj ni bilo zanje dovolj kmečkih interesentov - bodočih zadrušnikov, pa tudi ne potrebne zemlje, saj so bili interesenti v večini mali kmetje in viničarji brez zemlje, si je bilo potrebno zemljo »izposoditi« iz zaplemb že realiziranega zemljiškega fonda po Avnojskih sklepih. Tako se je v sistem KOZ -e na Kogu tudi morala vključiti že odvezta cerkvena zemlja in tudi lastnina Križniškega reda (35).

* * *

*(Prepis ustanovitvenega dokumenta za sodni register)*³⁵

KOZ na Kogu je vpisana v sodni register z dnem 7.7.1949 pod naslovom: Kmetijska obdelovalna zadruga Sv. Bolfenk na Kogu«, okraj Ljutomer:

1. Zadrugniki vložijo v zadrugo svojo zemljo razen obhišnice, katera ostane njihova last
2. Gospodarske zgradbe, kmetijski stroji, orodje, naprave in plemenska živina s krmo postane last zadruge, ki izplača zadrušnikom vrednost.
2. Ob vstopu v zadrugo plača vsak član v korist zadruge pristojbino 150 din.
3. Upravni odbor, katerega dolžnost traja 1. leto, je sestavljen iz predsednika in 4 do 8 članov.

34 Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), škatla KOZ Kog

35 Prepis dokumenta (PAM) Maribor. Škatla - Kmetijska obdelovalna zadruga Kog

Upravni odbor je izvršilni organ zadruga in predstavlja zadrugo.

Člani odbora so:

1. Vnuk Peter, kmet, Jastrebeci , predsednik
2. Kukovec Ivan, kmet
3. Flegarič Ivan, kmet, Vodranci
4. Perc Franc, kmet, Hermanci
5. Granda Rudolf, viničar, Vuzmetinci

Dne 21.2.1950 pa je v vodstvu zadruga naslednja sprememba:

Izbršijo se dosedanji člani Upravnega odbora: Kukovec Ivan, Flegarič Ivan, Perc Franc in Granda Rudolf

Vpišejo pa se:

1. Tomažič Jožef, zadružnik, Vitan
2. Bukovec Franc, zadružnik, Gomila
3. Magdič Anastazija, zadružnik, Gomila
4. Borko Jožef, zadružnik, Hermanci
5. Praprotnik Vincenc, zadružnik, Lačaves
6. Gašparič Viktor, zadružnik, Vitan

(Zaznamuje se, da je Tomažič Jože predsednik Upravnega odbora)

Sodnik: l. r.

*

(*Pripombe avtorja v tej zvezi so naslednje):

1. Obustanovitvi KOZ Kogjev registrunajti izvirno ime kraja »Sv. Bolfenk na Kogu«, v poznejših dokumentih pa se navaja le Kog. V arhiviranem materialu ni zaslediti pravnega sklica na navedeno preimenovanje naslova KOZ -e, oziroma zemljepisnega imena kraja.

2. Brezkomentarja je tudi menjava sestave UO po preteku polleta, čeravno zakon - zapisnik govori o enoletnem mandatu.

3. Zanimivo je tudi, da so se Hermanci in Vuzmetinci vodili pod Kog, saj so uradno pripadali pod faro Sv. Miklavž pri Ormožu. Mislim, da je »kamuflača« zaradi tega ker potrebnega zemljiškega fonda sam Kog zakonu ni zadostil?

4. Zanimiv je tudi na novo izmišljeni poklic - »zadružnik«

* * *

Okvirne cene za imetja, ki preide v last KOZ

(Prepis dokumenta - obrazec, po katerem se je popisovalo in vrednotilo imetje zadružnikov, ki so ga člani vključevali v skupno dobro):

• Njive	od	10.000	-	12.000	din za ha
• Travniki	od	6.000	-	6.000	din za ha
• Pašniki	od	5.000			din za ha
• gozdovi	od	5.000			din za ha
• Sadovnjaki - drevo		15	-	40	din za kos
• Vinogradi - sadika		5	-	8	din za kos
• Konji	od	10.000	-	30.000	din
• Svinje	od	20	-	30	din za kg
• Govedo	od	12	-	16	din za kg
• Teleta	od	14	-	17	din za kg
• Voli	od	10	-	12	din za kg
• Vozovi	od	4.000	-	8.000	din
• Kosilni stroji	od	6.000	-	10.000	din
• Sejalni stroji	od	6.000	-	10.000	din
• Sejalci koruze	od	500	-	1.000	din
• Lesena brana	od	400	-	1.000	din
• Železna brana	od	800	-	1.000	din
• Plug	od	600	-	1.000	din
• Konjska oprema				1.000	din

Opomba: Opozarjamo vse popisne komisije, da si obrazce sami načrtajo, ker še nismo dobili potrebnih obrazcev.

*

Osrednji arhivski dokument škatle:- Kmetijska obdelovalna zadruga Kog, je knjiga (zvezek) zapisnikov *Upravnega odbora in masovnih sestankov*. Iz nje je videti prav vse, kar se je takrat smelo zapisati. Iz te knjige sodeč je življenjski vek KOZ-e Kog trajal od 7.7.1949 do 28.8.1953. V tem obdobju je bilo štirinajst sej UO in štirje masovni sestanki. Nekaj zanimivejših zapisnikov priobčujem v obliki prepisov:

Ustanovni zbor KOZ Kog 20.6. 1949 ob 18. uri pri Praprotnik Vinku v Lačavesi :

(Prepis zapisnika prve seje, ki je bila tudi ustanovni občni zbor):

Predsednik KZ Vnuk Peter otvori občni zbor in pozdravi navzoče zadrušnike in zastopnika OLO Ljutomer tov. Tramšeka, ter predlaga sledeči dnevni red:

1. Volitve delovnega predsedstva
2. Proučevanje pravil KOZ in njihov sprejem
3. Volitve predsednika ter upravnega in nadzornega odbora
4. Določitev pristojbine za članstvo
5. Določitev zakupnine za leto 1949
6. Določitev zneska, do katerega se sme zadruga zadolžiti
7. Slučajnosti

Ad1. Na predlog Tomažič Jožeta se soglasno izvoli tov. Vnuk Peter kot predsednik zbora, za zapisnikarja Tomažič, za overovatelja Flegarič Ivan in Praprotnik Vinko.

Razvije se burna debata zaradi plačevanja davka, nakar nekateri tovariši zapustijo zbor. Ker pa še ostane toliko zadružnikov, ki posedujejo 95 ha zemlje, so dani pogoji za ustanovitev KOZ.

Ad2. Tov. Vnuk Peter prečita pravila, ki se sproti izpopolnjujejo.
Naslov zadruga bo: »Kmetijska obdelovalna zadruga Kog«.

Ad3. V upravni odbor se izvolijo sledeči tovariši:

- Vnuk Peter, Jastrebeci
- Kukovec Ivan, Lačaves
- Flegarič Ivan, Vodranci
- Granda Rudolf, Vuzmetinci

(Od teh se izvoli za predsednika Vnuk Peter)

V nadzorni odbor se izvolijo:

- Praprotnik Vinko, Lačaves
- Perc Jože, Lačaves
- Klobasa Ivan, Lačaves

Ad4. Pristojbina se določi 150 din. Kot članska vloga pa po 1 % vrednosti vloženega premoženja.

Ad5. Zakupnina se določi 20 % vrednosti čistega dohodka na leto.

Ad6. Upravni odbor se pooblašča, da se sme zadruga zadolžiti za en milijon in to: 500.000 investicijskega in za 500.000 din obratnega kredita.

Ad7. Sklene se obiskati tovariše, ki so odšli iz zbora in to jutri, da se izjavijo glede vstopa v novoustanovljeno zadrugo.

Zbor je bil zaključen ob 21. uri.

Predsednik: Vnuk Peter l.r.

*

*(*Pripombe avtorja na zapisnik ustanovnega občnega zbora):*

1. *Ni moč ugotoviti koliko je bilo prisotnih občanov (ne še zadrušnikov, kot piše) in koliko kmetov je med tem protestno zapustilo ustanovni zbor.*

2. *Ni moč razbrati koliko članov je končno pristalo za članstvo KOZ-a na Kog*

3. *Naslov novo ustanovljene »koze« je v registrskem dokumentu vpisan kot »KOZ Sv. Bolfenk na Kogu«, v zapisniku pa se brez vsake obrazložitve imenuje samo KOZ Kog.*

4. *Izzapisanega tudini jasno v kakšni funkciji je na zbor nastopil tov. Tramšek iz OLO Ljutomer. Po mojem spominu se je med kmeti nato o njem samo slabo govorilo!*

5. *V tem (kakor tudi ne v zapisniki pozneje) ni številke končnega nabora zadrušnikov kakor tudi ne rezultata »pregovorov« po domovih takoj naslednji dan, kot je bil sklep za »odišleke« iz ustanovnega občnega zbora?*

**👉*

Zapisnik 14. seje U O KOZ Kog dne 30.1.1951 pri Praprotnik Vinku, Lačaves *(Prepis zadnjega sklica *)*

Dnevni red:

- 1.) Otvoritev (čitanje zapisnikov)
- 2.) Rešitev pošte
- 3.) Določitev občnega zbora
- 4.) Odstopne izjave
- 5.) Razno

Navzoči so vsi člani Upravnega odbora. Na seji je prisoten tudi član nadzornega odbora.

Ad1. Predsednik Jožko Tomažič pozdravi odbornike in otvori sejo ob 15. uri.

Ad2. Rešena je bila pošta, katero je prečital tov. Tomažič - predsednik

Ad3. Ker je bilanca gotova, se določi občni zbor z običajnim dnevnim redom. Dan se določi 10. februar 1951 pri Praprotnik Vinku v Lačavesi. Začetek občnega zbora je ob 9.uri predpolne

Ad4. Prečita se odstopna izjava in vzame na znanje tov. Praprotnik Vinka

Ad5. Da se izterja 2000 din od Novak Jožefa, za katere se Bukovca Franca razbremeni.

Tov. Flegarič zahteva povračilo slame, katero je posodil za vez. Ker se nihče ne oglasi k razpravi, predsednik ob 16.uri sejo zaključi in se zahvali za obisk.

Smrt fašizmu - Svoboda narodu!

Lačaves 30.1.1951 Zapis.: Borko Jože l.r., Predsed.: Tomažič Jože l.r.

*

**(Pripomba avtorja na zapisnik 14. seje UO):*

Točki 3 in 4 sta si kontradiktorni! V točki 3 se je določil datum in kraj naslednjega občnega zbora KOZ- e pri Praprotnik Vinku, v naslednji točki - 4, pa se ugotovi izstopni izjavi istega člana, pri katerem je določeno, da bo 10. februarja občni zbor?

Vabilo likvidacijski komisiji KOZ Kog z dnem 28.8.1953

(Prepis Vabila za likvidacijsko sejo KOZ- e Kog:)

Predsednik komisije: Ščavničar l.r.

Vabilo poslano:

1. Tomažič Jožku, Vitan
2. Vnuk Petru, Jastrebeci
3. Bukovec Francu, Gomila
4. Borko Jožetu, Hermanci
5. Praprotnik Vinku, Lačaves

*

**(Pripombe avtorja):*

1. *Likvidacijskega zapisnika v arhivu nisem našel. Iz dokumenta - Vabila na likvidacijsko sejo, ki edini govori o ukinitve KOZ-e na Kogu, je videti, da se je to formalno zgodilo dne 28.8.1953.*
2. *Kolhozništvo je torej v Jugoslaviji in kakor pri nas životarilo kratkega veka. Čeravno likvidacijskega zapisnika o pokopu »naše koze« ni, iz ostale dokumentacije ugotavljam, da je razpadla že prej, saj že zadnji zapisnik U O iz 30.1.1951 omenja izstope. V Slovenski kroniki 20. stol. pa je zapisano, da je še leta 1954 v Sloveniji bilo 43 KOZ od skupno 381 v drugem letu ustanavljanja.)*

Delovne norme

Kot je danes na osnovi dokumentov razkrito, je v SZ samo v letu 1932 - 1933 ³⁶ kot letu največje kolhozniške prisile, nastopila takšna lakota, ki je terjala šest milijonov žrtev in da je še bilo v gulage strpano na milijone tamkajšnjih kmetov (kulakov). »Hvala bogu« da ta Kardeljeva ideja o kolektivizaciji naših vasi ni bila tako kruta in ni toliko časa trajala, kot je tam. Dokaz, da smo bili na isti poti, pa pričajo enaki organizacijski prijem in prevzete navade ter norme, ki so jih brigadirji (terenci uporabljali) na terenu. Pa si jih nekaj poglejmo, kakor tudi gradiva, ki so jih pri izobraževanju zadrušnikov uporabljali³⁷:

(Prepis arhiviranega političnega gradiva in kolhozniških norm):

- Delovne norme so sredstvo za povečanje proizvodnosti dela, za pocenitev

proizvodnje in omogočajo boljše in pravilnejše nagrajevanje za dela.

- Norme so eden od osnovnih elementov za dobro organizacijo in razvoj našega gospodarstva.

- Naloga članov in vodstva KOZ je, da čim bolj temeljito obvladajo in izpolnjujejo

norme.

- Suženjski gospodarski sistem ni poznal nikakršne širše uporabne organizacije dela.

- Fevdalni sistem je imel zelo slaboproizvodnost dela in ni moglo biti govora o neki dobri organizaciji dela.

- Tovariš Stalin nam lepo pove, zakaj se je kapitalizem zlomil in prevladal fevdalizem. Zato da je napravil večjo proizvodnost

36 Courtois S. in 5 avtorjev. Črna knjiga komunizma. Prisilna kolektivizacija str. 175, Velika lakota str. 190, MK Ljubljana 1999

37 PAM Maribor. škatla - Kmetijska obdelovalna zadruga Kog

dela, omogočil človeški družbi, da dobi primerno več proizvodov kakor v fevdalnem gospodarstvu. Nova organizacija dela, ki je že uvedena v SZ in se uvaja tudi pri nas, daje višjo stopnjo dela in večjo proizvodnost, kakor v kapitalističnem gospodarskem sistemu /.../

- Količina dela, ki ga srednji marljivi delavec izvrši v enem dnevu pod določenimi pogoji je trudodan (TD), ki ga v KOZ jemljemo 10 ur na dan. Zaradi tega delimo delo po teži, potrebni strokovni sposobnosti in važnosti v 7 grup:

1.) 0.50 TD - sem sodijo delavci brez kvalifikacije (pastir, trganje perja - nati)

2.) 0.75 TD - so manj važna dela brez posebnega znanja (vez mladja, trganje grozdja, obrezovanje repe)

3.) 1.00 TD - srednje težka dela, za katere ni potrebno posebno znanje (pletev žit, sušenje krme, ruvanje pese)

4.) 1.25 TD - srednja težka dela, za katera je potrebno več znanja in prakse (oranje, branjanje, okopavanje).

5.) 1.50 TD - težka dela, za katere je potrebna praksa (okopavanje, raznašanje gnoja na hrbtu v vinogradih, težko oranje)

6.) 1.75 TD - dela s potrebnim znanjem (žetev s srpom, odstranjevanje zalistov v vinogradih, mlačev, trosenje umetnih gnojil z roko)

7.) 2.00 TD - težka in visoko kvalificirana dela (traktoristi, mašiniisti, obrezovanje trte, rigolanje, škropljenje)

Zdaj pa še nekaj »cvetk naše koze« po lastnem spominu!

Poleg že omenjene spevne krilatice, »*Vsi v zadruge nato pa goli v truge...*«, ki te je preglasno izrečena lahko stala tudi aresta, se še zlasti spominjam težkega vzdušja v hiši in v vasi potem, ko

je tudi moj oče » pobegnil« iz ustanovnega občnega zbora KOZ dne 20. 6. 1949. Prestrašeni vaščani in potencialni zadružniki so se po tem skreganju z oblastjo oziroma s tovarišem Jožetom Tramškom sestajali samo še skozi zadnja vrata in v trdi temi. Zaupni pogovori so seveda tekli le o tem, kaj je ta hip za storiti in se tudi medsebojno tipali, koliko so koga agitatorji že »omehčali«. Še edina komična točka »nočnih« pogovorov, ki je znala še komu razpotegniti usta v smeh, je bila tema o »skupnih kotlih«, ki bi naj do kraja razbremenili kmečke gospodinje, da bi se tako lahko nemoteno posvetile delu na zadružnih poljih. Skratka, o »sladkem življenju v kolhozu«, se je v prispodobi še zlasti govorilo takrat, če sem kot šolar na »nočnih pogovorih« preveč vlekel na ušesa, o čem se starejši pogovarjajo.

Ponujam pa še nekaj resničnih dogodivščin o »kogovski zdrghi«:

- Sosed - Ciril Kerenčič, brat heroja Jožeka, mi je znal povedati in mi ob priliki tudi pokazal tozadevne dokumente, kako so mu med »mehčanjem« na Notranji upravi OLO Ljutomer zadružniki iz goric v Jastrebcih pobrali pridelek in nikoli nič plačali. Prepričani so namreč bili, da je medtem Ciril v Ljutomeru že podlegel pranju možganov. Ob neki drugi priliki, ko še vedno ni hotel postati »vzorni kolhoznik« na Kogu, pa mi je zaupal, kako je brez hrane in tople suknje skoraj doživel konec v nekam provizoričnem zaporu pri Miklavžu, ko klet pri minus 20 stopinjah sploh ni imela okenskih stekel.

- Tudi »štorja« o naloženem vozu s senom v Lačavesi še ni pozabljena, ko so se »zodržniki« (zadružniki) na travniku skregali, pustili naloženi voz, da je ta po nekaj deževnih dnevih globoko zlezel v blato....

- Čeravno so imeli zadružniki v delovnih normah tudi zapisano delo za pletje plevla iz žita z enim TD (trudodanon), se zdi, da tega dela niso opravljali. Namreč na zadružni njivi v sosesčini, ki je bila nekoč »faruška«, je to leto grahor žito tako prerasel, da smo iz njega pastirji komajda še rešili sosedovo telico, ki si je očitno zaželela zelenega grahorja.

• Poglavje zase so tudi bile gradnje zadružnih domov. Na Kogu so se zadružniki najprej lep čas nategovali za lokacijo. Končno pa so v Lačavesi le izkopali jamo za gašenje apna in jo menda tudi napolnili. Dalje z domom na Kogu nismo prišli.

• V PAM so mi v oči padle tudi pristopne izjave za sprejem v KOZ- o. Večinoma so to rokopisi (tudi s svinčnikom na iztrganih listi iz šolskih zvezkov). Vse izjave so si identične, kar daje videz, da je bil smisel teksta obvezen, saj so vsi tudi zapisali, da v KOZ-o vstopajo prostovoljno, da bodo spoštovali pravilnik, pridno delali, čuvali zadružno imovino in hodili na sestanke.

Tudi danes se pri nas veliko govori o zadružništvu, ki bi naj olajšalo gospodarjenje v kmetijstvu, kot je praksa po Evropi. Med kmeti pa ni čutiti večjega interesa. Temu fenomenu pripisujem, da še je pri kmetih kot sindrom zasidran prav takšen lik zadruga, kot sem jo kot »našo zodrgo« orisal v tem sestavku. Namreč še vedno živi pripovedovanje naših staršev in dedov o bridkih izkušnji s to zadevo v realsocializmu. Še globoke so rane, ki so vezane na samo ime »zodrga«. Mogoče bi pri nas kazalo celo spremeniti to nesrečno ime, ki v svetu pomeni vse kaj drugega, kot je bil primer pri nas!

Za konec pa še na to temo epilog, ki sem ga priobčil v knjigi Pot do kruha I. 1998:

• Uspešnost nabora zadružnikov je bila več kot skromna, (iz arhiva sem celo spoznal, da KOZ-a na Kogu ni štela niti potrebnega števila članov UO; to je predsednik in še osem članov).

• Privilegiji članov so bili vabljeni. Upravičeni so bili do plač, sindikalne karte K-15, do dopusta, do zdravniškega zavarovanja in tudi oproščeni nekaterih dajatev.

• »Izobčenje« paje pomenilo, da zadružnik ni bil več »vaščan med sovaščani«, ampak izobčenec. Sovlašani ga niso več pozdravljali in ničesar želeli od njega. Tudi njihovi otroci so med sovrstniki naleteli na podoben odpor. Vse težje so zadružniki prenašali to izolacijo, še zlasti zato, ker jim je ob privolitvi bilo zagotovljeno,

da jih bo vedno več.

• »Konec KOZ« je sledil po štirih letih. Rekel bi, da iz istega vzroka kot je doživel konec sam komunizem!

Viri:

- Pokrajinski arhiv Maribor (PAM): škatla - Kmetijska obdelovalna zadruga Kog
- Nova revija: Slovenska kronika XX. stol. 1941 - 1945, Ljubljana 1997
- M. Munda: Zemljo tistemu, ki jo obdeluje, Večer - .priloga 16.5-1998
- Sutičič V.: Agrarne operacije 1885-1945, Ljubljana 1991
- Courtois S. in še 5 avtorjev: Črna knjiga komunizma, Ljubljana 1999
- Topolovec R.: Pot do kruha, Brazde Ljubljana 1998
- Lastni spomini

06 DELALI SMO SI ELEKTRIKO

(Ptuj 1999. Objavljeno: Zgodovinski listi Ljutomer, 1999)

Uvod

Prastaro spoznanje človeka je že, da je vir vsega življenja sonce. Zato so mu danosti sonca svete danosti. Z obvladovanjem vse več rokodelskih veščin pa mu je svetli del dneva postajal prekratek in začel je razmišljati, da ga podaljša. Z odkritjem ognja je v ta namen začel uporabljati trske, sčasoma nato oljenke, sveče, petrolejke in

končno električno luč. In prav o tej poslednji danosti človeškega uma – elektriki, ki nam je na polovici prejšnjega stoletja »zasvetila« tudi na Kogu, opišem vso vmeno in prigode, ki so spremljale pri nas izgradnjo električnih naprav. Čeravno dogodek že meji na zgodovinsko oddaljenost pa je vendar zapisan iz prve roke, saj me z njim še vežejo sveži spomini.

»Elektrifikacija je osnovni steber naše petoletke«

Pred petimi leti se je iztekla druga svetovna vojna. Vse, kar lahko pozitivnega pripišemo kot vsaki vojni, je le to, da smo z njo pridobili na tehnološkem področju in na razgledanosti. V kontekst vsestranskega napredka in posledično tudi razgledanosti prav gotovo sodi tudi elektrika, katere uporabnost smo po vojni še tem bolj začeli dojemati, občudovati in obenem zavidati sosedom v Središču, ki so jo že dobili v kraljevini. K povečanemu interesu za elektriko so še zlasti pripomogle realsocialistične obljube »raja na zemlji«, saj je prav elektrifikacija v prvi petoletki bila politični hit izgradnje "socializma na vasi". Propaganda v tej smeri je še največ potekala preko plakatov in izpisanih parol, saj radia prav zaradi elektrike nismo poslušali. Izstopale so prav parole o elektriki, kot: » V tej petoletki je naša prvenstvena naloga elektrifikacija«, ali pa »Elektrika v vsako vas in v vsako hišo«. Sicer pa je tudi predhodna nacistična oblast znala »zabrenkati na to struno«, kateri ton je še zlasti rad zašel v podeželska ušesa! Sicer pa je že Lenin leta 1918 dejal: »Elektrika bo zamenjala boga. Kmet naj moli k elektriki, da bo začutil moč oblasti, kakor nebeško moč«!

Sčasoma pa je oblast dojela, da ne bodo na vasi zadostne samo obljube. Odpor zoper Kardeljevo idejo o kolektivizaciji vasi (ustvarjanje kolhozov), ki je potekala v okviru »socializem na vasi«, je začel razkrajati podeželje, ki je dejansko vir slovenstva. In prav Ljutomerski okraj, kamor smo takrat spadali, je bil pri

kolektivizaciji tudi nasilen! Znano je, da nam je zaradi vpeljave teh »idej« že tudi pretila lakota, ki se je najprej odrazila v mestih. Zaradi takšne politike je oblast začela izgubljati spoštovanje tudi tam, kjer si je med NOB pridobila naklonjenost.

V takšnih razmerah je nenadna ponudba elektrike delovala kot obliž na »ranjeno podeželje«. Interes oblasti pa je bil tudi v tem, da »propagandni radio« doseže nezadovoljno podeželje. Je pa tudi takratnemu zagonu elektrifikacije severovzhodne Slovenije leta 1950 pripisati temu, da je v tistem času začela obratovati elektrarna HC Mariborski otok, gradnja njej namenjenega potrošnika tovarne aluminija TGA v Strnišču, pozneje Kidričevo, pa se je odmikala oziroma kazala, da bo gotova šele koncem leta 1954.

Zgodovinski prerez elektrifikacije našega konca

Če se še opremo in ozremo na zgodovino o virih in transportu električne energije v našem severovzhodnem koncu Slovenije izvemo, da sega začetek globalne elektrifikacije na mariborskem področju kakor tudi v Sloveniji v leto 1918, ko je bila zgrajena prva HC Fala na Dravi. V povojni obnovi, ki je hlatala po elektriki, se je tudi sorazmerno hitro usposobila delno porušena HC Dravograd ter še dogradila HC Mariborski otok in nato še v dvajsetih letih ostale dravske HC, do vključno v osemdesetih letih Formina, kot do sedaj zadnje od osmih v dravski verigi. Sicer pa segajo prve el. žarnice na Slovenskem že v prejšnje stoletje, v leto 1894 oziroma v Škofjo Loko ter v Ljubljano leta 1898 in še kje, kjer so tudi v manjših obsegih pridobivali el. energijo kot stranski produkt oziroma višek v posameznih industrijskih družbah. Prvi začetki elektrifikacije v tedanjem Ljutomerskem okraju pa segajo v leto 1913, ko je dobila el.luč Gornja Radgona iz avstrijske strani, Zdravilišče Radenci pa iz istega izvora leta 1923.

O elektrifikaciji v pravem pomenu besede pa za naš prleški konec

velja leto 1926, ko je bil izgrajen 35 KV daljnovod od Maribora preko Ptuja, Ormoža, Ljutomera do Murske Sobote. Ob tem sta bila v Ljutomeru zgrajena dva razdelilna transformatorja, ki sta omogočila širitev elektrike najprej v okolico oziroma na podeželje in sicer, leta 1927 proti Ivanjkovcem in leta 1929 proti Veržeju. Evropska gospodarska kriza, ki se je pred izbruhom druge svetovne vojne pokazala tudi pri nas, pa je to širjenje nekoliko zavrla. Tako je šele leta 1938 dobila komercialno elektriko opekarna in kraj Boreci ter Križevci, naslednje leto pa še Radenci, Stara Nova vas, Stročja vas, Babinci in Ključarovci. Tudi Radgona se je na tem področju posodobila tik pred vojno. Na račun elektrifikacije našega podeželja, pa se je obesila tudi nacistična propaganda. Tako so na tem koncu leta 1943 dobili elektriko še Bunčani, Iljašovci, Bučecovci, Vučja vas, Sratovci in Boračeva. S tem pa je nekako zaključena prva doba elektrifikacije našega podeželja, ki je trajala od 1913 do 1943.

Z letom 1945 oziroma s socialistično Jugoslavijo pa se je začela druga doba tega poslanstva, ki je trajala do leta 1954, ko se je v globalu zaključila elektrifikacija našega podeželja tudi v takratnem Ljutomerskem okraju. Sicer pa je danes merilo za stopnjo elektrificiranosti količina porabe na osebo oziroma široka potrošnja, ki nam daje realnejšo sliko standarda. In leta 1954 je ta številka v Ljutomerskem okraju znašala le 50 KWh, (slovenska je bila 117 KWh na osebo). Za primerjavo, pa se je v razvitem svetu Evrope ta številka že takrat sukala krog 1000 KWh.

Spominski vtisi o elektrifikaciji rojstne vasi

Ko se je na Kogu leta 1950 začelo govoriti o napeljavi elektrike iz Ljutomerskega konca, sem bil še žitelj Sv. Bolfenka na Kogu. Obiskoval sem nižjo gimnazijo v Ljutomeru in bival v pripadajočem dijaškem domu. Tudi slabo vreme, grda pot in zima me ni več zaustavila, da se ne bi ob sobotah odpravil na triurno pot domov in

El. trafo v Jastrebcih danes

izvedel ali že morda kaj videl glede elektrike na domu in v našem kraju. Koliko žarnic, vtičnic smo prijavili? Ali bomo imeli luč tudi v svinjski kuhinji, kleti, so bila vprašanja in misli, ki so me tudi v sanjah preganjale! Pešačenje je vodilo skozi Stročjo vas in Presiko, kjer so rudarji takratnega premogovnika že imeli elektriko. Vsako sveže izkopano jamo, ki sem jo med pešačenjem proti domu opazil, sem ocenjeval in gledal smer, da morda ne gre že za daljnovod Presika - Vuzmetinci in naprej skozi Lačaves do rojstnih Jastrebccev. Prav zato sem ob sobotah šel domov sam in se čim bolj držal bodoče trase daljnovoda. Ko se pa je dejansko začelo, pa sem vsako prihodnjo soboto vse težje pričakal, da bi ob poti in doma videl, kaj je bilo v minulem tednu na novo postorjenega.

Tudi doma in sploh v vasi se tedaj ni govorilo nič drugega kot o elektriki. Koliko žarnic in vtičnic je kdo dal zapisati, kdo se zanima za motorni vod, kje bo stal transformator, kje bo potekala trasa mreže...? Nobenih soglasij ni bilo potrebnih, pa tudi ni bila navada, da bi se tedaj koga kaj vprašalo. No, saj so vsi komaj čakali, da jim že končno zasveti ta »čudežna luč napredka«. Največ od tega sem dejansko izvedel od ateka, ki je bil v elektrifikacijskem odboru.

Ne vem, ali se je »kdo« od krajevnih veljakov skesal ali se vsaj hotel v nečem oddolžiti očetu in se tako upravičiti glede šikan »družbene prevzgoje«, ki jih je oče kar nekaj skozi dal, ali pa je komu še ostal spomin, kako si je atek kot prleški »ves mešter« kmalu po obnovi v vojni porušene domačije zgradil elektriko na veter. Bilo eno ali drugo, atek se je postavljene naloge v elektrifikacijskem odboru lotil zagnano, saj mu je bila, kar se tiče tehnike pisana na kožo. Pa tudi drugi člani elektrifikacijskega odbora na Kogu, kot tudi sam predsednik Jožko Tomažič*, so se zaupane naloge lotili resno in jo tudi v kratkem času uspešno rešili. Elektrifikacijski odbor je torej iz vidika politike bil »indiferentne« sestave in menda prav zaradi tega ob zaključku del ni bilo kakšne večje javne proslave, ki so sicer v socializmu bile v navadi. »Delo se je pač samo pohvalilo!«

**(Op. avt.: Gospod Joško Tomažič se je kot predvojni visoki funkcionar v Zvezi društev slovenskih fantov in deklet in nato za časa Nemčije kot Ortsbauernführer, z nastopom komunizma znašel zaporu, kjer mu je sprva zelo slabo kazalo. V času zloglasnih kolhozov pa je postal brezmadežni državljan in tako celo postal predsednik KOZ- e Kog ter nato še predsednik Elektrifikacijskega odbora!)*

V letu 1951 sem bil torej na tekočem prav z vsemi fazami dela za težko pričakovano »luč napredka« moje rojstne vasi. Ob nedeljskih obiskih sem tako iz prve roke izvedel in sčasoma tudi videl novosti v zvezi z gradnjo in zagnanostjo »naše elektrike«. Ko so še trasirali vod nizke napetosti ter določili lokacijo transformatorja, je prišel na vrsto spisek oziroma razpored, kje bo kdo izkopal jamo, prispeval drog, kdo opravil prevoz ... Vse je bilo potrebno natančno in tankočutno razporediti med zainteresiranimi krajan s tankimi denarnicami. Kot »začasni Ljutomerčan« sem torej živel v sozvočju utripa rojstnega kraja in doma. Kako hitro so tega leta minile počitnice, ko sem vrtal in »štemal« zidove, na katerih nam je zarisal električno instalacijo gospod Jakl iz Središča, kjer so že dobili elektriko leta 1938. Vsi smo mu pomagali, tako da se je sam mojster čudil, kako hitro mu gre delo od rok. Delo je bilo »lahko in

lepo«, saj je predstavljalo nekaj zvišanega, ki šele prihaja. Pa vendar za to zvišeno početje ni bilo dovolj le vnema, potreben je bil tudi denar. Marsikateri hlev v kraju se je ob tem popolnoma izpraznil, tako da tisto leto tam ni bilo kolin, mleka ali sira. Samo da je bilo za eno žarnico! Vsled tega so imeli odborniki za gradnjo tudi mnogo težav s izterjavami, mogoče še več, kot z nabavo materiala, ki ga tudi ni bilo za dobiti. Kljub vsem težavam so sledile odboru »tihe« pohvale tako pri oblasteh kakor pri sodelujočih elektrikarjih, ki so to delo lahko realno ocenjevali na podlagi izkušenj od drugod.

Ko se je že »videl konec plodnega dela«, je bila spontano želja vseh, da bi nam prvič zasvetila električna luč za Silvestrovo oziroma za Novo leto 1952. Vse je kazalo, da gre po načrtih, dokler se niso izneverili visokonapetostni izolatorji na novem daljnovodu iz ljutomerskega konca. Bili so slabe kakovosti, kar se je ugotovilo šele pri preizkusnem vklopu daljnovoda kakšen dan pred novim letom. Težko je potem bilo najti tak pokvarjen - prebiti izolator, saj bi se morali pregledati prav vsi na vsakem drogu, kar pa se ni dalo opraviti v tako kratkem času. Spontana želja, zlasti Jastrebcanov, kjer stoji transformator, je tako glede veselega silvesterskega večera ob električni žarnici postala vprašljiva.

Iznajdljivi in praktični elektrikarji, ki so takrat dali več na izkušnje kot na instrumente, ki jih še niso imeli, bi se prav tako radi veselili skupnega uspeha. Kot edino možnost, da se napaka na hitro najde, so videli v metodi, ki je ni v literaturi iskanja električno prebitih izolatorjev. Bila je to »kitajska metoda«, ki bi še edina lahko potešila neučakanost v Jastrebcih, kjer smo v bližini transformatorja po domovih imeli že vse nared, za ta veliki trenutek ob preskoku leta.

Zdaj pa še o »kitajski metodi«: »Naslednji dan - dan pred silvestrovim, naj bi se organizirala večja skupina nočnih opazovalcev daljnovoda, ki bi se naj v temi razporedili po dominantnih točkah novega daljnovoda. Pod budnim očesom opazovalcev celotne trase daljnovoda, bi se naj ta ob določenem trenutku ponovno vklopil. Opažen blisk, pa bi naj signaliziral poškodovani izolator«.

Dogovorjeno - storjeno! Za večerno akcijo pred Silvestrom se je ponudilo dovolj nočnih opazovalcev novega daljnovoda, ki smo se zbrali ob transformatorju v Jastrebcih. S seboj si je atek vzel najbolj zanesljivo uro, ki si jo je na zbirališču uravnal z ostalimi opazovalci ter jo stlačil v notranji žep zimske suknje. Jaz, ki sem užival novoletne počitnice, sem v tej akciji bil očetu pomočnik z baterijsko svetilko, da bi ob določenem terminu ponovnem vklopu videla kazalce ure. Zasedla sva ustrezen položaj na Vodranjskem vrhu, od koder je na eno stran daljnovoda segel pogled vse od transformatorja v Jastrebcih, na drugo stran pa tja do sredine Lačavesi. Vsak je seveda gledal v svojo smer. In res! Točno ob napovedani sedmi uri, se je zabliskalo. Bil je to blisk na drogu ob potoku Trnava v Lačavesi. Pa še nekje blizu Presike so nočni opazovalci opazili podobno umetno strelo na daljnovodu. Tako sta bili obe napaki lokalizirani in naslednji dan so električarji kljub mrazu uspeli zamenjati pokvarjene izolatorje. Delo je trajalo do mraka, tako da predčasno spet ni bilo mogoče preskusiti daljnovoda.

Negotovost ali bomo, ali ne, svetili za Silvestra, je tako trajala še ves zadnji dan starega leta. Skoraj vsi udeleženci nočnega opazovanja prejšnjega večera in še menda nekaj novih okoliških radovednežev se nas je ta zadnji večer ponovno zbralo pri transformatorju v Jastrebcih. Nestrpno smo prestopali po shojenem in blatnem snegu okrog transformatorja in čakali, kaj bo. Še preden pa je prišlo do poskusa - ponovnega vklopa visoke napetosti to večer, pa je nekdo ugotovil, da v transformatorju še ni privita žarnica. Kot ptiček sem v trdi temi »poletel« do tristo metrov oddaljenega doma po žarnico. Še danes se spomnim, da je bila sto svečna. Do dogovorjenega ponovnega vklopa to večer v Ljutomeru, so električarji še enkrat z žepnimi svetilkami presvetili vse vitalne dele transformatorja in visokonapetostnega stikala. Nato pa je delovodja še posvetil na svojo uro in rekel: »Zdaj bi pa moralo že biti...«. Nihče od nas čakajočih vaščanov se ni več upal približati transformatorju in postali smo tudi redkobesedni. Poiskali so še poseben kavelj

na izolirani palici, s katerim se sproži visokonapetostno stikalo in kmalu je sledilo neizmerno veselje prav vseh. Žarnica, ki sem jo prinesel, je tako zaslepljujoče zasvetila, »da je bilo kot podnevi«, so sledile okrog transformatorja prve besede čakajočih in premraženih Jastrebcianov. Veselili smo se prav vsi, da trud in vztrajanje ni bilo zaman in da se bo nocoj tod naokrog svetilo tako, kot še nikoli doslej. Električarji so še nato vložili varovalke nizke napetosti oziroma, da so elektriko dobile še hiše v vasi. Od transformatorja smo tako z duhovitimi in veselimi pripombami opazovali, kako so se začele v Jastrebcih prižigati tako težko pričakovane luči - »luči prihodnosti«. Brez, pozdrava in novoletnih želj ob silvestrovskem večeru smo jo v en mah vsi mahnili domov gledat, kako komu in kje sveti elektrika. Menda nikogar, ki je to večer dobil v hišo elektriko, ni to noč mikalo, da bi za silvestrovanje zapustil svoj dom, saj je imel vso noč doma kaj gledati in občudovati.

To veselje se je na Kogu in pa tudi v drugih krajih tod naokoli dogajalo, da tako rečem, »V srečnem letu izgradnje socializma« - v letu »obliža« za trpečega kmeta - kulaka, viničarja in tudi zadruženika! Ob dejanju oziroma letu, ki se je vsaj v nečem podeželje približalo mestu, vaščana pa meščanu. Električna luč je torej v pravem pomenu besede postala »luč napredka« in konec najbolj črne zaostalosti naše vasi in našega kraja. Pri Sv. Bolfenku na Kogu se je to zgodilo na polovici prejšnjega stoletja - za Silvestra leta 1951.

Viri:

- Jože Holc : *Prlekija* - elektrifikacija in njen razvoj, Ljubljana 1950
- Stephane Courtois in še šest avtorjev: Črna knjiga komunizma, Ljubljana 1997
- Lastni spomin in fotografija

07 BIL SEM DIJAK DIJAŠKEGA DOMA V ORMOŽU

(Ptuj 2003. Objavljeno: ZGODOVINSKI ZAPISI 2004, Ormož)

Uvod

Dotikam se povojnih razmer na domu v Jastrebcih, od koder sem v dvanajstem letu naredil prvi korak od doma. Opisujem preživljanje in dogodivščine v takratnem Dijaškem domu v Ormožu. Za popestritev pripovedi pa sem se dotaknil nekaj avtentičnih zgodb in prizorov, ki so mi iz tega časa za vselej ostali v spominu.

Podoba pročelja zgradbe danes

Zdi se mi, da danes ve malo prebivalcev Ormoža, še manj pa okoličanov in zlasti še mlajših, da je nekoč Ormož že bil neke vrste srednješolsko mesto in da je celo nekaj let imel pripadajoči internat. To bi za Ormož moralo biti zanimivo tudi danes, ko se je po sorazmerno dolgem premoru v njem ponovno vzpostavila

srednja šola oziroma gimnazija. Tudi iz tega vidika utegnejo biti spominske vrstice ormoškega šolarja izpred pol stoletja zanimive. Če besedi »nekoč« in »srednješolsko mesto« še nekoliko razčlenim, moram povedati, da je Ormož, kot se je za popolnost mesta tudi spodobilo, dobil »zvišano« šolo - Meščansko šolo, že leta 1923 (Ljutomer 1919, Radgona 1938). Z nastopom »brezrazredne družbe« leta 1945, pa se je »spodobilo«, da so tudi meščanski nazivi šol izginili iz socialističnega besednjaka. S tem se je tudi Meščanska šola Ormož preimenovala v Nižjo gimnazijo. Za Ormož pa je zanimivo tudi to, da je ob tem še dobil pripadajočo ustanovo - Dijaški dom. Za nižje gimnazije in malo maturo pa se je slišalo le do leta 1958, ko so se z novim šolskim zakonom nižje gimnazije preoblikovale v osemletke. Te so še takrat sledile v večjih krajih, kot vem za Okraj Ljutomer, še pri Miklavžu in Križevcih. Pripadajoči internat oziroma, kot smo mu tudi znali reči dijaški dom, pa je v Ormožu živel še krajši čas, samo do začetka leta 1951.

Prvič iz doma

Čeprav je od tedaj, ko sem se podal iz doma, minilo že skoraj šestdeset let, še me vedno spremlja občutek, da sem fant iz fare Sv. Bolfenka na Kogu. Tako se še tudi predstavljam, če pa je potrebno, pa še dodan, da že pol stoletja živim na Ptuju. Za natančnejše podatke pa, da sem iz Jastrebecv, ki ležijo na sončni strani Koga. Ognjišče sem zapustil po četrtem razredu osnovne šole, kot še nekaj vrstnikov iz rojstnega kraja, ki jih je uka želja in pa tudi vizija komunizma gnala v mesta med proletarce. In tako se je tudi takrat »delalo«, da kmalu kmeta več naj ne bi bilo! Kmetom se je takrat namreč začelo vsevprek »jemati« in kot kulake na vse načine stiskati. Ob takšni viziji so mi starši vse bolj vtepali v glavo že staro modrost: »Samo tistega, kar imaš v glavi, ti ne more nihče vzeti«. Da, tudi to je razlog, da so me takrat odpravili od doma, na

katerega se dejansko nisem več vrnil.

Sicer pa pripoved o Dijaškem domu v Ormožu pišem z lahkim peresom, saj gre za samoizpoved. Pišem torej kot gojenec internata in dijak nižje gimnazije, kjer sem preživel nekaj več kot dve leti in sicer, od začetka šolskega leta 1949 do ukinitve dijaškega doma Ormož leta 1951, ko se nas je kak ducat dijakov moralo preseliti v nov Dijaški dom Ljutomer. Šele pozneje se je zvedelo, da je šlo za oblastni odlok oziroma politični kompromis med takratnimi okrajnimi veljaki, občanov pa se takrat itak ni nič spraševalo. Spomnim se samo, da smo gojenci internata v Ormožu neki jesenski večer 1. 1950 v učilnicah čakali posebnega gosta – bodočega upravnika novega dijaškega doma iz Ljutomera, profesorja Janka Korena, ki je nastopil v vlogi novačenja svojih bodočih gojencev. Torej iz razloga, da internata v Ormožu več ni bilo, sem tretjo in četrto leto nižje gimnazije nadaljeval v Ljutomeru.

Ves teden sem čakal na soboto

Sedaj pa se vrnimo v nekdanji ormoški internat. Zgradba še danes stoji na dominantnem trgu v Ormožu, ki je pred vojno služila kot sodišče. Danes je ta trg poimenovan po mojem sosеду iz Jastrebec - prof. Jožetu Kerenčiču, ki se je kot študent za ceno lastnega življenja upal upreti uvozu stalinizma oziroma rdeče revolucije. Danes v tej zgradbi domuje Ljubljanska banka in še kdo, barva fasade pa se je iz takratne oranžne spremenila v bolj sivo barvo. Skozi velika vhodna vrata (vzhodni »haustur«) si z granitom tlakovanega trga, vstopil na gladka betonska tla veže. Takoj na levo so vodila vrata k hišniku internata in še ob njih vrata v pisarno upravnika, ki je bil prof. Albert Fras iz Ptuja. Na nasprotni strani veže pa so večja vrata vodila na prostrano dvorišče in še naprej v prostran sadovnjak, ki se še ga vedno nekaj razteza proti dravski terasi. Iz veže so vodila še ena »nenormalna« vrata in sicer

v jetnišnico, ki je seveda sodila v popolnost nekdanje sodnije. Da se razumemo, za časa internata nam je ta prostor služil kot umivalnica, kjer smo eno celico koristili fantje, drugo pa punce. Preostale dve - tri, pa so služile za drvarnico in še za kaj. Iz vhodne veže so še tudi vodila vrata na stopnice v nadstropje. Da pa le dokončam s pritličjem, pa še moram opisati kuhinjo in jedilnico, ki pa sta se nahajale na vzporednem (zahodnem) vhodu te zgradbe – »Havlasov vhod«. In če še pokukamo v nadstropje, kjer so dejansko bili naši bivalni prostori, najdemo sobe z obrnjenimi okni proti gradu s spalnicam za fante, z okni na Kerenčičev trg pa sta sledili dve učilnici, zahodnejše pa še dve spalnici za deklice. Za razmejitev med spalnicami fantov in deklet pa je »skrbela« soba vzgojitelja, kjer je bila prvo leto prof. Milena Knez, ki nas je obenem v šoli maltretirala s slovenščino, naslednjo leto oziroma vse do konca internata, pa tovariš Zvonko Megla, ki me je že tudi »maltretiral« v osnovni šoli na Kogu.

»Strogi hišni red« je uokvirjen visel na več mestih doma. Jutranja fizkultura, kot smo ji rekli, se je začela kmalu za tem, ko je vzgojitelj na vso moč s pestjo zaropotal po vratih naših spalnic in zakričal vstajanje. Jutranja telovadba se je po navadi odvila odvila na prostranem hodniku pred učilnicami, v toplem vremenu pa tudi na dvorišču. Nato je sledilo še »mrzlo« umivanje iz »lavorjev« v že omenjenem arestu, postiljanje, zajtrkovanje in nato nekaj pred osmo uro skupinski odhod v šolo, kjer danes domujejo občinski uradi. Po kosilu smo imeli tako imenovani prosti čas, ki smo ga v lepem vremenu preživljali na dvorišču in sadovnjaku, kjer smo fantje največkrat igrali nogomet, deklice pa igro »fuč«. Ko smo pa za Novo leto 1950 dobili radio Kosmaj, ki je bil prvi takšni izdelek Socialistične Jugoslavije, pa je bila okrog njega gneča. Učna ura je trajala skoraj do večerje. Pred nočnim počitkom pa je bilo še nekaj prostega časa do 22. ure, ko je v domu nastopila »horalegalis«.

Kuharice so glede na dane razmere kuhale domiselno. Najbolj sem se veselil, če je ob vstopu v jedilnico, ki je bila v »Havlasovem vhodu«, zadišalo po makaronih, fižolu, krompirjevici in kakšni

solati. Pozimi pa me je razveselil vonj kislega zelja ali repe. Večerje kakor zajtrki pa so po večini temeljili na vsebinah iz UNRA paketov (humanitarna pomoč Amerike oziroma OZN). Izhodi v mesto me niso mikali, saj sem po navadi imel prazen žep. Še zlasti smo bili na slabšem »kulaški« dijaki, katerih starši so imeli več kot 3 ha zemlje, saj nam je ta prizvok jemal možnost dobiti štipendijo. Zaradi domotožja sem težko čakal na soboto, ko sem jo po pouku mahnil domov peš mimo Huma in Šalovcev.

*

Preskrba z vodo ...

Tisti čas še menda Ormož ni imel vodovoda, saj ga tudi v domu nismo imeli. Vsa voda za kuho, kot za umivanje, se je nosila z vedri. Nekega dne pa se je v opisani vhodni veži pojavila domiselna naprava, leseni sod na lesenih kolesih. Naprava je spredaj imela oje, ki se je zaključil v obliki črke T, zadaj pa je iz 200 litrskega soda štrlela lesena pipa. S to napravo, ki smo ji fantje dali ime »čeza«, smo namreč dobili še eno dežurstvo več. Nič kolikokrat sem bil v ekipi štirih, ki smo s »čezo« drdrali po granitnih kockah čez trg proti studencu, ki se je nahajal na dvorišču nasproti si stoječe zgradbe. Največ energije smo porabili pri »gonjenju« črpalke, saj je bila v slabem stanju in je bilo precej metrov do vode. Največ vode se je uporabilo pri jutranjem oziroma večernem umivanju, ko smo se gojenci z »lavorji« postavili za »čezo«. Če si bil v vrsti za čezo bolj zadaj, ti je pretila nevarnost, da boš v jetniško celico odnesel le prazen »lavor«. Zgoditi pa se je znalo tudi to, da so zadnji v vrsti že morali sod nagniti nazaj in tedaj se je »čeza« znala tudi prekucniti na leseno pipo. Ob takšni nezgodi pa je bilo za nesrečnika najbolje, če je šel kupit novo pipo kar sam, kot da bi jo »šel iskat« k strogemu upravniku.

Črvi v juhi ...

Pri večerji je gojenka našla v svinjski kisli juhi črva. Glas se je hitro širil od krožnika do krožnika, tako da smo vsi samo še iskali črve in jih odrivali na robove krožnikov. To, da nam juha ni teknila, je ob prihodu v jedilnico opazila tudi vzgojiteljica, ki jo je na njeni mizici v kotu čakalo le mleko in namazan kos kruha. Ko so ji punce pokazale odrinjene črve na svojih krožnikih, je brž oblekla plašč, naročila, naj čakamo ter odšla v mesto. Vrnila se je z zdravnico iz zdravstvenega doma, ki je tudi drugače bdela nad našim zdravjem v internatu. Z naočniki se je zdravnica zagledala na en krožnik in čez čas dejala: »Vse je užitno, prekuhano in za zdravje neškodljivo«. In našega »jušnega štrajka« je bilo konec!

Kako sem si kupoval čevlje ...

Iz ormoškega obdobja se tudi spominjam, kako sem si kupoval zimske čevlje. Ti so se v takratnih »svinčenih letih za kmeta« dobili le kot kombinacija z boni, ki jih je kmet le dobil z izpolnjeno obvezno oddajo (prisilni odkup kmetijskih pridelkov). Še danes se spomnim, da so stali 2000 bonov in prav toliko dinarjev. S temi boni je takratna oblast kmeta izsiljevala, da je bil pri »obvezi« discipliniran, saj je bone nujno potreboval, da si je nato lahko sploh kaj kupil, kar ni pridelal doma. Tudi zaradi tega ukrepa je v teh letih mnoge na vasi »obveza« že privedla do roba lakote, kot se je tudi dogajalo pri naših vzorniki v SZ. Pri mojih čevljih pa je bilo tako, da mi je atek bone uspel zagotoviti, dinarjev pa ne. Tako sem moral zimo 1949 / 50 preživeti v mrzlih »batačih«.

Kako ti dela detektor ...

V domu smo bivali tudi tehnično iznajdljivi dijaki. Čeravno nismo imeli organiziranih krožkov v tej smeri, smo si fantje s tehnično

žilico, marsikaj izdelovali. Kdo bo naredil boljši radijski detektor, imel daljšo anteno, boljše slušalke in seveda sprejemal več radijskih postaj, je bilo spontano in vsekakor koristno tekmovanje, zlasti pa še tedaj, ko ni niti internat premogel radijskega sprejemnika. Še najlepše mi je bilo poslušati detektor pod odejo ponoči, ko sem kot najmočnejšo postajo ujel »Glas Amerike«. V srbohrvaščini pa je bil najbolj prodoren politični komentator Grga Zlatopera iz Washingtona.

Poslušanje kapitalističnih oziroma imperialističnih radio postaj in še zlasti Glasa Amerike, pa je v tistem času bilo bogokletno, da ne rečem še kaj hujšega. Joj, kako me je mikalo, da bi se z mojim detektorjem pohvalil in bi nataknil slušalke na ušesa še komu drugemu, pa si nisem upal...!

Z Ivekom sva »ta pravi komunizem uživala že takrat« ...

Iz Ormoža do Jastrebcov je bilo po bližnjici skozi Pušence, mimo Huma, Šalovcev in Vitana, tja do tri ure počasnega hoda, ki sva ga s sosedom Ivekom že vsaj desetkrat prekoračila. Dokler je bilo še lepo in toplo vreme, je še šlo, ko pa je nastopilo blato in mraz, pa so se nama začele porajati drugačne misli in sicer; »z vlakom do Središča, saj je od tam do Jastrebcov pot skrajša za polovico«! Le denarja za vlak ni bilo nikoli, domotožje pa je zahtevalo svoje, pa tudi doma so vedno rekli priti, da sem tako ob nedeljah šel k maši. Ko je bila sezona krompirja, je bila moja naloga tudi nedeljsko iskanje »hrošča«.

Neko soboto pa mi je Ivek že med šolskim odmorom predlagal, da to soboto kreneva domov z vlakom. »Kaj se bojiš, saj te sprevodnik vrže iz vlaka šele na prvi postaji, to pa je že Središče«, je od nekoga izvedel Ivek in nato, dokler sem še okleval, venomer ta stavek ponavljal. No, pa me je vendarle prepričal, da sva po pouku skupaj

krenila na železniško postajo. Ko je vlak prišel, pa sva očitno postala »nervozna« tudi za sprevodnika, saj naju je po nekaj minutah vožnje že dohitel na stranišču. Takoj sva mu priznala, da nimava kart in da sva brez ficka, kot se je izrazil Ivek.

Nato pa je sprevodnik Iveka zagrabil za uho in mu jo začel navijati. Vmes pa naju je še nadiral v smislu; »...kakšni smo to Titovi pionirji, zakaj hočeva državo goljufati« in na koncu še vprašal: »Ali vas tako učijo v šoli«?

Po zadnjem vprašanju sprevodnika pa se je takoj spet oglasil Ivek: »Drug sprevodnik (bil je iz Medjimurja), nas u školi uče, da če u pravom komunizmu biti sve za badava«. Seveda sem ob tem Iveku prikimal tudi sam. S tem najinim pojasnilom o bistvu komunizma pa so se sprevodniku mrka usta razpotegnila v smeh in do konca vožnje sva lahko tudi sedla, čeravno je že vlak začel z zaviranjem v Središču. V ponedeljek in še večkrat po tem pa sva se z Ivekom med sošolci hvalila, kako sva prelest bodočega komunizma – »brez denarnic« že uspela uživati!

Ti boš moj purš ...

Čeprav se je takrat razredna družba najostreje obsojala, pa je bilo videti, da je v našem internatu (vsaj pri fantih) šele nastajala. Namreč, ko si že prilezel v višji ali morda že v četrti razred, ti je po nekem nenapisanem pravilu dijakov pripadal »purš« (postrežček), ki si si ga imel pravico izbrati iz »zelenega« prvega razreda. Purš je moral čistiti »gospodarju« čevlje, postiljati posteljo, ga nadomeščati v dežurstvu itd. Bil je to pravi sadizem! Za nepokorščino so padale zaušnice, pa tudi druge oblike kaznovanja so se našle. Prav zaradi tega sem komaj čakal, da se že enkrat rešim zelenega prvega letnika, ko »obvezno« ni bilo potrebno več biti nikomur »purš«, ali kot smo tudi rekli »pucflek«.

Nočni pohod v dekliško spalnico ...

V večini smo res bili še golobradci, a so vendarle nekateri gojenci in gojenke po starosti zaradi pretekle vojne odstopali. Videti pa je bilo tudi, da so med nami bili tudi že zaljubljeni? Tako se je neko noč manjša skupina starejših fantov v globoki tišini ohrabrila iti na »izlet« do dekliške spalnice. Za ta podvig pa smo izvedeli tudi mlajši in čez čas smo potihoma krenili za njimi pogledat, če nas samo ne »farbajo«. Med hojo po prstih, pa je nekomu izmed nas radovednežev ušel kašelj, ki je kar zadonel po dolgem hodniku in to prav tam, kjer je imela kot ločnico – »nočno stražo«, med fantovsko in dekliško spalnico vzgojiteljica. Kašelj jo je očitno prebudil in začela je odklepati vrata. Mi, radovedneži, ki smo bili še na začetku hodnika, smo jo brž popihali nazaj v postelje, nesrečneže onkraj njenega stanovanja, pa je vzgojiteljica nato zalotila v ženski spalnici pod posteljami, kamor so se skrili. Naslednje dni pa so bila v zvezi s to »afero« zaslišanja in padali so ukori, nekaj zalotenih fantov, pa morda tudi kakšna deklica, pa so bili izključeni iz internata.

Po pol stoletja, pa bi za to »afero zaljubljenih«, ki so jo takrat ormoški moralistični profesorji in vzgojitelji še bolj napihovali kot je bilo treba, lahko dejali: »Slovenci še takrat nismo slutili, da bomo čez pol stoletja imeli prav največji problem v tem, da izumiramo. Danes si takšni ljubezenski podvigi mladih namreč le zaslužijo hvalo in ne kazni, kot se je dogajalo v globokem komunizmu.

Viri:

- Lastni spomini in fotografija
- Drago Novak: PRLEKIJA

08 STRNIŠČE, STERN TAL IN KIDRIČEVO JE ENO IN ISTO

(Objavo članka so obljubile tri časopisne hiše, a do sedaj še nič.)

Uvod

Ta slovensk kraj s »tremi« imeni ni mesto in ne vas. Je vzorčno proletarsko naselje iz našega realsocializma, katerega arhitekturo smo si »izposodili« pri takratni skupnosti socialističnega tabora. Veseli pa nas lahko to, da je sedaj spomeniško zaščiten. Narejen je namreč prvi korak (VEČER, dne 24.1.2006), da je enota Zavoda za varstvo kulturne dediščine v Mariboru septembra 2002 celotno Kidričevo zaščitila kot kulturno dediščino. Ni pa zgodovinska znamenitost samo urbalno naselje,

ki je le najmlajša zanimivost tega zgodovinskega kraja.

Tudi moj dedek je med prvo vojno kočijašil v Sterntalu. Kot AustroOgrski vojak je v letih prve vojne 1914 - 1918 prevažal komandanta lazareta dr. Purga iz gradu Turnišče v sedem kilometrov oddaljeno vojaško bolnico v Sterntalu, kjer so se zdravili tisočeri ranjenci iz Soške fronte. Po razpadu Avstro-Ogrske pa so del kompleksa bolnice, ki se je po letu 1918 ponovno nahajala v izvirnem Strnišču, zasedli begunci iz Soče in še ruski pribežniki pred Leninom. V nekaterih barakah lazareta (bilo jih preko 300) pa se je tudi začela porajati industrija, ki še danes zaznamuje ta kraj. Med drugo vojno pa se je na ruševinah tega austroogrškega kompleksa bolnice spet zgradilo novo taborišče. Tokrat za »Hitlerjeve« graditelje tovarne aluminija v Sterntalu. Hitlerjevo

taborišče pa so po vojni uporabili komunisti za koncentracijski lager za drugače misleče. Dokumenti o vseh tukaj trpečih in umrlih se še niso »našli« in zato še večji interes za tukajšnja povojna dogajanja v komunističnem lagerju »Hitlerjev Rajh«. Prispodoba »Hitlerjev Rajh« je pomenilo iti v smrt! Sicer pa so se stvari v zvezi z vojaštvom tukaj vrstile že od leta 1750, ko si je tod ogledala orožne vaje Marija Terezija, septembra 1873 pa tudi Franc Jožef.

*

V Lagerju »Hitlerjev Rajh« so po končani vojni trpeli in tudi bili pokončani ljudje, ki so bili povezani s Sv. Bofenkom na Kogu. Ena od pokončanih je bila gospa Ela Marčec – nekoč poštarica na Kogu. Šele po izvensodni usmrtnitvi je »postala uradna sokrivka« tudi skonstruirane obsodbe svojega moža Andreja Marčeca, ki je kmalu za njo izdihnil kot žrtev OZNE v Mariboru. Sodni konstrukt se je nanašal glede »vprašljive izdaje« prof. Kerenčiča, ki je nato šele po smrti Stalina bil imenovan za narodnega heroja Jugoslavije. S tem se je takrat zadeva Kerenčič pometla pod preprogo *. Tudi povojni upravitelj šole na Kogu, gospod Stanjko Viktor - starejši, je tukaj služil pokoro. Obtožen je bil, da je kot upravitelj šole v Prekmurju, leta 1941 »lepo« pozdravil okupatorje Madžare!

*(Op. avt.: Arhiv R S: A 132359, A 132362, A 132363, A132364)

Predlog za postavitve parka »spomina« !

Kljub že omenjeni celostni zaščiti dediščine Kidričevega še vendar ta izginja, kot nazadnje tipično delo zadnjih vojaških jetnikov - »granitna cesta«, nekaj let prej pa svetovna tehniška posebnost - tovarniški dimnik. Ob tem izginjanu mi prihaja na misel, kako so zmogli z zaščito v Kobaridu, ki so imeli (imajo) dejansko manj pokazati, kod bi tega imeli pokazati v Kidričevem. Od kompleksa ogromne avstroogrške vojaške bolnice, ki je bila sestavni del

soške fronte, namreč ni ostalo drugega kot zanemarjeno vojaško pokopališče. V mislih pa še imam ostala tukajšnja dogajanja pred, med in po II. vojni. "Hitler je namreč krivec", da še v Kidričevem delamo aluminij, "kot je tudi krivec Stalin", da še tukaj stoji realsocialistično Kidričevo! Tudi ti dejstvi so v prid predlogu, da bi se naj tukaj zgradil podoben muzejski park kot se je v Kobaridu.

Ko govorimo o sledih kar trojnih tukajšnjih jetnikih, mislimo na zajete vojake:

- iz carske Rusije, kojih je zajela avstroogrška armada v Karpatih l. 1914.
- iz okupiranih držav, ki so Hitlerju gradili tovarno aluminija l. 1942 -1945.
- kojih je zajela JNA in so po vojni zgradili že omenjeno granitno cesto.

Ko pa govorimo o trojnem taborišču, pa mislimo na taborišča:

- kjer so sprva bili zaprti jetniki carske Rusije, nato pa je v letih 1915 – 1918 služilo kot vojaška bolnica za ranjence iz Soške fronte.
- ki so ga uporabljali nemški graditelji tovarne aluminija (1942-1945).
- ki se je nato zgodilo kot komunistični koncentracijski lager »Hitlerjev Rajh« (1945-1950)

Našteta dejstva so v podporo predlogu, da se v obstoječih objektih, ki še tukaj stojijo preuredijo v zgodovinski spominski park – muzej. Nekaj objektov iz časa nemške in poveljne gradnje tovarne aluminija, v katerih so umirali »sovražniki ljudstva« še stoji. Po predlogu bi naj ti objekti prevzeli eksponate iz avstroogrškega lazareta, iz časov porajajoče medvojne industrije, iz časa nemške gradnje tovarne, iz časa poveljnega komunističnega koncentracijskega lagerja ter še iz časa poveljnih petletk gradnje tovarne aluminija.

In še kratka osvežitev zgodovinskega spomina kraja z tremi imeni

Najstarejša dediščina izvirnega Strnišča je grad iz l. 1832, ki je prav tako potreben obnove. Okrog njega je v prvi vojni zrasel kompleks lazareta Sterntal, ki je občasno štel 20.000 duš, ko jih je bližnji Ptuj premogel le 4000. Premogel pa je že tudi kalorično elektrarno, vodovod, kanalizacijo in celo cestno železnico. Poleg že omenjenih avstroogrskih jetnikov in nato tisočernih ranjencev iz Soške fronte so se po končani prvi vojni in razpadu AustroOgrske, v zapuščene barake zatekli Primorci, ki po Rapalski pogodbi niso hoteli živeti pod Italijo ali pa so v soških ofenzivah izgubili domove. V nekaj objektih so tudi dobili zatočišče tisti Rusi, ki so bežali pred Leninom in še tamkajšnji pobegli študentje oficirske šole carskega generala Wrangla. V preostalih objektih v ponovnem Strnišču pa se je v medvojnem času začela porajati industrija (28 različnih obratov), ki še danes kroji usodo tega kraja. Zaradi stečaja domačega industrialca g. Čučka, ki je v banovini kupil celotni kompleks vojaške bolnice, je nato Banka Dravske banovine l. 1932 razprodala celoti kompleks barak. Ponovno industrijsko oživitev pa je kraj doživel v januarju 1942, ko so Hitlerjevi generali v Berlinu sklenili, da se v Sterntalu za potrebe agresivne vojne zgradi tovarna aluminija.

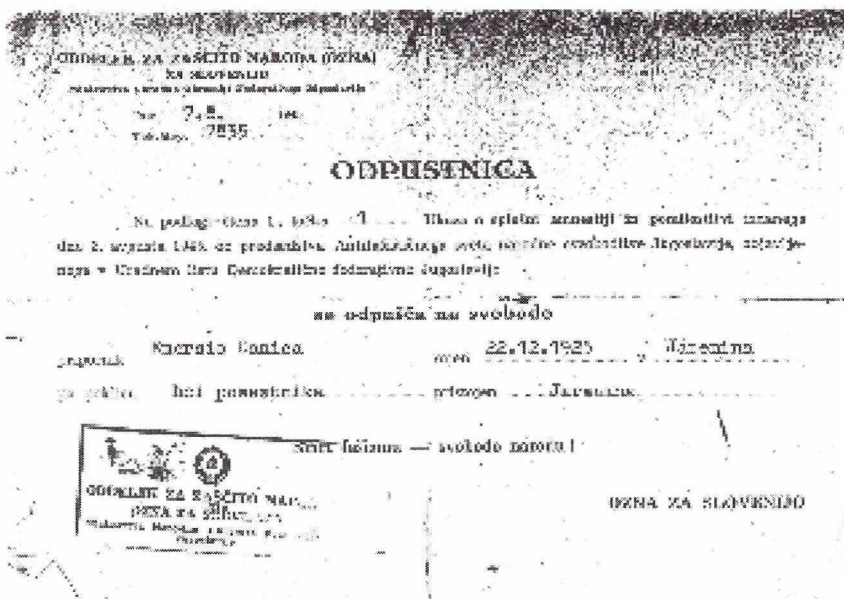
Za gradnjo tovarne so Nemci na novo zgradili 39 bivalnih objektov in vanje vselili 1.076 svobodnih graditeljev, 185 kaznjencev in 89 vojnih ujetnikov. Povojni komunisti so širili govorice, (da bi menda zakrili lastne zločine) da je v času nemškega delovnega taborišča podleglo na tisoče Slovencev. Ohranjeni dokumenti pa namreč pričajo o samo 18. umrlih (zračni napadi, delovne nezgode, bolezni, samomori in o samo o treh ustreljenih na pobegih čez ograjo). Vprašljivo pa je tudi, da bi naj skozi to nemško taborišče šlo okrog 1.400 Slovencev in okrog 500 Slovenk? Resnični konec lager je šele nastal z nastopom Titove Jugoslavije.

Leta 1954 se je tovarna aluminija končno dogradila kakor tudi

pripadajoče realsocialistično naselje. Po smrti Kidriča l. 1953 pa se je ime izvirnega Strnišča preimenovalo v »živ spomenik realsocializma« – Kidričevo. Intenzivnost nadaljnje gradnje realsocialističnega Kidričevega pa se je prenehala z letom 1957, ko je Uradni vestnik Ptuja zapisal: »Naselju Kidričevo se dovoli zaključiti s potrebnimi komunalnimi objekti v okviru sedanjega naselja«.

Pismo Matiji Mačku

Drugačna statistika o kapaciteti nemškega taborišča pa je podana v pismu, ki sta ga maja 1945 Matiji Mačku poslala visoka oficirja OZNE tov. Mitja Ribičič in KNOJA tov. Polak. Zapisala sta, da sta v Strnišču našla prostor za 25.000 protikomunističnih elementov. Po pripovedovanju strahot in prostorske stiske preživelih, ki so se nato tukaj potikali do

Zahvaljujoč prirodu angloameriške humanitarne komisije sem 7.8. 1945 živa zapustila komunistični lager v Strnišču

do spomladi l. 1950, pa ni izključeno, da bi bila ta gromozanska številka tukaj trpečih tudi dosežena! Po izpovedi teh prič je njihovo prostorsko in siceršnje stisko poleg streljanja še »reševal« tifu. Zagotovo pa ne drži številka 500 pobitih, katero navajajo komunistični zgodovinarji, saj je g. Zavadlav kot oficir OZNE, v knjigi *Iz dnevnih zapisov mariborskega oznovca* zapisal, da so jih toliko iz Strnišča na Pohorju ustrelili samo »njegovi fantje« iz Maribora.

Ko se nam tako otipljiva zgodovina (troje taborišč, avstroogrski spomenik, edinstveni industrijski dimnik in sedaj še jetniška cesta) izmika, moramo biti še bolj konkretni in hitri. Le na ta način še lahko ohranimo del zgodovinsko kulturne dediščine za zanamce! To trditev podpiram tudi s tem, da le streljaj od vedno negovanega spomenika Kidriču, še iz plevela in fižolovk štrlijo ostanki avstroogrškega spomenika, kar je tudi svojevrsten spomeniški kontrast Kidričevega .

Kidričevski spomeniški kontrast

Vizija spomeniškega parka v Kidričevem !

Kot je že rečeno, še v Kidričevem stoji nekaj od omenjenih objektov, ki bi naj prevzeli podobo bodočega spominskega parka.

Obrazložitev predloga:

Enonastropna upravna stavba delovnega taborišča iz leta 1942, ki je po izpovedi prič v komunističnem koncentracijskem lagerju bila tudi zasliševalnica in mučilnica, bi se naj usposobila v naslednje oddelke oziroma spominske sobe:

- soba zgodovinskih značilnosti kraja do I. svetovne vojne
- soba za eksponate iz lazareta - bolnice za ranjence iz soške fronte

Pogled na upravno zgradbo nacističnega in nato še komunističnega taborišča s tremi pripadajočimi objekti, ki bi se naj tvorno vključili v bodoči spominski park

- soba prikaza porajajoče industrije med obema vojnama (Čučkovo obdobje lazareta)

- soba eksponatov iz časa nemške gradnje tovarne aluminija

- soba eksponatov iz komunističnega koncentracijskega lagerja "Hitlerjev Rajh"

- soba eksponatov iz povojne dograditve tovarne ter njenih 50 let proizvodnje aluminija

• V obstoječi del tega še stoječega zgodovinskega kompleksa (glej fotografijo) se naj vključijo trije bližnji objekti, katerih eden bi spominjal na delo sina generala Maistra - Boruta, ki je na čelu Gradisa tovarno dogradil in še zazidal omenjeno naselje. Na preostalih dveh platformah teh objektov (še nemške gradnje) pa bi se naj postavile obe baraki in sicer: primerek barake komunističnega koncentracijskega lagerja in primerek – baraka iz avstroogrskega lazareta. (Barake nemške gradnje so v petdesetih izginile na ceste bratstva Zagreb – Beograd, zato bi jo na osnovi fotografij morali

eno kot provizorij zgraditi, primerek barake iz avstroogrškega lazareta pa je baje še moč najti v Prekmurju).

- Obnoviti še »razpadajočo najdbo« – razvalino avstroogrškega spomenika ob drevoredu pred gradom.

- Dokončati obnovo že dokaj urejenega vojaškega pokopališča (3000 gomil) s kapelico iz prve vojne, ki je že renovirana.

- In še (morda) preseliti že v letu 1992 postavljeni spomenik, ki sedaj stoji ob tem vojaškem pokopališču na predstavljeno celostno lokacijo spominskega parka, saj med drugim tudi na tem spomeniku piše o medvojnih in poveljskih pobojih.

*

Bodoči "Spominski park Kidričevo" bi naj tudi bil založen z deli do sedaj in še v bodeče napisanih delih in publikacij o tem najzanimivejšem kraju v Sloveniji kakor tudi s promocijskim in turističnim gradivom tukajšnjega turističnega društva. Mislim tudi, da bi se tako urejen spominski park, nato spontano vključil v sestavni del poti vse številnejših romarjev na bližnjo Ptujsko Goro. Slovenija pa je menda že toliko demokratična pa tudi toliko finančno sposobna, da bi se predlagani kulturno zgodovinski kompleks v prihodnosti lahko uresničil. Verjemite mi, da nam bi bili zanamci hvaležni!

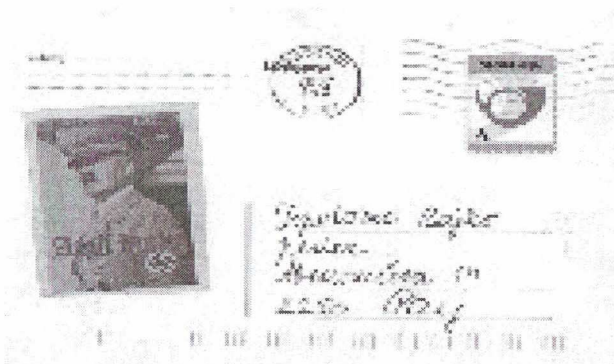
Viri:

- Topolovec Rajko: *Kraj prišlekov*, Ptuj 2002
- Krnjak Franc: *Dosje Marčec*, Zgodovinski zapisi, V/2008, Ormož
- Lastna razmišljanja in fotografije

IV. NEKAJ ODMEVNIH PISEM IZ ČASOPISOV

Uvod

Ko me kdo vpraša, kar se zlasti nanaša na indoktrinirane novinarje, ki ne morejo iz kože preživetega komunizma, zakaj sem v Pismih bralcev ali ponekod v Odmevih tako pikantno pronicljiv na »spodrsrljaje« bivšega režima, ki da me je spravil do kruha, penzije in sploh omogočil spodobno življenje, mu odgovorim tako kot ostali alternativni pisci, ki so s svobodno Slovenijo dočakali svobodo javne besede: »Kot kulaški sin sem bil v šolah prikrajšan štipendije, pri delu pa brez rdeče knjižice, do bolj »belega kruha«. V »svinčenih letih« za kmeta sem bil ravno toliko star, da sem že »vse videl in slišal« in si tudi zapomnil! Ko sem se z zakrpanimi hlačami osem let potikal po dijaških domovih, pa so mi doma še stiskali starše z obveznimi oddajami, kolhozi, orožnimi vajami in tudi z gulagi. Sicer pa, če bi še komunizem trajal, vsega tega ne bi mogel (smel) pisati, pa me tudi ne bi mogli danes omenjeni novinarji spraševati! »Pa naj še kdo reče, da to ni anakronizem – kot češ, da bi se sedaj še moral zahvaliti, da sem v prejšnjem režimu smel delati ali celo dihati«!

Ena od anonimk na moje pisanje

Sicer pa sem se javnega pisanja že lotil pred tridesetimi leti v internemčasopisu Aluminij v TGA Kidričevo. Razumljivo je bilo in še je, če hočem še kje enkrat prebrati

svoj izdelek, da moram poleg resnice pod naslovu ponujenega teksta še upoštevati barvo časopisne hiše, višino izraznega »tona«, hrabrost odgovornega urednika časopisa in danes še lastnika časopisne hiše. Kot vemo, so si tranzicijski tajkuni prisvojili tudi največje medijske hiše *.

**(Op. avt.: Zaradi navedenih okoliščin objave in tankočutnosti ocene posameznega pisma, naj bralec pri prebiranju predloženih pisem v obzir vzame datum nastanka zapisa in pa medijsko hišo, ki je sestavek v tistem času objavila).*

O1 ALI PRI NAS KRIZA MORALE ŠE TRAJA?

(Ptuj 3.10.1997, objavljeno : VEČER pod naslovom »Dovolj je slepomišenja« 10. 9.1997, BRAZDE 9.10.1997, ptujski TEDNIK 9.10.1997)

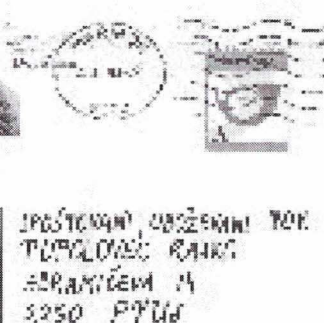
V komunizmu se je privatna lastnina odvzela »čez noč«, denacionalizacija pa se sedaj vleče kot jara kača že petnajst let. Zaviranje ali celo preprečevanje izvajanja tega zakona o popravi krivic komunizma se torej nadaljuje. Rekel bi, da še kriza morale vedno traja! Smo pa danes vendar v toliko na boljšem, da lahko alternativni pisci o krizi komunistične morale vsaj pišemo, pa četudi se potem nič ne zgodi.

Ob izigravanju zakona o denacionalizaciji in tudi ustave se vidi, kdo nikakor ne more iz lastne kože, pa ne glede v katero stranko se je skril v tranziciji. Po logiki le-teh je »zakonitost« komunizma bila prav v tem, da so bili »bič božji« in se tako smatrali za »odrešenike sveta«! Njihova ideološka parola je namreč bila preveč enostavna: »Vzeti tistim, ki imajo in podeliti tistim, ki nimajo«, ne da bi se pri tem upoštevale človeške pravice, delavnost, podjetnost in skromnost razlaščencev. Na drugi strani pa se je pozabilo na

človeške razvade kot je zapravljljivost in brezbržnost, ki so bistveni elementi razsula, kakršnega je doživel tudi komunizem.

V svobodni Sloveniji, kjer bi naj veljale človeške pravice in bi se naj spoštovala ustava, se vendar več ne bi smele kršiti človeške pravice, kar je bilo nesporno »jemanje«. Niti se ne bi smelo spraševati pri odpravljanju krivic komunizma, ali je lastnik še živ, ali se je v zakonitem roku prijavil, ali je imel naše državljanstvo, Poprava krivic komunizma mora izhajati iz človeškega dostojanstva in etike, ki jo spoštujejo vsa verstva sveta in bi ga morali tudi naši nostalgiki propadlega komunizma. Vsako nasilno dejanje nad človekom, kar je »jemanje« bilo, je v neki obliki ropanje človeka in je bil in je kriminal!

Ko danes poslušam, gledam in berem časopise, opazam, da se oškodovanci vse premalo naslanjajo na človeške in civilizacijske norme svobodnega sveta. Nostalgiki za propadlim komunizmom« jih namreč še vedno poskušajo speljati na komunistično logiko kot da bi naj oškodovanci po tolikih letih odvzema lastnine to že preboleli, da njihovi dediči odvzetega premoženja ne potrebujejo, da je socialistična Jugoslavija v odvzeto premoženje mnogo vložila, da naj bi vrnitev lastnine v naravi bila nemogoča, itd.

Da še o krizi morale lahko vedno govorimo, se kaže tudi v tem, da se še do sedaj ni nihče prizadetim javno opravičil oz. zahvalil za polstoletno eksploatacijo njihove lastnine!

02 »POSIPANJE GLAV S PEPELOM« JE **POGOJ SPRAVE MED SLOVENCMI**

(Ptuj 20.12.1997, objavljeno: ptujski TEDNIK 31.12.1997, DELO 7.1.1998, Brazde 8.1.1998, VEČER pod naslovom »Glavni kamen spotike« 16.1.1998)

Tokrat se še to formalno ni zgodilo, čeprav se je že skoraj. Mislim namreč na zavrnjeno in že spet na novo vloženo lustracijo (slovesno očiščenje) v parlamentarno obravnavo, ki jo priporoča Resolucija sveta Evrope deželam, ki so imele bridke izkušnje s preteklim totalitarnim režimom.

»Rdeča revolucija«, ki se je na Slovenskem dogajala vzporedno z odporom proti nacizmu, je še danes kakor tedaj, kamen spotike med Slovenci. Tri dni so se v parlamentu natresala grozodejstva, v katere nas je dovedla rdeča revolucija, saj njeni zločini nad lastnim narodom niti ne vzdržijo primerjave z nacizmom.

Ne spotikam se ob »prave« komuniste, tiste, ki so in še gojijo svoje ideale po vzoru Kristusa, Krišne ali Bude... V ideale prerokov komunizma je bilo prepričanih le za vzorec tistih v svetu, ki so mislili, da so komunisti. Pri nas se danes omenja le številka deset. Obtožujem pa tiste komuniste, ki jim je bila edina skrb le pridobitev rdeče knjižice, s katero so nato odpirali vsa vrata. In prav ti še danes hočejo biti zraven!

Da ponujene lustracije sveta Evrope nismo sprejeli, je pripisati še vedno privilegiranim postkomunistom, ki še zasedajo ključne gospodarske in sodske položaje. Tudi večino medijev še obvladujejo stare strukture. Prav iz tega razloga sem poslal protestno pismo na TV, ko je ta samovoljno nehala prenašati razpravo o lustraciji iz parlamenta, čeravno je v večini demokracij Evrope v živo spremljanje dela parlamentov ustaljena praksa. Brez TV v živo je večinskim levim medijem bilo spet omogočeno objaviti le »samovšečne citate« razprave. Iz kritike izvzemam VEČER, ki

je baje edini v celoti objavil tekst Resolucije Sveta Evrope na to temo.

Za ilustracijo krivde navajam le nekaj krivdnih razlogov našega komunizma, katerega v bran so tako krčevito nastopili naši postkomunisti. Poleg vseh šikaniranj in gulagov drugače mislečih Slovencev, bom Vas spomnil le na okrogle številke: 10.000 pobitih, 28.000 politično maltretiranih ter 200.000 Slovencev, ki jim je bilo brez razloga odvzeto premoženje.

»Kdor krivdo prizna in jo obžaluje, se mu ta do polovice oprosti«, je že stara pravna modrost! Če do tega ne pride, jim preostane le še: »Bog, odpusti jim grehe, saj ne vedo (niso vedeli) kaj delajo«. Iz vsega torej sledi, da še pri nas »berlinskega zidu« nismo podrli. Med »fifti-fifti« Slovenci torej še kmalu ne bomo dočakali resnične sprave.

Izglasovana lustracija bi zagotovo med Slovenci pomenila olajšanje in obenem upanje na rešitev nedogledne delitve Slovencev na »naše in vaše«.

03 DELATI - NE SAMO PRODAJATI !

(Ptuj 24.2.1998, objavljeno: BRAZDE 5.3.1998, VEČER pod naslovom » Bi samo prodajali« 16.3.1998, ptujski TEDNIK 19.3.1998)

Oziraje se po lepi Sloveniji opazam, da pretežno »vznikajo« trgovine in gostilne, ki nam tako ponujajo le možnosti za presihanje, ne pa polnjenje naših denarnic. Občutek je, da s tem izgubljam tozadevno ravnotežje! Iz tega se samo po sebi postavlja vprašanje, ali Slovenci postajamo le trgovci in preprodajalci proizvodov ter pameti drugih? »Za denar je vendarle treba delati in ne samo preprodajati!«

Iz opazovanja stvarnosti se preselimo v časopise, kaj ti pišejo o tem fenomenu in našem gospodarstvu oziroma o tej kritični zaznavi, ko se nam proizvodnja zmanjšuje, uvoz pa narašča. Tudi dolгови države naraščajo in napovedujejo se tudi stavke. Vse to pa ni v skladu z »zgodbo o uspehu«, kot jo nenehno ponavlja vlada oziroma pišejo njeni mediji.

Prav zaradi različnih videnj tega fenomena mi je vedno manj razumljiva beseda, pa če ta pride iz še tako »pametnih ust« in sicer: »Zakaj bi to in to delal (delali), če je uvoženo cenejše«. Če se mi pri tem le ponudi prilika, sogovorniku podaljšam izrečeni stavek oziroma misel: »Pa res, zakaj bi to delali, če pa imamo denar«! Po navadi temu podaljšku sledi debeli pogled sogovornika in mrmrajoče ponovljena beseda - imeti denar...!

Takšno lahkomiselnost, prevzetnost, ali kako bi temu rekli, povezujem s preprosto razlago kapitalizma, v katerega smo stopili nepripravljeni na velika vrata. Tudi komunizem, kot danes vemo, ni bil pri grabežljivosti imun, saj je proti koncu imel vedno več tistih članov, ki so hoteli le upravljati in si deliti, ob tem pa so pozabili na svetost njihove ideologije o »enakih želodcih oziroma enako debelih denarnicah«!

Zahodni kapitalist, ki je sedaj naš vzornik, pa je po naravi takšen, da se načrtno odreka grabežljivosti in pretiranemu razkošju oziroma je zanj največji užitek, če lahko vlaga iztrženi kapital nazaj v svoje še večje podjetje. Torej je vir napredka, prav majhen in prilagodljiv, da ne rečem skromen kapitalist. Tudi svetovne raziskave potrjujejo tezo, da so manjše in srednje proizvodne enote glavni vir napredka. Pri teh enotah je inovativna stopnja dvakrat višja napram velikim gigantom. Za leto 1996 sem zasledil prav tak podatek pri nas, kjer je indeks inovativnosti za manjša podjetja znašal +1.1, za velika – še vedno državna podjetja pa celo - 0.8.

Naši transformirani kapitalisti pa pretežno izhajajo iz direktorskih položajev bivših OZD, kjer se je v prvi vrsti le cenila njihova ideološka pripadnost KP. Da korupcije in drugih spremljajočih

nečednosti v komunizmu ni bilo, pa je zmotno mišljenje, saj se o pokvarjenih komunistih ni smelo govoriti. Zato se tudi ni čuditi, ko sedaj toliko poslušamo o gospodarskem kriminalu in o pomanjkanju podjetniške kulture. Vse to namreč kaže, da bo transformacija našega gospodarstva še dolgo trajala. Podobno trd oreh je tudi v našem sodstvu, saj iz istega gnezda izhaja večina sodnikov, ki še vedno sodijo »V imenu ljudstva«, kot so sodili v trdem komunizmu.

04 »TEMNA STRAN MESECA« IN SLOVENSKO JAVNO MNENJE

(Ptuj 25.1.1999, objavljeno: BRAZDE 4.2.1999, VEČER pod naslovom »Zares samo manjšina« 5.2.1999)

Radi se primerjamo z demokracijami v svetu, a se vendar ne moremo enačiti. Ne gre in ne gre, kajti »enoumje« še ni tako daleč nazaj! Raziskave našega javnega mnenja še vedno niso primerljive s tistimi, ki imajo demokracijo že leta in ki enoumja niti niso imeli. Kje se nam zatika?

»Napaka« izvira iz strahovladanja, ki smo ga imeli petdeset let. S podaljšano strahovlado imam izkušnje tudi sam, saj mnogi prepoznavajo moje pisanje kot revolucionarno in ne kot popravljanje »skrivljenih dejstev« polpretekle zgodovine. Da se je revanšističnega komunizma še vedno bati, imamo »primer Ivek«! Prav zaradi tega strahu raziskave našega javnega mnenja še vedno ne odražajo resnične volje vseh Slovencev. Zaradi tega tudi anketarji javnega mnenja s težavo zberejo zadostno število mnenj, kajti telefonsko anketiranje še zdaleč ni tajno poizvedovanje.

Zdaj pa k naslovu o zadevi, za katero je komunistična kontinuiteta

izvedla anketo. »Temna stran meseca«..., je naslov dopolnilne razstave k že stalni raztavi – Slovenci v dvajsetem stoletju. Ta dopolnitev razstave (zato tudi dopolnitev) pa "kontinuteti" ne more biti v čast, saj obiskovalce seznanja: o zamolčanem povojnem pobijanju drugače mislečih, o komunističnih sodnih konstruktih, o uničevanju prepovedane literature itd.

Prav zaradi tega se je "kontinuteta", ki še vedno obvladuje naše centre moči in medije, zatekla k instituciji – Slovensko javno mnenje.

Iz komunistične prakse pa so se tudi to pot še vedno prestrašenim Slovencem postavila zastrahujoča anketna vprašanja kot:

- Ali je bil ta čas (1945 - 1991) čas strahu in zatiranja?
- Ali je to bil čas napredka in dobrega življenja?
- Koliko ljudi je podpiralo domobranstvo?
- Koliko ljudi je podpiralo NOB in OF?

Ob teh vprašanjih pa se lahko samo zamislimo, kaj je odgovoril tisti Slovenec, ki se še komunizma vedno boji in ki lastnega imena niti ne zaupa svoji stranki, ki jo voli! Še živeči starci pa se še spomnijo, da so jim prav takšna provokativna vprašanja postavljali tudi nacisti!

In od tod tudi pričakovani in zaželeni rezultat ankete, ki si so jo zamislili nostalgiki za komunizmom. V (njihovih) medijih, kar so dejanski vsi naši dnevniki in RTV, pa so po tej anketi sledili še dodani časopisni naslovi za omaloževanje in v posmeh drugače mislečim Slovencem, kot recimo: »O strahu in zatiranju prepričana le manjšina!«

05 KOLABORACIJA ZARADI KOLABORACIJE

(Ptuj, 16.1.2002. Objavljeno: VEČER pod naslovom »Vir našega kreganja«, 5.3.2002, DRUŽINA 3.3.2002, DEMOKRACIJA 3.3.2002).

(Sledila je ostra anonimna reakcija v klicih in pismih, kot tudi poimenske pohvale)

Odkar se o komunističnih zločinih pri nas glasno govori, še živeči storilci in njihovi zagovorniki zanje iščejo opravičilo v kolaboraciji, kar v slovenščini pomeni sodelovanje s sovražnikom. O kolaboraciji se je namreč spet govorilo na TV in je bilo brati v Večeru 14.1.2002, ko se je le te ponovno dotaknil predsednik države v partizanskih Dražgošah. Med drugim je dejal: »Na dušah Slovencev ležita dva velika greha, (misleč tudi na poboje) ki ju povojna oblast ne bi smela zagrešiti in ju ne dopustiti. Zanje ni opravičila. So zločin kot je zločin kolaboracija«.

Najprej je pri kolaboraciji potrebno reči, da sta v polpreteklem obdobju pri nas zaznamovani dve in ne samo tista kolaboracija, katero je spet omenil Kučan. Kot prva se je namreč zgodila »rdeča kolaboracija«, o kateri se glasno še vedno ne sme govoriti. Že sam vrstni red nastanka obeh kolaboracij nas pripelje do logičnega zaključka, da je Domobranska kolaboracija nastala posledično zaradi prve - rdeče kolaboracije. Domobranska kolaboracija je torej posledica strahu pred komunizmom tistih Slovencev, ki so pravočasno uspeli izvedeti za milijonske zločine komunizma v SZ. Prvi so torej kolaborirali tisti komunisti, ki so na tajno hodili po nasvete k zločinskemu režimu v Moskvo – k sovražniku kraljevine Jugoslavije (Obznana). Redki Slovenci, ki so za te zločine že uspeli izvedeti in tudi že občutiti, pa so se nato takšnemu komunizmu uprli kot domobranci.

Resnično pravna razlaga kolaboracije bi vendarle morala najprej pomesti pred »lastnim pragom« in šele posledično obsojati tiste Slovence, ki so se ob okupaciji zatekli k manjšemu zlu. Sprava bi pač morala vzeti v obzir dejstvo, da je komunizem v svetu po sedaj

znani bilanci zakrivil 100 milijonov mrličev, a nacifašizem pa 25 milijonov. Tudi pri našem komunizmu gre za podobno razmerje umrlih.

Dokaz komunističnega kolaboriranja je tudi v tem, da so takrat leta 1936 v Moskvi ovadili kot trockiste svoje tovariše iz Agrarnega kluba »Njiva«, ki so se že takrat dokopali do podatkov o »izkupičku« milijonskih žrtvah »Velike lakote« v letih 1932 - 1933. »Njivaši« so namreč »ta prave« komuniste še poskusili odvrniti od kolaboracije s Stalinom, ki ga je že takrat obremenjevala številka šest milijonov mrličev in ogromnega števila poštenih Rusov strpanih v gulage.

»Ta pravi« komunisti, ki so hodili na tajne posvete v Moskovo, so torej že tedaj vedeli za deviacije načel Marxa, ki jih je do konca izničil Stalin, pa vendar od načel takšnega stalinizma niso hoteli odstopiti – tudi tedaj ne, ko se je Stalin l. 1939 »spajdašil« s Hitlerjem. Če se bi tega tedaj zavedali in bi odstopili od stalinizma, bi NOB ostala neomadeževana in tudi domobranske kolaboracije ne bi bilo.

Prva koloboracija je torej rodila drugo koloboracijo! Obe pa sta bili nečedni in sta še vedno vir našega kreganja. Vsekakor pa bi bilo kreganja manj, če se »rdeča« kolaboracija več ne bi zanikala, »bela« pa ne več obsojala.

06 »PRAVO IN PRAVICA NI ENO IN ISTO«

(Ptuj, 29.6.1997. Objavljeno: VEČER pod naslovom »Marsikaj ne sme zastarati« 14.7.1997. ptujski TEDNIK 17.7.1997. BRAZDE, 4.9.1997.)

Zapis je nastal po kontaktni oddaji Radia Ptuj 24. junija, ki se je tikala prepočasnega vračanja v komunizmu odvzetega imetja, kakor na

ptujskem tako na državnem nivoju. Zakonsko zavezani rok države, da se te krivice komunizma vsaj materialno popravijo (duševno pa jih tako in tako ni mogoče), je namreč že zdavnaj mimo. Kot je bilo slišati, naj bi v globalu bilo vrnjeno šele nekaj nad 30% odvzetega premoženja, pa še to v večini z delnimi odločbami.

Ta nenamerna ali pa tudi namerna počasnost vračanja (dilema o tem je ostala) v svetu že meče slabo luč na našo državno, ki da ni sposobna očistiti te komunistične krivice. Pa se ne oglašam zgolj samo zaradi te vse bolj aktualne zadeve, ampak gre za impulz, ki se mi je sprostil ob telefonskem klicu v oddajo, ko je oškodovanka iz Slovenskih goric, drugače živeča v tujini, pobarala pristojne tri može za mikrofonom o proceduri vrnitve, češ da še sama ni podala zahteve. Že sama voditeljica oddaje ji je nakazala, da na to vprašanje ne bo težko odgovoriti, kar je potrdil tudi odgovor stroke, ki se s to zadevo na Ptujski upravni enoti ukvarja in sicer, da je prijavni rok vkljub podaljšanju zamudila.

Tu pa je sedaj tisto, čemu pravim, da pravna veda še zdaleč ni pravična, kot to pravniki mislijo, da je. Kako lahko izvirni oziroma resnični lastnik odvzetega imetja to za vedno izgubi samo zato, ker v inozemstvu pravočasno ni izvedel za pravniško proceduro!

»Pravni kavelj« - zastaranost zadeve po mojem ne bi smel posegati v deliktne zadeve zoper človečnost in njegovo lastnino oziroma proti kršenju človeških pravic. Sem štejem tudi najnovejše »cvetke« našega (ne) pravnega obnašanja, ko ovadbeni dokumenti, »zastarajo« v sodniških predalih. To pomeni, da lahko tudi že razkrit ropar po zastaranosti kaznivega dejanja, mirno pride z plenom na plano, kot s svojo nedotakljivo lastnino! In prav to se je navedeni oškodovanki oziroma denacionalizacijskemu upravičencu tudi zgodilo!

Dejanja tatov, roparjev in ubijalcev v pravni državi ne smejo zastarati!

07 ŠE VEDNO NITI TROHICE KESANJA IN OBŽALOVANJA!

(Ptuj, 7.6.2002. Objavljeno: VEČER pod naslovom »Zatiskanje oči« 28.6.2002)

Ko se je (po štirih letih) spet začela in nato ne nadaljevala druga parlamentarna razprava o zamolčanih medvojnih in zlasti povojnih žrtvah komunističnega genocida, nam je TV za hip omogočila videti poslansko »sršenje gnezdo«. Najglasnejši so bili »prebarvani« nasledniki rdeče revolucije, ki so danes v večini tudi naši največji kapitalisti oziroma tajkuni. Prav zaradi tega je tem težje razumeti, da ti ne morejo dojeti, da sta enakega obsojanja vredna komunizem in nacizem. Popustiti bi morali izvršitelji genocida, katerih sinovi in privrženci so danes v večini razpršeni v strankah naslednicah KP. Prav ti pa še za ta genocid vedno ne najdejo trohice kesanja in obžalovanja, kaj da bi še upoštevali čakajočo željo svojcev, da bi njihovi pobiti dobili lastne grobove.

Hruščev je že pred 45 leti svojim komunistom dejal: »Danes vemo, da so bile žrtve in preganjanja nedolžnih ljudi. Imamo neizpodbitne dokaze, da so bili daleč od tega, da so bili sovražniki ljudstva, marveč so bili poštene močje in žene. Kako naj se delamo, da tega ne vidimo v življenju vsakega, ki je zločin zakrivil! Pride trenutek, ko zločincu izpoved zagotovi milost, če že ne oproščenje!«

Mislim, da bi podobno izpoved že davno morali slišati tudi vsi Slovenci. Izrečena bi morala biti iz ust predsednika države, in še zlasti zaradi tega, da je prav tako bil kompententna oseba v režimu, ki je ta zločin zakrivil. Bila bi to izpoved, ki bi globlje zakopala bojno sekiro, ne pa da se še po desetletju od padca tega zločinskega sistema o tem prepiramo.

Sicer pa je zločin in travma že samo to, da so ljudje, ki bi naj prebirali Marxa, postali tako rekoč teroristi in krvniki. Že Lenin je dejal: »Ubit en sam človek, požene strah tisočerm«.

Torej se je v tem komunizmu, katerega so k nam pritihotapili naši rdeči kolaboranti, ubijalo za politiko že od začetka hlastanja po oblasti. V zibelki komunizma se je torej že pred 45. leti spoznalo (Hruščev), da notranjega sovražnika ni in ga ni bilo, in da je bilo pokončanih na milijone nedolžnih ljudi. Prav zaradi tega je tem težje razumeti zatiskanje oči — še vedno »iste« oblastne strukture, ki deset let od propada komunizma že zločine priznava, kesanje zanje pa še vedno zavrača!

08 NADZORA IN VZGOJE NI NIKOLI PREVEČ

(Ptuj, 25.6.2005. Objavljeno: ŠTJARSKI TEDNIK 8.7.2005, VEČER julija 2005)

Že od začetka ministrovanja Dr. Šturma je čutiti, da v našem sodstvu ne bo več tako kot je bilo. Na novo ustanovljen Nadzorni sodni svet bo skušal naše sodstvo spraviti na višji nivo. Na to temo se je oglasil tudi Večer, ki se je kar zaporedoma v dnevih 22., 23. in 24. maja razpisal o tej ministrovi novosti. Dnevno prispelih 250 pritožb na to ministrstvo (tudi kakšno moje je vmes) je vendar potrditev tega, na kar nas opozarjajo tudi drugi v svetu, da imamo zavoženo in skorumpirano sodstvo. Res je že, da golih sodnih konstruktov več nimamo, nismo pa prav daleč od političnih fars. Samo na »primer Petek« se ozrimo, za katerega je vsaj polovici Slovencev vse jasno, le našemu sodstvu ne! Iščejo se namreč le pretepači, ne iščejo pa se njihovi plačniki. Primer je torej argument več, da moramo naše sodstvo še dodatno nadzirati! Tudi sodniški trajni mandat, ko še vedno številčno prevladujejo »rdeči sodniki«, je sokrivec stanja naših sodišč.

Mislim pa, da vse to izhaja iz izničene morale in etike iz časa komunizma, ko so se povsem ignorirale človeške pravice,

jemala lastnina in celo brezpravno pobijali ljudje. Takrat so nas tudi učili, da v brez razrednem komunizmu, kakršnega gradimo, tožnikov in sodnikov niti ne bomo potrebovali. Tudi po prehodu začetnega trdega komunizma se takšna miselnost vladajočega razreda ni kaj dosti spremenila. Pogledati je samo potrebno na odnos do nacionalnega arhiva, ko se je pred sestopom komunizma skurilo na metre dokaznih dosjejev za storjene zločine. Tudi sama »transformacija« nekoč zapriseženih komunistov v kapitaliste je svojstveno zrcalo morale propadlega komunizma.

Če drži, da se vsi Slovenci med seboj poznamo, potem še kako drži, da se tudi med seboj poznajo naši tožilci in sodniki. Če že ti niso skupaj študirali ali bili »cimri«, potem se spoznajo preko golfa, dragih potovanj v inozemstvo ali vsaj križarjenj po hrvaškem morju. Na teh lokacijah se po mojem tudi reši največ večjih sodnih zadev, da potem iz tega ni nič. Zato se ni čuditi vse pogostejšim govoricam, da je danes pravno prizadetemu Slovincu najbolje poiskati zagovornika izven meja. Zlasti so postali zanimivi tisti tuji odvetniki, ki so nekoč zaradi drugačnih pogledov na družbeni sistem »moralí zapustiti« svojo domovino.

Tu so še sodni zaostanki. Če smo že pri njih, pa še nekaj moje statistike. Spomnim se nekega poročanja na TV o tej zadevi pred letom, ko bi naj bil najstarejši zaostanek star 18 let, ob neki drugi priliki pa, da je star 24 let. Sam pa poznam primer, ki se že vleče 35 let. Prav iz tega primera izhaja moja trditev, da so sodni zaostanki le »dobra paša« za »prijateljske odnose« med odvetniki in sodniki. Tozadevna korupcija še zlasti velja, če se sodni proces zavlačuje na račun kakšnega dobro stoječega podjetja v državni lasti - beri delavcev!

09 »URAVNILOVKA V IMENU LJUDSTVA«

(Ptuj, 16.3. 2006. Objavljeno: VEČER pod naslovom »V imenu ljudstva« 27.3-2006)

Beseda uravnilovka izvira iz uvoženega realsocializma in največkrat pomeni, da vsem želodcem pripada enaka plača. V pravem pomenu te besede še pri nas dobivajo plače le nedotakljivi sodniki. Sicer pa še naši sodniki tudi sodijo »v imenu ljudstva« kot so tudi sodili v realsocializmu! Temu vztrajanju pa se niti ni čuditi, saj še večina teh izbrancev izhaja iz bivšega režima, ali pa so bili spoznani za sodnike v času Kučanovega predsedstva Slovenije.

Iz zgodovine in prakse jusa pa vemo, da pravo in pravica ni eno in isto! Rekel bi, da je pravna veda le približek pravičnosti, oziroma je sodstvo le institucija, ker še pri iskanju in dokazovanju krivde in pravice boljšega načina ne poznamo.

Za Slovence velja, da se domačim novostim radi upiramo, kot je tudi slednji odpor sodnikov, zoper ukinitvev uravnilovke. Njihov revolt je še tem manj razumljiv, saj se jim plače ne znižujejo, kot uslužbencem v javnem sektorju (predsedniku vlade za 160.000 SIT), ampak se sodnikom le ponuja možnost, da z delom preko norme zaslužijo še več. VEČER pa je na to plačilno novost zapisal: »Na krilih ljudskega glasu, ki imajo sodnike že tradicionalno v želodcu, bi pomenila ukinitvev uravnilovke (475.000 SIT) le dodatno odvzetje že itak okrnjenega sodniškega ugleda«!

Vlada je torej s tem predlogom dregnila v »sršenje gnezdo«. Kljub očitni neučinkovitosti našega sodstva (da o klientalizmu in korupciji ne govorim) in opozorilom iz Bruslja, da z našim sodstvom vendar nekaj moramo storiti, je omenjena poteza – »za več dela več plače« naletela na ogorčeni sodniški odpor in celo stavke. Do podobnega spoznanja, kako rešiti naše sodstvo, so tudi prišli gostujoči nemški sodniki v preteklem letu, ko so tudi oni odnesli vtis, da se naši sodniki predvsem le borijo za plače in zaščito svojih privilegijev. »Žogica« je sedaj v rokah ustavnih sodnikov, kateri pa so še tudi v večini Kučanovi izbranci!

10 OB 3. MAJU - MEDNARODNEM DNEVU SVOBODNIH MEDIJEV!

(Ptuj, 30.5.2005. Objavljeno: NOVA REVIJA - Ampak, junij 2005)

Kot bralec in občasni pisec v naše časopise sem mnenja, da so prav Pisma bralcev oziroma ponekod Odmevi, »ta pravi barometer«, koliko so naši tiskani mediji resnično svobodni. Slišal pa sem že tudi, da mnogi bralci prav zaradi pisem začnejo prebirati »svoje časopise« od zadnje strani! Povod mojega pisanja pod tem naslovom pa je tudi, da mednarodni jubilej svobodnih medijev sovпада v čas naše največje ihte okrog bodočega zakona o RTV in sploh »politični usmerjenosti« naših medijev do sedanje vladne garniture.

Od »usmerjenosti« nekega časopisa namreč tudi zavisi, koliko so Pisma bralcev v »svojih časopisih« resnično svobodno napisana. Bralci in tudi pisci smo namreč glede na politično usmerjenost »svojega« časopisa v dilemi; ali pisati »svobodno« (brez dlake na jeziku) in tvegati objavo, ali pa tako, da bomo prispevek še lahko enkrat prebrali v časopisu! Naslov sestavka ob tem jubileju mi ponuja tudi priliko za pogum, da iz strani »prostih strelcev« kritiziram naše največje dnevnike, katerim še sežejo korenine v prejšnji režim. Po ne samo moji presoji, se prav ti časopisi distancirajo do pronicljivih pisem, ki se nanašajo na neljuba dejstva iz komunistične preteklosti. No, za nas alternativne pisce, ki »iz trobente ne znamo izvabiti ta pravega tona«, pa je vendar spodbudno, da danes v Sloveniji že imamo kar nekaj uglednih tednikov in revij, pa tudi raznih zgodovinskih listov in zbornikov je vse več, v katerih si svobodni pisci brez dlake na jeziku uspemo ohladiti svojo dušo!

Ob Dnevu svobodnih medijev se tudi sam počutim svobodnega in zato posredujem tudi moje opažanje; da ima tudi »moj

časopis Večer« v zvezi s pismi bralcev svoja bolj in manj svobodna obdobja, ki se kar precej skladajo z vsakokratnimi zamenjavami uredništev oziroma s krajšim zamikom menjavanj naših oblasti. Namreč, ko smo »alternativni« pisci v Večer že skoraj »smeli« vse pisati o našem turbokapitalizmu, je odgovornega urednika Večera gospoda Predana zamenjala gospa Štruc iz Dela. Zatem smo le še nekaj časa uspevali s pismi o »mehkih zadevah«. Ta občutek pa takrat na srečo alternativnih piscev ni dolgo trajal, saj se je novoizvoljena liberalna oblast kaj kmalu otresla strahu, da bi jo lahko kaj kmalu kdo spodnesel. In tako smo potem, ko se je »kontinutetna oblast zasidrila« in nam nato še osem let vladala, sčasoma spet smeli svobodno kritizirati!

Ko gre za sedanjo – Janševo vlado, pa se je spet pri »mojem časopisu« zgodovina začela ponavljati in še več, rubrika Vaši odmevi se je celo opazno skrčila. Ali gre tudi to pot le za »naključje«, da je nova odgovorna urednica Večera spet prišla iz Dela, kjer iz lastnih izkušenj vem, da še »odklonilna doktrina« do pronicljivih alternativnih piscev vedno velja? Delov delničarski nakup Večera, kot smo nato izvedeli, pa je že itak škodljivo medijsko sinergijo samo povečal!

Ob navedenih spoznanjih o politični usmerjenosti naših medijev seveda moram soglašati s predsednikom vlade, ki je ob vse ostrejši kritiki predloga bodočega zakona nacionalne TV in tudi sicer o medijih dejal, da so se mediji, ki še uspevajo iz starih korenin, s 3.12. 2004 spet zašli v cenzuro in da je njihov položaj spet tak, kot je bil v času Peterletove in še zlasti Bajukove vlade. Tudi takrat so se »oblastniki v senci«, ki izhajajo iz kontinutete in obvladujejo medije na legalno oblast spravili z največjimi topovi.

Ali se bo ta že preizkušena medijska strategija obnesla tudi to pot? Kot sedaj kažejo raziskave o priljubljenosti te vlade, še na podobno ne kaže! Mislim pa, da so se tudi Slovenci začeli že enkrat zavedati, da so režimi minljivi in da narod ostaja isti!

Sicer pa ne vem, čemu pri nekaterih medijih takšni strahovi pred

lastnim ljudstvom, da je še potrebna cenzura, saj vendar alternativni pisci na ogled postavljamo lastno podobo! Časopisi pa so oziroma bi morali biti le samo spoštovani posredniki ali le indiferentno ogledalo le teh piscev!

II ZAKAJ SE ŠE VEDNO SKRIVAJO...?

(Ptuj, 1. 8. 2005. Objavljeno: VEČER pod naslovom »Če ni kaj skrivati, se ni ničesar bati«, 8.8.2005. ŠTAJERSKI TEDNIK 9.8.2005)

Pred dnevi sem na nacionalni TV spremljal pogovor s sinovoma že umrlega književnika, prvopartizana in tudi poznejšega disidenta Edvarda Kocbeka. Ob stoletnici rojstva mu je bil v rojstnem kraju v Slovenskih Goricah, kot že prej v prestolnici, postavljen spomenik. Kot visok partizanski funkcionar je že v začetku sedemdesetih let »odmašil steklenico duha« o zamolčanih komunističnih pobojih v partizanstvu in tudi potem v miru. Za ta izvirni greh so mu sledile »udbovske metode«, s katerimi so ga učenci moskovske šole »Feliks Drežinski« maltretirali vse do smrti l. 1981. Kar 160 agentov je bdelo nad njim. Kot pravita sedaj sinova, se je nasilje izvajalo nad vso družino, enako kot je tudi bila praksa v SZ.

»Če ne bi bilo kaj skrivati, se nasilnežem tudi ne bi bilo treba bati ...«! Namreč, še živeči in tudi mlajši somišljeniki le-teh podlosti, bi vendar po toliko letih že morali zmoči toliko človeškega dostojanstva in imeti srce, da bi se mu še v času življenja in sploh svojcem kakor tudi vsem Slovencem opravičili. Res pa tudi je, da mnogi, ki iz te družine nasilnežev izhajajo, za dejanja svojih očetov niso krivi. »Ali se je nemara ta stranka kontinutete prav zaradi teh sramot zdaj že v tretje prebarvala«?

Po propadu komunizma v svetu (pri nas po »sestopu«), so se naši

komunisti preimenovali v Stranko družbenih sprememb (SDP), kar se je še nekako skladalo z njihovim prejšnjim obličjem. Hrvatje še isti – prvotni naziv vedno cenijo. Naši partijci, pa so se prvotnega imena (SDP) kaj kmalu znebili in se v drugo preimenovali v Združeno listo socialnih demokratov (ZLSD). Tudi to še je spominjalo na zlo dela propadlega komunizma. Na letošnjem kongresu, pa so se (vsaj v nazivu) odtrgali od korenin očetov, ki so se vse do konca napajali z nauki vzornikov iz SZ.

Nov emblem Socialnih demokratov (SD) pa v pogovorni slovenščini povzroča določeno zmedo, saj se marsikateri Slovenec med podobnimi nazivi strank več ne znajde. Do zmešnjave še zlasti prihaja pri monogramih. Dilema je v tem, da se bivši partijci sedaj ponašajo z črko D (demokracija), ki je v času njihovih predhodnikov resnično bila le blef. Do kraja so izničili načela komunizma in tudi človeške pravice ter po padcu le-tega celo postali naši največji kapitalisti.

Pa še me vse te zmešnjave ne bi pripravile k pisanju, če se v že v tretje prebarvani stranki, več ne bi imeli besede tisti, ki še s stalinizmom niso popolnoma razčistili. Tipičnost te domneve je v tem, da skrivajo še živeče akterje iz lastnih vrst. Ti ljudje v »očiščeno« stranko SD nikakor ne sodijo in bi si končno že morali poiskati svojo mesto v stranki KPS, ki še v Sloveniji prav tako obstaja in se celo občasno pojavlja na naših volitvah. Tudi v državah v sosesčini, kjer je prav tako ali pa tudi ne, nekoč vladal komunizem, še obstajajo stranke komunistične partije in ki ponekod celo igrajo vlogo jezička na volilni tehtnici!

12 ODSOTNOST POGLEDA V LASTNO ZGODOVINO

(Ptuj, 7.2.2007. Objavljeno: VEČER pod naslovom »V senci komunizma«, 9. 2. 2007)

Ob vseh polemikah v parlamentu in sicer tudi, ko se je kar dvakrat sprejemal Zakon o verstvih, se je znova pokazalo, da še v popolnosti tako imenovane tranzicije nimamo končane. Posebno vneti nasprotniki verskega zakona so tisti »post komunisti«, ki jim je še blizu ideologija o brezrazredni družbi in so v svojem času celo verjeli, da bo njihova oblast zaznamovana z večnostjo. Ob propadu komunizma pa je mnoge od teh tovarišev premagala že itak prisotna latentna »sebičnost lastnih interesov«, ko smo jih v svobodni Sloveniji prekrstili v tranzicijske tajkune. Z lastnim maslom na glavi se kot tajkuni sedaj seveda ne morejo vključiti v polemiko o preveč bogati cerkvi. Zato so pa tem bolj aktivni njihovi tovariši, ki s tajkunstvom niso uspeli.

Polemiko o novem zakonu o verstvih smo tudi lahko spremljali na TV. Predvsem se je govorilo o strahu, da se bo Rimsko katoliška cerkev (RKC) preveč utrdila oziroma spet obogatela. Poslanci iz strank propadlega komunizma, ki so pri glasovanju kar dvakrat zapustili svoje poslanske sedeže, menda niso (ne bi smeli) biti toliko nerazgledani, da ne bi dojeli, da je dejansko RKC na Slovenskem izvorni steber naše kulture, jezika in sploh slovenstva!

Kdor se še v živo spominja komunističnega jemanja (nacionalizacije) in ostalih tegob trdega komunizma, ni mogel ostati ravnodušen ob teh parlamentarnih polemikah. Tudi svetovno znani zgodovinarji ugotavljajo, da je komunizem, kjer je pač bil, prekoračil s svojimi grozodejstvi celotni srednji vek, kar je tudi vzrok, da se ni obdržal. Mar takšno obnašanje poslancev iz strank naslednic komunizma, ne kaže na to, da smo v komunizmu imeli pomanjkljivo domovinsko in tudi moralno vzgojo! Namreč nobeden poslanec iz njihovih vrst ni zmogel poguma, da bi zaradi komunističnega

preganjanja in oškodovanja cerkve zmožel izreči vsaj trohico sokrivde, čeravno se ve, da imamo Slovenci svoj izvor in tudi izvor kulture v krščanski Evropi. Da še mnogim primanjkuje morale, se kaže tudi v tem, da smo že trikrat prekoračili zakonski rok vračanja lastnine v komunizmu odvzetega premoženja, kar velja tudi za RKC.

Pa še to: Če komunisti ne bi jemali in ne bi vsevprek kršili človeške pravice, se nam tudi danes nebi bilo potrebno s tem ukvarjati!

13 KRUH SE NE BI SMEL DRAŽITI!

(Ptuj, 31. avgust 2007. Objavljeno: VEČER pod naslovom »Edino zdravilo proti odiranju je konkurenca« 11.9.2007. DEMOKRACIJA 4.10.2007.)

Že od žetve nam grozijo s podražitvijo kruha iz letošnje pšenice, češ da je je manj in je dražja. Proizvajalci zanjo hočejo prav toliko, kot letos stane na Madžarskem, ki je že naša tradicionalna dobaviteljica manjkajoče pšenice. Vse to in tudi manj zasejanih površin pa kaže, da so minili časi, ko so kmetje za en kg kruha morali prodati kar 20 kg pšenice. Ali se zavedamo, da že nekaj let jemo najdražji kruh v Evropi? V cenovni primerjavi kruha s sosednjo Madžarsko in Hrvaško lahko to preverimo v valutni primerjavi, z ostalimi državami pa to trditev povezujem s tamkajšnjimi nekajkrat višjimi plačami, kot so pri nas.

Že kot otrok sem spoznal trdo delo pridelave pšenice in bil zadovoljen le z eno vrsto kruha, ki smo ga seveda pekli doma. Zaradi tega mi ni in ni šlo v glavo, da v Ameriki pšenico vozijo v morje. Zdaj pa, ko tudi pri nas doživljam podoben fenomen, pa tudi to razumem! Čeravno imamo že nekaj let hiper proizvodnjo kruha, pa mu zaradi kapitalistične prodajne logike – večja proizvodnja

– večji zaslužek, cena ne (sme) pade! »Namreč, enako drago poplačana mora biti tudi tista tretjina kruha, ki ga nato kot starega skoraj zastonj pojedjo svinje, krave, psi in še nekaj tudi klošarji«. Zmanjšanja proizvodnje kruha se bojijo tisti proizvajalci in z njimi povezani prodajalci kruha, ki so po zadnjih ugotovitvah državne komisije v kartelnem dogovoru glede marže, katera pri nekaterih vrstah kruha že presega nabavno ceno.

Zgodilo pa se je prvič, da pri letošnji ceni pšenice imajo tudi kaj za reči sami proizvajalci. K samozavesti in dostojanstvu je kmeta, razen slabše letine, privedlo tudi dejstvo, da so žitarice ob vse dražji nafti postale tudi energetske zanimive. »Iz oči potrošnika je kurjenje s pšenico še en absurd več, iz oči proizvajalca pa gre za »zdravo kmečko logiko!«

Sicer pa je vsakršna podražitev kruha, tudi glede letošnje višje cene pšenice, neupravičena. Mlinsko pekarski lobi, ki že v prejšnjem sistemu ni ubogal oblasti (ni hotel peči predpisanega »socialnega kruha«), je vse do letos podražitve kruha utemeljeval z vsem drugim (dražja elektrika, nafta) in ne zaradi osnovne surovine pšenice, ki sestavlja kar 70 % kruha. Letos pa, ko je pšenica res nekoliko dražja, pa je ta »lobi« obrnil ploščo in skuša vso krivdo zvaliti prav na dražjo pšenico. Tudi Večer je 29. avgusta prikazal dosedanje cenovno kalkulacijo za osemstogramski mešani kruh, ki stane 1,66 eura, iz katere je jasno, da kar 58% cene poberejo trgovci, strošek moke pa je po tej kalkulaciji le 8.8 % ali le 0,15 eura.

Sicer pa sem že o kruhu kot »božjem daru« pisal pred dvema letoma, ko sem primerjal našo žemljico iste velikosti in kvalitete z madžarsko, ki je bila štirikrat cenejša. Tedaj sem tudi javno povabil madžarske peke (kot jih tudi vabim tokrat), da nam potrošnikom, ki smo dejansko brez moči, priskočijo na pomoč. In moram reči, da poziv ni izzvenel v prazno. V Ljutomeru, pa še

morda kje, se že nekaj časa prodaja njihov kruh znatno ceneje, kot je recimo pri »najboljšem sosedu«. Upati je, da bo, če se stanje ne bo popravilo, z izgradnjo avtoceste do Madžarske, pri nas še več takšnih primerov. »Še en dokaz več, da je edino zdravilo proti odiranju potrošnikov le, konkurenca!

14 PRVI SO KOLABORIRALI KOMUNISTI

(Ptuj, 29. 9. 2007. Objavljeno: VEČER pod naslovom »Kolaboracijo še vedno obešajo le domobrancem«, 19.10.2007. AMPAK - Nova. Revija, november 2007.)

Za komunizem, kakršnega smo imeli tudi mi, se danes lahko na glas pove, da je sprva bil ne uzakonjeno, nato pa uzakonjeno nasilje. S tem dejstvom pa se nostalgiki komunizma še vedno ne morejo sprijazniti. Kako drugače si je namreč razlagati njihovo nasprotovanje vojnim zakonom glede izenačitve statusa žrtev druge svetovne vojne. V polemiki o tem še vedno za Slovence, ki so se takrat komunizma bolj ustrašili kot okupatorja, uporabljajo boljševistični besednjak, da so namreč bili belogardisti in kolaboranti.

Po Verbinčevem Slovarju tujk iz 1976 beseda kolaboracija pomeni sodelovanje s sovražnikom. Imenovana bela garda, pa je po Leksikonu CZ iz 1998, pri nas pomenila oboroženo formacijo tistega dela Slovencev, ki je nasprotovala KPS. Potemtakem je tudi bilo vsakršno sodelovanje prepovedanih komunistov s partnerji v SZ sovražno delovanje zoper državo. Ta prepoved je izvirala iz tako imenovane Obznane leta 1921 in nato še strožje prepovedi s 6. januarsko diktaturo leta 1929. Po razlagi obeh leksikonov je torej to ilegalno sodelovanje za državo pomenilo, da je ilegalno sodelovanje naše KP s sovražnim komunističnim režimom v SZ bilo kolaboriranje.

Ob času, ko se pri nas spet glasneje govori o kolaboraciji in se zanjo le obtožuje domobrance, pa se glede na gornjo definicijo samo po sebi potrjuje, da so bili prvi naši kolaboranti komunisti. Namesto, da bi se danes obtoževalci domobrancev posuli s pepelom, ponovno to podlost – kolaboracijo, obešajo le na ramena domobrancev, ki so se takrat v sili razmer obrnili na stran manjšega zla, kot nam jo je obetal in nato tudi dejansko uresničil »stalinov« komunizem. To resnico tudi potrjujejo danes dostopni arhivi (vseh namreč pred sestopom niso uspeli skuriti). Tudi Črna knjiga komunizma iz 1997 kot svetovno priznani dokument komunističnega terorja razkriva izračun, da je komunizem v svetu zakrivil okrog sto milijonov mrličev, fašizem z nacizmom vred pa le okrog 25 milijonov. Podobno žrtevno razmerje »v korist« komunizma velja tudi za naše razmere!

anonim

Derež, vaš ekspozit v večeru in razmisli, ti KOMUNISTI TI PA RES NIGODNO IZ GLAVNE

Ku je nekaj so jih pobili po vojni ampak se so postavili v italijani danke je vse skupaj bil čez našo državo, se seveda so bili vsi vsi naši ljudje nedolžni, Deset dni mi so se samo izrekli, ne so pač malo ljudi, četudi so se malo igrali, vendar pa fondacije nimajo so umrli, točaja nemščina so pripravi EU in tako dalje.

Is pobit jih je bilo treba, mogoče so pomorili, mogoče hi tudi si morali biti vspriden.
Po tretem žolču zignala.

Vsi drugi med italijani dremkati berajo kipe na način delavcev kot se ukoli naj upa stila razumejo, jim mi kupujemo firme, slovi odločanje pri njih in plačati in mi jih pokrajinski ali so tudi to kralj komunisti.

Isre in njegovi so naknili črnje in tri žiljuna, črna so črna v vroče za smati mihi skali misoja tudi naše hi bila potrebna pobiti, je kake krani-kamni in hantlari telefonirajo dremkati, poenostavi so se jim medožni DOBRODRANCI, USTASI, ČETNIKI.

Zakraj se sliti so kake krani-puhiti Verjonom puha je mal zjimi krani nedolžni, krani mi krni pa je spisalil, ker drugov bi bili črna, bolj slovi so pa se naša smatili mihi krani krani tebebi živak nam na ekro ulice in ko te kom videl se kom postal v pridu in zavajati.

Ja bilo je krani, da so pobili hi tudi so, da so puhalj polimor-dremlje, krane kot največji muflje, pa je bil naslednji otrok, pridelati uboščem, hi jim je spisalil iz luk-jus-si so vedno pripravihi hi bili ti spisalil dubri po tem primaru, sedel ne-silno po je pleveta naše steval in ni puhalcovu žila.

Vsi vsi hi bili, da nam hi se dimali partizani po puha, točaja po Glazovja IZ
PILIT, ENKI po sedel jim je vsi hi firma komunist-ali bolj krani.

Samo če si tale tegu ne odliš-sice, so po pisma, sedel mihi daleč stran.

Pa lep prostev in hihi, krani.

Anonimni odmevi "kulturnih" bralcev

Hruščov se je svojim komunistom in ljudstvu opravičil že pred 50. leti, ko še ni videl komunizmu konca, ko je med drugim dejal: »Danes vemo, da so bile žrtve in preganjanja nedolžnih ljudi. Imamo neizpodbite dokaze, da niso bili sovražniki ljudstva ampak poštene moške in žene...«.

Prav zato z začudenjem spremljam, kako si prav v času odpiranja svežih polj prekrito zagrebenih Slovencev ter drugih narodov, ki so jih zakrivali naši komunisti, privrženci le tega komunizma

še vedno dovolijo glasno groziti z nekakšnim parlamentarnim bojkotom zoper sprejetje omenjenega vojnega zakona, namesto da bi se ob vsakem na novo odkritem prekritem grobišču, svojcem iskreno opravičili in izrazili sočutje, kot so to že zdavnaj storili v večini ostalih držav, ki jih je prav tako prizadel komunizem.

15 »PREMETAVANJE KOSTI!«

(Ptuj, 31.12.2007. Objavljeno: VEČER pod naslovom »Živečim svojcem in drugim narodom bi se morali iskreno opravičiti«, 18.1.2008.)

»Trdoto« komunizma smo že občutili proti koncu partizanstva in nato do Stalinove smrti vse huje, saj je bilo v tem času o zlodelih komunizma na glas razmišljati smrtno nevarno. Tudi danes je še nekatere, ki so si tak komunizem »v živo skusili«, strah o tem govoriti. Pa vendar se Slovincem duše odpirajo, tako da ima državna komisija za odkrivanje zamolčanih grobov dela čez glavo. Pričakovana številka okrog 400 zamolčanih grobišč se namreč nezadržno bliža k podvojitvi. Prav tako pa tudi narašča številka pobitih Slovencev in še bolj številka pobitih drugih narodov, ki so bili tedaj na hitrico in tajno zagrebeni v slovenski zemlji. Redki še živeči akterji in še mnogi somišljeniki teh zločinskih početij se sedaj skrivajo v strankah naslednicah le takšnega komunizma, pa tudi v strankah, ki glede te podlosti nimajo slabega glasu. Prav te in seveda še tiste, ki še (za vsak slučaj) hranijo rdeče knjižice, pa je moč spoznati po miselni in tudi na glas ponavljajoči sintagmi - »ne premetujte kosti«, kar dejansko pomeni, da bi se naj »njihovi« zločini pozabili.

Prav na to temo - »ne premetavati kosti«, je spontano stekla beseda

v krogu treh nekdanjih sotrpinov v TGA - Taluma, ko smo se ne dolgo tega kot upokojenci ob dvainpetdeseti obletnici proizvodnje aluminija spet srečali. Tudi to pot smo se dobili v menzi, kot se še vedno reče »skupnemu kotlu« v vzorčnem proletarskem naselju realsocialističnega Kidričevega.

Spontani pogovor o »kosteh« je stekel ob dejstvu, da se je samo nekaj dni nazaj v tem kraju odkrila nova lokacija zamolčanih grobov. Sicer pa so v tem kraju, ki še vedno nosi ime po »zaslužnem revolucionarju«, take najdbe že znana dejstva, saj so se tukaj prekriti grobovi komunizma odkrivali že v času povojnega dograjevanja tovarne in še tudi pozneje ob raznih razširitvah tovarne, a se o tem takrat ni smelo na glas govoriti. Tukajšnja grobišča izhajajo iz danes že znanih tortur tukajšnjega komunističnega lagerja oziroma kot se je uradno pisalo Koncentracijsko taborišče Strnišče - »Hitlerjev Rajh« (šifra je pomenila iti v smrt). V kompleksu nemških gradbenih barak za 2.000 graditeljev tovarne se je namreč v začetku junija 1945 stiskalo čez 12.000 zapornikov. Poznavalci le tega (celotnega spiska še vedno ni najti) pa omenjajo, da je v njegovem petletnem delovanju pod različnimi naslovi na ta ali oni način izdihnilo okrog 5.000 duš. Po že prej najdenih grobiščih in tej novi lokaciji je sklepati, da je še največ trupel bilo na hitrico zagrebenih v neposredni bližini lagerja. Ve se pa tudi, da so zapornike od tod vozili na druga morišča kot na Pohorje, v Slovensko Bistrico in tudi, da so zmrznili v živinskih vagonih. Nekaj »tifusarjev« pa je tudi bilo uradno pokopanih na bližnjem pokopališču v Lovrencu.

In da se povrnem k našemu upokojskemu srečanju v Talumu. Prijatelj in nekdanji sodelavec, ki se je v TGA tudi precej družbenopolitično angažiral, me je tudi povprašal o omenjeni »sveži« najdbi in tudi nasploh o umestnosti tozadevnih ekshumacijah na Slovenskem. Midva iz nasprotni strani mize, ki sva se v tovarni dokazovala samo in zgolj brez rdeče knjižice, sva

seveda imela drugačno mnenje.

Na koncu pa še naslednja dilema: Ali so komunisti (pa ne mislim samo na naše) res mislili večno vladati! Ali niso vedeli (še ne vedo), da ima zgodovinsko nihalo svojo amplitudo, ki se prej ali slej vrne v izhodiščni položaj! Namreč težko je razumeti obnašanje še živečih činiteljev tega zla in tudi naslednikov te stranke, ki so sedaj za »enostavno pozabo« teh zloedel, namesto da bi se še živečim svojcem, Slovencem in tudi drugim narodom iskreno opravičili in se še kako drugače oddolžili. S tem bi vsaj delno oprali svoje zločine! Pa saj se tako, kot se je tedaj postopalo z ljudmi, ne bi smelo – se danes ne sme postopati niti z živalmi!

16 IZZVALI SO ME ORMOŠKI SVETNIKI

(Ptuj, 5.6.2003. Objavljeno: ORMOŠKI GLAS - list SDS in NSi, 3/4 2003.)

O rojstnem Kogu preberem vse, kar je kje zapisano. V zadnji številki Ormoški glas - številka 3/4. I. 2003 sem zasledil moje ime v zvezi s knjigo *Pot do kruha*, kar mi je dalo impulz, da se v to glasilo tudi sam oglasim.

Vesel sem priporočila te moje knjige občinskim svetnikom v Ormožu, ki očitno vsega o lastni občini ne vedo, ali pa se marsičesa več ne spomnijo. V delu občinskega sveta je bil proračun, ki se je tudi nanašal na »pozabljeno volilno obljubo«. Šlo je namreč zato, da se za v vojni razrušeno cerkve Sv. Bolfenka na Kogu ni našel že obljubljeni denar za cerkvene orgle. Še več, iz prispevka tega glasila, v katerem se je tudi omenjala moja knjiga o Kogu, sem končno tudi sam izvedel za sankcijo zoper stranko SKD oziroma naslednico NSi v Ormožu, ki se je nanašala na sodniško obtožbo, češ da mi je SKD leta 1998 pomagala pri predstavitvi knjige v

grajskih prostorih. »Do sedaj sem namreč mislil, da je županova prepoved uporabe teh prostorov tej stranki ob predstavitvi moje knjige bila le šala!«

Kljub sneženju se je l. 1998 poročna dvorana, nekoč grajska jedilnica, napolnila. Prišli so tudi novinarji, ki sem se jim že na začetku zameril, ko sem dejal, da je v tem prostoru bila pri zajtrku maja l. 1945 aretirana grofica in tudi, da so v tem gradu umirali otroci avtohtonih Kočevarjev, ki so jih pripeljali iz komunističnega koncentracijskega lagerja Strnišče - »Hitlerjev Rajh«. Da je šlo za zamero »rdečih« novinarjev, sem namreč dojel šele naslednji dan, ko sem slučajno na radio Maribor o tem dogodku slišal same žaljivke kot : »... da sem na predstavitvi govoril o vsem drugem, le o svoji »zanič« knjigi ne«.

Ob tem, ko mi je ta knjiga ponovno zašla v ta medij, pa imam možnost, da o njej še zapišem kakšno drugačno oceno. Da pa svojega dela ne bi sodil sam, se naslanjam le na eno izmed pozitivnih ocen in sicer na povzetke iz domačega - kogovskega glasila »Novice«, ki jo je 12.8.1999 pod naslovom »Knjiga minulega leta« zapisal domačin, takrat še študent g. Ivan Škrlec, ki se do tedaj nisva poznala. Citiram le značilne stavke njegovih pogledov :

»Sama knjiga in prodaja v našem kraju je potekala na zelo čuden način. Spominjala me je na prodajo knjige Črne bukve izpred slabega desetletja. Nisem zasledil nobene poštene reklame, ki bi jo morali narediti ob taki knjigi predstavniki krajevne skupnosti... Knjiga je ogromno prispevala v občinsko, posebej v krajevno domoznansko zbirko., . Kdaj pa je sploh izšla zadnja knjiga, ki bi jo napisal Kogovčan in bi govorila o Kogu?«

V nadaljevanju, ki se enako veže na debato ormoških občinskih svetnikov, pa je zapisal:

»Kaj se je dogajalo po vojni? V šoli smo se učili, da so nas osvobodili partizani (Rusov in Bolgarov kaj dosti niso omenjali), potem pa je tako šlo samo navzgor in na bolje. Ni se govorilo in

se še sedaj ne govori o odvzetih posestvih, o kinodvorani namesto cerkve, o po vojni pretepenih kmetov, o Križarjih, o GULAGU, o odvzetih kravah, prašičih, pšenici, ... Prav o tem govori knjiga in je zame povsem enakovreden, če ne še zgodovinsko bolj podprt dokaz o trpljenju ljudi, kot pa zgodbe o partizanskih poteh in podobnih uspehih revolucije na Kogu, ki sem jih moral poslušati skozi vso mladost v šoli... . Knjiga je preprosto, vendar zgodovinsko izjemno delo domačega pisatelja. Prikaže več resnic predvsem pa prikaže tudi drugo resnico, »temno stran meseca«, kot se o tem sedaj moderno govori... . Ta knjiga ne bi smela vnesti nemira v naš kraj, novih razdorov. Kogovčani se moramo nekaj naučiti iz nje: Kog ni in nikoli ne bo kraj v katerem bi sami odločali o lastnem življenju. Vedno je bil to nekdo drug (Hitler, Stalin, Tito, Oblast)...«

Mislim, da je tudi zaradi te ocene nato za nekaj let »zmanjkalo denarja« za kogovske Novice, kar pa je lahko ovadeni stranki NSi v Ormožu samo v tolažbo, da njihova sankcija zaradi te iste knjige ni bila osamljena!

Ob tem pa ponovno izkoristim priliko, da se še enkrat zahvalim za pomoč, s katero mi je leta 1998 pripomogla Vaša Občina Ormož, da se je moja knjiga o Kogu sploh lahko pojavila.

17 »MOJ POGLED«

(Ptuj, 26.1.1999. Prispevek ni bil objavljen v javnem mediju. Namenjen pa je bil za NOVICE - glasilu rojstnega kraja Kog, ki pa so po svojstveni predstavitvi moje knjige POT DO KRUHA in nato še o njeni oceni v zadnji številki tega krajevnega glasila (prejšnji sestavek), za nekaj časa prenehale izhajati. Zato je tudi »MOJ POGLED.« na tem mestu!)

Namesto uvoda del recenzije mojega prvenca na radio Maribor 1998:

»Prav je, da se v naši preteklosti spomnimo lepih in veličastnih dogodkov, ko smo kot narod pokazali zrelost in odločnost vztrajati na svojem. Prav zato nas ne sme biti sram tudi soočanja z tragičnim in včasih tragikomičnim dogajanjem v preteklosti, s tistim, ki na nas, na našo razumevanje danes, ni v čast in ponos. To oznako prav gotovo nosi obdobje nasilnega uvajanja združništva po sovjetskem vzorcu, oziroma nasilne kolektivizacije vasi in še kaj.

Avtor se loteva spominov, videnj in ocen treh političnih obdobj - pred, med in povojnega. O njih spregovori po domače, doživeto, komično in tragikomično. Prisluhnimo mu...«

Realno so mi najprej knjigo o Kogu predstavili mariborski zgodovinarji v Glazerjevi dvorani UK. Daljšo predstavitev s slikovnimi vložki rojstnega kraja pa so mi tudi posvetili na TV3. V Ljutomeru so izkazali prijaznost v knjižnici, v Ormožu pa so se potrudili Krščanski demokrati. Za prijatelje v Ptuj in Kidričevem pa sem predstavitev organiziral v Minoritski kleti. Na nacionalnem radio je bila obdelana v rubriki *Iz knjižnega trga*, eno urno radijskega programa pa so knjigi namenili še na Radio Maribor, na Radio »Marš« in na Radio Tednik Ptuj. Tudi v nekaterih časopisih so knjigi namenili nekaj vrstic in še kakšno fotografijo.

Kak mesec pred krajevnim praznikom 27. decembra 1998 me je v zvezi s knjigo poklical še predsednik KS Kog o možnosti predstavitve na proslavi krajevnega praznika. Po načelnem dogovoru se nato nisva več slišala. Ne glede nato sem se za omenjeni praznik odpravil »domov«. Da sem bil v programu proslave, sem se spotoma prepričal na plakatu pri križu na Vitanu.

*

Uvodna beseda kogar koli, ki bi bila podobna oceni na radio Maribor, bi utegnila kramljanje o moji knjigi po končani proslavi (nekoč obletnice Kerenčičeve in ustrelitve ostalih vaščanov) zadevo napeljati v »pravo« smer. Tako pa so nekateri udeleženci proslave že zapuščali prizorišče, (tudi ormoški župan Vili Trofenik), ko se

je še reklo, da še želim kot avtor kaj povedati o svojem knjižnem prvencu. Po nekaj uvodnih besedah sem nato še prisotne pozval, da me ti kaj vprašajo o knjigi. Opazil sem namreč, da jim je vsebina že znana, saj je na Kogu že bilo razpečano čez 70 izvodov. Na množico hkratnih vprašanj (večina teh se ni tikala vsebine knjige) nisem uspel odgovoriti. Predstavitev mojega prvenca v rojstnem kraju je torej bila takšna, da jo je bilo torej potrebno čim prej pozabiti!

P.S. Z veseljem pa bi takrat knjigo predstavil v ožjem krogu zainteresiranih bralcev, ki knjige znajo ceniti in bi bili ob tem pripravljeni vzpostaviti kulturni dialog. Mogoče bi se to posrečilo ob kakšnem mojem drugem knjižnem delu, ki se je (se bo) prav tako dotikal mojega rojstnega kraja!

Ptuj, 26.1.1999

avtor

Nenapovedano dopolnilo

Ko mi je avtor že lani in v začetku tega leta povedal, da pripravlja knjigo nekakega zbranega dela svojega pisanja, sem bil rahlo skeptičen, kajti, kakor sem v glavnem poznal vse avtorjeve tekste, videl in spoznal njihovo dejansko feljtonsko in spominsko vrednost in se mi je zdelo, da bi ob izboru ne bi bilo povedati kaj novega. Toda, ko me je prosil, da tekste pregledam ter dodam svoje mnenje, sem bil ob sicer manjših popravkih, ki so potrebni ob dobrem izboru, močno presenečen iz več vidikov. Prvič se je avtor pokazal kot trmasti bik, ki kljub oviram rine naprej, drugič njegova sicer včasih navidez dokaj preprosta in kmečka logika se je kar smela kosati s »finesami«¹ advokatsko praznih fraziranj marsikaterega našega novinarja ali tako imenovanega zgodovinskega pisca ter jim uspešno parirati. In njegova osnovna misel o obsodbi komunizma, ki jo vedno znova zagovarja in še ni prodrla v slovensko zavest, čeprav bi morala, bi pomenilo pomesti s to nacistično-boljševiško filozofijo oziroma prakso, s katero so nas napolnjevali in posiljevali od Marxovih časov sem in Slovencem kot tudi Evropejcem dopovedati, da je to filozofija ubijanja, filozofija smrti, ki je še kako identična pri fašistih, nacistih, komunistih in celo njihovih vzornikih liberalcih in socialnih demokratih. Edina hiba tega dela in marsikaterega drugega je v tem, da ni dostopna v prevodu ali vsaj v povzetkih v kakšnem od svetovnih jezikih.

Ptuj, v poletju 2009

Jakob Emeršič

višji bibliotekar

KAZALO

Beseda o vsebini	5
I VSE JE ZA POVEDATI	
01 BREZDUŠNO ŽIVLJENJE	7
V pričakovanju	9
Povzeto	12
02 OZRETI SE NAZAJ	
Uvod	14
Od kod ime kraja	15
»Bipolarnost« ali kako bi temu rekli	16
Za koga še »zabloda«	17
II POTOPISA NASPROTNIH SI STRANI	
01 »KARAVANA75« - POMLAD NA KRIMU	
Uvod	21
Dnevni zapisi iz popotnega dnevnika	24
02 POPOTNI VTISI IZ AMERIKE	
Uvod	49
Iz Beograda v New York	49
Z avtobusom po ulicah Mwnhattna	54
Peš po ulic "Big Apple"	56
Izlet v Waschington D.C.	60
Zdaj pa še domov v Jugoslavijo	66
III DOGODKI, ZASLUŽNIKI IN TRPINI NAŠEGA KRAJA	
01 TISOČLETJA ŽIVLJA IN 400 LET NAŠE CERKVE	
Uvod	69
Naši predhodniki in predniki	72
Pokristjanjanje in organiziranost Katoliške cerkve	76
Kako smo preživeli srednji vek	77
Štiristo let verskega delovanja pri sv. Bolfenku na Kogu	82
Kaj se je pisalo o nas in naši cerkvi v prejšnjih stoletjih	85
Matej (Božidar) Flegerič	86
Franc Rakuša	94
Dr. Jože Rogač	96
Mi in naša cerkev med obema vojnama	97
Cerkev in verniki Sv. Bolfenka med nacistično okupacijo	99
Razrušena cerkev Sv. Bolfenka v realsocializmu	104

Povzetek iz povojne cerkvene kronike, ki se nanaša na čas obnove naše cerkve in župnišča ter zbiranje darov	109
»Mi, ki gledamo cerkev od znotraj, bomo poskrbeli za notranjost – vi, ki pa jo gledate od zunaj, pa za njeno zunanost!«	114
Viri in literatura	119
02 NARODNA HRANILNICA IN POSOJILNICA SV. BOLFENK	
Uvod	120
Posojilnica	122
Kaj vse je videti v poslovnih knjigah	123
Izredni dogodki v poslovanju bančne ustanove	125
Začetek konca naše bančne ustanove	127
Ali še rek »kamen na kamen In zrna na zrno ...« danes vzdrži resnico?	129
Viri in literatura	130
03 DRUŠTVA KMETSKIH FANTOV IN DEKLET TER TOV. JOŠKO TAMAŠIČ ZA AFIRMACIJO IN NAPREDEK NAŠIH VASI	
Uvod	131
Odstranimo »pozabo« Društva KFD	132
Obdobje največjega razcveta društev kmečkih fantov in deklet	134
Strankarske zdrahe niso vplivale na društvene razgibanost kmečke mladine	136
Kronološki pregled aktivnosti društev Ormoškega in Ptujskega območja	139
Zasluge in pritislovja	160
Izvillečki, citati in opombe iz nekaterih pisem tov. Joška Tomažiča	
Predsedniku GOZ tov. Ivanu Kronovšku v letih 1933-36	162
»Joško Tomažič je živel in umrl kot gospod«	167
Literatura in viri	172
04 JOŽE KERENČIČ NI BIL ZA »TAKŠEN« KOMUNIZEM	
Uvod	173
Stalinova pot	175
O Jožeku iz soseske	177
Partijci so sestavljali klub Triglav	181
Kaj mi je še zaupal prof. Drago Košmrlj	183
Čemu še ugibati o izdaji leta 1941, če so naši trockisti formalno bili že usmrčeni leta 1937?	184
Viri	188

05 60 LET OD PRISILNE KOLEKTIVIZACIJE – KOLHOZA

Uvod	188
Agrarne reforme so nas privedle na rob lakote	190
»KOZA na Kogu«	191
Okvirne cene za imetja, ki pride v last KOZ	194
Ustanovni zbor KOZ Kog 20.6.1949 ob 18. uri pri Praprotnik	
Vinku v Lačavesi	195
Vabilo likvidacijski komisiji KOZ Kog z dnem 28. 8. 1953	199
Delovne norme	200
Zdaj pa še nekaj »cvetk naše koze« po lastnem spominu!	201
Viri	204

06 DELALI SMO SI ELEKTRIKO

Uvod	204
»Elektrifikacija je osnovni steber naše petoletke«	205
Zgodovinski prerez elektrifikacije našega konca	206
Spominski vtisi o elektrifikaciji rojstne vasi	207
Viri	212

07 BIL SEM DIJAK DIJAŠKEGA DOMA V ORMOŽU

Uvod	213
Prvič od doma	214
Ves teden sem čakal na soboto	215
Preskrba z vodo	217
Črvi v juhi	218
Kako sem si kupoval čevlje	218
Kako ti dela detektor	218
Z Ivekom sva »ta pravi komunizem uživala že takrat«	219
Ti boš moj purš	220
Nočni pohod v dekleško spalnico	221
Viri	221

08 STRNIŠČE, STERN TAL IN KIDRIČEVO JE ENO IN ISTO

Uvod	222
Predlog za postavitve parka »spomina«!	223
In še kratka osvežitev spomina kraja z tremi imeni	225
Pismo Matiji Mačku	226
Vizija spominskega parka v Kidričevem!	229
Viri	231

IV NEKAJ ODMEVNIH PISEM IZ ČASOPISOV

Uvod	233
	269

01 ALI PRI NAS KRIZA MORALE ŠE TRAJA?	234
02 »POSIPANJE GLAV S PEPELOM« JE POGOJ SPRAVE MED SLOVENCİ	236
03 DELATI – NE SAMO PRODAJATI!	237
04 »TEMNA STRAN MESECA« IN SLOVENSKO JAVNO MNENJE	239
05 KOLABORACIJA ZARADI KOLABORACIJE	241
06 »PRAVO IN PRAVICA NI ENO ISTO«	242
07 ŠE VEDNO NITI TROHICE KESANJA IN OBŽALOVANJA!	244
08 NADZORA IN VZGOJE NI NIKOLI PREVEČ	245
09 »URAVNILOVKA V IMENU LJUDSTVA«	247
10 OB 3. MAJU – MEDNARODNEM DNEVU SVOBODNIH MEDIJEV!	248
11 ZAKAJ SE ŠE VEDNO SKRIVAJO...?	250
12 ODSOTNOST POGLEDA V LASTNO ZGODOVINO	252
13 KRUH SE NE BI SMEL PODRAŽITI!	253
14 PRVI SO KOLABORIRALI KOMUNISTI	255
15 »PREMETAVANJE KOSTI!«	258
16 IZZVALI SO ME ORMOŠKI SVETNIKI	260
17 »MOJ POGLED«	262
NENAPOVEDANO DOPOLNILO	265

Rajko Topolovec
VSE JE ZA POVEDATI
SPISI IN PISMA

samozaložba

Jezikovno pregledal
Jakob Emeršič

Tisk
Senčar, Ptuj

**Ali naj še »jemanje«
razumemo
kot nujno zlo
komunizma ?!**

(Do takšnega razmišljanja me je privedel tudi prispevek cenjenega novinarja »našega časopisa«, ko je Štajerski tednik dne 28. 4. 2006 priobčil zanimivo reportažo – intervju z bratoma Ulm, ki jima je bila po 61 letih verjetna razpadajoča rojstna in del nebe-
lo

un V senci komunizma

Odsotnost pogleda v lastno zgodovino!

Ob vseh polemikah v parlamenti tudi sicer, ko se je kar dvakrat sprejel zakon o verstvih, se je znova pokazalo, da še tako imenovane tranzicije niso tako končane. Posebno vneti nasprotniki tega zakona so tisti nekdanji komunisti in njihovi privrženci, ki jim je še blizu ideologija o brezposelnosti družbi in ki ob priložnosti niso znanli

**Kruh se ne
podražiti!**

Edino za
odiranju pol
že od žetve sem nam
vijo kruha iz letošnje
je manj in je draža
kmetje hočejo za
letos stane na Madi
tradicionalna de
vice. In tu

tega pšenice. Vse to in
naše šin kaže, da v
vah, kmetije, da
stoletju pšenice, da
dušni. Ti kruha ti
je v svetu, dražji v
in je še, pa žarke
kriminalno v državi
dovinarji tudi. In
zem, kjer je pa
srednji vek in k
kov, da se tak o
ni obnesel.

PREJELI SMO

Izzvali so me ormoški svetniki

O svojem rojstnem Kogu pri...
zapisano. Tako sem v zadnji številki...
štev.3/4 1.2003 v tej zvezi zasledil tudi moje im...
mojo prvo knjigo Pot do kruha, kar me je spodbudilo,
da se v ta medij tudi sam oglasim.
sem priporočila te knjige občinskim svetnikom v
vsega o lastni občini kot je videti ne
sem priporočila te knjige občinskim svetnikom v
sem priporočila te knjige občinskim svetnikom v

PREJELI SMO

Moj "PID", ali si pozabil name?

Okrog 1.350.000 nas je nesrečnikov, ki so nas v privatizacijskem procesu premamile Privatizacijske investicijske družbe (PID-i) z razkošnimi reklamami, da smo jim izročili v upravljanje privatizacijske certifikate - vrednostne deleže državljanov v državnem imetju. Na to ponesrečeno potezo oziroma na moj PID se obvezno spomnim v času zaključnih računov, ko šlišim, berem in čutim veselje tistih, ki dobijo di-

...rišča več... polemiko...
...računsko...
...ziroma, da se še po preteku pol...
...vojni porušene cerkve Sv. Bolfen...
...nadomestile uničene orgle. Še...
...časopisu, ki ga je priobčil sve...
...ojz Sok ter dodatnim pojasnilor...
...rkveni zadevi« svetnika iz K...
...ucija, sem končno tudi sam izv...
...er nekdanjo SKD oziroma nasled...
...zato ker mi je pomagala pri pred...
...mežu. Do sedaj sem namreč misli...
...ve...
...em...
...kak...
...od...
...9 789612 457846...
...ontinutate...
...okajšnje...
...tudi ne...
...da je v t...

Enoumja je
bilo dovolj

"GONJENJE VETRA" STRUKTUR V NACIONALNI MEDIJII

Šele v novembru se iz...
neralnemu tožilcu g. ...
na RTV (za katero pa...
tudi moramo kritizirati...
skoraj takšen veter" le...
lustraciji bivšega tota...
namreč kdo neki ga l...

in obnesel.

Pa pri na:

propad tisti h